

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 39 том 2

Одеса
2019

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету протокол 6 від 21.05.2019 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **В.Я. Мізецька**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

О.К. Гадомський, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства, професор (Республіка Польща); **С.В. Голик**, кандидат філологічних наук, доцент; **І.І. Дмитрів**, кандидат філологічних наук; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук; **В.В. Корнєщук**, доктор педагогічних наук, професор; **А.П. Ладиненко**, кандидат філологічних наук; **Г.В. Савчук**, кандидат філологічних наук.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету», допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2019

© Міжнародний гуманітарний університет, 2019

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

Бехта І. А.,доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

Ковалевська Т. І.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного торговельно-економічного університету

СТИЛІСТИЧНИЙ СВІТ ЗВУКА ТА ЗНАКА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТОПРОСТОРІ: ГРАФО-ФОНЕМІКА І ПАРАГРАФЕМІКА У ВИРАЗНЕННЯ

Анотація. У статті висвітлено основні графо-фонемні та параграфемні засоби стилістичного вираження сучасного англійськомовного художнього текстопростору, збільшення кількості та розширення функційного спектра яких зумовлено творчими пошуками сучасних англійськомовних авторів нових способів трансляції творчих задумів та інформації через художній прозовий текст, а також внутрішніми тенденціями, що діють усередині мовної системи, покликаними скоротити текстовий простір, когерентно зберігаючи водночас його інформаційне поле. Для досягнення художньо-естетичної інтенції автор-письменник творчо інкорпорує в художній текст додаткові семіотичні знаки та засоби, які згруповані в категорії графо-фонемних і параграфемних маркерів стилістичного вираження художнього тексту. Їх ефективне поєднання з вербальними засобами стилістичного оформлення авторських задумів забезпечує достеменно інтерпретацію англійськомовного художнього тексту сьогодення.

Інструментарний діапазон графо-фонемних засобів узагальнено в цій розвідці так: алітерація, асонанс, ономапоєя, евфонія, графон, графо-фонемні засоби виокремлення слова або словосполучення та графо-фонемні засоби виокремлення речення або його частини.

Пунктуацію представлено у статті як систему графічних неалфавітних знаків, ужитих у художньому прозовому тексті для декламаційно-психологічного членування та трансляції його особливостей, які неможливо передати морфологічними засобами або порядком слів.

Параграфемні засоби стилістичного вираження брунькуються у статті в когорті пунктуації, сегментації художнього тексту та його просторово-площинної локалізації, а також немовні знаки, достотно включені до текстового полотна.

Графо-фонемні та параграфемні засоби посідають чільне місце в системі засобів стилістичного вираження, бо механізм їхньої дієвості ґрунтується на кореляції нормативного та девіантного планів вираження, що дає підстави віднести їх до групи експресивних засобів, стилістичне значення яких конструюється шляхом асоціацій.

Ключові слова: художній прозовий текст, текстопростір, графо-фонеміка, параграфеміка, пунктуація, стилістичне вираження, мультимодальність.

Постановка проблеми. Тенденції останніх десятиліть свідчать про прагнення сучасної мовної особистості до скорочення

текстового простору за рівночасного збереження інформаційного поля. Скорочення текстового простору досягається шляхом включення в текст додаткових семіотичних знаків і засобів графо-фонемного та параграфемного стибу (Е. Анисимова, 1992 р.; І. Бехта, 1991, 2004, 2013 рр.; Н. Влох, 2010 р.; С. Іваненко, 2001 р.; І. Клюканов, 1983 р.; Т. Ковалевська, 2012, 2013 рр.; С. Стройков, 2016, 2017 рр.; J. Bamford, 2013 р.; W. Bowcher, 2013 р.; S. Cavalieri, 2013 р.; G. Diani, 2013 р.; K. Elam, 1990 р.; J. Luke, 2003 р.; N. Lukeman, 2013 р.; S. Mealing, 2003 р.; T. Royses, 2013 р.). Ефективне застосування вербальних та невербальних засобів забезпечує адекватну інтерпретацію художнього прозового тексту сьогодення: традиційного, жанрово-гібридного (дифузний), мультимодального. Під впливом усного аналога письмовий художній текст стає одиницею нелінійного сприйняття та розуміння інформації. Друкований (електронний) художній прозовий текст стає панівним у комунікативній діяльності адресанта й адресата на початку XXI ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний англійськомовний художній текстопростір (під яким, у проєкції реляційної концепції простору Аристотеля – Ляйбніца, розуміємо форми існування текстових об'єктів, арену їхнього співіснування) позначений збільшенням невербальних елементів та розширенням їхніх функцій в організації інформаційного континууму цього типу тексту, що характеризує творчі пошуки письменниками нових ефективних засобів вирішення комунікативно-прагматичних та художньо-естетичних завдань, відбитих в авторській практиці (І. Бехта, 1991, 2004, 2013 рр.; Н. Влох, 2010 р.; С. Іваненко, 2001 р.; І. Клюканов, 1983 р.; Т. Ковалевська, 2012, 2013 рр.; С. Стройков, 2016, 2017 рр.; J. Bamford, 2013 р.; W. Bowcher, 2013 р.; S. Cavalieri, 2013 р.; G. Diani, 2013 р.; J. Luke, 2003 р.; N. Lukeman, 2013 р.; S. Mealing, 2003 р.). Отже, поняття *графічна норма*, яке тлумачимо як стандарт, або взірць історично сформованої практики візуальної репрезентації певного типу тексту, переосмислюємо стосовно сучасних англійськомовних художніх прозових текстів [2, с. 49].

Мета статті – графо-фонемне, параграфемне та пунктуаційне представлення інструментів стилістичного вираження звука і знака в англійськомовному художньому текстопросторі.

Виклад основного матеріалу. Графо-фонемні засоби стилістичного ранжування сучасного англійськомовного художнього прозового текстопростору визначаємо як потужний корпус засобів висунення або увиразнення елемента з текстового потоку та повідомлення читачеві того, що під час усної комунікації передається інтонаційними засобами (наголос, мелодика, тембр, темп, паузи). Словом, вони виступають маркерами інтонації в письмовому художньому прозовому тексті. До інструментарію графо-фонемних засобів відносимо: алітерацію, асонанс, оноματοпею, евфонію, графон або графо-фонемні засоби виокремлення слова або словосполучення та графо-фонемні засоби виокремлення речення або його частини [4; 5; 7; 12]. Пунктуація є системою графічних неалфавітних знаків, ужитих у письмовому мовленні з метою вказівки на його декламаційно-психологічне членування, а також для передачі таких особливостей його читання, які не можуть бути виражені морфологічними засобами чи порядком слів [3; 13; 14; 15]. Художній прозовий текст, який сформований із кодів різних знакових систем, є паралінгвістично активний, креолізований, полікодовий, мультимодальний, семіотично ускладнений [1; 3; 10; 17]. Тексти такого типу відзначаються авторським використанням параграфемних засобів стилістичного ранжування. Самі ж параграфемні засоби увиразнення поєднують пунктуацію, сегментацію художнього прозового тексту, його просторове розташування та будь-які немовні знаки, включені в його структуру [6; 8; 9; 11; 16]. Схематично зобразимо це на рис. 1.

Графо-фонемні і параграфемні засоби увиразнення – ефективні й економічні засоби надання інформації про походження мовця, його соціальний статус, освіту, фізичний та емоційний стани, затинання чи акцент, як-от: “Some people, – Hortense asserted with a snort, – have done such ahoi’ hear of sinning, it late fordem to be making eyes at Jehovah. It take effort to be close to Jehovah. It take devotion and dedication. Blessed are the pure in heart for they alone shall see God. Matthew 5:8. Isn’t dat right, Darcus?” [5, с. 30]. Вони здатні передати атмосферу автентичного спілкування та неформальність текстового комунікативного акту. Проте графічні зміни відбивають незвичність вимови й передають інтенсивність наголосу, гучність та тривалість висловлення в художньому прозовому тексті. До таких графічних засобів позиціонування без фіксації порушень у написанні відносимо вживання курсиву, великої літери, дефіса, повторення складів [15, с. 97].

У системі образотворчих засобів стилістичного увиразнення графо-фонемні та параграфемні засоби посідають правомочне місце, адже їхній механізм ґрунтується на опозиції різних типів значень і кореляції різних планів вираження: *нормативне написання ↔ девіантне написання*. Причому зміна плану вираження не обов’язково передбачає зміни змісту висловлення, а лише надає додаткову інформацію про мовця або ж створює певні конотації. Їх можна віднести до групи експресивних засобів, стилістичне значення яких конструюється шляхом асоціацій, що дає підстави розглядати графо-фонеміку та параграфеміку як потужні засоби візуальної репрезентації інформації та творення образності.

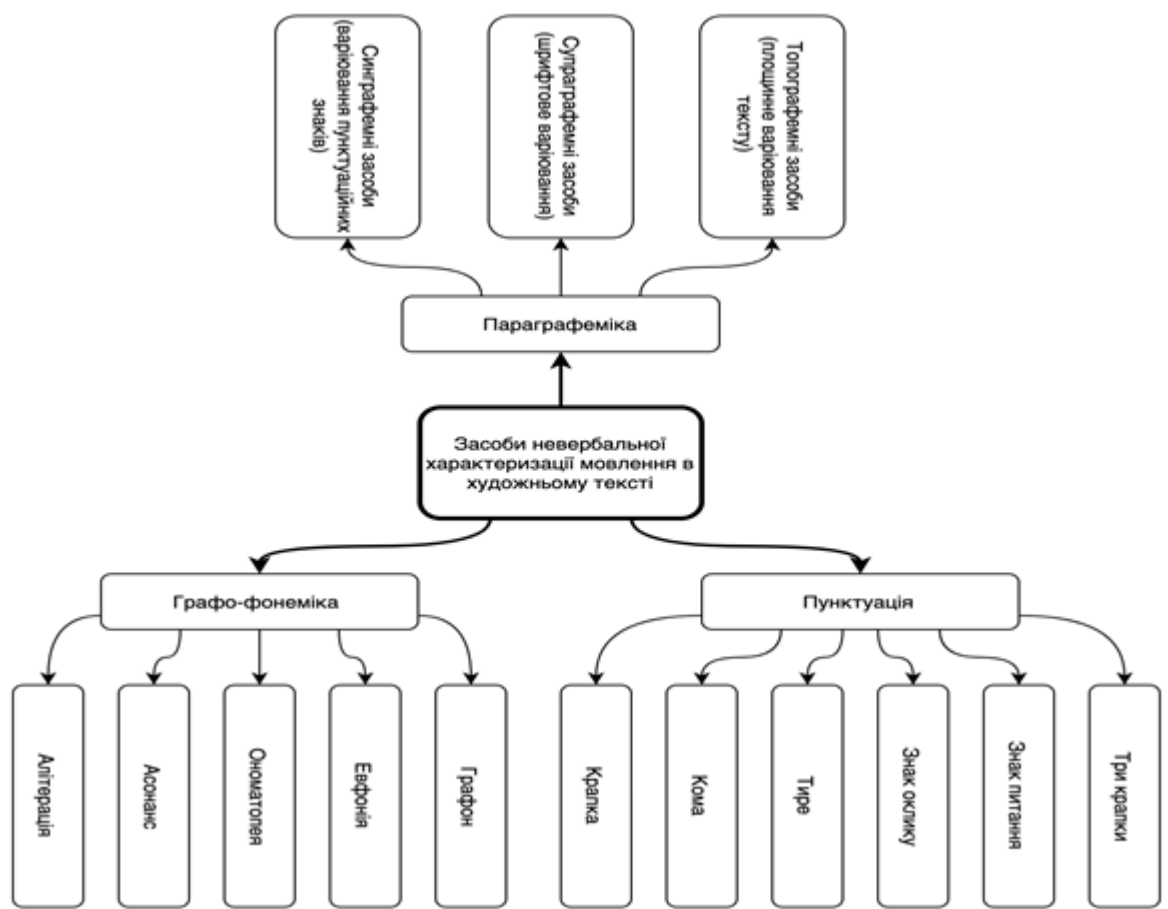

Рис. 1. Невербальна характеристика мовлення в художньому тексті

Графон є ефективним засобом передачі та фіксації змін мовлення на письмі. В усній комунікації легко помітити збентеження, розгублення або хвилювання співрозмовника: кількість пауз та їхня тривалість збільшаться, мовлення буде переривчастим, дискретним. Мовець може затинатися та довго підбирати потрібні слова. У письмовому художньому тексті досягти подібного ефекту можна використанням графонів. На тлі графічно стандартного й орфографічно нормативного художнього прозового тексту незвичне контекстно вмотивоване стилістичне написання (шрифтове виділення, розрядка, введення в текст знаків інших семіотичних систем, капіталізація, інші графіко-фонетичні альтерації) та фігурне розташування художнього прозового тексту набувають прагматичного навантаження (експресивне, емотивне, емоційно-оцінне).

Графон зазвичай є засобом нерозривного поєднання, конденсації декількох текстових смислів у межах одного мовного знака (слова), що, у свою чергу, має тісний смисловий зв'язок із ширшим контекстом (фрагментом художнього тексту або всім текстом). Ця особливість найбільш яскраво виявляється у графонах, що утворюються на основі оказіонального словотворення. Наприклад:

"Promise me you'll always love each other", – she'd say, as she drew her children to her. "Promise", – Estha and Rahel would say. Not finding words with which to tell her that for them there was no Each, no Other. Twin millstones and their mother. Numb millstones. What they had done would return to empty them. But that would be Later.

Lay Ter. A deep-sounding bell in a mossy well. Shivery and furred like moth's feet [4, с. 225].

At Dinah's school all the girls are UP because they're English-speaking. Everyone at school knows the English are Best, even though lots of the girls have surnames like Van Jaarsveld, du Plessis, Tonetti, da Souza, Levy, Engelbrecht, Herschel and de Bondt. Everyone in the melting pot has read those books about the little English princesses, Lilibet and Margaret Rose. Everyone knows that Crawfie is the royal nanny. Everyone, even Dinah, has had a bash at joining the Brownies and learning to gabble the oath:

*I promise to do my best to do my duty
to god and the king
to help other people everyday
especially those at home* [6, с. 75].

Структурна типологія графонів, відкрита для подальшого доповнення (що може стати об'єктом іншої наукової розвідки), містить такі варіанти: а) включення до графічного складу слова літер іншого алфавіту; б) морфемне членування слова за допомогою дефісу (дефісація); в) написання слова великими замість малих літер або навпаки; г) факультативні лапки для виділення слова або його частини; ґ) графічне виділення стилістично виправданого відхилення від орфографічної норми написання слова; д) створення за допомогою графона нового лексичного оказіоналізму: графічне виділення морфеми (часто кореневої) або буквсполучення, що приводить до переосмислення цього слова або приращення смислу; е) введення у графічну структуру слова знаків інших семіотичних систем (цифри, типографічні знаки, символи, малюнки); є) виділення значущого елемента слова через друковані ефекти: шрифту, кольору, застосування курсиву, напівжирного шрифту, підкреслювання тощо [5, с. 96].

Окрім вираження ритміко-мелодійної будови мовлення в художньому прозовому тексті, пунктуація відіграє важливу

роль у відображенні ставлення письменника до викладених у тексті міркувань текстових антропоморфів, що перебувають на різних наративних і сюжетних рівнях. Це також передача імпліцитної текстової й позатекстової інформації, індукції бажаної емоційної реакції в читача. До речі, емоційні паузи маркують комами, тире, крапками. Вибір графічного інструменту значно залежить від особистих уподобань та звичок письменника і його комунікативно-прагматичних потреб. Отже, стилістична виразність різних пунктуаційних знаків неоднакова [4, с. 25]. Зрештою, увесь спектр стилістичних можливостей пунктуаційних знаків ще недостатньо досліджений, тому розглянемо найтиповіші. На особливу увагу заслуговують знаки оклику та питання. Насиченість тексту зазначеними знаками сама собою свідчить про його емоційність. Знак оклику в реченні, що не є окличним, може виражати обурення, подив або іронію. Подеколи спостерігаємо подвосення цих знаків або їх поєднання, що свідчить про навмисну інтенсифікацію експресії. Наприклад: *Sunday! But why had he chosen to turn off at the grassy drove way? Why hadn't he driven the half a mile or so further up to the more usual way in, easier for his car, the paved (though broken) lane that led straight up the hill to the new barn and then directly down to the cottage? Was it drunkenness? Was it his wish to bang about the drove way? Or was it his fear of the narrow road winding on a ledge above the sharp drop down to the river, with two or three blind corners? It was probably in his own mind his Sunday drive, the climax of the extended pub hour. The pleasures of beer on a Sunday! They were like the pleasures of work in his garden as a free man* [3, с. 33].

Тире в художньому прозовому тексті позначає розмаїття за тривалістю та функціями паузи, готує читача до чогось неочікуваного. Тире наділене майже необмеженим потенціалом нюансування, стилістичного колоризування мовлення, які з ентузіазмом експлуатують у художніх прозових текстах, як-от: *She is beating Melanie about the head with the metal edged ruler in time to her own rhythmic ranting. "How-many-times-have-you-been-told-not-to-run-in-school?"* [6, с. 68].

Тире та багатокрапка стилістично увиразнюють емоційні паузи (паузи хезитації), психологічний стан акцентуєваних персонажів (нерішучість, знервованість, збентеження, невпевненість). Тире й багатокрапка імплікують затягнуту паузу перед важливим текстовим елементом для привернення до нього уваги. Багатокрапку використовують здебільшого як стилістичний розділовий знак, щоби створити ефект перервності, змінності картин, ситуації. Наприклад: *The doctor lifted Mo's hand and felt for a pulse. Then he leant in towards him. He raised one of Mo's eyelids. Then another. He stepped back and nodded. To himself, and then to Calhoon. "MOHAMMED!" he shouted at the top of his voice and Mo shot up out of the bed.*

"What <...> what <...>!" Mo yelled. "What's burning?"

"You were", said Tarantino, "but we put you out" [1, с. 201].

Крапка як пунктуаційний знак маркує кінець розповідного речення для вираження закінченої думки, як-от: *Rapid. Eye. Movement. Sometimes she'd be walking through school in a bikini with the lamp-post enigma written in chalk over her brown bulges, over her various ledges (shelf space for books, cups of tea, baskets or, more to the point, children, bags of fruit, buckets of water), ledges genetically designed with another country in mind, another climate. Other times, the sponsored slim dream: knocking on door after door, butt-naked with a clipboard, drenched in sunlight,*

trying to encourage old men to pinch-an-inch and pledge-a-pound. Worst times? Tearing off loose, white-flecked flesh and packing it into those old curvaceous Coke bottles; she is carrying them to the comer shop, passing them over a counter; and Millat is the bindi-wearing, V-necked comer shopkeeper, he is adding them up, grudgingly opening the till with blood-stained paws, handing over the cash. *A little Caribbean flesh for a little English change* [5, с. 276]. У наведеному фрагменті спостерігаємо, як цей знак зачаровує описами динамічної зміни подій: членуючи текст на короткі речення, формуєчи враження єдності та динаміки цілого [5, с. 95].

Кома є знаком паузи та має значний стилістичний потенціал. У художньому прозовому тексті кому використовують як засіб підкресленого членування речення, виокремлення його частин, графічного позначення парцеляції, творення динаміки оповіді, ефекту «стаккато», як-от: *Uh-oh, here comes Trouble*.

Rhiannon, disguised as a schoolgirl, comes in, slams down a tapestry bag of books, slides on to the red banquette opposite Gus, scatters raindrops from her hair and picks up the head [2, с. 84].

Двокрапку вживають як сигнал напруження, що вказує на різноманітні доповнення (пряме мовлення, перелік, пояснення, узагальнення), виділення важливого елемента висловлення, посилення очікування. Двокрапка дає читачеві настанову сфокусувати увагу та передбачає подальшу деталізацію інформації повідомлення. Наприклад: *Crane: a symbol of longevity, a bird with slender legs extended, black-tipped wings dipping, long bill pointing south, a metal giraffe rearing into the sky over a building site. Hart Crane. Walter Crane. Dr. Frasier Crane. Slow loris, whooping crane. She's never heard of Lyris Crane* [2, с. 102].

Нині у формуванні художнього текстопростору очевидною почасти є відсутність знаків пунктуації. Це стало вельми популярним на часі засобом графічного оформлення художнього прозового тексту, який називають «фірмовим знаком» автора чи літературної течії [6, с. 84]. Численним є використання знаків пунктуації як самостійних сигналів оцінного змісту, що заміщують цілі комунікативні блоки. У такому разі вони слугують знаками мовної економії.

Варто зазначити тенденцію сучасних авторів до вільної інтерпретації та використання пунктуаційних норм англійської мови в художньому дискурсі, що лише збільшує інтерес дослідників до пунктуації сучасного художнього тексту. Характерним для сучасних художніх прозових нетрадиційних, а жанрово-гібридних (дифузних), мультимодальних текстів є зміщення акцентів у функційній ієрархії пунктуації: вторинна функція позначення емоцій та збільшення переконливості семіотики виходить на перший план щодо історично первинної синтаксичної функції графічних знаків [3, с. 83].

Пунктуаційні знаки із часом змінюють функції, відбувається перегрупування в системі знаків: той самий знак може знезацька входити рівночасно до різних груп знаків. У межах системи пунктуаційних знаків відбувається своєрідна міграція знаків залежно від комунікативних потреб автора-письменника. Знаки пунктуації, членуючи текстові блоки на складники, імплікують емоційний стан, підтекст, ритміку мовлення [13, с. 100]. Омонімія графічних знаків є очевидною з огляду на однакову представленість вихідних та похідних форм, з одного боку, та первинних і вторинних функцій, з іншого, як-от:

How sweet she is in her concern for what he should wear.

A Yeats poem comes to mind. "Shy one, shy one, / Shy one of my heart / She moves in the firelight / Pensively apart. / She carries in the dishes, / And lays them in a row. / To an isle in the water / With her would I go. / She carries in the candles, and lights the curtained room, / Shy in the doorway / and shy in the gloom; / And shy as a rabbit, / Helpful and shy. / To an isle in the water / With her would I fly" [2, с. 127].

Сучасні стилістичні розвідки оперують поняттям *параграфемні засоби стилістики*, що поєднують пунктуацію, сегментацію тексту, його просторове розташування та будь-які немовні знаки, включені у структуру тексту (малюнки, емотикони, ідіограми) [16, с. 47]. Наприклад: *There was a lamp-post, equidistant from the Jones house and Glenard Oak Comprehensive, that had begun to appear in Irie's dreams. Not the lamp-post exactly, but a small, handmade advert which was sellotaped round its girth at eye level. It said:*

LOSE WEIGHT TO EARN MONEY 0815556752

[5, с. 276].

Параграфемні засоби функціонують у художньому прозовому тексті, достеменною ознакою якого порівняно з усною комунікацією є перетворення ланцюжка спілкування, що розгортається в часі, на ланцюжок, що розгортається у просторі [11, с. 189]. Такий перестворений графічний простір включає одиниці трьох рівнів: рівень слова, рівень речення та рівень тексту [14, с. 45].

Усна комунікація різнопланова та багатовимірна, що виявляється в численних уточненнях, перепитуваннях, репліках, коментарях [12, с. 172]: *"Why?" – snapped Clara, rocking petulantly on her plat form heels. "You goin" someplace?"*

"You and me both", – murmured Ryan. "The right place, "opefully"."

"No".

"Please, Claz".

"No".

"Please. Simportant. Life or death".

"Man <...> all right. But me nah wearin'd at ting, – she passed back the helmet and got astride the scooter – "not mussin" up me hair" [5, с. 42].

Письмове мовлення використовує для передачі цієї різноплановості та багатомірності в художньому прозовому тексті незвичну семіотичну систему засобів, яка значною мірою сприяє формуванню й упорядкуванню графіко-звукової послідовності мовних знаків в особливим чином організований план вираження художнього тексту [6, с. 98]. Очевидне виокремлення трьох груп параграфемних засобів залежно від механізмів їхнього творення:

1. *Синграфемні засоби* (варіювання пунктуаційних знаків): *"Chacko, on his way to see Comrade K. N. M. Pillai, drifted past the bedroom window like an anxious, stealthy whale intending to peep in to see whether his wife (Ex-wife, Chacko!) and daughter were awake and needed anything. At the last minute his courage failed him and he floated fady by without looking in.*

Sophie Mol (A wake, A live, A lert) saw him go" [4, с. 265].

2. *Супраграфемні засоби* (шрифтове варіювання): *"Worst times? Tearing off loose, white-flecked flesh and packing it into those old curvaceous Coke bottles; she is carrying them to the comer shop, passing them over a counter; and Millat is the bindi-wearing, V-necked comer shopkeeper, he is adding them up, grudgingly opening the till with blood-stained paws, handing*

over the cash. A little Caribbean flesh for a little English change” [5, с. 276].

3. *Топографемні засоби* (площинне варіювання тексту) [6, с. 62]: “She had made them practise an English car song for the way back. They had to form the words properly, and be particularly careful about their pronunciation. Prer NUN sea ayshun.

Rej-Oice in the Lo-OrdOr-Orlways And
again I say rej-Oice,
RejOice,
RejOice,
And again I say rej-Oice” [4, с. 260].

Натепер визначено найсуттєвіші функції параграфемних засобів стилістики в художньому тексті, як-от: інтегративна (функція поєднання); актуалізації (функція виділення); делімітативна (функція розділення) [9, с. 63]. Параграфемні одиниці розглядаються як засоби розмежування й актуалізації смислу, що слугують для привернення уваги читача [8, с. 8]. У межах параграфеміки послуговуються терміном *метаграфеміка*, що позначає узуальне вживання графічних засобів. До складу метаграфемних знаків входять невербальні засоби, які беруть участь в організації тексту лише разом із вербальними засобами: *Hooded in her own hair, Ammu leaned against her self in the bathroom mirror and tried to weep.*

For herself.
For the God of Small Things.

For the sugar-dusted twin midwives of her dream [4, с. 224].

Серед метаграфемних засобів також розрізняють *синграфемні*, або механізми художньо-стилістичного варіювання пунктуаційних знаків; *супраграфемні*, або механізми шрифтового виділення; *топографемні*, або засоби графічного просторового ранжування художнього прозового тексту [9, с. 63]. Отже, параграфемні засоби посідають особливе місце в системі текстотвірних елементів англійськомовного постмодерністського художнього прозового тексту, стаючи джерелом творення позамовного контексту [6, с. 62]. Оскільки сприйняття тексту відбувається через зоровий канал, графічне оформлення є важливою умовою його адекватного сприйняття та розуміння [7, с. 97]. У художньому прозовому тексті періоду постмодерну параграфемні засоби, з одного боку, постають маркерами інтонації, з іншого – засобами спрощення його візуального сприйняття. Скорочення художнього текстопростору досягається через включення в текстове полотно додаткового семіотичного інструментарію для організації, формування смислу та художньо-естетичного впливу на читача. Адже він почасти містить більше інформації, аніж вербальні засоби, використані в тексті [2, с. 47].

Висновки. Поява семіотично ускладнених, жанрово-гібридних, мультимодальних художніх прозових текстів є природною для доби постмодерну, бо вони відбивають його амбівалентну сутність, сфокусовану довкола логізованого хаосу та зацікавленого в породженні значень, водночас ставлять їх у залежність від реакції читача. Теперішні семіотично ускладнені художні прозові тексти мають власні норми, що регулюють їхнє «зовнішнє» оформлення, серед яких **графічна норма** є складником більш комплексного поняття комунікативно-прагматичної норми. Вона (графічна норма), завдяки мовним моделям і способам організації звукового потоку в художньому прозовому тексті, спонукає до створення розмаїтих стилістично-експресивних акустичних ефектів у художньому текстопро-

сторі. Завдяки когорті описаних невербальних засобів пунктуаційного, графо-фонемного, параграфемного штибу з’являється фонетико-синтагматичний ланцюжок, який у комбінації зі стилістичними тропами, фігурами й прийомми інших рівнів формує стилістично увиразненні ефекти тексту.

Література:

1. Анисимова Е. Паралингвистика и текст (к проблеме креолизованных и гибридных текстов). *Вопросы языкознания*. 1992. № 1. С. 71.
2. Бехта І. Текст у дискурсно орієнтованих дослідженнях. *Слов’янський вісник* : збірник наукових праць. Серія «Філологічні науки». Рівне, 2004. Вип. 5. С. 43–51.
3. Бехта І. Авторське експериментаторство в англійській прозі ХХ ст. : монографія. Львів : ПАІС, 2013. 268 с.
4. Бехта І. Графічна візуалізація невластиво-прямої мови в англійській прозі малих форм. *Іноземна філологія*. Випуск 102. Львів, 1991. С. 23–27.
5. Бехта И., Ковалевская Т. Смыслообразующий потенциал графического оформления художественных текстов. *European Applied Sciences*. № 12. Stuttgart : ORT Publishing, 2013. С. 95–97.
6. Влох Н. Лінгвопрагматичні та параграфемні засоби англійського постмодерністського тексту (на матеріалі художніх творів ХХ–ХХІ ст.) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів : Нац. ун-т ім. Івана Франка, 2010. 268 с.
7. Іваненко С. Поліфонія тексту у синтагматичному плані як відображення її парадигматики. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2001. Випуск 6. С. 83–86.
8. Ключанов И. Структура и функции параграфемных элементов текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Саратов, 1983. 17 с.
9. Ковалевська Т. Параграфемні засоби як маркери інтонації сучасного англійського художнього тексту. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. 2012. С. 61–64.
10. Стройков С. Семіотический анализ англоязычного электронного гипертекста. *Гипертекст как объект лингвистического исследования* : материалы V Международной научно-практической конференции. Самара : СГСПУ, 2017. С. 96–105.
11. Стройков С. Анализ элементов параграфемии англоязычного электронного гипертекста. *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. 2016. № 3. С. 187–192.
12. Bamford J., Cavalieri S., Diani G. Variation and Change in Spoken and Written Discourse: Perspectives from corpus linguistics. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2013. 290 p.
13. Elam K. Expressive Typography: The Word as Image. New York : Van Nostrand Reinhold, 1990. 165 p.
14. Luke J. Writing the visible page: a multimodal approach to graphic devices in literary fiction. Queensland, 2013. 202 p.
15. Lukeman N. A Dash of Style: The Art and Mastery of Punctuation. New York : W.W. Norton & Company, 2007. 208 p.
16. Mealing S. Where Graphic Design Meets Paragraphemics. *Visual Language*. 2003. № 37. P. 43–58.
17. Royce T., Bowcher W. New Directions in the Analysis of Multimodal Discourse. London ; New York : Routledge, 2013. 416 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Bateman Colin. Mohammed Maguire. London : Harper Collins, 2001. 228 p.
2. Mackay Shena. Heligoland. London : Jonathan Cape, 2003. 199 p.
3. Naipaul V. The Enigma of Arrival. London : Penguin Books, 1987. 318 p.
4. Roy Arundhati. The God of Small Things. London : Flamingo, 1997. 340 p.
5. Smith Zadie. White Teeth. London : Penguin Books, 2001. 542 p.
6. Trapido Barbara. Frankie and Stankie. London : Bloomsbury, 2004. 307 p.

Bekhta I., Kovalevska T. Stylistic world of sound and significtion text space: grapho-phonemics and paragraphemics of foregrounding

Summary. The article highlights the major grapho-phonemic and paragraphemic means of foregrounding in modern English fiction texts, which are viewed in the article as multimodal, creolized, polycode and paralinguistically active, implying the shift in the modern text representation manner: from verbal to visual. This shift has largely been caused by the creative searches of modern English authors for new ways of transmitting their artistic ideas mirrored in the text presentation, as well as the internal tendencies within the language system designed to reduce text space while preserving the information span. This can be achieved via introducing additional semiotic signs and non-verbal means into the text. Such means are grouped accordingly into the categories of grapho-phonemic and paragraphemic means of stylistic foregrounding of the text. It is an effective combination of verbal and non-verbal means of stylistic expression which enables a holistic interpretation of the modern fictional text.

Instruments of grapho-phonemic means have been outlined in the current article in the following way: alliteration, assonance, onomatopoeia, euphony, graphon, grapho-phonemic means of words or phrases foregrounding and grapho-phonemic means of a sentence or its part foregrounding.

Punctuation is described in the article as a system of graphic non-alphabetic characters used in written discourse for the purpose of its recitation and psychological division and for transmitting its features impossible to be transmitted through morphological means or word order.

Paragraphemic means of foregrounding are seen in the article as combining punctuation, text segmentation and its spatial-plane arrangement, as well as non-verbal signs included in the text canvas.

Grapho-phonemic and paragraphemic means occupy a special place in the system of stylistic means of foregrounding since the mechanism of their action is based on the ratio of normative and deviant plan of expression, which gives grounds to attribute them to a group of expressive means whose stylistic value is constructed through associations.

Key words: text, fiction space, grapho-phonemics, paragraphemics, means of foregrounding, polycoding.

Брутман А. Б.,*кандидат економічних наук,**завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування
Національного університету «Запорізька політехніка»***Горлачова В. В.,***кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТАФОРИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗІ СФЕРИ «ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ»

Анотація. У статті досліджено особливості механізму метафоризації англійської термінології зі сфери електронної торгівлі. Зазначена термінологія – система, що активно розвивається відповідно до потреб і особливостей сфери електронної торгівлі. Аналізована лексика має значний метафоричний потенціал, що репрезентує специфіку тлумачень людиною нових для себе понять.

Найбільш вживаними типами метафоризації в терміносистемі сфери електронної торгівлі стають онтологічні та структурні типи. Структурні метафори – це форма концептуалізації абстрактних понять завдяки відомим, «зрозумілим» елементам людського досвіду. Спираючись на структуровані, а тому конкретні та чіткі емпіричні компоненти, людина впорядковує та конкретизує абстрактне та нематеріальне. Онтологічні метафори, у свою чергу, визначають спроби проєктування матеріальних ознак об'єктів навколишнього світу на абстрактні поняття. В умовах переосмислення власного або колективного досвіду людина виокремлює деякі емпіричні факти й інтерпретує їх як дискретні явища. Цей механізм дозволяє узагальнювати, класифікувати, визначати кількість, оцінювати первісно абстрактні поняття.

Процеси та явища сфери електронної торгівлі часто репрезентуються завдяки метафоричному отожденню з біологічним і соціальним життям, його ознаками й етапами. Окремий блок термінів сфери електронної торгівлі має у своїй структурі колірні ад'єктиви. Власне як термін сфери електронної торгівлі ця лексична одиниця вже втрачає колірний компонент значення, проте її етимологічне коріння чітко пов'язане з колірною інформацією. Отже, відбувається семантичне спустошення власне в колірній номінації шляхом акцентування конотативних сем лексичної одиниці. Приклади термінів сфери електронної торгівлі, які утворюються шляхом метафоризації, мають яскравий образний характер. Аналіз концептуального осмислення колірної ознаки, що стає основою для створення терміна сфери електронної комерції, розкриває психолінгвістичні, лінгвокультурні та прагматичні особливості кольоро-сприйняття носіїв англійської мови. Так, традиційною є репрезентація ахроматичної опозиції «біле – чорне» як форми визначення аксіологічних принципів. Компонент «сірий» визначає перехідну зону, коли аксіологічні орієнтири чітко не виражені або наявність негативного досвіду виправдовується необхідністю. Ознака «червоне» традиційно пов'язана із ситуацією ризику, зелений колірний

сегмент як фізичний репрезентант ознаки «живе» у межах онтологічної метафори, позиціонується як компонент «актуальне \ життєспроможне». Компонент «рожевий» був залучений до створення терміна сфери електронної торгівлі завдяки грі слів. Частотними є приклади структурної метафоризації, у цьому разі серед термінів сфери електронної торгівлі багато запозичень із термінологічного словника інформаційних технологій.

Ключові слова: термін, метафора, лексема, структурна метафора, онтологічна метафора, сема.

Постановка проблеми. У наш час важко уявити життя без Інтернету та без онлайн-спілкування. Вони значно впливають на бізнес-діяльність; саме завдяки тенденціям сучасності все більше і більше компаній починають або переорієнтують свою професійну діяльність онлайн. Мова, яка, безумовно, відображає потреби та пріоритети людей, активно формує та розвиває особливу терміносистему – словник термінів електронної торгівлі. Зазначені терміни здебільшого – це англійські лексеми та лексичні одиниці, вони мають багато спільностей з іт-вокабуляром і економічними термінами. Термінологія сфери електронної торгівлі являє собою симбіоз багатьох сучасних реєстрів мови, тому, на нашу думку, стає матеріалом для дослідження широкого кола лінгвістичних питань. **Актуальність нашого дослідження** зумовлена відсутністю комплексних робіт, присвячених розгляду особливостей термінів сфери електронної торгівлі. У межах нашої наукової розробки ми звернулися до сучасних англійських словників економічних термінів, за допомогою методу суцільної вибірки обрали як **матеріал для дослідження** лексичні одиниці з поміткою «електронна торгівля».

Метою нашої лінгвістичної розвідки є окреслення особливостей метафоричного потенціалу термінів сфери електронної торгівлі. На наше переконання, це надасть змогу вирішити такі **завдання:** зафіксувати окремі продуктивні типи утворення похідних значень лексем, що поповнюють словник термінів електронної торгівлі; окреслити тенденції розвитку словника термінів електронної торгівлі; визначити специфіку перцептивних механізмів людини. Серед **методів дослідження**, використаних авторами, варто виокремити описовий метод, метод суцільної вибірки та семантичного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідниця О. Дуда звертається до вивчення процесів термінологізації в сучасній англійській мові, особливий інтерес до напрацювань авторки ми вбачаємо у зв'язку з тим, що вона аналізує матеріали літератури кредитно-банківської справи, лексика якої в багатьох випадках стосується об'єкта нашого дослідження [1]. Праці Л. Бондарчук присвячені розгляду лексико-семантичних трансформацій англо-українського перекладу лексики з економіки [2]. Серед українських лінгвістів, що працюють у цьому напрямі, варто також згадати О. Турчак, що зосереджується на дериваційних особливостях економічної термінології [3]. Основні тенденції ринку електронної комерції опинилися в полі зору багатьох дослідників економічної галузі. Т. Марусей наводить значний перелік закордонних і вітчизняних науковців, що звернули увагу на новий напрям сфери економічних відносин [4, с. 112].

Напрацювання О. Романової спрямовані на створення системи інформаційно-лінгвістичного забезпечення електронної комерції, одним із завдань стало створення російськомовного тезауруса термінів електронної торгівлі [5]. Оскільки в пострадянських країнах зазначена галузь та мовний функціональний реєстр, що її обслуговує, розвиваються під впливом англомовних канонів і традицій, то дослідниця підкреслює значну кількість запозичень з англійської мови.

Словник термінів сфери електронної торгівлі за логічними причинами має велику кількість спільних компонентів зі словником термінів комп'ютерних технологій, тому теоретичні та практичні надбання лінгвістів у зазначеній сфері також опинилися в центрі нашої уваги [6]. У своїй статті А. Сидор зазначає, що в англомовному іт-словнику спостерігається тенденція метафоричного переосмислення загальномовних лексичних одиниць на шляху до їхньої термінологізації: "There is a kind of transition of commonly understood meaning to terminological based on metaphorical and metonymic rethinking of the first. In this case we are not talking about the different meanings of the word, but about different words, such as *handshake* – handshaking, this term refers to the method of control of synchronous forwarding of data to a slow peripheral device such as a printer, in which each transfer operation requires a confirmation signal <...>" [6, с. 233].

Цілі та завдання нашого напрацювання потребують визначення поняття *метафора* та розгляду класифікаційних типів метафор. У лінгвістичному аспекті пояснення механізму метафоризації здійснюється на підставі семної динаміки: метафоризація відбувається, коли інтегральна сема втрачає свою домінантність у структурі значення лексеми, поступаючись місцем, у свою чергу, диференційній або потенційній семі. Дослідники, що працюють у межах напрямку когнітивної семантики, визначають метафоризацію механізмом мислення та процесів створення світосприйняття й образів. У когнітивній лінгвістиці більшість учених схильються до підтримки діяльничної теорії концептуальної метафори, що була запропонована Дж. Лакоффом і М. Джонсоном [7]. Тож поширене тлумачення терміна *метафора* є таким – свідоме використання знаку однієї концептуальної сфери на позначення складника іншої, воно притаманне повсякденній мові й мисленню людини, а не лише художньому тексту; метафоричні процеси скеровані досвідом, набутим у межах спільної діяльності етносу. Подальші напрацювання пов'язані з визначенням термінів *домен* (концептуальна сфера), *джерело*, або *донорська зона* (домен, що постачає

знаки, які переносять до іншої сфери), *мішень*, або *реципієнтна зона* (сфера, що запозичує знаки із джерела). Дж. Лакофф і М. Джонсон визначали структурні, орієнтаційні й онтологічні метафори. Найвні й інші класифікації метафор. Так, дослідниця О. Селіванова визначає структурний, дифузний, гештальтний, сенсорний, архетипний і аксіологічний різновиди метафор [8]. У цій статті ми спираємося на традиційну класифікацію, запропоновану американськими дослідниками.

Виклад основного матеріалу. За нашими спостереженнями, найбільш поширеними типами метафоричних моделей, що залучені до створення англомовної термінології зі сфери електронної торгівлі, є структурний і онтологічний. Значна кількість термінів сфери електронної комерції є прикладами онтологічних метафор. Дії онлайн та, у свою чергу, онлайн-придбання позиціонуються як форми, категорії, етапи життя, наприклад, термін *lifecycle stage* зі значенням "ine-commerce mainly refers to the stages a product undergoes before becoming mature. It is a course of events that brings a new product into existence by growing through the main 5 phases" [9]. Тобто поява та продаж товару прирівнюється до етапів розвитку живих істот.

Велика кількість онтологічних метафор в англомовних термінах зі сфери «електронна торгівля» мають колірну суть (*Black Friday, black hat / white hat, be in black / be in red, go in to black / go in to red, evergreen content, pink contract*). Звернімося до етимології зазначених метафоричних утворень. Так, терміном *Black Friday* позначають день після свята Дня Подяки, цей день характеризують як найбільш прибутковий та сприятливий для торгівлі та придбань. Традиційно кольоропозначення *black* в англомовній культурі пов'язано з негативним досвідом людини (смерть, втрата, траур) або таємничістю, чимось невідомим. Метафоричне використання кольорного ад'єктива у структурі терміна *Black Friday* початково було пов'язано з компонентом «негативний досвід людини» – "<...> Black Friday is the name given to the shopping day after Thanks giving. It was originally called Black Friday because the volume of shoppers created traffic accidents and sometimes even violence. Police coined the phrase to describe the mayhem surrounding the congestion of pedestrian and auto traffic in downtown shopping areas" [9]. Отже, первісне значення «чорна п'ятниця» – «трагічна п'ятниця» не відповідало маркетинговим потребам, тому завдяки семантичному спустошенню та перерозподілу ядерних і периферійних сем, а саме – «трагічне», «траурне», які вийшли з денотативно-сигніфікативного макрокомпонента, поступаючись місцем темпоральній семі «нічне, те, що відбувається вночі», та потенційним семам «таємниче» / «невідоме», словосполучення *Black Friday* набуло нового термінологічного значення.

Опозиція біле (позитивне / безпечне) – чорне (негативне / небезпечне) представлена в термінах *black hat / white hat*, порівняйте: "black hat – a term used to describe a hacker who has the intention of causing damage or stealing information", проте "white hat – a hacker whose intentions are not criminal or malicious" [9]. Ці лексичні одиниці мають етимологічний зв'язок із кінематографом і визначенням позитивних та негативних персонажів вестернів. Ті, хто носили білий капелюх, визначалися як позитивні герої, власники чорних капелюхів уособлювали лиходіїв. У межах термінології сфери електронної торгівлі зазначене дихотомічне протиставлення було доповнене лексичною одиницею «сірий капелюх» – "<...> there are grey areas that are neither black nor white. Grey hat hackers are a blend of both

black hat and white hat activities. Often, grey hat hackers will look for vulnerabilities in a system without the owner's permission or knowledge. If issues are found, they will report them to the owner, sometimes requesting a small fee to fix the issue. If the owner does not respond or comply, then sometimes the hackers will post the newly found exploit online for the world to see" [9]. Аксіологічний статус лексеми *grey* фіксується загальноновими лексикографічними виданнями, наприклад: "grey are a used to talk about a situation in which something is not clearly a particular thing, so that people are not sure how to deal with it" [12, с. 769]. Ця лексема ввійшла і в економічну термінологію: "grey market the system by which people buy and sell goods that are hard to find, in a way that is legal but not morally good or correct <...> 2 technical situation in which people are officially made available to be sold for the first time" [12, с. 769].

Варто звернути увагу на те, що в межах опозиції «чорне – червоне» у термінології сфери електронної торгівлі засвоєна традиційна метафорична модель з економічної терміносистеми *go into black* (відсутність фінансових проблем) / *go in to red* (наявність фінансових проблем) [10]. «Колірні» особливості економічної та бухгалтерської терміносистем опиняються в центрі уваги сучасних дослідників [11].

Термін *evergreen content* також являє собою метафоричне утворення, звернімося до дефініції: "Evergreen content is content that is always relevant – much like the way evergreen trees retain their leaves all year around. Interesting and relevant content that does not become dated is necessary in order to be found online by search engines" [9]. Отже, семи «незмінність», «сталість» почали домінувати у структурі термінологічної одиниці, а власне колірні номінації відійшли на другий план.

Ще одним прикладом колірної метафори в термінології сфери електронної торгівлі є словосполучення *pink contract*, яке тлумачать як "an agreement between an email spammer and the spammer's Internet service provider. The contract exempts the spammer from the provider's terms of service, which typically prohibit spamming. In return, the spammer pays far more money for an internet connection than non-spammers" [10]. Окрім значення «небажане електронне листування», в англійській мові лексема *spam* має значення "a brand name for a type of meats old in metal containers, made mostly from pork (= meat from a pig)" [12, с. 1686]. Отже, зазначений метафоричний ланцюжок має декілька етапів: у лексемі *spam* як бренду м'яса актуалізується сема «рожевий», вона використовується як евфемістичний заміник лексеми *spam* у значенні «небажане електронне листування» і вже на останньому етапі стає компонентом терміна сфери електронної торгівлі.

З терміносистеми інформаційних технологій у вокабуляр сфери електронної торгівлі запозичено значну кількість термінів, які утворені завдяки структурній метафоризації в межах фреймів «Інтернет – це книга», «Інтернет – водний ресурс», «Інтернет – це дорога або подорож». Звернімося до прикладів: "landing page in digital marketing, a landing page is a standalone web page, created specifically for the purposes of a marketing or advertising campaign. It's where a visitor "lands" when they have clicked on a Google Ad Words ad or similar" [9]. У цьому прикладі реалізується метафоричне визначення «переміщення інтернет-покупця між блоками рекламної інформації» як переліт із приземленням у конкретній місцевості. Інший приклад, *path length* зі значенням "Google report summarizes how long

(in interactions) it took your website visitors to finally become customers" [10]. Тобто пошук товару та роздуми над його придбанням привінують до шляху того, хто подорожує. Зі сфери інформаційних технологій також запозичений термін *traffic* зі значенням "number of visitors that a web page receives" [9]. Звернімося до інших тлумачень у лексикографічних виданнях: "the vehicles moving a long a road or street <...> 3 the movement of people or goods by aircraft, ships or trains <...> traffic flow steady movement of traffic" [12, с. 1874].

Висновки. Отже, електронна торгівля – «молода» сфера бізнес-діяльності людини, проте вона активно розвивається, що засвідчує і розвиток термінологічного вокабуляру, адже мова реагує на потреби номінації своїх носіїв. Найбільш поширеними типами метафори, що залучені до утворення термінологічних одиниць сфери електронної комерції, варто визнати структурні й онтологічні. Антропоцентричний принцип домінує під час утворення метафоричних комплексів зазначеної сфери, дії та процеси, що репрезентуються завдяки термінам сфери електронної торгівлі, імітують офлайн-життя людини. Метафоричні механізми ґрунтуються на психолінгвістичних, лінгвокультурних і аксіологічних особливостях світосприйняття носіїв англійської мови. Серед тенденцій розвитку словника сфери електронної торгівлі варто визначити наявність декількох джерел поповнення термінологічної лексики – створення власних одиниць та залучення одиниць із різних термінологічних систем, зазвичай це споріднені вокабуляри (економічна термінологія, кредитно-банківська та сфера іт-технологій). Наявні приклади засвоєння висловів із неспоріднених із зазначеними сферами (кінематограф, звіти речників департаменту поліції тощо). Зазвичай приклади термінів сфери електронної комерції, які утворені шляхом метафоризації, мають яскравий образний характер. Серед перспективних напрямів подальших досліджень ми вбачаємо огляд етимологічних коренів термінологічних одиниць сфери електронної торгівлі, визначення семантичного перерозподілу у значенні лексичної одиниці в разі транзиту її до складу аналізованої терміносистеми, опис спільностей та відмінностей термінів сфери електронної торгівлі з конституїентами дотичних терміносистем.

Література:

1. Дуда О. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2001. 19 с.
2. Бондарчук Л. Лексико-семантичні трансформації англо-українського перекладу фахової лексики з економіки. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 27. С. 153–155.
3. Турчак О. Особливості словотвору економічної термінології. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки». 2016. №2 (12). С. 247–252.
4. Марусей Т. Основні тенденції розвитку ринку електронної комерції в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. № 14. С. 111–115.
5. Романова Е. Разработка системы информационно-лингвистического обеспечения электронной коммерции : автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.13. Москва, 2006. 21 с.
6. Сидор А. Лексичні особливості сфери інформаційних технологій у сучасній англійській мові. *Вісник ЗНУ*. Серія «Філологічні науки». 2016. № 1. С. 232–236.
7. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафори, котрими ми живем. Москва : Едиториал УРСС, 2004. 256 с.

8. Селіванова О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики : аналітичний огляд. Київ : Фітосоціоцентр, 1999. 148 с.
9. Economics A-Z terms. URL: <https://www.economist.com/economics-a-to-z/> (accessed on 20 May 2019).
10. Black John, Hashimzade Nigar, Myles Gareth. Oxford Dictionary of Economics. URL: <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199237043.001.0001/acref-9780199237043/> (accessed on 20 May 2019).
11. Кербер Е., Костерина Ю. Цветовая метафора в англоязычной экономической терминологии. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Серия «Языкознание». Тамбов : Грамота, 2017. № 6 (72) : в 3-х ч. Ч. 1. С. 89–91.
12. Longman Dictionary of Contemporary English. New edition. For Advanced Learners: Pearson Education Limited. 2012. 2081 p.

Brutman A., Horlachova V. About metaphorical potential of English terminology of e-commerce sphere

Summary. The article deals with peculiarities of metaphorical process of English terminology of e-commerce sphere. Analyzed terminology is a system that has been developing in accordance with needs and special features of e-commerce sphere. These lexical units have huge metaphorical potential which represents peculiarities of human's understanding of new notions of the reality.

Among the most frequently used types of metaphorical process in the terminological vocabulary of e-commerce sphere we can define ontological and structural types. Struc-

tural metaphors – is a conceptualization abstract notions due to known and clear elements of human's experience. On the basis of structural, certain and clear empirical components person arranges and specifies abstract and intangible knowledge. Ontological metaphors in their turn are the attempts to reflect tangible features of objects of the surrounding world on abstract notions. In terms of re-thinking personal and people's experience person distinguish some empirical facts and interprets them as discrete phenomena. This mechanism is a way to generalize, classify, define quantity and evaluate abstract notions.

Processes and phenomena of e-commerce sphere are often represented due to metaphorical identification to biological or social life, its features and stages. Separate part of e-commerce sphere terms has color adjectives. As a part of e-commerce sphere term this lexical unit as lost color meaning, but etymological roots are linked to color feature. In this way color semes come out of central part of the meaning and are exchanged with connotative non-color semes of the lexical unit. Conceptual rethinking of color feature which is a basis for creating e-commerce sphere term reveals psycholinguistic, cultural and pragmatic peculiarities of “color” understanding English-language speakers. Among the examples of structural metaphorization in e-commerce sphere terms there are frequent borrowings from it technology terms vocabulary.

Key words: term, metaphor, lexeme, structural metaphor, ontological metaphor, seme.

Вуек О. Є.,

аспірант кафедри англійської мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ФЕНОМЕНУ ПРОСТІР В АНГЛОМОВНІЙ ІРЛАНДСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню засобів вербалізації екзистенційного феномену *простір* в англійських ірландських поетичних текстах ХХ ст. за авторством В.Б. Сйтса, П. Каванаха, Ш. Хіні. Простір розглядається водночас як екзистенційна категорія, що визначається її онтологічним характером, і як універсологічне утворення, інтерес у дослідженні якого простежується у фізичних, природничих і гуманітарних науках. Твердження про характер екзистенційного феномену *простір* як мовної, культурної та філософської універсали базується на результатах міждисциплінарних розвідок та емпіричних свідчень нейрофізіологічних досліджень. У лінгвокогнітивних розвідках інтерес до цього екзистенційного феномену обґрунтовується специфічним характером категоризації й омовлення просторового досвіду позначеним дихотомією абстрактного та конкретного виявів його природи. Мовна репрезентація екзистенційного феномену *простір* залежить від комплексу інформації, доступної людині, про характер просторових відносин, суб'єктивні уявлення про цю категорію та доступні засоби вербалізації у певній мовній спільноті. У дослідженні розмежовуються поняття екзистенційного феномену *простір* і концепту ПРОСТІР, який вважаємо ментальним утворенням, що є продуктом перцепції та інтеріоризації зовнішніх стимулів і відповідає положенню когнітивної лінгвістики про значення сенсорного сприйняття дійсності та принципу втіленого характеру досвіду. У статті робиться спроба розглянути просторові уявлення людини, вербалізовані в англійській ірландській поезії ХХ ст., у мовному, культурному та прагматичному аспектах, дослідити способи концептуалізації екзистенційного феномену *простір* у ментальне утворення складної ієрархічної організації, проаналізувати особливості вербальних засобів на його позначення як складової частини англійської ірландської концептуальної картини світу. З метою виконання поставлених завдань виконуються дефініційний, компонентний і концептуальний аналізи зазначеного поняття. Значною мірою робота спирається на теорію концептуальної метафори, оскільки, за численними дослідженнями, концептуальна метафора є повсюдним способом мислення, але у поетичному контексті є підґрунтям численних метафоричних виразів на позначення екзистенційного феномену *простір*. У культурноспецифічній концептуальній картині світу просторовий досвід умовно членується на окремі категорії за принципом розподілення фокусу уваги представників англійської ірландської мовної спільноти на окремі сегменти дійсності та їх значущості у ментальній, емоційній і соціальній діяльності людини.

Ключові слова: екзистенційний феномен, простір, концепт, концептуальна метафора, вербалізація.

Постановка проблеми. Простір як філософська та фізична категорія має набагато ширший об'єм, ніж такий, що доступ-

ний людському перцептивному досвіду загалом і його подальшому омовленню. Це поняття космологічного масштабу, яке має онтологічний характер, тобто пояснює фундаментальні закони існування. Феноменологічний вияв просторового досвіду обмежений фізіологічними здатностями людини сприймати окремі ділянки простору та предмети, котрі його населяють. Антропоцентричний характер просторового досвіду обмежений такими факторами: об'ємом, доступним фокусу уваги людини, здатністю сенсорно сприймати просторові об'єкти, їх значущістю у ментальній, діяльній і мовній активності людини. Водночас космологічний характер простору є фактом, відомим людству, але усвідомлення безмежності, тобто величини, що фактично недоступна перцепції, створює передумови ускладненої концептуалізації. Усвідомлення неосяжності феномену з одного боку й обмежуючі фактори з іншого зумовлюють концептуалізацію феномену *простір* у складне ієрархічне утворення, дослідженню якого присвячена велика кількість робіт як вітчизняних, так і закордонних лінгвістів.

У межах нашого дослідження вважаємо *простір* екзистенційним феноменом (далі – ЕФ), котрий у поєднанні з феноменом *час* формує систему координат, у межах яких людина локалізує власне фізичне, ментальне та діяльне перебування, а також фундаментальними універсальними феноменами, що мають мовну репрезентацію. Під ЕФ розуміємо універсальні, фундаментально значущі фрагменти дійсності, підвладні свідомому чи несвідомому осмисленню та подальшій вербалізації. ЕФ об'єктивуються у поетичному тексті у концептуальній сітці ієрархічних відносин, які формують концептуальну картину світу (далі – ККС) представника англійської ірландської спільноти.

Метою статті є аналіз вербальних репрезентацій ЕФ *простір* як лінгвокультурної категорії у контексті англійської ірландської поезії ХХ ст. Мета роботи передбачає виконання таких завдань: розглянути просторові уявлення людини у психологічному, культурному та мовному аспектах, дослідити способи концептуалізації ЕФ *простір* у ментальне утворення складної ієрархічної організації, проаналізувати особливості вербальних засобів на позначення ЕФ *простір* як складової частини англійської ірландської ККС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальність категорії простору була помічена ще Аристотелем. У трактаті «Категорії» з-поміж 10 загальних відображень дійсності мислитель виділяв *місце* та *час* як одні з базових уявлень людини про дійсність [1, с. 62–66]. У сучасній фізиці категорії часу та простору об'єднуються у чотиривимірний простір подій *простір-час* – *Spacetime*, який можна представити у формі математичної моделі. Нейрофізіологічні дослідження свідчать про те, що орієнтація у просторі, часі та локалізація людини у них

репрезентується спорідненими та взаємодіючими когнітивними системами. Водночас ці системи неідентичні та можуть бути розділені на підсистеми, специфічні для кожної царини [19]. На рівні обробки інформації категорії *простору, часу й орієнтації людини* у них вважаються фундаментальною когнітивною функцією. Орієнтація визначається як регулювання між суб'єктом і сформованою ним внутрішньою репрезентацією зовнішнього світу. Людина локалізує себе щодо просторових орієнтирів і часових подій, що надає дані для формування когнітивних мап царин ментального **простору, часу та людини** [19]. Серед фундаментальних досліджень категорії простору у галузі лінгвістики необхідно зазначити роботи Л. Талмі, Р. Ленекера, Р. Якендоффа, Дж. Лакоффа, М. Джонсона, С. Левінсона, Н.Д. Арутюнової, О.С. Кубрякової, В.А. Маслової та ін.

За словами Н.Д. Арутюнової, «буття визначається трьома основними параметрами: онтологічним, просторовим і темпоральним. Перший стосується природи предметів буття, другий – сфери їх буття, третій – темпоральних меж буття» [2, с. 172]. Простір характеризує протяжність світу, його безперервність, структурність, тривимірність чи багатовимірність. Він є однією з найважливіших форм світу та життя людини у ньому, тому багатогранно репрезентований у мові, свідомості, культурі та міфології мовної особистості [6, с. 80].

Для визначення феномену **простір** С. Левінсон користується гештальтвським поняттям, яке можна окреслити як «одиницю або організацію одиниць, котрі колективно служать для визначення системи координат, відносно якої вимірюються певні властивості об'єктів, у т. ч. й феноменальне «я» [18, с. 27]. У характеристиці простору розмежовується релятивне й абсолютне його розуміння. **Релятивний** (відносний) простір визначається як рухомий вимір або міра абсолютного простору, що вимірюється сенсорно відповідно до положення тіла [18, с. 27]. **Абсолютне** поняття простору можливо зіставити з когнітивними мапами середовища.

Інший розподіл системи просторових координат С. Левінсон називає **егоцентричним** на протизагу **аллоцентричному** [18, с. 28]. Цей розподіл полягає у локалізації центру координат у рамках суб'єктивного тіла організму на протизагу позатілесної локалізації, яка часто не визначається. Такий розподіл підтверджують дослідження у царині нейрофізіології, де наголошується на існуванні плетори різних егоцентричних систем координат, що керують моторними системами [18, с. 28].

Під терміном **простір** О.С. Кубрякова розуміє величину, яка є узагальненим уявленням про цілісність утворення між небом і землею. Людина є частиною цього утворення та здатна відносно вільно перемішуватися у його межах і маніпулювати предметами простору [5, с. 466]. Властивостями простору вважаються цілісність, перцептуальна самостійність і визначеність [5, с. 468]. Чітко окреслена структура простору постає з перцептивно-моторного способу функціонування людини [15, с. 58]. Говорячи про просторову категоризацію людського досвіду, О.С. Кубрякова наголошує на ізоморфізмі чуттєвого (сенсомоторного) сприйняття дійсності та мовної реальності. «Простір – це середовище всього сутнього, оточення, у якому все відбувається, заповнена об'єктами та людьми «порожнеча» [5, с. 465]. Це основна форма існування матерії, що характеризується об'ємом і протяжністю.

За Р.В. Ленекером, простір є базовим доменом, тобто такою цариною досвіду, яка не може бути редукована до царини мен-

шого обсягу та визначає концепцію просторової конфігурації [17, с. 44–45]. Водночас простір може виступати як окремий об'єкт міркування, у такому разі його значення самостійно функціонують як концепції вищого порядку, а його метафорична інтерпретація перетворює домен на небазовий [17, с. 44].

Як західні, так і вітчизняні лінгвісти погоджуються щодо положення про визначальну значущість понять місця й об'єкта простору [5; 17; 23].

Виклад основного матеріалу. ЕФ **простір** є комплексною абстрактною категорією, оскільки у своєму найзагальнішому тлумаченні не має видимих меж, об'єму чи вмісту. Це твердження підтверджується дефініційним аналізом: *a continuous area or expanse which is free, available, or unoccupied; the dimensions of height, depth, and width within which all things exist and move* [21]. В українській мові простір – це 1) *одна з основних об'єктивних форм існування матерії, яка характеризується протяжністю й обсягом.* 2) *Необмежена протяжність (в усіх вимірах, напрямках); тривимірна протяжність над землею.* 3) *Вільний, великий обшир; просторинь* [9]. Цікавим спостереженням є наявність у англійських дефініціях, на відміну від українських, визначення простору як часової категорії: *a period of time (проміжок часу)* [22]; *An interval of time* [21]. Компонентний аналіз свідчить, що спільними семами значення лексичної одиниці **простір** як в англійській, так і в українській мовах є площа, незайнятий, протяжність, тривимірність, час:

Простір = [+МАТЕРІЯ] [+ПЛОЩА] [+ПРОТЯЖНІСТЬ] [+ТРИВИМІРНІСТЬ] [+НЕЗАЙНЯТІСТЬ]

space = [+AREA] [+EXPANSE] [+THREE DIMENSIONS] [+FREE] [TIME]

Важливо розмежовувати феноменальний вияв просторового досвіду та його мовну репрезентацію. Феномен є репрезентацією дійсності, тим, що саме себе демонструє [11, с. 51–55]. Мовна репрезентація виходить зі здатності людини вербалізувати концептуально закріпленій об'єм знань про сегмент дійсності. Вибір сегмента просторового досвіду визначається його значущістю у контексті омовлення й актуалізується свідомою чи несвідомою емоційною оцінкою. Вербальна репрезентація просторового досвіду може бути здійснена за умови попередньої концептуалізації об'єму інформації про нього, тобто формування зовнішньої інформації у ментальне утворення, яке когнітивні лінгвісти називають концептом [3; 6]. З цієї причини вважаємо за необхідне розмежовувати поняття ЕФ **простір** і концепту ПРРОСТІР. Концептуалізація передбачає перцепцію та інтеріоризацію зовнішніх стимулів, що відповідає положенню когнітивних лінгвістів про значення сенсомоторного сприйняття дійсності та принципу втіленого характеру досвіду [8]. Ці процеси можуть відбуватися як свідомо, так і несвідомо, тому концепт ПРРОСТІР містить як елементи, свідомо залучені у ментальні мапи середовища, так і такі, що несвідомо присутні в утворенні, але не знаходяться у фокусі уваги.

У ході дослідження англійських ірландських поетичних текстів ХХ ст. за авторством Вільяма Батлера Єйтса, Патріка Каванаха, Шеймуса Хіні було виокремлено 117 номінативних одиниць (далі – НО) на позначення ЕФ **простір**. У структурі англійської ірландської ККС вербалізація просторового досвіду тісно пов'язана з досвідом часовим, вони функціонують як екзистенційні координати або точки опори, з допомогою яких людина знаходить своє місце у базових локусах свого існування – природі, соціумі, світі та місці свого фізичного перебування та діяльності. Простір

і час окреслюють онтологічні межі світу, у якому існує та реалізує себе людина [4, с. 35]. Поняття простору не обмежується визначенням напрямів руху, переміщення об'єктів, простір наповнений значущими об'єктами, які визначають його та людину у ньому. Через локалізацію себе у фізичному, соціальному, національному та космологічному просторі людина ідентифікує себе як ірландця, фермера, учасника соціальної взаємодії. Як було зазначено раніше, феноменологічний вияв просторового досвіду шляхом перцепції та інтеріоризації формує культурноспецифічний концепт ПРОСТІР. До його складу входять ядерні компоненти, репрезентовані лексичними одиницями, що розподіляємо на **просторові сегменти та просторові об'єкти**. **Просторові сегменти** – це обмежені ділянки простору, котрі семантично розмежовані за площиною досвіду і сферою діяльності у них людини та формують такі категорії номінативного простору (у дужках зазначена частота вживання лексичної одиниці):

– просторові сегменти універсологічного (узагальнюючого) характеру – *world (17), place (4), corner of peace (1) earth (1)*;

– пов'язані з фермерською діяльністю – *clay (9), headlands (4), fields (4), stoney grey soil (1), wet clogs (1), potato-field (1), ghost-hill (1), churchyard (1) graveyard (1), the grave (1), mud-walled space (1), lea (1), plantation (1), cart-pass (1), sods (1), potato mould (1), soggy peat (1), furrows (1)*;

– пов'язані з географічним розташуванням, і такі, що позначають національне утворення – *Ireland (3), the edge (of a town) (2), streets (1), Shancoduff (1), Drumcatton (1), North (1), Black Shanko (1), Drummeril (1), Mulahinsha (1), Brannagan (1), Donaghmoynne (1), Dundalk (1), Armagh (1), Donaghmoynne (1), Cummen Strand (1), Clooth-na-Bare (1), Monaghan (2), Ben Bulbin (1), Drumcliff (1), townland (2)*.

Лексичні одиниці, які формують концепт ПРОСТІР і позначають просторові об'єкти, розподіляємо на такі категорії:

– об'єкти природи – *hills (4), beach (1), Alps (1), poplars (1), Bluebells (3) the river (1), grass (1), stream (1), dandelions (1), cocksfoot (1)*;

– феномени природи – *winds (3), woven sun (1), sea (1), waves (1)*.

Феноменальний простір існування людини репрезентований номінативними одиницями різного рівня організації, котрі можна умовно розподілити на такі категорії:

1. природний простір, у межах якого локалізує себе людина, є фізичним, реальним та існує незалежно від волі людини, але чинить вплив на її діяльність; містить лексичні одиниці на позначення об'єктів і феноменів природного походження, що служать маркерами закріплення концепту ПРОСТІР у ірландській ККС;

2. національний простір – держава Ірландія, фізично окреслене соціальне утворення, яке формує самоусвідомлення людини у ньому. До цієї ж категорії відносимо топоніми – назви міст і географічних утворень Ірландії, не залучені у метафоричні відношення із суміжними концептами;

3. соціальний простір життя / праці – споріднений із природним середовищем, також включає об'єкти природи, але має безпосереднє відношення до соціальної та сільськогосподарської діяльності людини, тому є свідомо створюваним, піддається направленій на нього діяльності та є формуючим чинником цієї діяльності;

4. космологічний простір – світ, середовище, макроутворення, яке охоплює ідеальні уявлення про нього індивіда, вмістилище як самої людини, так і матеріальних продуктів її діяльності.

Концепт ПРОСТІР як фундаментальна складова частина екзистенційної системи координат англомовної ірландської ККС є складним ієрархічним утворенням. Основним способом його реалізації у тексті виступає концептуальна метафора (далі – КМ). Серед інших способів репрезентації феномену простору функціонують метонімія, епітети, топоніми.

У творах англомовних ірландських авторів просторовою категорією, найчастіше представленою у номінативних одиницях, є феномен природи. Вербалізація феноменів природного середовища відбувається через процеси метафоризації, основним механізмом якої у цьому разі є антропоморфізм, що підтверджує припущення С. Левінсона про визначальність цього явища у просторовому мисленні людини. Антропоморфізм, персоніфікація вважаються одними з базових механізмів реалізації онтологічних метафор. За твердженням Дж. Лакоффа, найбільш очевидними онтологічними метафорами є такі, у яких фізичний об'єкт специфікується як людина. Такий механізм уможлиблює розуміння досвіду утворень неантропогенного характеру через мотивацію, характеристики та діяльність, властиві людині [15, с. 33]. НО поетичного тексту на позначення просторового досвіду варіюються за своєю структурою та рівнем абстрактності. Причину цього вбачаємо у специфіці поетичного тексту як такого, високому рівні його символічності, насиченості тексту стилістичними фігурами різного типу та імпліцитних значень. Серед виокремлених НО на позначення ЕФ **простір** переважна більшість є одиницями фразового рівня. Об'єкти природи представлені одухотвореними свідомими створіннями, активними учасниками світу. Концепти природного середовища вербалізуються у КМ таких типів:

ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ – ЦЕ ЛЮДИНА: *black hills have never seen* [14, с. 8]; *Eternally they look north* [14, с. 8]; *A lazy veil of woven sun* [14, с. 12]; *My hills hoard the bright shillings of March* [14, с. 8]; *my Alps and I have climbed the Matterhorn* [14, с. 8]; *the rushy beards of Shancoduff* [14, с. 8]; *Trees walking across the crest of hills* [14, с. 123].

ПРИРОДНИЙ ФЕНОМЕН – ЦЕ ЛЮДИНА: *The sleety winds fondle* [14, с. 8]; *sun went down into Drumcatton* [14, с. 18]; *the wind leans* [14, с. 21]; *shadows of poplars crooked the furrows* [14, с. 34].

РОСЛИНА – ЦЕ ЛЮДИНА: *we will not let them [bluebells] guess; impose on the bluebells in that plantation* [14, с. 74]; *dandelions growing on headlands, showing // Their unloved hearts to everyone* [14, с. 12]; *cocksfoot leans across the rutted cart-pass* [14, с. 68]; *bluebells in the plantation, // And never frighten them* [14, с. 74].

ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ – ЦЕ ДЖЕРЕЛО СВІТЛА: *the river and the stream // That flashed upon a pensive theme* [14, с. 117].

Природний простір, у якому локалізує себе людина в англомовній ірландській ККС, конститується предметами, об'єктами та феноменами природи, що перебирають на себе людські властивості, мислять, відчують, рухаються, спілкуються, виступають агентами взаємодії, у якій людина є швидше спостерігачем, а не учасником.

Соціальне середовище – країна Ірландія, місто, поселення – номінується за допомогою лексичних одиниць двох типів:

А) першим типом виступають топоніми, тобто аллоцентричні ментальні мапи, які базуються на зовнішніх орієнтирах (allocentric landmark-based maps) [18, с. 28] – *Monaghan* [14, с. 13], *Black Shanko, Drummeril, Mulahinsha* [14, с. 13],

Brannagan, Donaghmoynne, Dundalk, Armagh, Donaghmoynne, high over Cummen Strand [24, с. 65], *high-up on Clooth-na-Bare* [24, с. 65];

Б) другим типом є одиниці вторинної номінації, реалізовані у концептуальних метоніміях типу ВМІСТИЛИЩЕ – ЦЕ ВМІСТ, котрі надалі можна конкретизувати на метонімії таких типів:

ІРЛАНДІЯ – ЦЕ ЛЮДИНА: *the cowardice of Ireland* [14, с. 70]; *the world looks on and talks* [14, с. 40]; *And ancient Ireland knew it all* [24, с. 302]; *Romantic Ireland's dead and gone // It's with O'Leary in the grave* [24, с. 87].

ІРЛАНДІЯ – ЦЕ УГІДДЯ: *return to the headland of carrots and* [14, с. 22]; *stoney grey soil of Monaghan* [14, с. 13].

КРАЇНА – ЦЕ ЧАСТИНА БУДІВЛІ, ПОСЕЛЕННЯ – ЦЕ ЛЮДИНА: *corner of peace* [13]; *on the edge of a town* [14, с. 120]; *My father <...> fell to right away... to heaving sods* [10, с. 3]; *The cold smell of potato mould, the squelch and slap // of soggy peat, the curt cuts of an edge // through living roots awaken in my head* [10, с. 3]; *The freckled man who goes // To a gray palce on a hill* [24, с. 123]; *walking along a headland // Of green oats in June* [14, с. 82].

ФІЗИЧНИЙ ПРОСТІР – ЦЕ ЛЮДИНА: *The personality of those streets* [14, с. 104]; *all the world's a friend* [24, с. 99].

Соціальний простір життя / праці людини репрезентований НО, значення яких окреслює середовище діяльності людини. Ці НО фокусуються на позначенні окремої площини існування – землі як угіддя, на якому необхідно працювати, роль людини в межах цього простору. Ця категорія позначається пейоративними оцінними характеристиками. КМ, що позначають середовища життя / праці, вербалізовані у метафоричних виразах, основоположними КМ яких є такі:

УГІДДЯ (ЗЕМЛЯ) – ЦЕ ЛЮДИНА: *light of imagination in these wet clogs* [14, с. 18]; *the fields <...> // giving him the coward's blow* [14, с. 26]; *in hurrying fields of April* [14, с. 19].

УГІДДЯ – ЦЕ ЖІНКА: *made a field his bride* [14, с. 20]; *She lea] ought to give a crop* [14, с. 34].

ЗЕМЛЯ (ГРУНТ) – ЦЕ СМЕРТЬ: *the clay is in the mouth* [14, с. 41]; *you are not lying in the wet clay* [14, с. 83]; *But under heavy loads of trampled clay* [24, с. 202]; *Sing the lords and ladies gay // That were beaten into the clay* [24, с. 303]; *Under bare Ben Bulben's head // In Drumcliff churchyard Yeats is laid* [24, с. 304].

УГІДДЯ – ЦЕ МОГИЛА: *The graveyard in which he will lie will be just a deep-drilled potato-field* [14, с. 44]; *First cousins to the ghosts of the townland* [14, с. 42]; *a grey ghost-hill* [12]; *All that you have discovered in the grave* [24, с. 169]; *the seven-deadened clay* [14, с. 70].

ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР – ЦЕ ЗАМКНЕНИЙ ФІЗИЧНИЙ ПРОСТІР: *learn to live in a mud-walled space* [14, с. 36]; *But under heavy loads of trampled clay* [24, с. 202].

ЗЕМЛЯ – ЦЕ МАТЕРІЯ: *fields were bleached white* [14, с. 38].

ЗЕМЛЯ – ЦЕ ДЖЕРЕЛО ЗНАНЬ: *To eat the knowledge that grew in clay* [14, с. 14].

ГРУНТ – ЦЕ СВІТ: *before clay earth was made* [14, с. 71].

Сутність життєвого простору англійської ірландської ККС концентрується у концепті УГІДДЯ (FARMLAND). Значення НО цієї категорії можна звести до двох виявів. У першому базовою характеристикою концепту ПРОСТІР виступає антропоморфізм. Персоніфікований ПРОСТІР демонструє якості агресора, диктатора, істоти, що позбавляє життя, обмежує свободу діяльності та накладає істотні обмеження на людину.

З іншого боку, у КМ УГІДДЯ – ЦЕ ЖІНКА спільним елементом значення визначаємо фертильність, родючість і роль жінки як романтичного партнера. Функціонування домену ЖІНКА як джерела КМ дозволяє інтерпретувати сценарій, у якому земля виступає заміником романтичного партнера. Тобто у контексті проаналізованих поетичних творів життєвий простір ірландця позбавлений стосунків, котрі б задовольняли потребу у формуванні інтимних зв'язків і продовженні роду, натомість потреба обробки угіддя з метою отримання урожаю та підтримки життя є своєрідною сублимацією романтичних стосунків.

Другим виявом значення НО на позначення ЕФ *проспір* є тривала асоціація концепту ЗЕМЛЯ / ГРУНТ із концептом ЗАМКНЕНИЙ ПРОСТІР, що у подальшому розвитку метафоричного значення пов'язується з концептом СМЕРТЬ. Інтерпретація цих КМ в англоірландській ККС свідчить про роль життєвого простору та його роль у фермерській і соціальній діяльності як обмежуючого фактору, такого, що лімітує потенціал людини і є місцем як фізичної, так і духовної загибелі.

Репрезентація космологічного простору є найменш чисельною вербалізованою категорією та може бути представлена КМ такого типу:

ПРОСТІР – ЦЕ МАТЕРІЯ: *O unworn world enrapture me, encapture me in a web // Of fabulous grass* [14, с. 126].

СВІТ – ЦЕ ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ: *A world that was and now is poised above time* [14, с. 120].

СВІТ – ЦЕ НЕСПОКІЙ: *world of trouble* [13].

СВІТ – ЦЕ ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ: *Here wait I // On the world's rim* [12]; *O may she live <...> in one perpetual place* [24, с. 160]; *He is riding to townland // That is the world's bane* [24, с. 69]; *They have gone about the world like wind* [24, с. 86]; *In this corner of peace* [13]; *the black Eternity of April clay* [14, с. 11].

СВІТ – ЦЕ ЛЮДИ: *called the world to new silliness* [14, с. 35]; *the passing world stares but no one stops* [14, с. 35]; *O you, Eve, were the world that tempted me* [14, с. 14]; *all the world's a friend* [24, с. 99].

СВІТ – ЦЕ ЖИТТЯ: *world withered away* [24, с. 99]; *Christ will meet them at the end of the world* [14, с. 24]; *until a world comes to life* [14, с. 95]; *the transfigured face // Of a beauty that the world did not touch* [14, с. 14].

ПРОСТІР – ЦЕ ЧАС: *perpetual place* [24, с. 160]; *A world that is poised above time* [14, с. 120].

Використання лексичної одиниці *world / свім* як ядерного компоненту метафоричних виразів цієї категорії поєднує у собі чотири основні механізми репрезентації ЕФ *проспір*: метонімії СВІТ – ЦЕ ЛЮДИ, ЩО ЙОГО НАСЕЛЯЮТЬ, СВІТ – ЦЕ ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР і метафор СВІТ – ЦЕ ЧАС і СВІТ – ЦЕ ЖИТТЯ. Інтеграція концептів ПРОСТІР, ЖИТТЯ, МІСЦЕ, ЧАС дозволяє інтерпретувати ЕФ *проспір* як утворення складного ієрархічного характеру та, на матеріалі лінгвокогнітивного дослідження, встановити пов'язаність і взаємозалежність обробки просторового, темпорального досвіду у процесі самоідентифікації, що підтверджує висновки попередніх нейрофізіологічних розвідок.

Результати нашого дослідження на базі проведення дефініційного, компонентного, концептуального аналізів та із застосуванням теорії КМ дозволяють встановити характер ЕФ *проспір* у структурі англійської ірландської ККС як такого, що:

1. є вмістилищем існування людини, середовищем, місцем і засобом її діяльності;

2. є чотиривимірним утворенням, окремим виміром якого є час, відповідно ЕФ *простір* має темпоральні характеристики та може в окремих випадках бути підміненим власне феноменом часу;

3. чинить дії обмежувального та стримуючого характеру на діяльність і стосунки людини;

4. є антропоцентричним та антропоморфним, тобто може виступати як утворення, невіддільне від людини, приймати на себе людські характеристики та виконувати дії людей, що його населяють;

5. містить просторові об'єкти природного та соціального походження та визначається ними та їх роллю у людському житті та діяльності.

ЕФ *простір*, вербалізований у тексті, формує англійську ірландську ККС, де постає однією з екзистенційних координат тріадного відношення *простір – час – людина*. Основою утворення ЕФ *простір* англійських ірландців є УГДДЯ, ЗЕМЛЯ, ПРИРОДНИЙ ОБ'ЄКТ, ПРИРОДНИЙ ФЕНОМЕН, ЛЮДИНА, ІРЛАНДІЯ, КРАЇНА, ЧАС. Ядро концепту ПРОСТІР сформоване такими лексичними одиницями: **world (17), clay (9), place (4), headland (4), fields (4), Ireland (3), winds (3)**. Категоризація НО на позначення ЕФ *простір* в англоірландській ККС дозволяє виокремити окремі просторові сегменти: **космологічний простір** (світ), **простір фермерської діяльності**, **національний простір** (країна та її географічні частини), **життєвий простір** (місто, вулиця, будівля), **природний простір**, **просторові об'єкти** (в т. ч. феномени природи та природні об'єкти). Такий розподіл дозволяє інтерпретувати характер просторового досвіду англійських ірландців і значущість зазначених категорій у процесі ідентифікації людини у просторі, її ролі та діяльності у ньому. Між зазначеними концептами встановлюються зв'язки аналогії, які шляхом втіленого характеру досвіду дозволяють інтерпретувати перцептуально недоступні вияви ЕФ *простір* та утворюють КМ, що відображають прагматичне значення та лінгвокультурну специфіку сприйняття простору в англійській ірландській ККС.

Семантика НО на позначення простору відкриває розподіл у сприйнятті об'єктів природного та соціального середовища. Об'єкти природи мають характеристики людини та не позначені негативною конотацією, тоді як об'єкти соціального середовища – країна, фермерська земля – наділені характеристиками, які зобов'язують до певних дій, обмежують волю та асоціюються зі смертю.

ЕФ *простір* репрезентований у поетичних текстах НО фразового рівня, більшість яких становлять метафоричні та метонімічні вирази, та характеризуються високим рівнем тропезації. Відповідно в межах окремої НО фразового типу часто втілено більш ніж одну КМ, тому формування чітких меж окремих категорій і виокремлення домінуючих КМ у поетичному контексті є проблематичним для статистичного аналізу, але водночас відкриває можливості для подальших досліджень.

Література:

- Аристотель. Сочинения : в 4 т. Москва : Мысль, 1978. Т. 2. 683 с.
- Арутюнова Н.Д. О новом, первом и последнем: Логический анализ языка: язык и время : сборник статей. Москва : Индрик, 1997. С. 170–200.
- Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Гнозис, 2004. 389 с.
- Колесник О.С. Мовні засоби відображення міфологічної картини світу: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі давньоанглійського епосу та сучасних британських художніх творів жанру фентезі) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київський національний лінгвістичний ун-т. Київ, 2003. 300 с.
- Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
- Маслова В.А. Когнитивная лингвистика : учебное пособие. Минск : ТетраСистемс, 2005. 255 с.
- Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ: Восток – Запад, 2010. 314 с.
- Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
- Словник української мови : в 11 т. Т. 8. 1977. С. 298.
- Heaney S. Opened Ground: poems, 1966–1996. Faber, 1998. 479 p.
- Heidegger, M., Macquarrie, J., Robinson, E. Being and time. Malden, MA : Blackwell, 1962. 590 с.
- Kavanagh P.A. Star. URL: <https://www.poemhunter.com/poem/a-star-13/Astar>.
- Kavanagh P. October 1943. URL: <http://firstknownwhenlost.blogspot.com/2012/10/>.
- Kavanagh P. Selected Poems. Penguin Books, 1996. 204 p.
- Lakoff G., Johnson M. Metaphors we live by. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 276 p.
- Lakoff G., Johnson M. Philosophy in the Flesh. New York, NY : Basic Books, 1999. 627 p.
- Langacker R.W. Cognitive Grammar: A basic introduction. Oxford : Oxford University Press, 2008. 562 p.
- Levinson S. Space in Language and Cognition: Explorations in Cognitive Diversity: Language Culture and Cognition. Cambridge : Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9780511613609. 2003. P. 389.
- Peer M., Salomon R., Goldberg I., Blanke O., Arzy S. Brain system for mental orientation in space, time, and person: Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 2015. V. 112 (35). P. 11072–11077. DOI: <http://doi.org/10.1073/pnas.1504242112>.
- Sheehan P.A. The Cry of the Curlews. URL: <https://celt.ucc.ie/published/E901001.html>.
- Space. 2019. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/space>.
- Space. 2019. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/space>.
- Talmy L. How Language Structures Space. *Pick H.L., Acredolo L.P. (eds). Spatial Orientation*. Springer, Boston, MA Spatial Orientation, 1983. P. 225–282.
- Yeats, W.B. The collected poems of W.B. Yeats. Wordsworth Poetry Library. 1956. Wordsworth Editions Ltd., 2008. 402 p.

Vuiek O. Verbalization of existential phenomenon SPACE in Anglo-Irish poetry of the XX century

Summary. The paper is dedicated to the research of verbalization means of existential phenomenon *space* in Anglo-Irish poetic texts of the XX century (authored by William Butler Yeats, Patrick Kavanagh and Seamus Heaney). Space is treated as an existential as well as a universal category, which is defined by its ontological nature, continuous interest to the examination of which is widely presented in both sciences and humanities. The statement about the nature of existential phenomenon *space* as a language, cultural and philosophical universal is based on the results of numerous interdisciplinary investigations and empirical evidence of neurophysiological research. Specific character of categorization and verbalization of spatial experience marked by the dichotomy of the abstract and the concrete manifestation of its nature has proven to bring

about continual interest in Cognitive Linguistics. Linguistic representation of the existential phenomenon directly depends on the network of information accessible to people specific to spatial experience, subjective perception of the category in question, and available linguistic means of its representation in a specific language community. The paper distinguishes the notions of existential phenomenon *space* and concept SPACE, which is viewed as the product of perception and interiorization of external stimuli. This statement is in accord with the position of cognitive linguists that stresses the importance of sensory and motor perception of reality and the principle of embodied categorization. The paper attempts to achieve several tasks: analyse spatial experience represented in poetry in linguistic, cultural and pragmatic aspects; investigate the ways of conceptualization of existential phenomenon

space into a mental unit of a complex hierarchical formation; analyse peculiarities of the verbal means of its representation as a constituent of the Anglo-Irish world view. The methods of definition, componential, and conceptual analyses have been used in order to accomplish the abovementioned goals. In the context of Anglo-Irish poetry the primary means of verbalization has been discovered to be conceptual metaphor. In conceptual world view specific to Anglo-Irish culture existential phenomenon *space* is subdivided into specific categories on the ground of focus distribution and the relative value of the segment of spatial experience in focus of a representative of the Anglo-Irish community for their emotional, social and mental activity.

Key words: existential phenomenon, space, concept, conceptual metaphor, verbalization.

Гура Н. П.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»***Козак Г. В.***магістр кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ НІМЕЦЬКИХ ПРИКМЕТНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню структурних та словотвірних особливостей складних прикметників у галузі машинобудування та виділення основних продуктивних моделей. Машинобудування – це провідна комплексна галузь обробної промисловості, що включає в себе понад 300 різних підгалузей виробництва, які постійно змінюються й оновлюються. Швидкий розвиток технологій приводить до змін у мовних процесах. Необхідність передачі різноманітних ознак, якостей та властивостей у сфері терміноутворення спричинила появу нових термінів, в утворенні яких беруть активну участь прикметники, зокрема складні. Ад’єктивні композити, головними ознаками яких є наявність декількох основ та їхня цільнооформленість, слугують зручним засобом для передачі складних понять у стислій, компактній формі, а їхні комбінаторні можливості майже безмежні.

За своєю структурою більшість ад’єктивних композитів машинобудівної галузі (97%) є двочленними. Це пояснюється тим, що композити, які утворені з більше ніж двох основ, ускладнюють розуміння та не виконують умови стислості та чіткості, яким повинен відповідати термін.

Основу дослідження становлять повноскладні ад’єктивні композити – 70%. 25% складних прикметників добору поєднані між собою за допомогою з’єднувального елемента *-s*, який є характерним сполучним елементом іменника.

Користуючись термінами як готовими одиницями мови, можна виділити основні продуктивні моделі та класифікувати їх на основі цих моделей, отже, розкрити процеси створення нової фахової лексики, оскільки словотвірна модель – це стабільна структура, яка має узагальнене категоріальне значення.

Аналіз добору складних прикметників машинобудівної галузі дозволив виділити 5 продуктивних моделей. Вони мають неоднорідний склад, а продуктивність різних частин мови у творенні композитів різна. Оскільки в роботі досліджуються ад’єктивні композити, то другим компонентом є прикметники із суфіксами *-ig*, *-isch*, *-lich*, а також діеприкметники, першим компонентом можуть виступати іменник, прикметник, основа дієслова, числівник, займенник і прийменник.

Найпродуктивнішими моделями складних прикметників машинобудівної галузі є **Substantiv + Adjektiv** (62%) та **Adjektiv + Adjektiv** (24%). Словотвірна активність першої моделі пояснюється тим, що іменник є найбільш поширеним класом слів і служить для називання нових реалій у всіх сферах життя людини.

Ключові слова: складний прикметник, композит, словотвірна модель, машинобудівна галузь, іменник.

Постановка проблеми. Машинобудування – ключова галузь сучасної промисловості й основа економіки будь-якої країни. Це провідна комплексна галузь обробної промисловості, що включає в себе понад 300 різних підгалузей виробництва, які постійно змінюються й оновлюються. Упровадження передових форм організації виробництва, безперервний розвиток і вдосконалення засобів виробництва, створення принципово нових машин і технологічних процесів, які набули поширення в багатьох країнах світу, викликає попит на дослідження функціональних і системних аспектів термінології цієї сфери.

Швидкий розвиток технологій приводить до змін у мовних процесах. Необхідність передачі різноманітних ознак, якостей і властивостей у сфері терміноутворення спричинила появу нових термінів, в утворенні яких беруть активну участь прикметники, зокрема складні. Ад’єктивні композити, головними ознаками яких є наявність декількох основ та їхня цільнооформленість, слугують зручним засобом для передачі складних понять у стислій, компактній формі, а їхні комбінаторні можливості майже безмежні. Варто зазначити, що композитний спосіб утворення слів є надзвичайно продуктивним і активно використовується в різних термінологічних системах німецької мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці М. Степанової, І. Чернишової, М. Фляйшера, А. Іскоз і А. Ленкової заклали основи вивчення складних прикметників, які знайшли подальший розвиток у галузевих дослідженнях Б. Тавасієвої, І. Такташевої та Ю. Зав’ялової. Однак ріст продуктивності ад’єктивних композитів у фаховій мові та відсутність спеціальних досліджень складних прикметників машинобудівної галузі зумовлює **актуальність** цього дослідження.

Мета статті полягає в аналізі структурних і словотвірних особливостей складних прикметників галузі машинобудування та виділенні основних продуктивних моделей.

Матеріал дослідження – 200 ад’єктивних композитів, які отримані шляхом суцільного добору з фахової літератури з машинобудування (підручники, журнали та комп’ютерні сайти).

Виклад основного матеріалу. Прикметники відіграють важливу роль у фаховій мові та мають велике значення у терміноутворенні, зокрема під час утворення складних термінів і термінів-словосполучень у науково-технічній галузі. Нові

технології, методи та виробу отримують уточнене найменування шляхом опису терміна-іменника прикметником, створюючи видові терміни: *wissenschaftlich-technischer Fortschritt*. Прикметники також можуть бути самостійними термінами: *reibschlüssig, fertigungsgerecht*.

Розвиток науково-технічного прогресу привів до виникнення та розширення нових складних прикметників. Вони допомагають якомога точніше позначити новітні технології та механізми сучасності. Складні прикметники частіше за все складаються із двох основ, рідше із трьох та чотирьох.

За своєю структурою більшість ад'єктивних композитів машинобудівної галузі (97%) є двочленими: *die Wartung + s + frei = wartungsfrei, die Vibration + s + beständig = vibrationsbeständig, der Prozess + gerecht = prozessgerecht*. Тільки 3% вибірки складають трьохчленні прикметники: *die Kraft + der Fluss + gerecht = kraftflussgerecht, hoch + warm + fest = hochwarmfest*. Чотирьохчленні прикметники не є розповсюдженими і під час аналізу вибірки не були виявлені. Це пояснюється тим, що композити, які утворені з більш ніж двох основ, ускладнюють розуміння та не виконують умов стислості та чіткості, яким повинен відповідати термін.

Спираючись на класифікацію М. Степанової, складні прикметники розподілено залежно від наявності або відсутності з'єднувального елемента на повноскладні та неповноскладні [4, с. 112]. Повноскладні прикметники є простим з'єднанням двох основ без з'єднувального елемента, наприклад: *der Bogen + verzahnt = bogenverzahnt, der Werkstück + gebunden = werkstückgebunden*. Неповноскладні композити характеризуються наявністю сполучного елемента між частинами *-(e) s-*, *-(e) n-*, рідше *-e*. Наприклад: *Die Störung + s + bedingt = störungsbedingt, die Sicherheit + s + relevant = sicherheitsrelevant*. Основна функція сполучного елемента – це спроба полегшити вимову та читання слова.

Основа дослідження становлять повноскладні ад'єктивні композити (70%), наприклад: *mehr + schnittig = mehrschnittig, hoch + flexibel = hochflexibel, niedrig + schwellig = niedrigschwellig*. 25% складних прикметників добору поєднані між собою за допомогою з'єднувального елемента *-s*, наприклад: *der Zwang + s + läufig = zwangsläufig, die Anwendung + s + bezogen = anwendungsbezogen*. Оскільки в нашому доборі переважає модель **Substantiv + Adjektiv**, то характерним сполучним елементом є *-(e) s-*, що походить від закінчення родового відмінку іменника.

Користуючись термінами як готовими одиницями мови, можна виділити основні продуктивні моделі та класифікувати їх на основі цих моделей, отже, розкрити процеси створення нової фахової лексики. Словотвірна модель – це «відображення в низці похідних слів певного словотвірного значення у всій складності його зв'язків» [3, с. 23]. Це стабільна структура, яка має узагальнене категоріальне значення.

Оскільки фахова лексика є частиною загальнолітературної мови, то вона підпорядковується загальним закономірностям морфологічного способу словотвору. Отже, утворення складних прикметників відбувається за загальними словотвірними моделями.

Досліджуючи складні прикметники, А. Іскоз і А. Ленкова виділяють 6 основних моделей [5, с. 39]:

1. **Adjektiv + Adjektiv = Adjektiv**: *dunkelrot, hellblau*.
2. **Substantiv + Adjektiv = Adjektiv**: *blutrot, stockdunkel*.

3. **Verb + Adjektiv = Adjektiv**: *merkwürdig, glanzschwarz*.

4. **Zahlwort + Adjektiv = Adjektiv**: *zweigliedrig, dreistockig*.

5. **Pronomen + Adjektiv = Adjektiv**: *diesbezüglich, selbstgefällig*.

6. **Preposition + Adjektiv = Adjektiv**: *unterirdisch, überglücklich*.

Вищезазначені моделі й аналіз добору складних прикметників машинобудівної галузі дозволили виділити такі продуктивні моделі:

1. **Substantiv + Adjektiv = Adjektiv**, яка складає 62% добору: *die Arbeit + frei = arbeitsfrei, die Form + schlüssig = formschlüssig, die Korrosion + beständig = korrosionsbeständig, der Kreis + rund = kreisrund*. Її активність пояснюється субстантивним характером термінології, оскільки найбільшу функціональну продуктивність мають основи іменників. Іменник, який виступає першим компонентом композита, допомагає прикметнику описати найбільш чітко та точно нову лексему. Отже, утворені за допомогою цієї моделі прикметники вказують на предметно-якісні характеристики поняття.

2. **Adjektiv + Adjektiv = Adjektiv** (24%), яка утворюється шляхом складання двох ад'єктивних основ: *gleich + mäßig = gleichmäßig, niedrig + schwellig = niedrigschwellig, fein + mechanisch = feinmechanisch*. У даній моделі перший компонент уточнює якість прикметника.

3. **Zahlwort + Adjektiv = Adjektiv** становить 6% добору й утворюється шляхом поєднання числівника із прикметником: *zwei + schneidig = zweischneidig, drei + dimensional = dreidimensional, ein + schneidung = einschneidig*.

4. **Adverb + Adjektiv = Adjektiv** становить 4%, де перший компонент прислівник уточнює значення складного прикметника: *mehr + schnittig = mehrschnittig, links+seitig = linksseitig*.

5. **Verb+Adjektiv = Adjektiv** найменш численна, оскільки становить всього 2% добору: *saug(en) + fähig = saugfähig, reib(en) + schlüssig = reibschlüssig, rüttel(n) + sicher = rüttelsicher*. Дієслово представлено основою початкової форми. Воно втрачає свої спеціальні граматичні властивості та вступає в атрибутивні відношення.

Решта 2% припадають на непродуктивні моделі, які представлені займенником або прийменником як першим компонентом: *selbst + fahrend = selbstfahrend, außer + gewöhnlich = außergewöhnlich*.

Як переконливо доводить морфологічний аналіз ад'єктивних композитів, вони мають неоднорідний склад. Оскільки в роботі досліджуються ад'єктивні композити, то другим компонентом виступає прикметник або дієприкметник, а першим компонентом можуть виступати іменник, прикметник, основа дієслова, числівник, займенник і прийменник. Варто також підкреслити, що продуктивність різних частин мови у творенні композитів різна. Як уже було зазначено, найпродуктивнішою частиною мови є іменник, що пов'язано з його «безмежною можливістю вступати у зв'язки з іншими основами у формі складного слова та становить специфічну рису структури німецької мови» [1, с. 1].

Для добору ад'єктивних композитів галузі машинобудування характерне широке використання суфіксів *-ig, -isch, -lich* у другому компоненті, який виражений прикметником: *schlüssig, beständig, winklig, mechanisch, zylindrisch, symmetrisch, wirklich*. Усі три суфікси часто використовуються для утворення прикметників від основ іменників: *der Winkel + ig = winklig, der Zylinder*

+ *isch* = *zylindrisch*, *das Werk* + *lich* = *werklich*. Іменники з кореневою *a*, *o*, *u* можуть отримати умлаут: *der Bestand* + *ig* = *beständig*, *der Schluss* + *ig* = *schlüssig*, або втратити кінцеву *e*: *die Symmetrie* + *isch* = *symmetrisch*. Унаслідок широкої семантики ці суфікси є продуктивними, оскільки надають прикметникам значення наявності певної якості або властивості.

Також привертає увагу той факт, що другим компонентом складного прикметника часто виступає дієприкметник (25% добору), який має водночас властивості і прикметника / прислівника, і дієслова: *kraftumsetzend*, *kraftumsetzend*, *werkstückgebunden*, *störungsbedingt*, *bogenverzahnt*. Дієприкметники часто використовуються в «атрибутивному (прикметниковому) вжитку та відповідають дієприкметникам теперішнього (Partizip I) чи минулого (Partizip II) часів» [2, с. 290]. За кількістю переважає Partizip II – 15%. Це можна пов'язати з тим, що в галузі машинобудування домінують роль відіграє процес, а не дійова особа.

Щодо продуктивності моделей складних прикметників машинобудівної галузі, то загалом вони збігаються з основними моделями, запропонованими А. Іскоз і А. Ленковою, що лише підтверджує тезис про загальність словотворчих процесів. Однак є особливості, що характерно для ад'єктивних композитів терміносистеми машинобудування. Так, з усього загалу виділяється модель **Adverb + Adjektiv** → **Adjektiv**, яку дослідниці не виділяють узагалі. У цьому є сенс, адже вона не належить до найпродуктивніших, проте її словотвірна потенція перевищує такі визнані моделі, як: **Preposition + Adjektiv** → **Adjektiv** та **Pronomen + Adjektiv = Adjektiv**.

Висновки. Отже, словоскладання є одним із найпродуктивніших методів утворення німецьких складних прикметників машинобудівної галузі. У результаті аналізу добору виявлено, що переважають двокомпонентні композити, утворенні шляхом складання двох основ без з'єднувального елемента, що зумовлено розвитком мови, адже під час їх утворення не залучається новий мовний матеріал.

Нові складні прикметники в машинобудівній термінології створюються шляхом формування складної основи, компонентами якої можуть бути різні частини мови. Структурний аналіз ад'єктивних композитів довів, що вони створюються на основі елементів словоскладання та моделей загальної лексики, але мають свої особливості. Найпродуктивнішими моделями складних прикметників машинобудівної галузі є **Substantiv + Adjektiv** (62%) та **Adjektiv + Adjektiv** (24%). Словотвірна активність першої моделі пояснюється тим, що іменник є найбільш поширеним класом слів і служить для називання нових реалій у всіх сферах життя людини. Другим компонентом адекватного композита часто виступають прикметники із суфіксами *-ig*, *-isch*, *-lich* та дієприкметники.

Однак проблема вивчення специфіки утворення складних прикметників у машинобудівній галузі не може бути розкрита в межах однієї статті, оскільки фахові терміносистеми постійно поповнюються новотворами. Перспективним напрямом подальших досліджень може бути структурно-морфологічний аналіз ад'єктивних композитів терміносистем інших галузей техніки з метою виявлення їхніх загальних закономірностей і розходжень у механізмах творення.

Література:

1. Башук Н. Складні іменники в німецькій мові та способи їх перекладу українською. Фаховий та художній переклад теорія, методологія, практика : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. 2011. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/23195> (дата звернення: 19.06.2019).
2. Кияк Т., Огуй О., Науменко А. Теорія та практика перекладу (німецька мова). Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
3. Рожкова А. Словотвірні моделі двокомпонентних термінів-комполітів галузі права корейської мови. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Східні мови та літератури. 2010. № 16. С. 22–27.
4. Степанова М. Словообразование современного немецкого языка. Москва : Литература на иностранных языках, 1953. 375 с.
5. Iskos A. Deutsche Lexikologie. Leningrad : Prosveschtschenije, 1970. 295 с.

Gura N., Kozak G. Structural and morphological peculiarities of German compound adjectives (on material of the machine-building branch)

Summary. The article deals with the study of structural and word-formative peculiarities of compound adjectives in the machine-building branch and the distinguish basic productive models. The machine-building is the leading integrated manufacturing industry, which includes more than 300 different sub-industries of production, which are constantly changing and updating. The rapid development of technology leads to changes in language processes. The need for the transfer of various features, qualities and properties in the field of terminology led to the emergence of new terms. Adjectives, in particular compound ones are actively involved in their formation. The main features of the adjectives are the presence of several stems and their continuity, which serve as a convenient means for conveying complex concepts in a compressed, compact form, and their combinatorial possibilities are almost limitless.

In their structure, the vast majority of the compound adjectives of the machine-building branch (97%) are binomial. This is due to the fact that compound words which are formed from more than two stems, complicate understanding and do not fulfill the conditions of brevity and clarity, which the term should conform to.

The basis of the case study is full- compound adjectives 70%. 25% of compound adjectives are connected with the joining element *-s*, which is a characteristic connecting element of the noun.

Using the terms as ready units of speech, one can distinguish the main productive models and classify them based on these models, and therefore, to disclose the processes of creating a new professional vocabulary, since the word formation pattern is a stable structure that has a generalized categorical significance.

The analysis of the selection of compound adjectives of the machine-building branch allowed to distinguish 5 productive models. The models have a heterogeneous composition and the productivity of different parts of speech in composing is different. As compound adjectives are studied in the article, the second component is adjectives with the suffixes *-ig*, *-isch*, *-lich* and the participle, and the first component can be a noun, an adjective, a verb, a numeral, a pronoun, and a preposition.

The most productive models of compound adjectives in the machine-building branch are **Substantiv + Adjektiv** (62%) and **Adjektiv + Adjektiv** (24%). The word formation activity of the first model is due to the fact that the noun is the most common class of words and used to name new realities in all spheres of human life.

Key words: compound adjective, composite, word formation pattern, mechanical engineering industry, noun.

*Доскач К. В.,
аспірант кафедри англійської філології та перекладу
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ ТЕОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ XVII–XVIII СТОЛІТЬ

Анотація. Статтю присвячено етимологічному аналізу, а саме походженню теологічних термінів в англomовному дискурсі XVII–XVIII століть, в основі якого лежить порівняльно-історичний метод дослідження. Суть методу полягає в зіставленні із цим словом сукупності слів однієї або декількох споріднених мов і подальшому пошуку загально-го «предка», який міг би розглядатися як початкова форма для всієї сукупності слів, що зіставлялися. Порівняльному аналізу піддаються різні одиниці мови, для кожної з яких простежується динаміка зміни і відновлюються більш ранні форми. Етимологічний аналіз слова, форма і звучання якого змінені, покладається насамперед на історичне підґрунтя. Англійський теологічний дискурс XVII століття – це література епохи революційної ломки. Вона розвивається в середовищі запеклої ідеологічної і соціальної боротьби та тісному зв'язку з подіями свого часу. Величезну роль у культурі революційного періоду відіграла Біблія. Текст Біблії став відомий найширшим масам населення. У ній шукали відповіді на пекучі питання сучасності, її зачували напам'ять, цитували в парламенті і в сільських хатинах. Вплив біблейських легенд і божественного ладу мови виявляється у трактатах Джерарда Вінстенлі, поемах Джона Мільтона та прозаїчних оповіданнях Джона Беньяна. Творчість цих письменників характеризується переважанням релігійних сюжетів і мотивів. В основі етимологічного дослідження зазначаються різні твори Джона Мільтона та його власні підходи у використанні мов. Багатомовність Дж. Мільтона є одним із ключових чинників для проголошення його найбільш етимологічним поетом, який використовує слово водночас у двох англійських значеннях, декількох латинських і в одному грецькому, посилаючись, зокрема, на його власну інтерпретацію значень і походжень. Взаємодія між словами романського й англо-саксонського походження є важливою особливістю стилю Дж. Мільтона.

Ключові слова: етимологічний аналіз, етимологічний зсув, порівняльно-історичний метод, концепт, онома-topія.

Постановка проблеми. У статті визначено етимологічні підходи в англomовному теологічному дискурсі XVII–XVIII століть і досліджено виникнення нових слів в даному періоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблема англomовної теологічної етимології бере свій початок з англо-саксонської поеми героїчного епосу «Беовульф» та пізніше із творчості Д. Чосера, що є представником середньоанглійської мови. Сучасні дослідження говорять про те, що етимологічний аналіз не обмежується історичними доказами.

Метою статті є етимологічний аналіз на прикладі уривків із творів теологічного дискурсу ранньомовноанглійського періоду та дослідження методів виникнення термінологічної лексики даного періоду.

Виклад основного матеріалу. Етимологічний аналіз слова, форма і звучання якого змінені, покладається насамперед на історичне підґрунтя. Наприклад, сучасне англійське слово *queen* походить від середньоанглійського *queene*. Цей варіант уживається у творчості Д. Чосера («Canterbury Tales»). *Queene*, у свою чергу, походить від давньоанглійського *swēn*, що вживається в епосі «Беовульф» («Nowell Codex»). Тут ми можемо сказати, що вихідне слово для *queen* – давньоанглійське *sweni*. Етимологічний аналіз не обмежується історичними доказами. Існує два способи відстежувати більш віддалене походження. По-перше, можна виявити, що слово було запозичене з іншого діалекту або мови, наприклад, англійське слово *chief* запозичене із французької мови. У такому разі етимологія може походити від мови оригіналу. По-друге, можна більше заглибитись у часовий простір, порівнюючи відповідні мови та залучаючи процес історичних реконструкцій [1:210].

Творчість Дж. Мільтона – це ідеальний об'єкт для етимологічного аналізу. За деякими відомостями, він володів приблизно десятьма мовами і писав щонайменш на чотирьох [2:8]. Серед них були: французька, латинська та давньогрецька. Ці мови є основними спадковими джерелами англійської мови. Багатомовність Дж. Мільтона є одним із ключових чинників, який наводить Рой Фленаган, щоб назвати його найбільш етимологічним поетом, пояснивши, що він може вживати слово водночас у двох англійських значеннях, декількох латинських і в одному грецькому, посилаючись, зокрема, на його власну інтерпретацію значень і походжень [3:316]. Джон Кері й Алістер Фаулер зазначають, що Дж. Мільтон, звичайно ж, знав етимологію багатьох слів у «Paradise Lost», і додають, що взаємодія між словами романського й англо-саксонського походження є важливою особливістю стилю Дж. Мільтона [4:431].

Одним із теологічних термінів Дж. Мільтона для експансивної, пустої затоки, що відділяє Землю від Пекла є *abyss*, що перекладається як «безодня». Це слово з'являється вісімнадцять разів у семи із дванадцяти збірок поеми «Paradise Lost». Воно різноманітно описане як *vast, dark, infinite, hollow, wild, wide, desolate* і *vexed*, але також більш ґносеологічно як *immeasurable, untractable* і *unbottomed* [5]. Окрім наголошення на далекій пропасті послідовників злих сил у значенні терміна *abyss*, ці останні три хаотичні епітети виділяють етимологію «безодні», яка походить від давньогрецького *ἄβυσσος*, значення якого, згідно з «Oxford English Dictionary», – «бездонний, незбагнений, безмежний» [6]. Це лише один приклад того, яким способом Дж. Мільтон визначає походження слів і наскільки логіка його поем залежить від етимології. Виходячи із цього, критики, як-от Семюел Джонсон, Френк

Лівіс і Томас Еліот, звинувачують Дж. Мільтона в постійних підтекстах. Але Христофор Рікс і Джон Гейл вихваляють його за багатомовний стиль.

У складному латинському творі Дж. Мільтона "The Art of Logic" він заперечує, що етимологічна робота може допомогти виявити істинний (божественний) сенс концепту. Автор стверджує, що перші мови, на яких говорив Адам в Едемі, і мови його творів різні. Можливо, такою ж мовою розмовляли будівельники Вавилонської вежі, даної їм Богом; отже, це не дивно, якщо причина виникнення первісних слів невідома. Але що стосується джерел тих слів, які запозичені або складені, їхні значення потрібно шукати в давніх і тепер застарілих мовах або їхні форми дуже змінені через неправильну вимову нижчих класів населення давнини та їхньої звички писати помилково. Отже, справжнє значення слів забуте або зовсім зникає [7:219].

Раптове «оволодіння» мовою будівельниками Вавилонської вежі також має місце у книзі "Paradise Lost": "Quite out their native language, and instead to sow a **jangling** noise of word sun known: forthwith a hideous **gabble** rises loud among the builders; each to other calls not understood, till hoarse, and all in rage, as mocked they storm; great laughter was in heaven and looking down, to see the **hubbub** strange and hearthed in; thus was the building left ridiculous, and the work Confusion named" [108:460]. Цей абзац зображує поверхневу ономатопію – *jangling, gabbling* і *hubbub* – слова з неklasичною етимологією, тобто «примітивні слова», причини виникнення яких невідомі. "Oxford English Dictionary" зазначає, що хоча *Babel* і ономатопічне *babble* етимологічно непов'язані, воно споріднене із французьким *babel* («змішання думок») і асоціюється з івритським *bālal* («змішувати», «руйнувати»). Лінгвістичне занедбання мови, яке Дж. Мільтон зображує в цій вавилонській сцені, передусім може розглядатись як етимологічне.

Уривок із найменшими пропорціями латинських слів є у книзі 3-й, що починається з рядка 429-го і продовжується до 507-го. Абзац, який безпосередньо передує цьому уривку, починається з позначення різкого контрасту між сценою місця дії небесного тріумфування Сина і подібного до стерв'ятника кружляння навколо Землі сатани: *Thus they in heaven, above the starry Sphear, their happy hours in joy and hymning spent. Meanwhile upon the firmopacious Globe of this round World, whose first convex divides the luminous inferiour Orbs, enclosed from Chaos and the in road of darkness old, Satana lighted walks* [8:54]. Макроетимологічний зсув із латинського до германського діалекту в цьому уривку впливає на зображення контрасту між небом і сатаною впродовж усіх розбіжностей в історії мови. Безпосередньо після цього уривка оповідач описує значною мірою германською мовою цей лімітний простір між хаосом і землею, як "dark, waste, and wild, under the frown of night" [8:54]. Пізніше Дж. Мільтон зображує сатану в епічному порівнянні "a vulture on Imaus bred, whose snowy ridge the roving Tartar bounds" [8:54]. Флананган пояснює, що "Imaus" етимологічно передає ідею гірського снігу [103:428]. Гриф "a vulture" відходить від "a Regions carce of prey", щоб "to gorge the flesh of lambsorye an lingkids dnhills were flocks are fed, flies toward the springs of Ganges or Hydaspes, Indian streams; but in his way lights on the barren plains of Sericana, where Chineses drive with sails and wind their cany wagons light: soon this windy sea of land, the fiend walked up and down al one

bent on his prey" [8:56]. Цей абзац дуже географічний, але водночас первинний, пасторальний і земний: усі якості, пов'язані з германським реєстром. Пасторальний образ "yeaneling kids" є звичайно темним, де плоть задовольняється грифом. Германські слова, як-от *hills, flocks, flies, springs, lights, plains, drive, sails, wind, sea*, не лише слугують контрасту із грифом, отже, із сатаною, але і представляють сцену для введення світу у Книзі 4-й.

У Книзі 5-й твору "Paradise Lost" сатана бере на себе вираження високої риторики, де він запитує: "Who can in reason the norright assume, monarchy over such as live by right [God's] equals, if in power and splend or less, in freedom equal?" [8:232]. Подібна позиція стосовно монархії, представлена у трактаті Дж. Мільтона "The Ready and Easy Way to Establish a Free Common wealth", також зосередженому на латині. Рой Флананган пояснює, що промова сатани характеризується повторенням, вибір латинського *magnific* в 773-му рядку, а не англосаксонського *great* або *great-making*, показує, як сатана лестить своїй аудиторії [3:500]. На відміну від цього, реакція Абдіеля на сатану набагато менш латинська, отже, новоанглійська. Він стверджує: "To [God's] only Son by right endued, with regal scepter, every soul in heaven, shall bend the knee, and in that honor due, confess him rightful king" [8:203]. Риторичний авторитет Абдіеля походить не з високого латинського красномовства, а від первинної давньоанглійської сили: окремо відлатинських *endued, regal, scepter*, ця реторта насичена словами з давньоанглійської мови *son, soul, heaven, bend, knee, rightful, king*. Етимологічний контраст між Сатаною й Абдіелем, про який ішлося вище, спостерігається і між багатьма іншими персонажами в "Paradise Lost". Оскільки кожний персонаж має власні мотиви та риторичний стиль, ці риси часто відображаються в етимології їхніх слів. Якщо аналізувати мову лише основних персонажів, тобто тих, які говорять понад дві тисячі слів, герої з найменшою кількістю латинських слів – Єва, Син і Отець. Це дає змогу припускати, що оповідач, Адам та Рафаїл постають із вищим рівнем дискурсу, ніж Бог, Син і Єва. Найбільш вживане слово Адама *sustain*, що походить від латинської мови і потрапляє в англійську через англо-нормандську. Також латинські слова *approve, absence, favor* і суто англо-саксонські *bone, dust, need, feel* найчастіше в поемі вжито у промовах Адама. Найбільш повторювані слова Єви – латинське *forbids* і також германські *early, dreamed, glistering, help*. Латинські *Redeem* або *redeemed* є головними у промовах Бога і Сина. Можна припустити, що це могли бути слова, характерні для грішних ангелів, які прагнуть повернутись до неба, тому дивно, що вони повинні співвідноситись із небесною монархією.

Висновки. Етимологічний аналіз поеми Джона Мільтона "Paradise Lost" надзвичайно актуальний тому, що приблизно 151 слово цього твору походить із латинської, англо-нормандської, французької, середньофранцузької, давньофранцузької та латиноамериканської мов. Ще 101 – германського походження, із давньоанглійської та давньонімецької. Решта слів розподіляються між грецькою (стародавні греки, приблизно 25 слів), семітськими (іврит, 7 слів) та іншими мовними сім'ями. Оскільки латинські та давньоанглійські пропорції становлять більшість загальних слів поеми, вони негативно співвідносяться один з одним. Висока частка латинських слів у розділі майже завжди означає низьку частку давньоанглійських.

Джон Мільтон, автор епічної поеми “Paradise Lost”, увів в англійську мову більше неологізмів, ніж будь-який інший письменник, навіть сам Вільям Шекспір. Варто зазначити, що Дж. Мільтон писав у часи, коли англійська мова була більш нова і незабарвлена. Такі автори, як Дж. Мільтон і В. Шекспір, не були єдиними, що просто вигадували терміни для заповнення прогалин у мові. Якщо сучасний автор зазвичай повинен працювати в галузі науково-фантастичної літератури, щоби виправдати створення нової лексики, то в XVII ст. мова була менш стійкою. Проте авторство Дж. Мільтона не було довільним. Він працював з існуючою, багатою мовою, щоби екстраполювати нові слова. Дж. Мільтон створив нові слова з латинських коренів, додав префікси, як-от *in-*, перекладав слова на різні частини мови, створюючи іменники та прикметники, що походять із дієслів. Він також замінював наявні слова власними варіантами, деякі з яких довели свою стійкість. Він увів слова і почуття у свою поезію, драматичні твори та полеміку, як-от «Ареопагітика», яка викарбувала майже 80 нових слів і значень у темі захисту свободи преси.

Література:

1. Liberman Anatoly. Word Origins and How We Know Them: Etymology for Everyone. 1st Edition. Oxford University Press, 2009. 336 p.
2. Hale John K. Milton's Languages: The Impact of Multilingualism on Style. Cambridge University Press, 1997. 245 p.
3. Milton John. The Riverside Milton: Houghton Mifflin, 1998. 1213 p.
4. Carey Ed. John, Fowler Alastair. The Poems of John Milton. Harlow : Prentice Hall Press, 1968. 898 p.
5. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com>.
6. Oxford English Dictionary. URL: <http://www.oed.com/>.
7. Milton John. A Fuller Institution of the Art of Logic, Arranged After the Method of Peter Ramus. Vol. 11. New York : Columbia University Press, 1935. 538 p.
8. Milton John. The Paradise Lost. Dj Vu Editions E-books. Global Language Resources, 2001. URL: <http://triggs.djvu.org/djvueditions.com/MILTON/LOST/Download.pdf>.

Doskach K. Etymological analysis of terminological vocabulary in the English theological discourse of the XVII–XVIII centuries

Summary. The article has been devoted to the etymological analysis, namely the origin of theological terms in the English-language discourse of the XVII–XVIII centuries, based on the comparative-historical method of research. The essence of the method is to compare the word combination of the words of one or more related languages and to further search for the common “ancestor”, which could be considered as the initial form for the whole set of words that were compared. Different units of language are exposed to the comparative analysis, for each of them the dynamics of changes can be traced and earlier forms are restored. The etymological analysis of the word, the form and the sound of which have been changed, relies first and foremost on the historical basis. The English theological discourse of the XVII century is the literature of the era of revolutionary break down. It develops in the midst of a fierce ideological and social struggle and is closely linked to the events of its time. The Bible played a huge role in the culture of the revolutionary period. The text of the Bible became known to the widest masses of the population. It had answers to the burning questions of the present, was taught by heart, quoted in parliament and in rural huts. The influence of biblical legends and the divine system of language is revealed in the treatises of Gerard Winstanley, John Milton's poems, and John Bunyan's prose writings. The creativity of these writers is marked by the predominance of religious stories and motives. There are the various works of John Milton and his own approaches to the use of languages in the center of the etymological study. Milton's multilingualism is one of the key factors for proclaiming himself the etymological poet, who uses the word simultaneously in two English terms, several Latin and in one Greek, referring in particular to his own interpretation of meanings and origins. Interaction between the words of Roman and Anglo-Saxon origin is an important feature of Milton's style.

Key words: etymological analysis, etymological shift, comparative-historical method, concept, onomatopoeia.

*Качан Б. М.,**аспірант кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

СФЕРИ-ДЖЕРЕЛА НІМЕЦЬКИХ МЕТАФОРИЗОВАНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Анотація. У статті на підґрунті лінгвокогнітивного підходу розглядаються процеси метафоризації як основного різновиду вторинної номінації та досліджуються основні сфери-джерела метафоричних термінів у німецькій фаховій мові психології. Інтерес до вивчення метафори у різних термінологічних системах зріс за останні кілька років (Т.М. Галай (геологія), А.П. Чудінов (політика), О.І. Дуди (кредитно-банківська справа), О.А. Литвинко (машинобудування), М.М. Телеки, Н.З. Цісар (медицина), Ю.В. Лелюх (нафтогазова галузь)), проте когнітивний аспект метафоричної номінації саме німецької психологічної термінології ще не був об'єктом лінгвістичного дослідження, і це визначає актуальність нашої наукової розвідки.

Як відомо, метафоризація ґрунтується на взаємодії двох структур знань – когнітивної структури «джерела» (source domain) і когнітивної структури «цілі» (target domain), що й визначило методику, застосовану у цій роботі.

У межах дослідження виявлено, що до основних донорських зон термінологічної метафоризації в німецькій фаховій мові психології належать: антропоморфна, пропріальна (історично-літературна), міфологічна, природоморфна, хімічна, фізична, географічна, економічна, історична, філологічна, артефактна та метеорологічна.

Поширення метафоризації у сучасній фаховій мові спричиняє активний взаємообмін лексичними одиницями між науковою та загальноживаною лексикою, задоволення вимоги короткості терміна в разі використання відомого слова в метафоричному переосмисленні, а також можливість залучення до термінотворення власномовної лексики.

Результати дослідження засвідчують, що серед проаналізованих психологічних метафоричних термінів домінантними сферами-джерелами виступають антропоморфна, пропріальна та природоморфна метафори. Це дає змогу стверджувати, що термінотворення у психології базується на галузях людського знання та досвіду, крізь призму яких розглядаються психологічні явища та феномени. Важливу роль відіграють також знання, котрі черпаються з літературних джерел, і тісний зв'язок з іншими галузями науки.

Ключові слова: німецька фахова мова психології, метафора, метафоризація, термін, сфера-джерело, сфера-ціль, лінгвокогнітивний підхід.

Постановка проблеми. Наукове знання зазнає значного впливу в умовах стрімкого наукового та технологічного прогресу, що, у свою чергу, пов'язано зі збільшенням інформації та розширенням термінологічного поля. Німецька фахова мова психології (далі – НФМП) також перебуває в активному розвитку, характерними рисами якого є стрімке збагачення терміносистеми новими одиницями. Номінативним інвентарем для творення нових термінологічних елементів є запозичення або вторинна номінація. Вторинна термінологічна номінація має у своїй основі асоціативний характер мислення і використовує

для нового позначення в акті номінації одиниці, які вже функціонують у мові. За своєю сутністю вона не відрізняється від мовної номінації, проте має особливості, пов'язані зі специфікою позначуваного та вимогами до терміна як до слова з особливим функціональним навантаженням.

Одним із різновидів вторинної номінації є метафора. Поняття наукової метафори пов'язане з іменами А. Річардса та М. Блека, які у 60-х рр. XX ст. почали обстоювати необхідність метафоротворчості в науці. Зокрема, А. Річардс надавав великого значення когнітивним властивостям метафори. Розуміння метафоризації як когнітивної моделі термінотворення запропонував М. Редді. Він довів, що мова насправді є більш метафоричною, ніж це здається на перший погляд. За М. Редді, саме метафорі належить провідна роль у концептуалізації світу, а її джерела слід шукати не в самій мові, а в мисленні [10].

В основу когнітивної теорії метафори покладено твердження Дж. Лакоффа та М. Джонсона про метафору як основний засіб концептуальної системи, ствердження того, що метафора не обмежується лише однією сферою мови: процеси мислення людини самі по собі метафоричні [8, с. 389]. Таким чином, сьогодні склалася думка, за якою фахова мова відображає когнітивні структури, які перебувають у взаємозв'язку з лінгвістичними структурами, а метафоричність наукових термінів мотивується не лише загальнолінгвістичною тенденцією розвитку мови науки, але й метафоричністю мислення.

Когнітивне термінознавство розглядає метафору як когнітивний механізм, за допомогою якого абстрактні поняття осмислюються в термінах більш конкретних, як «один із фундаментальних прийомів пізнання та концептуалізації дійсності» [6, с. 46].

Сьогодні вчені дотримуються думки, що метафоризація виникає не тому, що вона потрібна, а тому, що без неї не можна обійтись [4, с. 210]. Так, Н.Д. Арутюнова стверджує, що «вивчення метафори дає змогу побачити ту «сировину», з якої виготовляється значення слова» та терміна [1, с. 10]. «Метафоризація супроводжується вкрапленням у нове поняття ознак уже пізної дійсності, відображеної у значенні» [14, с. 21]. Подібної думки дотримується В.В. Виноградов, котрий вважає, що «формування нового поняття або нового розуміння предмета здійснюється на основі попереднього мовного матеріалу» [2, с. 164].

Отже, виходимо з того, що метафора – це семантичний процес, за якого форма мовної одиниці переноситься з одного об'єкта позначення на інший на основі певної подібності між цими об'єктами під час відображення у свідомості мовця [11, с. 307], іншими словами, усвідомлюємо метафору з позицій лінгвокогнітивного підходу як механізм вторинної номінації, за якої відбувається «взаємодія властивостей того об'єкта,

котрий є референтом концептуалізації, і деяких ознак, що асоціюються з чуттєвим образом реалії, ім'я якої використовується для вирішення проблемної поняттєво-номінативної ситуації, а саме ситуації формування нового поняття і його вербалізації» [13, с. 80].

Розширення використання метафори, котре відзначається в сучасній фаховій мові, підтверджує думку прибічників когнітивної лінгвістики про те, що «людська концептуалізація, а отже, мовна семантика має, головним чином, метафоричний характер, тобто осмислення людиною більш або менш складних об'єктів ґрунтується на переосмисленні базових понять людського досвіду» [7, с. 128].

Явище метафоризації як дієвий спосіб вторинної номінації ще не було об'єктом наукової розвідки на тлі НФМП, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є розширення знань про явище метафоричної номінації у НФМП шляхом встановлення сфер-джерел німецьких метафоризованих психологічних термінів. Поставлена мета передбачає розв'язання завдання ідентифікування й опису основних донорських сфер метафоричних термінів досліджуваної фахової мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний розвиток і використання у психологічних дослідженнях новітніх досягнень і методів таких прикладних наук, як математика, біологія, географія, зв'язок із суміжними науками (філософія, філологія та медицина) створює потребу у значній кількості нових термінів. Одним із найефективніших механізмів створення нових і переосмислення традиційних термінологічних одиниць у НФМП є метафорична номінація.

Метафоризація ґрунтується на взаємодії двох структур знань – когнітивній структурі «джерела» (source domain) і когнітивній структурі «цілі» (target domain). Сфера джерела – це більш конкретне знання, що отримується людиною в процесі безпосереднього досвіду взаємодії з дійсністю. Сфера цілі (мети) – менш конкретне, менш визначене знання, це, швидше, «знання за визначенням». Елементи сфери-джерела структурують менш зрозумілу концептуальну сферу-мішень, що складає суть когнітивного потенціалу метафори [8, с. 10]. Якщо на початкових етапах розвитку термінознавства терміни-метафори зазнавали критики, переважала тенденція уникнення метафор або й категоричного усунення їх із наукових текстів, то сьогодні кількість наукових праць, присвячених дослідженню метафоричних термінів, помітно зростає [3].

Метафоричному процесу творення термінів у галузевих терміносистемах присвячена низка праць мовознавців. Так, Т.М. Галай досліджувала явище метафоризації в англійській фаховій мові геології. Результати дослідження продемонстрували, що пріоритетними типами метафоризації геологічних термінів є терміноодиниці, утворені за антропоморфними й артефактними моделями, оскільки ці вихідні сфери є актуальними для суспільства і добре відомими людям [3]. Наукова праця Ю.І. Грибіник у сфері термінології геодезії та кадастру присвячена семантичному процесу метафоризації та метонімії, ґрунтується на аналізі видів термінів-метафор за схожістю зовнішнього вигляду, розмірів, форми, місця розміщення. У своєму дослідженні науковиця стверджує, що у метафоричній номінації переважають терміни-антропоніми [5]. М.М. Телеки у дослідженні метафоричної номінації виділяє кілька сфер-джерел для репрезентації терміноелементів фахо-

вої мови медицини та на цій основі виокремлює антропоморфну, зооморфну, артефактну, метеометафору [12]. Наукова розвідка Ю.В. Лелюх про специфіку метафоричного терміноутворення у китайській нафтогазовій галузі продемонструвала, що у фаховій мові переважають артефактна, антропоморфна й анімалістична метафори як спосіб вторинної номінації [9].

Явище метафоризації як процес вторинної номінації досліджували Н.З. Цісар (медицина), А.П. Чудінов (політична термінологія), О.І. Дуди (кредитно-банківська справа), О.А. Литвинко (машинобудування) та ін.

Виклад основного матеріалу. У межах дослідження терміноодиниць НФМП, які були відібрані методом суцільної вибірки із сучасних фахових словників [15–18], виявлено, що до основних донорських зон термінологічної метафоризації в НФМП належать: антропоморфна, пропріальна (історично-літературна), міфологічна, природоморфна, хімічна, фізична, географічна, економічна, історична, філологічна, артефактна та метеорологічна. Це дає підстави визначити низку видів метафори в межах досліджуваної фахової мови.

До **антропоморфної метафори** були віднесені термінологічні одиниці, утворені за асоціативною схожістю з частинами тіла, рідинами, внутрішніми органами людини: *das Kopffloswerden* – *паніка*; *die Kopfuhr* – *внутрішній годинник*, *здатність людини прокидатися в один і той самий час*; *der Zweihand prüfer* – *супорт Меде*, *пристрій для оцінки координатії рухів*; *der Zungenfehler* – *недорікуватість*; *die Blutbegierde* – *жага крові*, *архаїчне почуття і тип насилля*, *спрямовані на самоствердження шляхом пролиття крові та насилля*; *die Einverleibung* – *захопленість*, *фантазія про те, що суб'єкт поглинає зовнішній об'єкт і залишає у собі*; *die Entmenschlichung* – *дегуманізація*.

Потужною сферою-джерелом у творенні нових терміноодиниць виступає **пропріальна номінація** (історико-літературна метафора), пласт якої формують історичні, літературні та казкові постаті: *das Alzheimer-Syndrom* – *захворювання головного мозку дегенеративного характеру, що виявляється у формі прогресуючого зниження інтелекту*; *der Quasimodo-Komplex* – *сукупність особистісних змін у людей із фізичними вадами*; *das Münchhausen-Syndrom* – *симулятивний розлад, за якого людина симулює, перебільшує на глобальному рівні або штучно викликає в себе симптоми хвороби задля того, щоб їй робили медичне обстеження, лікування, госпіталізацію, хірургічне втручання та ін.*; *das Dorian-Grey-Syndrom* – *патопсихологічний розлад, іноді клінічний синдром, що виражається у перебільшенні культу молодості, який розглядає можливе тривале збереження способу життя, у т. ч. і сексуального, в межах особливостей, властивих юнацькому або молодому періоду життя*; *das Othello-Syndrom* – *психологічний розлад, викликаний патологічними ревнощами*; *der Aschenputtel-Effekt* – *психологічний розлад у дітей, пов'язаний із бажанням бути ідеальним у всіх сферах життя*.

Вихідною поняттєвою сферою для метафоризації у галузі психологічної термінології часто виступає **міфологія**, формуючи міфологічні метафори. Міфологічні суб'єкти використовуються вченими для опису різних психологічних станів, синдромів і хвороб: *der Diana-Komplex* – *«комплекс Діани»*, *регресивне бажання жінки стати чоловіком*; *der Elektra-Komplex* – *«комплекс Електри»*, *конкуруюча позиція матері та дитини за увагу батька*; *die Phobie* – *«фобія»*, *іраціональний*

страх перед певними об'єктами і ситуаціями, які не становлять жодної загрози.

Окрім антропоморфної, пропріальної та міфологічної метафоричної номінації, актуальною для психологічної термінології є **природоморфна метафора**, що об'єднує зоометафори (світ фауни) та фітометафори (світ флори).

Фітоморфні метафори характеризуються осмисленням психологічних явищ крізь призму об'єктів рослинного світу: *die Entwurzelung* – позбавлення звичних умов існування; *der Wortsalat* – безглуздий набір слів, один із симптомів порушення когнітивної функції; *die Raps* – «постукування», один із видів спонтанно виникаючих паранормальних звуків.

Зооморфна метафора виступає механізмом творення німецькомовних терміноодиниць психології у руслі світу фауни та використанні його елементів для опису психологічних синдромів, хвороб і симптомів: *der Wolfshunger* – булімія, хворобливе відчуття постійного голоду; *das PANDAS-Syndrom* – нейророзумовне захворювання у дітей, яке рантрово проявляється із психічною симптоматикою.

Певну групу термінів складають номінації, утворені з лексичних одиниць, котрі можемо вважати складниками інших галузевих терміносистем (*хімічна / фізична метафора*): термінологічні номінації, що описують хімічні та фізичні явища: *die Zähigkeit* – «в'язкість», фіксація ранніх вражень від сексуального життя, *die Kontamination* – «забруднення», злиття слів у розмові, *die Amalgamierung* – «амальгація», злиття слів або частин мови у беззмістовні утворення, *die Depolarisation* – «деполяризація», зниження рівнів напруги у живих істот; **філологічні терміни-метафори**: *die Depeschensprache* – «телеграфна» мова, *der Sprachgehemnte* – особа, яка страждає на затримку розвитку мовлення; **економічні терміноелементи**: *die Denkökonomie* – економія мислення, *die Deflation* – «дефляція», стан душевної рівноваги і спокою; **географічні об'єкти**, що використовуються у позначеннях психологічних станів і синдромів: *die Landstreicherei* – жага до подорожей, *das Jerusalem-Syndrom* – синдром, коли хворий асоціює себе з біблійським персонажем, *das Stockholm-Syndrom* – стокгольмський синдром; **історична метафора**, пов'язана з історичними фактами: *das Konzentrationslager-Syndrom* – концтабірний синдром.

Метеометафори охоплюють такі тематичні групи загальноживаної лексики: явища природи, погодні умови, астральні тіла, пори року: *der Untergang* – згасання, *das Dämmerungsssehen* – сутінковий зір, *der Dämmerzustand* – сутінковий стан, затьмарення свідомості розладом всіх дій і вчинків, *die Tagesreste* – денні враження.

Окрему сферу-джерело метафоричної номінації у психологічній термінології становлять артефакти, предмети й об'єкти, створені працею людини. **Артефактна метафора** лежить в основі такої групи термінів:

Метафора дому є інструментом для творення психологічних термінологічних позначень. Це пов'язано з тим, що сфера дому добре знайома кожній людині: *das Telefon-Sehen* – бачення крізь телефон, *das Männerkindbett* – симптом вагітності у чоловіків, *biologische Uhr* – біологічний годинник, *das Lampenfieber* – страх перед виходом на сцену.

Висновки. Поширення метафоризації у сучасній фаховій мові спричиняє активний взаємообмін лексичними одиницями між науковою та загальноживаною лексикою, задоволення

вимоги короткості терміна в разі використання відомого слова в метафоричному переосмисленні, а також можливість залучення до термінотворення власномовної лексики.

У термінології, на відміну від загальноживаної лексики, використовуються лише сухі (стерті, мертві) метафори, що втратили свою образність і виконують виключно номінативну функцію, указуючи на подібність предметів або явищ. Такі слова внаслідок термінологізації позбавляються образності, властивій загальноживаній лексиці. Цьому сприяє фаховий контекст, у якому новостворений термін-метафора функціонує поруч з іншими термінологічними одиницями.

Загалом наукова розвідка продемонструвала, що серед проаналізованих психологічних метафоричних термінів домінуючими сферами-джерелами виступають антропоморфна, пропріальна та природоморфна метафори. Це дає змогу стверджувати, що термінотворення у психології базується на галузях людського знання та досвіду, крізь призму яких розглядаються психологічні явища та феномени. Важливу роль відіграють також знання, які черпаються з літературних джерел, і тісний зв'язок з іншими галузями науки.

Підсумовуючи все вище зазначене, перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо у більш детальному аналізі метафоричних моделей і конструюванні фреймо-словової структури метафоризованих термінів німецької терміносистеми психології, що дасть змогу поглибити знання про психологічні терміноелементи у перекладацькій, термінологічній і лексикографічній галузях.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры* : сборник статей / под общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. Москва : Прогресс, 1990. С. 5–32.
2. Виноградов В.В. Основные типы лексических значений слова. *Избранные труды. Лексикология и лексикография*. Москва, 1977. С. 162–189.
3. Галай Т. Сфери-джерела метафоричних термінів англійської фахової мови геології. *Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія*. 2015. Вип. 740–741. С. 30–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnugf_2015_740-741_10.
4. Горохова Н.В. Метафоризация как процесс семантического развития терминов в дискурсе специалиста трубопроводного транспорта. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/metafORIZatsiya-kak-protsess-semanticheskogo-razvitiya-terminov-v-diskursespecialista-truboprovodnogo-transporta>.
5. Грибнік Ю.І. Процеси метафоризації і метонімізації у термінології геодезії та кадастру. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2014. Вип. 49. С. 302–304.
6. Ивина Л.В. Лингво-когнитивные основы анализа отраслевых терминосистем (на примере англоязычной терминологии венчурного финансирования) : учебно-методическое пособие. Москва : Академический Проект, 2003. 304 с.
7. Кибрик А.А. Когнитивные исследования по дискурсу. *Вопросы языкознания*. 1994. № 5. С.126–139.
8. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. Москва : УРСС Эдиториал, 2004. 256 с.
9. Лелюх Ю.В. Специфика процессов метафорического терминологического образования в китайском языке (на материале терминосистемы нефтегазовой отрасли). *Вестник ТПУ (TSPU Bulletin)*. 2018. № 2 (191). С. 87–90.
10. Овчаренко Н.І. Метафора як когнітивний механізм категоризації фахових знань. URL: <http://enpui.npu.edu.ua/bitstream/123456789/22395/1/Ovcharenko.pdf>.

11. Тараненко О.О. Метафора. *Українська мова. Енциклопедія* / редкол. : В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. С. 307–309.
12. Телеки М., Мироник О. Метафорична номінація як репрезентація медичного знання. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія «Філологічні науки» / Current issues of Social studies and History of Medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal. Series "Philological sciences"* / редкол. : Т. Бойчук, Ш. Пупіч, А.Мойсей. Чернівці-Сучава : БДМУ. 2018. № 1 (17). С. 34–39.
13. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва : Наука, 1986. 143 с.
14. Телия В.Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция. *Метафора в языке и тексте*. Москва : Наука, 1988. С. 10–51
15. Werner D. Fröhlich. *Wörterbuch Psychologie*. München, 2010. 654 s.
16. Peters U.H. *Lexikon. Psychiatrie. Psychotherapie. Medizinische Psychologie*. Elsevier GmbH, Deutschland, 2017. 752 s.
17. URL: <http://www.lexikon-psychologie.de/Alphabetisch/A/>.
18. URL: <https://www.spektrum.de/lexikon/psychologie/index>.

Kachan B. The source-domains of German metaphorical terms of psychology

Summary. The article deals with processes of metaphorization as the main type of secondary nomination in the aspect of linguistic-cognitive approach and investigates the main source-domains of metaphorical terms in the German language for specific purposes of psychology. The interest in the study of metaphors in various terminological systems has grown over the past few years (T.M. Galai (geology), A.P. Chudinov (politics), O.I. Duda (credit banking system), O.A. Litvinko (mechanical engineering), M.M. Teleki, N.S. Cisar (medicine), Yu.V. Lelyukh (oil and gas industry)), but the cognitive aspect

of the metaphorical nomination of German psychological terminology has not yet been the object of linguistic research, which determines the relevance of this scientific research.

It is known, that metaphorization is based on the interaction of two knowledge structures – the cognitive structure of the “source” (source domain) and the cognitive structure of the “target” (target domain), which determined the methodology used in this work.

The study revealed that the main donor areas of terminological metaphorization in the German language for specific purposes of psychology include: anthropomorphic, proprial (historical-literary), mythological, natural, chemical, physical, geographical, economic, historical, philological, artifact and meteorological metaphors.

The spread of metaphorization in the modern language for specific purposes causes the active exchange of lexical units between the scientific and commonly used vocabulary, the satisfaction of the requirement of shortness of the term in the case of the use of a well-known word in metaphorical rethinking, as well as the possibility of engaging of the commonly used vocabulary in the term formation.

The results of the investigation show that among the analyzed psychological metaphorical terms, dominant source-domains are anthropomorphic, proprial and natural metaphors. This makes it possible to claim that the term formation in psychology is based on the fields of human knowledge and experience, through which the psychological facts and phenomena are considered. Important role in this case is played by the knowledge derived from literary sources and the close connection with other branches of science.

Key words: German language for specific purposes of psychology, metaphor, metaphorization, term, source-domain, target-domain, linguistic-cognitive aspect.

Кацшиш Н. Є.,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов

факультету міжнародних відносин

Львівського національного університету імені Івана Франка

МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу англомовного дипломатичного дискурсу крізь призму мультимодальності. Зроблено спробу виявити й охарактеризувати вербальні та невербальні компоненти у сучасному дипломатичному дискурсі. Здійснено критичний аналіз поняття електронної дипломатії як зразка дипломатичного дискурсу і як середовища, де найчастіше спостерігаємо його мультимодальну природу. Охарактеризовано твіттер-мікроблог дипломата як окремих жанр дипломатичної комунікації. Уточнено поняття дипломатичної мови з урахуванням її вербальних і невербальних проявів. Мультимодальна природа дипломатичного дискурсу притаманна не лише сучасним жанрам і характеризувала дипломатичну комунікацію протягом усього часу її існування. З'ясовано, що дипломатична комунікація налічує три складники: особу-дипломата, аудиторію та повідомлення. Наявність цих складників підтверджує мультимодальну природу цього дискурсу. Особливу увагу у дослідженні присвячено аналізу повідомлення. Наголошено, що повідомлення в електронній дипломатії містять, окрім тексту, ще й фото або зображення. З огляду на це автор пропонує виділяти два типи повідомлень у твіттер-мікроблогах: 1) вербальні повідомлення; 2) мультимодальні повідомлення з вербальним і візуальним компонентами. У ширшому сенсі, враховуючи усі прояви дипломатичного спілкування, автор описує і третій тип повідомлень у дипломатії – мультимодальні повідомлення з вербальним та акторним компонентами. Як приклад мультимодальних повідомлень із вербальним і візуальним компонентами наведено твіттер-повідомлення із селфі, які нерідко продукують дипломати, маючи на меті втілити низку цілей. Продемонстровано, що такі повідомлення мають особливу вагу в дипломатії та утворюють її окремих підвид – «селфі-дипломатію». Запропоновано огляд лінгвопрагматичних рис дипломатичного дискурсу в інтернеті; висловлено припущення, що ці риси підсилюються невербальним кодом. Серед них на особливу увагу заслуговують: тактовність, інакомовність, натяк, кортезивність, декларативність, деталізованість та інформативність. Автор подає приклади вербальних проявів цих рис. Подано аналіз візуального компонента повідомлень і запропоновано три стадії сприйняття мультимодального повідомлення з вербальним і візуальним компонентом аудиторією. Окреслено переваги використання мультимодальних повідомлень у дипломатії.

Ключові слова: дипломатичний дискурс, електронна дипломатія, мультимодальність, невербальний код, селфі-дипломатія, твіттер-мікроблог.

*"You should say what you mean", the March Hare went on.
"I do", Alice hastily replied,
"at least, I mean what I say – that's the same thing, you know".
"Not the same thing a bit!", said the Hatter.
Lewis Carroll "Alice in Wonderland".*

Постановка проблеми. Дипломатична комунікація (далі – ДК) сьогодні зазнає змін під впливом цифрових технологій. Дипломатичний дискурс (далі – ДД) охоплює нові жанри і форми, послуговуючись вербальними та невербальними засобами спілкування. Англомовний ДД сьогодення постає багаторівневою єдністю, в якій інтегровано вербальні, візуальні, жестові та звукові компоненти. Незважаючи на постійну зміну і розвиток, дипломатія, а разом з нею і мова, що її обслуговує, все ж залишається зразком клішованості, ритуалізованості, синкретизму стилів.

Як проілюстровано в епіграфі до нашої праці, те, що ми говоримо, і те, що ми маємо на увазі, – не завжди одне й те саме. Це значною мірою стосується дипломатичного спілкування, де вирішальними часто є натяки і неоднозначні висловлювання, а дії або їх відсутність здатні замінити спілкування у традиційному сенсі.

Прогрес інформаційних технологій і розвиток дипломатичних відносин спричинили появу електронної дипломатії та, зокрема, її різновиду – твіттер-дипломатії, а разом із нею – й нові способи мовної взаємодії. Електронна дипломатія відіграє дедалі більшу роль у сучасному міжнародному житті. Вона не лише впливає на характер дипломатичних відносин, але й змінює саме розуміння дипломатії, оскільки робить дипломатичне спілкування більш відкритим і доступним для широкого загалу. Нові прояви ДД спонукають до пошуку нових видів його аналізу. Наша праця покликана проаналізувати мультимодальну природу ДД крізь призму його вербальних і невербальних засобів.

У сучасних дослідженнях широко застосовується мультимодальний підхід до вивчення різних видів дискурсу, що розширює наявні знання і залучає до аналізу як різноманітні мовознавчі галузі (лінгвістику тексту, психолінгвістику, візуальну комунікацію, невербальну комунікацію), так і суміжні науки (психологію, риторику, політологію та ін.). Дослідження мультимодальності знаходимо у роботах Т.Д. Ройса, Г. Креса, Т. ван Леувена та ін. З іншого боку, мультимодальний підхід до вивчення англомовного ДД є новаторським і ще не ставав об'єктом окремого дослідження. Наша праця значною мірою ґрунтується на теорії мультимодальної метафори Ч. Форсвілля, оскільки саме дослідження численних зразків візуальної та мультимодальної метафори у наших попередніх розвідках призвело до розширення розуміння ДД у сенсі його мультимодальності.

Зазначимо, що мультимодальний підхід до вивчення ДД полягає у виявленні й аналізі механізмів функціонування вербальних, візуальних, жестових, звукових та інших кодів, які утворюють сучасний англомовний ДД.

Об'єктом нашого дослідження є, головним чином, твіттер-мікроблоги (далі – ТМ) представників дипломатичного корпусу США, а також інші свідчення електронного спілкування американських послів і дипломатів (публікації у соцмережах).

Мета дослідження – виявити мультимодальну природу англомовного ДД шляхом аналізу функціонування вербальних і невербальних засобів у жанрах ДК, відображеної в інтернеті.

Матеріалом дослідження слугували 240 ТМ посольств США (зокрема у Швейцарії, Великій Британії та ін.) та 9 особистих твіттер-мікроблогів американських дипломатів, переважно послів у різних країнах і міжнародних організаціях (Памела Гамамото, посол США в ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві; Дана Шел Сміт, посол США в Катарі; Кірк Вагар, посол США в Сінгапурі; Марк Гілберт, посол США у Новій Зеландії та Самоа; Алекса Веспер, посол США в Австрії; Джейн Гартлі, посол США у Франції; Сюзан Левайн, посол США у Швейцарії та Ліхтенштейні; Джон Кері, держсекретар США; Деніел Баер, посол США в ОБСЄ).

Виклад основного матеріалу. Здійснення комунікації дипломатами за допомогою твіттера призвело до появи нової форми дипломатії, а саме твіттер-дипломатії, або твіпломатії. Твіпломатія, як стверджують дослідники, – це водночас новий вид, прийом, інструмент і засіб дипломатії (альтернативний, але не здатний її замінити), який полягає у практичній реалізації основних завдань дипломатії комунікативно-лінгвальними методами у поєднанні з сучасними електронними цифровими технологіями у Всесвітній мережі Інтернет [4, с. 31].

Як ми уже зазначали у наших попередніх дослідженнях, електронна дипломатія виражається у жанрі ТМ. ТМ – це постійно оновлюваний і стислий онлайн-щоденник, комунікативною метою якого є обмін думками в режимі «тут і зараз», обговорення проблеми, залучення до діалогу та полілогу, інформування, самопрезентація, саморефлексія [3, с. 132]. У разі електронної дипломатії та, зокрема, твіпломатії варто говорити про ТМ як про потужний засіб впливу [2, с. 40].

ТМ є переважно мультимодальним повідомленням, оскільки, окрім тексту (вербального компонента), зазвичай містять ще й зображення, фото або звук (невербальний компонент). Цей новий жанр ДД розширює розуміння про ДК і впливає на розвиток дипломатичної мови. З іншого боку, ТМ як жанр ДД повністю відповідає параметрам ДД, гармоніює з основними дипломатичними концептами і володіє тими ж лінгвопрагматичними рисами, що й інші жанри ДД (промова, тост, меморандум, заява МЗС). У нашому розумінні реєстрів ДД ТМ відносимо до паритетного реєстру, опираючись на семантичну та прагматичну характеристику лексики, що переважає у мікроблогах [1]. Щодо концепції типів текстів англомовного ДД, розробленої нами раніше, то зауважимо, що на основі аналізу параметрів диференціації типів текстів, а саме предметно-тематичної ознаки (прагматики та семантики терміна), функціональної ознаки (мети та ситуації спілкування), структурно-композиційних особливостей тексту [1, с. 59] ТМ відносимо до інформативного, кортезивного, аргументативного типів текстів. Позиціонування ТМ як одного з ключових жанрів ДК в інтернеті призводить до потреби аналізу нового комунікативного середовища, простеження відмінних або спільних рис мови дипломатії у новому та традиційних жанрах ДК.

Новий рівень дипломатичних відносин, який став можливим завдяки твіттер-дипломатії, став поштовхом для розвит-

ку мови дипломатії, аналіз якої дасть можливість простежити особливості розвитку дипломатичної мови за нових умов. Дипломатична мова, що складається з вербальних і невербальних засобів, покликана встановлювати та підтримувати діалог, сприяти уникненню конфліктів, досягненню мети у ввічливий і необразливий спосіб. Її характерними рисами нерідко є натяк, двозначність, а також зовсім протилежні: чіткість, ритуалізованість, клішованість. Дипломатія завжди покладалася на поєднання вербальних і невербальних засобів, що допомагали їй маневрувати у складному міжнародному житті. Нерідко «повідомлення» – це подарунки, якими обмінюються дипломати, вітальні листівки та ін. Дипломатичний етикет дозволяє дипломатам використовувати багато засобів, які замінюють слова і мають більший зміст. У дипломатії невербальна комунікація має переваги порівняно з вербальною. Вона дозволяє чіткіше продемонструвати позицію, виразити чи приховати думку, проявити повагу / неповагу. Варто згадати, для прикладу, обмін послами, особистості котрих завжди свідчили про рівень поваги між державами, обмін подарунками, вибір місця і часу проведення зустрічі. Усі згадані вище форми невербального спілкування нерідко мають більшу вагу, ніж слова, і є значно інформативнішими для сторін переговорів.

Зауважимо, що твіттер-дипломатія – ефективний, перспективний, але сьогодні лише допоміжний інструмент для дипломатів. Значна частина ДК не є доступною для широкого загалу, однак електронна дипломатія, розширюючи аудиторію слухачів, дозволяє краще зрозуміти природу дипломатичного спілкування. З іншого боку, електронна дипломатія не обмежується лише твіттер-повідомленнями. Сюди відносимо також комунікацію в інших соціальних мережах і, безумовно, дипломатичне листування, що нерідко відбувається в електронний спосіб.

Про мультимодальну природу ДД свідчить не лише електронна дипломатія. Вона, швидше, є засобом, який дозволяє проникнути у світ дипломатії ширшій аудиторії та сприяє взаємопроникненню різних модусів у ДД. Незважаючи на те, що ДД налічує велике різноманіття жанрів, практично кожен жанр підтверджує думку про мультимодальність цього дискурсу, адже, окрім повідомлення, яке є здебільшого вербальним, ДК неможлива без особи-дипломата (дипломатичної особистості), а також аудиторії, котра отримує повідомлення (адресата). Згадані вище складники ДД засвідчують його мультимодальну природу у більшості жанрів.

На особливу увагу заслуговує саме повідомлення, адже воно має певні особливості порівняно з повідомленнями у суміжних дискурсах, зокрема у політичному. Дискурсивні характеристики цього складника ДД становлять широкий інтерес для аналізу у руслі сучасних досліджень мультимодальності та полікодовості.

Особливістю повідомлення у ДД є його мультимодальний характер, адже більшість повідомлень (особливо в електронній дипломатії), окрім тексту, містять фото або зображення. Проаналізуємо вербальний компонент мультимодальних повідомлень в електронній дипломатії.

Беручи до уваги вербальні прояви ДД у соцмережах, виділяємо такі його лінгвопрагматичні риси: **тактовність** (“*diplomats may feel upset, worried, bothered, disturbed by the violence penetrated against Ukrainian civilians*”, “*my thoughts are with everyone affected*”); **інакомовність** (“*incomplete success*” замість “*total failure*”, “*dangerous decision*”, замість “*irresponsible*”

decision"); **одночасну нечіткість і точність** ("special and differential treatment for developing countries", "reckless, disgraceful attack"); **натяк** ("heartening news from India", "Always love to be in Paris, but this time especially moving"); **кортезивність** ("America stands with Pakistan in this difficult hour"); **високий ступінь вживання традиційних дипломатичних формул спілкування та дипломатичну риторичку** ("Standing in solidarity with our ally Australia today", "A brighter future is ours to write", "expanding economic engagement"); **позитивну оцінність** ("productive day", "productive meeting", "Small-business owners are the most confident since 2006"); **декларативність** ("Prime minister Al-Abadi discusses progress in Iraq with US Secretary of State"); **деталізованість та інформативність** ("Heading out to London", "Now in Switzerland"); **соціальну інтегрованість** ("Climate change is personal to me, but I am in Lima today because it should be personal for everybody").

Фото і зображення, які вдалося проаналізувати у межах цього дослідження, підтверджують присутність цих рис, зокрема, у жанрі ТМ. Детальний аналіз візуальних форм спілкування буде представлено у наступних наших працях.

Як засвідчує аналіз, мультимодальні повідомлення у ТМ дипломатів бувають двох видів: 1) вербальні, котрі містять лише текст; 2) мультимодальні повідомлення з вербальним і візуальним компонентом. У ширшому сенсі, беручи до уваги й інші жанри ДД, ми виділяємо ще й мультимодальні повідомлення з актонічним компонентом, у яких, окрім вербального компонента, знаходимо власне дії, здійснені представниками дипломатичного корпусу (надсилання подарунків, вибір представника / заступника / посла; призначення дати й місця зустрічі тощо).

Аналіз мультимодального повідомлення з вербальним і візуальним компонентом вважаємо за доцільне розпочати з вивчення процесу його сприйняття аудиторією. Візуальний компонент забезпечує емоційність і необхідну реакцію адресата. Повідомлення, що містять цей компонент, є ефективнішими, ніж вербальні, через те, що процес сприйняття інформації адресатом займає три стадії:

1) сприйняття візуального контексту; насамперед адресат бачить зображення / фото, а вже пізніше читає текст, і у такий спосіб візуальний компонент готує адресата до сприйняття інформації;

2) сприйняття вербального контексту; на цій стадії адресат порівнює інформацію, яку вже отримав, із візуальним компонентом, отримує додаткову інформацію та ідентифікує головний зміст повідомлення;

3) зіставлення обох контекстів і залучення попереднього знання для правильної інтерпретації отриманої інформації.

Такий спосіб сприйняття повідомлення призводить до того, що адресат зазнає більшого маніпулятивного впливу. Роль попереднього знання є важливою, бо унеможливорює різні інтерпретації одного й того самого повідомлення. З іншого боку, необхідна у міжнародній політиці аудиторія не зможе адекватно сприйняти інформацію.

Як приклад мультимодального повідомлення з візуальним компонентом можемо навести селфі-дипломатію. Це ефективний спосіб представити подію і своє ставлення до неї, а також викликати необхідні реакції. Особисті фото дипломатів разом із колегами дозволяють продемонструвати партнерів і союзників, досягти бажаних цілей стосовно нового партнерства. Фото

та зображення, що містять національні символи, теж нерідко спостерігаємо у соцмережах. Апелюючи до них, дипломати досягають цілого спектру цілей швидше й ефективніше, ніж вони б це зробили за допомогою, скажімо, промови.

Висновки. Отже, головними перевагами використання мультимодальних засобів у дипломатії є: 1) швидке поширення інформації; 2) вищий персуазивний ефект повідомлення; 3) ширша аудиторія.

Результати аналізу засвідчують, що застосування мультимодальних засобів у ДК дозволяє дипломатам ефективніше досягати своїх цілей і в ширшому сенсі сприяє розбудові та підтриманню дипломатичних відносин. Електронна дипломатія є середовищем, у якому знаходимо найхарактерніші прояви мультимодальної природи ДД, однак мультимодальні повідомлення завжди були притаманні ДК.

Подальше вивчення мультимодальності англійського ДД дозволить виявити складні механізми дипломатичних відносин, з одного боку, та поглибити знання про окремий дискурс, з іншого. Перспективою дослідження є детальний аналіз візуальних, жестових, звукових та інших форм невербального спілкування у сфері дипломатії.

Література:

1. Кашишин Н. Диференціація таксономічних одиниць англійського дипломатичного дискурсу. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2013. Vol. I (2). 2013. P. 54–62.
2. Кашишин Н.С. Особливості дипломатичної мови у твіттері. *Нова та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук* : Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 27–28 лютого 2015 р. Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2015. С. 39–41.
3. Пожидаєва І.В. Блогінг і мікроблогінг: модифікація жанру. *Мовні і концептуальні картини світу*. ВПЦ «Київ. у-т», 2011. № 34. С. 130–135.
4. Пономаренко О. Дипломатія, трипломатія, твіпломатія: новітній канон дипломатичного дискурсу. *Вісник КНУ імені Т. Шевченка. Іноземна філологія*. 2013. № 1 (46). С. 30–33.
5. Forceville, C., Urios-Aparisi, E. *Multimodal Metaphor*. Berlin : Mouton de Gruyter, 2009. 470 p.
6. Kress, G., Van Leeuwen, T. *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London : Routledge, 2010. 212 p.
7. Royce, T.D. *Intersemiotic Complementarity: a framework for multimodal discourse analysis*. *New Directions in the Analysis of Multimodal Discourse* / ed. by Terry D. Royce and Wendy L. Bowcher. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2007. P. 63–109.

Kashchynshyn N. Multimodal aspect of the study of English diplomatic discourse

Summary. The article is devoted to the analysis of English diplomatic discourse through the prism of multimodality. An attempt has been made to identify and characterize verbal and non-verbal components in modern diplomatic discourse. A critical analysis of the concept of electronic diplomacy as an example of diplomatic discourse and as the environment in which its multimodal nature is observed most often is made. The twitter-microblog of a diplomat is described as a separate genre of diplomatic communication. The concept of the diplomatic language has been clarified in view of its verbal and non-verbal manifestations. It is suggested that the multimodal nature of diplomatic discourse is inherent not only to modern genres, but has characterized diplomatic communication throughout its existence. It is revealed that diplomatic communication

has three components: a diplomat, an audience and a message. The presence of these components confirms the multimodal nature of this discourse. Particular attention is devoted to the analysis of the message. It is emphasized that messages in electronic diplomacy contain, in addition to text, a photo or an image. In view of this, the author endeavours to differentiate 2 types of messages in twitter-microblogs: 1) verbal messages; 2) multimodal messages with verbal and visual components. In a broader sense, taking into account all manifestations of diplomatic communication, the author describes the third type of messages in diplomacy – 3) multimodal messages with verbal and actonic components. As an example of multimodal messages with verbal and visual components, twitter messages with selpie, often produced by diplomats with a view to implement a set of goals are presented. It is shown that

these messages have a special weight in diplomacy and form its separate subtype – “selpie-diplomacy”. A review of linguo-pragmatic features of diplomatic discourse on the internet is suggested; it is assumed that these features are enhanced by non-verbal code. Among them tactfulness, doublespeak, hint, courtesy, declarativeness, specification and informativeness deserve special attention. The author gives examples of verbal manifestations of these features. An analysis of the visual component of messages is provided and 3 stages of the reception of a multimodal message with verbal and visual components by the audience are proposed. The advantages of using multimodal messages in diplomacy are outlined.

Key words: diplomatic discourse, electronic diplomacy, multimodality, non-verbal code, selpie-diplomacy, twitter-microblog.

*Козловський В. В.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри германської філології та перекладу
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЧЕННЯ З КОН'ЮНКТИВОМ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ, ПРАГМАТИЧНИЙ, КОГНІТИВНИЙ, ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ

Анотація. Стаття присвячена комплексному дослідженню німецького речення з присудком у формі кон'юнктива: визначенню структурно-семантичної функції кон'юнктива, інтерпретації в аспектах прагматики, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології.

Структурно-семантична роль кон'юнктива полягає в організації будови речення та семантики. Доведено, що кон'юнктив разом з іншими лексичними та граматичними елементами визначає певний структурно-семантичний тип речення.

У комунікативно-прагматичному аспекті досліджено відношення між модальним значенням кон'юнктива («ірреальністю») і змістом прагматичних компонентів речення (метою мовця, видом іллокутивної дії, її ефективністю). Роль кон'юнктива у вираженні змісту прагматичних компонентів речення доведено пробами на заміну його претеритальної форми на презентну, а також на індикатив. Проби показали зміни інтенції мовця, іллокутивного значення, порушення логіки розвитку ситуації спілкування.

У комунікативно-когнітивному аспекті встановлено відношення між компонентами прагматики реченням із кон'юнктивом і розумовими діями мовця: обґрунтовано мовленнєву поведінку мовця, вибір і застосування речення певної структури, семантики і прагматики. Визначена роль речення певного структурно-семантичного типу як засобу організації думки.

У лінгвокультурному аспекті визначено зв'язки між граматичною формою, прагматикою, когнітивним потенціалом речення та його лінгвокультурним змістом. Доведено, що речення з присудком у формі кон'юнктива мають властивості комунікативно-прагматичних моделей, «власну» сферу застосування, конвенційний статус, високий ступінь ефективності. На основі когнітивної природи утворення, розвитку та закріплення за певними сферами вживання певні речення-моделі з кон'юнктивом набули еталонного образного значення, експліцитно відбивають пізнавальний досвід німецького народу, риси його культури.

Ключові слова: граматична форма, речення, структура, семантика, комунікативна прагматика, когнітивна лінгвістика, лінгвокультурологія.

Постановка проблеми. Об'єктом дослідження у статті є речення із присудком у формі кон'юнктива (*Konjunktiv*), предметом – структурно-семантична функція кон'юнктива, інтерпретація речення в аспектах прагматики, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології. Отже, **мета** роботи полягає у комплексному підході до опису об'єкта на матеріалі сучасної німецької мови. Така постановка питання є актуальною,

теоретично важливою, має прикладне значення. Пояснити це можна функціональним потенціалом німецького кон'юнктива: його форми є визначальними структурними та семантичними компонентами низки властивих для німецької мови речень-моделей, які в умовах контексту виявляють суттєву інформацію комунікативно-прагматичного, когнітивного, лінгвокультурного характеру. Різномасштабне дослідження одиниць мови та мовлення належить до пріоритетних завдань сучасної лінгвістики.

Структурно-семантичний аспект інтерпретації об'єкта спрямований на визначення ролі форми кон'юнктива в організації речення – побудови (*Bau*) та семантики (*Semantik*). Дослідження у цьому плані дозволили встановити, що форма кон'юнктива разом з іншими лексичними і граматичними елементами визначає конкретний структурно-семантичний тип речення [2, с. 73–115].

Комунікативно-прагматичний аспект досліджує мову в дії (*Spracheinactu*) і спрямований на інтерпретацію відношень між конкретним елементом мови і людиною, котра використовує цей елемент у спілкуванні. Наукова новизна нашого питання полягає у визначенні ролі кон'юнктива як граматичної форми та виду способу в організації окремих складників прагматики речення: наміру, мотивів мовця (автора), виду мовленнєвої дії, її ефективності.

Операційною одиницею в реалізації людиною задуманого слугує «комунікативна модель». Вона розглядається як варіант мовленнєвого кроку мовця / відповідного кроку адресата: наприклад, *пропозиція* часто зустрічає *вдячність*, можлива також інша реакція: *відхилення* / *відмова* / *підтримка* / *радість* / *насторога*.

Комунікативно-когнітивний підхід до мови досліджує розумові механізми та комунікативні процеси, котрі забезпечують здатність мови накопичувати, засвоювати та передавати знання [5; 21]. Назва «комунікативно-когнітивний» акцентує увагу на двох базових, взаємопов'язаних функціях мови – як способу спілкування і як способу пізнання світу. Отримані та накопичені знання (як результат спостережень і умовиводів) репрезентовані у свідомості у «структурованих одиницях» – «комунікативно-когнітивних» моделях знань. За допомогою таких моделей людина сприймає світ, формує думку, позначає уявлення про об'єкт, ідею, поняття, оцінює явища та форми прояву у суспільстві, організує втілення задуманого у мовлення [5; 21; 22].

У межах постановки головного питання інтерес викликає інтерпретація розумових дій людини, які можуть пояснити її поведінку – зокрема вибір і застосування речення певного струк-

турно-семантичного типу (у нас – це речення з кон'юнктивом), із його семантикою і комунікативно-прагматичною спрямованістю. Увага зосереджується саме на ролі форми кон'юнктива як важливого засобу організації та реалізації думки.

Лінгвокультурний аспект дослідження спрямований на встановлення та інтерпретацію фактів взаємодії мови та культури шляхом співвіднесення конкретної одиниці мови з кодами культури [3, с. 28; 6, с. 218]. Лінгвокультурологія інтерпретує семантику та прагматику елементів мови для встановлення значимої культурної інформації. Оскільки культура розвивається у надрах нації та забезпечує єдність національних культурних традицій, взаємозв'язок мови та культури перетворюється у взаємодію компонентів: «мова» ↔ «нація» ↔ «культура». Важливою є інтерпретація відношень між реченням із кон'юнктивом і лінгвокультурною інформацією речення. Вивчення лінгвокультурного аспекту граматичної форми є подальшим кроком у комплексному дослідженні знаку мови: від його синтаксичного оформлення, функції й далі – до змісту та смислу речення в конкретній ситуації взаємодії.

Дослідження відношень «граматична форма» ↔ «лінгвокультурологічна інформація» зумовлено нашим наміром визначити роль граматики у процесі організації речення, репрезентації фрагментів знань як реакції на навколишню дійсність.

Застосування когнітивного та лінгвокультурного підходів до розгляду об'єкта ґрунтується на теоретико-методологічному положенні В. фон Гумбольдта (*W. von Humboldt*) про те, що граматична одиниця слугує засобом організації думки [17, с. 419]. Х. Штейнталь (H. Steintal) також вважав, що граматику слід розуміти як «форму представлення думки» (<...> *als Darstellungsform von Gedanken, die das Stoffliche und das Formale des Gedankens durch differente Formen in Erscheinung bringt* <...>) [22, с. 391].

Виклад основного матеріалу. Перший приклад у роботі – діалог із роману Д. Нолля (D. Noll) «Пригоди Вернера Хольта» („*Die Abenteuer des Werner Holt*“).

Вахмістр Готтескнехт підслуховує небезпечну розмову своїх солдатів, учорашніх школярів, про «війну з руськими» (*Krieg mit Russen*). Він чує незадоволення подіями на фронті (<...> *wiñnu prograli* <...> – <...> *der Krieg wäre verloren* <...>), звинувачення в поразках військових і політиків; один солдат (*Branzner*) називає фюрера «ідіотом» (<...> *der Führer ist der größte Trottel!*). Після цих слів Готтескнехт вирішує зайти у приміщення казарми:

Die Türflöge auf. Gottesknecht trat ein. „Branzner! Sagte er streng. „Was höre ich? Was sagen Sie da?“

Schweigen.

„Ich drücke ja beide Augen zu“, fuhr Gottesknecht fort, „wenn sich einer mal eine kernige Bemerkung über die Führung erlaubt. Aber was Sie da eben gesagt haben, das geht zu weit!“ <...>

Branzner war in sich zusammengesunken und warf hilfeschende Blicke auf Wolzow, auf Holt, auf Gomulka. Wolzow sagte endlich: „Der Branzner ist ja sonst ein anständiger Kerl, vielleicht hat er es wirklich nicht so gemeint.“

„Wenn niemand etwas *gehört hätte, wäre* es zweifellos und das beste“, sagte Gottesknecht nach einigem Nachdenken.

„Ich hab nichts gehört“, sagte Gomulka. – „Ich auch nicht.“ – „Ich hab schon geschlafen.“ – „Ich als Nationalsozialist“, sagte Wolzow großartig, „müßte eigentlich darauf bestehen. Aber da will ich halt auch nichts gehört haben.“

„Schön“, sagte Gottesknecht. „Ich bitte mir aus, daß solche sinnlosen Streitereien in Zukunft unterbleiben. Gute Nacht.“

Sie schwiegen, bis die Barackentür ins Schloß gefallen war [14, с. 391].

Виокремлюємо з тексту речення *Wenn niemand etwas gehört hätte, wäre es zweifellos das beste*, яке належить вахмістру Готтескнехту. Організація речення: 1) складне, 2) зі сполучником *wenn* на початку підрядної частини і дієсловом (*gehört hätte*) у кінці, 3) головне речення у постпозиції, починається з дієслова (*wäre*), 4) присудок у головному і підрядному реченнях виражений у формі претеритального кон'юнктива (Plusquamperfekt Konjunktiv – *gehört hätte*), Präteritum Konjunktiv – *wäre*). Форма кон'юнктива виконує дві функції: структурну і семантичну, внаслідок чого зазначаємо конкретний структурно-семантичний тип речення – *ірреальне умовне речення (irrealer Konditionalsatz)*.

Щоб довести структурну та семантичну роль форми кон'юнктива у реченнєвому комплексі, замінимо кон'юнктив на індикатив (→ *Wenn niemand et was gehört hatte, ist es zweifellos das Beste*). Індикатив змінює структуру і семантику речення: *ірреальне речення умови стає реальним реченням умови*.

Такі трансформації особливо «відчутні», коли інтерпретація прикладу переходить на рівень комунікативної прагматики. Зміна модального плану (Konjunktiv: *Irrealität* → Indikativ: *Realität*) порушує прагматичний зміст речення: реальне умовне речення змінює вид іллокутивної дії оригіналу – *пропозиція*, з якою звертається до солдатів Готтескнехт (*Wenn niemand et was gehört hätte, wäre es zweifellos das beste*) і яка в основі своїй пов'язана з **наміром запропонувати** солдатам можливий варіант розвитку ситуації (він міг би застерегти їх від небезпеки), змінюється на *констатацію* дії в минулому (*Wenn niemand et was gehört hatte, ist es zweifellos das Beste*). У такому разі знімається питання про можливі негативні наслідки для солдатів. Отже, застосування форми речення з кон'юнктивом пов'язане з конкретною метою мовця, котра передбачає також конкретну мовленнєву дію, надію на певний комунікативний ефект. Контекст доводить, що задум вахмістра був правильний: реакція солдатів на пропозицію командира була такою, на яку він розраховував.

Комунікативно-когнітивна інтерпретації *пропозиції* вахмістра Готтескнехта пояснює логіку його розумових операцій (дій). Семантичні складники речення *Wenn niemand et was gehört hätte, wäre es zweifellos und das beste – Irrealität, Bedingung, behutsamer Vorschlag (нереальність, умова, обережна пропозиція)* визначають послідовність у думках вахмістра: 1) початковий крок – оцінка почутого (вона вкрай негативна); 2) далі йде стандартне рішення – втручання в розмову, щоб ситуація не мала подальшого розвитку; 3) дати зрозуміти підлеглим, що їх судження небезпечні для життя; 4) знайти варіант, який би міг повністю змінити ситуацію. Вибір Готтескнехтом речення умови з ірреальним модальним планом здається вдалим. Смісл кінцевого кроку задуманого – запропонувати солдатам те, чого насправді не було: пропозиція командира полягала в тім, щоб кожен погодився на те, що «нічого не чув». Формат ірреального речення умови стає мовленнєвим прийомом для реалізації мети вахмістра. Проба на заміну кон'юнктива на індикатив доводить не тільки прагматичну значимість кон'юнктива (повністю змінені прагматичні компоненти речення), а і комунікативно-когнітивну: індикативне речення порушує смисли у поведінці

мовця (вахмістра Готтескнехта). Незрозумілою виглядала б реакція солдатів на констатацію дії у минулому.

У лінгвокультурному аспекті цю ситуацію слід оцінювати як таку, що ілюструє такі концепти німецької культури, як ДИСЦИПЛІНА (DISZIPLIN) і ПОРЯДОК (ORDNUNG). Ці явища особливо чітко виявляються у сфері уставних відносин у німецькій армії. У нашому прикладі навіть *некатегорична пропозиція* вахмістра Готтескнехта (значною мірою за рахунок прагматики претеритального кон'юнктива) сприймається рекрутами як обов'язкова для виконання. Завершальна частина ситуації засвідчує, що ідея Готтескнехта зустрічає одностайне розуміння і повну згоду.

Німецька **непряма мова** (*indirekte Rede*) має спеціальну ознаку – форму кон'юнктива: *Franz sagt, dass er im Stadtzentrum wohne*. Кон'юнктив: а) вказує на «чужі» слова (формальна функція), б) визначає синтаксичну залежність підрядного речення з «чужими» словами від авторської частини (синтаксична функція), в) слугує засобом протиставлення двох видів мовлення – особи, слова якої відтворюються (*Urheber*), й особи, котра виступає посередником (передавачем, мовцем – *Mitteiler, Berichter, Sprecher*) між автором слів (*Urheber*) і тим, хто сприймає (*Hörer*) речення з непрямою мовою (стилістична функція) [11; 16; 18; 19; 23].

Крім темпоральної функції, форми кон'юнктива у відповідному контексті беруть участь в організації **прагматики** речення, а саме – слугують засобом вираження *оцінної позиції* мовця щодо змісту «чужих» слів. У цьому плані *Präsens, Perfekt, Futurum I / III* вважаються формами, які вказують на «нейтральну» оцінну позицію мовця (він «тільки передає» / «не відповідає за істинність чужих слів» – *nur vermittelt / ohne Gewähr*); *Präteritum, Plusquamperfekt, Konditional I / II* можуть бути застосовані для підкреслення «негативного» оцінного ставлення мовця до змісту слів, що відтворюються / відтворені. Маються на увазі такі модальні значення, як *Annahme, Vermutung* – «припущення», *Zweifel* – «сумнів» і т. п.) [1, с. 198–199; 15, с. 184–187].

У **комунікативно-прагматичному аспекті** за такими значеннями, як, наприклад, «припущення», «сумнів» можна прочитати наміри мовця, визначити вид мовленнєвої дії, ступінь ефективності мовленнєвого кроку мовця. Приклад, який ми наводимо, відображає зрозумілу ситуацію у сфері полеміки: один лінгвіст (Ursula Behrens) висловлює *незгоду* з думкою свого опонента (Renate Baudusch).

In der ZPSK 44 (1991), Heft 4, S. 542–544, ist eine von Renate Baudusch verfaßte Rezension meiner Dissertation erschienen, in der die Rezension u.a. zu der Beurteilung kommt, ich **hätte** 'keine neuen theoretischen Erkenntnisse' (544) zu Interpunktion **anzubieten**. Aus dieser Einschätzung spricht für mich ein Ignorieren der grundlegenden Aussagen meiner Arbeit, das sich im Übrigen in nahezu jeden Satz der Rezension dokumentiert. Deshalb möchte ich einige wesentliche inhaltliche Punkte darlegen. Zuvor gestatte ich mir aber eine Anmerkung zu der Äußerung der Rezensentin, ich **hätte** 'wohl die /meinem/ Literaturverzeichnis angeführten einschlägigen Arbeiten gar nicht **gelesen** oder nicht **verstanden**' (542), ... [12, с. 142]

Проби за заміну форми претеритального кон'юнктива (*hätte* <...> *anzubieten*; <...> *hätte* <...> *nicht gelesen* <...> *nicht verstanden*) на презентну форму (→ *habe* <...> *anzubieten*; <...> *habe* <...> *nicht gelesen* <...> *nicht verstanden*) дозволя-

ють зазначити, що акт *незгоди* реалізується виключно за рахунок форми претеритального кон'юнктива. Визначення *незгоди* випливає з аналізу ситуації: **мета** У. Беренс – *дати зрозуміти* рецензенту, що *не поділяє* її думку і *не може з нею погодитися*. Форми → <...> *habe* <...> *anzubieten* <...>, <...> *habe* <...> *nicht gelesen* <...> *nicht verstanden* у цьому контексті не мають чіткого вираження: вони можуть бути прочитані і як індикативні, і як кон'юнктивні. Презентні форми або індикатив вказували б на інше ілюкутивне значення, давали б привід окреслити іншу мету автора.

Комунікативно-когнітивна інтерпретація прикладу – поведінки У. Беренс – ґрунтується на визначенні розумової дії у виборі форми претеритального кон'юнктива. Для У. Беренс важливо обрати і застосовувати такі словесні одиниці, які відповідають нормам наукової дискусії, нормам граматики та прагматики, будуть правильно сприйняті учасниками комунікативної взаємодії. Форма претеритального кон'юнктива з його суб'єктивним модальним значенням «негативності» відповідає зазначеним правилам наукової дискусії.

Лінгвокультурна інтерпретація прикладу ґрунтується на висновках попередніх аспектів. Норми ведення наукової дискусії важливі, тому що розкривають культуру мовленнєвої взаємодії у певному сегменті соціуму. Речення-моделі непрямої мови з присудком у формі претеритального кон'юнктива можна розглядати типовими мовленнєвими формулами для вираження таких актів, як, наприклад, *непогодження, сумнів, недовіра, відмова* тощо.

Продовжуючи цю думку, наведемо приклад зі статті А. Айрена (Arnim Ayren) «Über den Konjunktiv» (1992). Він пропонує проаналізувати таку ситуацію: До однієї високої за соціальним статусом особи (барона) прийшла людина. Барон не має бажання прийняти гостя. Про це він говорить своєму слугі. Останній іде до кімнати, де очікує відвідувач, і говорить йому: *Der Herr Baron läßt ihnen sagen, er sei für sie nicht zu sprechen*.

Вибір слугою (він виступає в ролі посередника) форми презенса кон'юнктива є у структурному аспекті формою вираження чужих слів, а в аспекті семантики і прагматики – формою *оцінного* ставлення слуги, його *дистанційності* від поведінки (слів) барона, *нейтрального* ставлення до переданого. Культурний підтекст слів слуги має конвенційну основу, а тому зрозумілий для гостя. «Нейтральне» ставлення слуги А. Айрен коментує так: Якщо б слуга замість форми *sei* застосував форму *ist* (*Der Herr Baron läßt ihnen sagen, er ist für sie nicht zu sprechen*), то тоді його ставлення до гостя було б ідентичним ставленню хазяїна. У такому разі слуга виглядав би не тільки не вихованою, а просто «брутальною людиною» (<...> *Gibt der Diener stets stereotyp seines Herrn Worte wieder, wiederholt er sie also, ohne sie abzuwandeln, dann könnte der Satz auch den Herrn selbst charakterisieren, dann ist dieser einer gewählteren, einer differenzierenden Redeweise nicht fähig, also wahrscheinlich nicht nur momentan unhöflich, sondern eben überhaupt ein grober Kerl* (виокремлено нами – В. К.) [10, с. 7–8]. Ментальний код культури у цій ситуації виявляється у розумінні слугою *своїї* соціально-комунікативної ролі (поведінки) у відносинах між бароном і відвідувачем: належне виховання, що досягається поколіннями, підсвідомо диктує людині вибір такого мовленнєвого кроку, який вважається оптимально прийнятним для такого типу відносин. Лінгвокультурний аспект граматичної форми полягає тут у можливості застосування її людиною для вираження такого *оцінного ставлення*, що відо-

бражає соціально-статусні та національно-культурні правила поведінки у конкретному суспільстві.

Специфічними для німецької мови є речення-моделі типу: *Da wären wir am Ziel. Da hätten wir die Bescherung. Wie wäre es mit einer Partie Schach? Ich hätte gern die Tomaten. Das hätte (noch) gefehlt! Ich würde es anderstun.* Структурна специфіка кон'юнктива полягає тут у тому, що він слугує засобом організації усталених формул мовлення, а семантична – у репрезентації семи «дипломатичність / м'якість». У граматику таку комунікативно-прагматичну функцію кон'юнктива позначають як «дипломатичний / ввічливий» кон'юнктив – *diplomatischer / höflicher Konjunktiv* [6, с. 91–92; 20, с. 89].

Представник структурної лінгвістики зазначив би, що присудок у таких реченнях виражений у формі претеритального кон'юнктива. Лінгвопрагматик підкреслив би часте вживання речень у спілкуванні, а також те, що, хоча присудок цих речень міг би бути виражений в індикативі (напр.: → *Da sind wir am Ziel. Da haben wir die Bescherung. Wie ist es mit einer Partie Schach? Ich tue es anders*), кон'юнктивним моделям надається перевага через «дипломатичну / ввічливу» конотацію [1, с. 197; 9, с. 194; 4; 16]. Лінгвокультуролог, ґрунтуючись на структурній і семантико-прагматичній інтерпретації речення, зробив би подальший крок у напрямку пояснення, чому речення з присудком у формі кон'юнктива відповідає німецькій манері виражати думку. Для лінгвокультуролога важливо виявити типові мовленнєві формули, вживання яких може бути зумовлено національно-ментальними чинниками [7, с. 78]. Граматики німецької мови вказують на те, що наведені нами речення є мовленнєвими формулами ввічливості (*höfliche Redeformeln*), котрі пройшли етапи концептуалізації й отримали статус речень-шаблонів. Вони вживаються у стандартних ситуаціях взаємодії для об'єктивації ввічливого твердження / констатації, ввічливої поради / рекомендації тощо [2, с. 271–274; 8; 13]. Так, різні за комунікативним типом речення: *Möchten Sie Tee? / Ich würde Ihnen gerne eine Tasse Tee anbieten / Eine Tasse Tee wäre jetzt am besten <...>* реалізують мету мовця: у ввічливій формі запросити співрозмовника до чаю. Лінгвокультурне значення граматичної форми кон'юнктива претерита (*möchten, würde, wäre*) виявляється у взаємодії цієї форми з типовою й еталонною манерою, кодом мовленнєвої поведінки німця у стандартній ситуації: йдеться про рису ввічливості під час звертання до співрозмовника із наміром: *попросити / запитати* його про що-н., *запропонувати* йому що-н., *запросити* його, наприклад, до столу, *дізнатися* у нього про що-н. і т. п.

Мовленнєві формули з кон'юнктивом доволі поширені у спілкуванні. Ментальність проявляється у зручності, високому рівні готовності сучасного німця вживати стандартизовані, «штамповані» фрази-кліше. «Ввічливі формули» з претеритальним кон'юнктивом можна вважати невід'ємною частиною «корпоративної ввічливості».

Висновки. Матеріал статті ілюструє можливість розгляду граматичної форми одночасно в різних аспектах.

Різноаспектне комплексне дослідження кон'юнктива як граматичної форми і як виду способу ілюструє можливість цього феномену виступати структурним і семантичним компонентом речення, який визначає у системі мови конкретний структурно-семантичний тип, а у межах певної ситуації – бере участь в організації комунікативно-прагматичної, комунікативно-когнітивної та лінгвокультурної інформації.

Звісно, не кожна граматична форма може одночасно виступати у зазначених функціях. «Обов'язковими» є формальна та семантична функції. Вони виявляються на рівні мови і за певних умов (у межах контексту) можуть продовжити свою «роботу» на рівні мовлення. Інформаційна наповненість граматичної форми залежить від її семантики, можливостей вживання форми у певних реченнєвих структурах, конвенційного статусу таких структур.

Перспектива дослідження цієї проблематики на матеріалі сучасної німецької мови полягатиме у встановленні цілісної картини взаємодії граматичної форми, її значення з компонентами прагматики речення, у визначенні когнітивної та лінгвокультурної інформації.

Література:

1. Адмони В.Г. Строй современного немецкого языка. Ленинград : Просвещение, 1972. 312 с.
2. Козловский В.В. Структурно-семантическая организация и коммуниктивно-прагматическая направленность предложений с конъюнктивом в современном немецком языке : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.04. Черновцы, 1997. 397 с.
3. Маслова В.А. Лингвокультурология : учебное пособие. Москва : Издательский центр «Академия», 2004. 208 с.
4. Марунько О.А. Усталені конструкції з кон'юнктивом у сучасній німецькій мові : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.04. Київ, 2009. 20 с.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ: Восток-Запад, 2007. 314 с.
6. Телия В.Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингво-культурный аспекты. Москва : Школа «Языки русской культуры», 1996. 288 с.
7. Флакман А.А. Немецкий язык как отражение ментальности его носителей : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04; Нижегородский государственный лингвистический университет имени Н.А. Добролюбова. Нижний Новгород, 2005.
8. Adler D. Ich würde sagen – oder: Herr Konjunktiv. *Gedenkschrift für Jost Trier*. Hrsg. H. Beckers und H. Schwarz. Köln – Wien : Böhlau Verlag, 1975. S. 286–297.
9. Admoni Wladimir. G. Der deutsche Sprachbau. München : Verlag C.H. Beck, 1970. 311 S.
10. Ayren A. Über den Konjunktiv. Hrsg. von Klaus Isele. Eggingen-Augsburg, 1992. 49 S.
11. Becker M. Der Konjunktiv der indirekten Wiedergabe. Eine linguistische Analyse der „Skisseeines Verunglücken“ von Uwe Johnson. Zürich : Georg Olms Verlag, 1989. 211 S.
12. Behrens U. Rezension. *Sprachtypologie und Universalienforschung*. 1993. Band 46. Heft 2. S. 142–143.
13. Buscha J., Zoch I. Der Konjunktiv. München : Langenscheidt Verlag, 1992. 95 S.
14. Noll D. Die Abenteuer des Werner Holt. Berlin u. Weimar. 1972.
15. Flämig W. Zum Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart. Inhalte und Gebrauchsweisen. Akademie-Verlag Berlin, 1959. 188 S.
16. Götte L., Hess-Lüttig E. W.B. Grammatik der deutschen Sprache. Sprachsystem und Sprachgebrauch. Gütersloh : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1993. 624 S.
17. Humboldt, W. von. Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Werke, Bd. III. 1963. S. 368–756.
18. Jäger S. Der Konjunktiv in der deutschen Sprache der Gegenwart: [Untersuchungen an ausgew. Texten]. München : Max Hueber Verlag, 1971. 436 S.
19. Moskalkaja O.I. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Moskau : Hochschule, 1971. 384 S.

20. Schendels E. Deutsche Grammatik. Moskau : Hochschule, 1979. 397 S.
21. Redder A., Rehbein J. Zusammenhänge von Grammatik und mentalen Prozessen. Grammatik und mentale Prozesse. StauFFenburg Verlag, 1999. S. 1–11.
22. Steinthal H. Grammatik, Logik und Psychologie, ihre Prinzipien und ihr Verhältnis zueinander. Hildensheim : Olms, 1968. 528 S.
23. Weider E. Konjunktiv und indirekte Rede. Göppinger Arbeiten zur Germanistik № 569. Kümmerle Verlag. Göppingen, 1992. 370 S.

Kozlovsky V. Interpretation of the sentence with Conjunctive in modern German: structural, semantic, pragmatic, cognitive, linguacultural aspects

Summary. The article deals with comprehensive research of German sentences with Conjunctive focusing on structural, semantic, pragmatic, cognitive, linguacultural aspects.

The structural and semantic function of the Conjunctive is to organize the structure of a sentence and its semantics. It is proved that the Conjunctive, together with other lexical and grammatical elements, determines a certain structural-semantic type of a sentence.

In the communicative pragmatic aspect, we revealed and investigated the relationship between the modal meaning of the Conjunctive (“unreal”) and the content of the pragmatic components of the sentence (the speaker’s purpose, the type of illocutionary action, its effectiveness). The role of the Conjunctive in expressing the contents of the pragmatic compo-

nents of the sentence is proved by the attempts to replace its Preterite form with the Present form, as well as the Indicative. The analysis showed changes in the intentions of the speaker, illocutionary meaning, violation of the logic of the development of the communicative situation.

In the communicative cognitive aspect, the relationship between the components of pragmatics of a sentence with the Conjunctive and mental actions of the speaker were investigated: the speaker’s speech behavior, the application of the sentence of a certain structure, semantics and pragmatics were substantiated. The role of a sentence of a certain structural-semantic type as a means of organizing thought was determined.

In the linguacultural aspect, the connections between the grammatical form, pragmatics, the cognitive potential of the sentence and its linguistic and cultural content were determined. It is proved that sentences with the predicate in the form of the Conjunctive have the characteristics of communicative-pragmatic models, their own sphere of application, the conventional basis, and a high degree of effectiveness. Based on the cognitive nature of the formation, development and consolidation of certain areas of use, such sentence models with the Conjunctive acquired a custom figurative meaning and explicitly reflect the cognitive experience of the German people, the features of their culture.

Key words: grammatical form, sentence, structure, semantics, communicative pragmatics, cognitive linguistics, linguaculturology.

*Кондрук А. Ю.,**аспірант кафедри практики англійської мови,
асистент кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*

ПОСМІШКА ЯК НЕВЕРБАЛЬНИЙ ЗАСІБ МАСКУВАННЯ ЛИЦЕМІРСТВА ТА НЕЩИРОСТІ

Анотація. У статті розглянуто функціонування посмішки як невербального засобу актуалізації лицемірства у процесі комунікації. Зазначено основні причини використання цього невербального компонента комунікації як маски під час обміну інформацією. Лицемірство розглядається як негативна моральна якість, що прикриває нещирість, лукавність, двоєдушність удаваною щирістю, доброчесністю. Лицемірство вплетене у сферу соціальної взаємодії. Комуніканти приховують свої справжні наміри та почуття від партнерів по спілкуванню, керуючись різними мотивами. Вдаючись до акторської майстерності, людина вміло контролює свою невербальну поведінку, за допомогою якої можна приховати справжні переживання та наміри, а також ввести в оману, як це робить лицемір.

Почуття виражаються в радісній усмішці, злісній гримасі та незліченній кількості нюансів між цими крайнощами. Прийнято вважати, що обличчя – це полотно, на якому розум малює людину. Вирази обличчя краще за всі інші засоби комунікації виконують функцію універсальної людської мови. Незважаючи на те що обличчя може бути чесним у вираженні самопочуття, воно не завжди демонструє справжні почуття людини. Вираз обличчя здатний здійснювати комплексний вплив на оточуючих. У ході комунікації людина намагається докласти усіх можливих зусиль для досягнення власної цілі, для того, щоб досягти успіху в ході комунікації, прагнучи справити хороше враження на співрозмовника, показати себе такою, якою хоче бачити її співрозмовник. Для цього вона прагне показати свої кращі сторони та приховати недоліки або те, що може не сподобатися співрозмовнику чи стати перешкодою у реалізації її істинної інтенції.

Будь-яка емоція може використовуватися як маска. Найчастіше людина вдається до позитивних емоцій, які виражаються посмішкою, що є протилежністю виявів усіх негативних емоцій: страху, гніву, жалю, обурення та ін. Посмішка відіграє важливу роль серед різних знаків здобуття прихильності співрозмовника практично в усіх європейських культурах. Посмішки пом'якшують негативні почуття до співрозмовника або маскують їх. Посмішка – найбільш керований компонент із усіх невербальних засобів комунікації, яким комуніканти користуються як для підтвердження реальних комунікативних намірів, так і для їх маскування. Завдяки щасливому виразу обличчя ввести в оману набагато легше, що і робить лицемір. Однак занадто швидка або, навпаки, надмірно тривала посмішка виявляє лицемірство комуніканта. Крім того, посмішка може виникнути передчасно або із запізненням. Нещирі вирази обличчя можуть видавати себе по-різному: зазвичай вони є асиметричними, і їх поява та зникнення з обличчя є надто раптовими.

Ключові слова: лицемірство, лицемір, нещирість, невербальний засіб комунікації, посмішка, вираз обличчя, комунікація.

Постановка проблеми. Комунікація є невід'ємною частиною повсякденного життя людини, на яку вона витрачає 70% свого часу [11, с. 5–7]. Успіх комунікації залежить від уміння обрати адекватні форми її реалізації, у т. ч. й невербальні. Однією з необхідних складових частин успішної комунікативної діяльності лицемірної особистості стає вміння гнучко користуватися як вербальним, так і невербальним кодами.

Дослідження взаємодії вербальних і невербальних засобів комунікації сприяє розкриттю прагматичного характеру мовлення [13, с. 7]. Вивчення ефективності функціонування невербальних засобів комунікації у процесі спілкування перебуває в центрі дослідження багатьох науковців (М.-М.О. Рибалко, А.В. Мішин, Л.В. Солощук, О.О. Литвинов та ін.) і вважається однією з ключових проблем сучасної лінгвістики, що і свідчить про актуальність нашої розвідки, мета якої полягає у вивченні посмішки як невербального засобу актуалізації лицемірства. Матеріалом дослідження слугувала англійська художня література ХХ–ХХІ ст.

Виклад основного матеріалу. Вдаючись до акторської майстерності, людина здатна вміло контролювати свою невербальну поведінку, за допомогою якої можна приховати справжні переживання та наміри, а також ввести в оману інших, як це робить лицемір. Під лицемірством розуміємо негативну моральну якість, що виявляється в поведінці людини, котра прикриває нещирість, лукавність, двоєдушність удаваною щирістю, доброчесністю. Грецьке слово, перекладене як «лицемір», буквально означає «театральний актор», тобто йдеться про людей, які грають роль, а не поводяться природно і невимушено. У житті лицеміри діють таким чином із корисливими чи й зловмисними мотивами [15, с. 224]. Удавання вплетене у сферу соціальної взаємодії. Комуніканти приховують свої справжні наміри та почуття від партнерів по спілкуванню, керуючись різними мотивами [7].

У своєму дослідженні В.А. Плаксина однією з домінуючих інтенцій, що рухають мовною особистістю, котра проявляє лицемірство, вважає користоловство і його прояви з метою маніпулювання іншим індивідом у вигляді підлабузництва, лакейства, лестошів, лукавства, крутіства [10, с. 54–55]. Дослідженням функціонування невербальних компонентів у сфері нещирої комунікації займалися О.О. Вриганова [2], Л.В. Солощук [13], М.-М.О. Рибалко [12], Н.М. Панченко [9] та ін.

Фахівці у галузі невербальної поведінки вважають, що маніпулювати своїми емоціями вдається не кожному, а якщо і вдається, то це призводить до невідповідності між вербальними і невербальними проявами, відразу впадає в очі та свідчить про нещирість [3]. Ця неузгодженість інформує про те, що мають місце неконгруентні висловлення, у яких емоційна спрямованість

вербальних і невербальних складників не збігається за знаком, що є одним із проявів маскування справжнього емоційного стану [1, с. 99–101]. Контроль експресії проявляється у трьох формах: «придушенні», тобто приховуванні вираження емоційних станів, які переживає людина; «маскуванні», тобто заміні вираження емоційного стану, котрий переживається, вираженням іншої емоції, яка не переживається; «симуляції (підробці)», тобто вираженні емоцій, що не переживаються [5, с. 268].

Почуття виражаються у радісній усмішці, злісній гримасі та незліченній кількості нюансів між цими крайнощами. Обличчя – це полотно, на якому розум малює людину. Вирази обличчя краще за всі інші засоби комунікації виконують функцію універсальної людської мови. Ця міжнародна мова слугує практичним засобом комунікації з моменту зародження людської раси та сприяє взаєморозумінню між народами, котрі розмовляють різними мовами [8].

Маючи у своєму розпорядженні багато м'язів, що майстерно керують поведінкою рота, губ, очей, носа, лоба і щелепи, обличчя здатне створювати величезну кількість різних виразів. За оцінкою П. Екмана, обличчя людини здатне відтворювати більше десяти тисяч різних виразів [18]. Така мінливість робить невербальні сигнали обличчя надзвичайно ефективними, красномовними і (якщо ніщо не заважає) чесними. Щастя, горе, гнів, страх, здивування, відраза, радість, сором, страждання та інтерес – це емоції, які передаються універсальними для будь-яких культур виразами обличчя. Прояв дискомфорту на обличчі немовляти, дитини, підлітка, дорослого або старого однаково сприймається у всіх країнах світу. Так само люди здатні розпізнавати вирази, які повідомляють їм, що все в порядку.

Незважаючи на те, що обличчя може бути чесним у вираженні самопочуття, воно не завжди демонструє справжні почуття. Справа в тому, що кожна людина здатна певною мірою контролювати вирази обличчя і завдяки цьому одягати фальшиві маски. З раннього дитинства батьки вчать дітей не гримасувати, коли їм не подобається їжа, яку перед ними поставили, або видавлювати з себе посмішку, щоб привітати людину, яку вони терпіти не можуть. По суті, з дитинства дітей вчать використовувати обличчя як інструмент брехні, і вони стають великими майстрами у сфері використання масок, що приховують їхні справжні почуття, яким іноді вдається прориватися назовні.

Вираз обличчя, як навмисний, так і спонтанний, здійснює комплексний вплив на оточуючих [8, с. 188]. У ході комунікації людина намагається докласти усіх можливих зусиль для досягнення власної цілі для того, щоб комунікативний акт був успішним. Вона прагне справити хороше враження на співрозмовника, показати себе такою, якою хоче бачити її співрозмовник. Нерідко для цього вона прагне показати свої кращі сторони та приховати недоліки або те, що може не сподобатися співрозмовнику чи стати перешкодою у реалізації її істинної інтенції. Наприклад:

1) *"All right, suit yourself," Calvin uttered. His eyes darted to mine and I caught a glimpse of annoyance directed towards me. I almost smiled at him, must be hard pretending to be someone you're not all the time so people will like you.* [28]. Цей приклад ілюструє, як лицемір використовує посмішку, щоб сподобатися людям.

Сприйняття людини надовго програмується тим, наскільки успішно вона проводить перші хвилини, а інколи навіть і секунди спілкування. Є багато прийомів, які дозволяють практично в будь-якій ситуації полегшити ці перші хвилини спілкування

та задати тон усьому процесу. Серед них – посмішка, комплімент у бік співрозмовника тощо [4, с. 128].

Посмішка відіграє чи не найпомітнішу роль серед різних знаків здобуття прихильності співрозмовника практично в усіх європейських культурах. Вона є універсальним мімічним сигналом, що трактується майже в усіх культурах однаково. Відомий девіз «keep smiling» (що б не сталося – посміхайся), запозичений в американців, широко визнаний у багатьох країнах. Але посмішка в американців не завжди виражає справжній стан людини, а лише виявляє її увагу та прихильність до співрозмовника [4, с. 128].

Згідно з класифікацією посмішок С. Тер-Минасової щира посмішка як вияв хорошого ставлення та реакція людини на позитивні події притаманна усім культурам. Крім цього виду посмішки, є формальна посмішка як спосіб вітання та комерційна посмішка як один із принципів сучасного сервісу [14, с. 278]. Формальна посмішка часто використовується як маска, тому що є частиною традиційного вітання. Під час зустрічі, зазвичай, намагаються не говорити про невдачі та неприємності. Навпаки, передбачається, що на запитання: «Як справи?», людина, незважаючи на дійсний стан справ, із ввічливою посмішкою відповість: «Дякую, добре. А у Вас?». Можливо, справжні почуття не виявляються тому, що за ввічливого обміну вітаннями люди насправді дуже рідко цікавляться тим, як людина почувається в дійсності. Це всього лише звичайна люб'язність, бажання бути привітним. На такі посмішки рідко звертають увагу, оскільки люди звикли не звертати увагу на брехню під час ввічливого обміну вітаннями [17, с. 16]. Наприклад:

2) *"Hi. How are you today?" Chris said. "Fine." I lied.* [27, с. 199].

Будь-яка емоція може використовуватися як маска. Найчастіше людина вдається до посмішки, що є протилежністю виявів усіх негативних емоцій: страху, гніву, жалю, обурення та ін. [17, с. 16]. Посмішки нерідко пом'якшують негативні почуття до співрозмовника. Іноді вони спритно маскують негативні і – рідше – нейтральні емоції [6]. Наприклад:

3) *He smiled slightly, hiding his irritation* [21]. У наведеному прикладі комунікант посміхається, приховуючи своє роздратування. Так за допомогою посмішки він маскує свої істинні почуття.

Також посмішка може бути викликана й іншими причинами. Наприклад, у європейській культурі людина часто одягає на обличчя посмішку як маску, прагнучи в певній комунікативній ситуації «зберегти обличчя», тобто дотримуватися етичної установки не демонструвати в розмові думок і почуттів, що не відповідають прийнятним у суспільстві нормам поведінки [6, с. 149]. Наприклад:

4) *It took a long time before I smiled again. Sure, I seemed to smile, but it wasn't real. I've smiled to be polite. I've smiled to be approachable. I've had passing moments that made me smile, but it was quickly dampened with guilt. Faking a smile works for the outside world, but it didn't make me any happier. The saying, "Fake it until you make it," works for some but didn't do much for me* [25, с. 160]. У наведеному прикладі комунікант змушує себе нешироко посміхатися лише задля ввічливості, цілком усвідомлюючи, що штучна посмішка спрацьовує для зовнішнього прояву, не роблячи всередині людину ані трішки щасливішою.

Дослідник Чарльз Дарвін першим спробував пояснити причину, чому саме посмішка є найбільш поширеним засобом

пом'якшення емоції, а також найбільш поширеною маскою. Скорочення м'язів, необхідних для демонстрування посмішки, відрізняються від скорочень м'язів, необхідних для вираження негативних емоцій. З погляду анатомії, посмішка найкраще маскує прояви гніву, відразу, печалі або страху в нижній частині обличчя. І, зрозуміло, часто характер соціальної ситуації, що мотивує людину до приховування однієї з цих емоцій, викликає бажання зобразити на обличчі дружню посмішку. Наприклад:

5) *Caroline's hands began to tremble and she dropped them to her lap. She smiled widely to hide her fear* [22]. Комуникант прагне замаскувати свій страх за допомогою посмішки.

Однак трапляються випадки, коли люди маскують одну негативну емоцію іншою: наприклад, страх гнівом або гнів сумом, а іноді маскують радісний вираз нещасним або навпаки [18, с. 182].

Посмішка – найбільш керований компонент із усіх невербальних засобів комунікації. У її використанні виділяють два основні напрями:

1. використання посмішки для підтвердження реальних комунікативних намірів і стосунків. Наприклад:

6) *"Cool." I smiled sincerely. I liked her* [20];

7) *"Excuse me, young lady, how are you today?" said the raspy voice from behind her. Victory was startled a bit but recognized the voice, "I... I'm fine, thank you." She smiled sincerely glad to see him and grateful that he knew how to respectfully get her attention* [29, с. 60];

2. використання посмішки для маскування реальних комунікативних намірів і стосунків, коли взаємодія з вербальними компонентами відбувається на основі принципу контрадикції [13, с. 238]. Наприклад:

8) *"Yeah, good one," she said, but her smile didn't match the sternness of her words* [31].

Посмішці надають перевагу ще й тому, що завдяки щасливому виразу обличчя ввести в оману набагато легше. До прикладу, розчарований співробітник посміхається, щоб начальник не подумав, ніби він ображений на те, що його обійшли з підвищенням. Злостивий приятель, висловлюючи свої критичні зауваження з посмішкою на обличчі, може виглядати доброзичливим [17, с. 16]. Наприклад:

9) *"The week of camp went well except for the fact that Alma was still treating Clara like dirt behind her back. Her fake smiles were becoming more sickening and finally I couldn't stand it anymore and I had to confront her. I told her that it was obvious she was jealous of Clara. I told her to either start acting like her friend again, a true friend or just break off the friendship. She admitted that she had been jealous"* [23]. У наведеному прикладі йдеться про те, що Алма нещиро поводить з Кларою: поливає її брудом поза спиною, але посміхається під час зустрічі, щоб здаватися доброзичливою.

Володіння технікою посмішки дозволяє комуниканту продемонструвати або замаскувати свої наміри. Водночас посмішка, як і будь-який інший невербальний компонент, є вразливим компонентом спілкування з огляду на можливість виявлення невербальних рефлексів на підсвідомому рівні. Отож посмішка є невербальним компонентом, який комуниканти активно використовують як для відтворення реальних комунікативних намірів, так і для їх маскування в разі необхідності [13, с. 239]. Наприклад:

10) *"<...> and though they try to hide behind insincere smiles, it always gives them away; no matter what mask they wear"* [26].

У наведеному прикладі комуниканти намагалися замаскувати своє істинне обличчя нещирими посмішками, але саме вони і викрили їхнє лицемірство.

Про лицемірство комуниканта можуть свідчити занадто швидка або, навпаки, надмірно тривала посмішка. Крім того, посмішка може виникнути передчасно або із запізненням. Нещирі вирази обличчя можуть видавати себе по-різному: зазвичай вони є асиметричними і їх поява та зникнення з обличчя є надто раптовими, як заявляє П. Екман [16, с. 17]. Наприклад:

11) *Brent blinked and pulled his hand away. Too late, Tanith realized she'd appeared rude. She tried to compensate with a big smile as she reached for his fingers, but her mouth wouldn't cooperate. The grin that cracked from her jaw felt fake and insincere. The man's eyes narrowed into slits at her waiting hand.* [19]. У цьому прикладі комуникант усвідомлює, що є неввічливим, тому намагається компенсувати це за допомогою фальшивої та нещирої посмішки.

12) *His smile didn't reach his eyes* [30]. На нещирість посмішки вказує те, що не задіяні м'язи навколо очей.

13) *Jonathan forced a nervous smile, but couldn't hide his true feelings. "I guess, it is," he said soberly, looking at James* [24, с. 411]. У наведеному прикладі комуникант видавлює з себе посмішку, але вона є нервовою і не маскує його істинних почуттів.

Висновки. Отже, згідно з результатами наукової розвідки посмішка може бути як проявом дружнього ставлення до співрозмовника, так і невербальним засобом комунікації, що маскує негативні емоції, приховує істинні інтенції адресата і є індикатором лицемірства. Лицемір доволі часто вдається до фальшивої посмішки, маскуючи нею істинні почуття та наміри. Інколи вона сприяє успіху комунікації, інколи, навпаки, видає комуниканта-лицеміра. Перспективним вбачається дослідження посмішки як невербального засобу актуалізації лицемірства у гендерному аспекті.

Література:

1. Вансяцкая Е.А., Карташкова Ф.И. Невербальные компоненты коммуникации в английском художественном тексте. Иваново : Изд-во Ивановского гос. ун-та, 2005. 152 с.
2. Врыганова К.А. Языковая репрезентация феномена маскировки эмоций человека (на материале английских художественных текстов) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04, 10.02.19. Иваново, 2012. 21 с.
3. Ганина В.В., Песьякова А.А. Маскировка эмоций человека с помощью невербального поведения (на материале англоязычных детективных романов). *Вестник гуманитарного факультета ИГХТУ*. 2008. Вып. 3. С. 176–180.
4. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации : учебник / под ред. А.П. Садохина. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 352 с.
5. Ильин Е.П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 752 с.
6. Ковалинська І.В. Невербальна комунікація. Київ : Вид-во «Освіта України», 2014. 289 с.
7. Лушникова Г.И., Шведова Е.В. Человек притворяющийся как коммуникативная личность (на материале англоязычных произведений). *Современные проблемы науки и образования*. 2014. № 3. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=13335> (дата звернення: 20.06.2019).
8. Нэпп М., Холл Д. Невербальное общение : учебник. Санкт-Петербург : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. 256 с.

9. Панченко Н.Н. Средства объективации концепта «обман» (на материале английского и русского языков) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Волгоград, 1999. 236 с.
10. Плаксина В.А. Дискурсивная актуализация концепта «лицемерие»: когнитивно-прагматический аспект : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Майкоп, 2018. 180 с.
11. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. Київ : Видавничий центр «Київський університет», 1999. 308 с.
12. Рибалко М.-М.О. Вербальний та невербальний аспекти дискурсивної поведінки обманника (на матеріалі сучасної англомовної художньої прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2008. 20 с.
13. Солощук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англомовному дискурсі : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2009. 469 с.
14. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва : Слово / Slovo, 2000. 264 с.
15. Тофтул М.Г. Сучасний словник з етики. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.
16. Экман П. Психология эмоций. Я знаю, что ты чувствуешь / пер. с англ. Санкт-Петербург : Питер, 2010. 334 с.
17. Экман П., Фризен У. Психология лжи: обмани меня, если сможешь / пер. с англ. Санкт-Петербург : Питер, 2012. 302 с.
18. Экман П., Фризен У. Узнай лжеца по выражению лица. Санкт-Петербург : Питер, 2010. 268 с.
19. Avers G. Magic's Song. The Wild Rose Press Inc, 2014. 109 p.
20. Jager T. If I Die Young. Talia Jager, First Kindle Edition 2013. 184 p.
21. Lennox E. Her Unexpected Admirer. *The Alfieri Saga* : Tom 4. Elizabeth Lennox, 2014. 150 p.
22. Miller M.F. Irretrievably Broken. Brown Street Books, 2012. 417 p.
23. Morris R., Casale P., Huenergardt D. Sonshine Girls: Summer Secret. Summertime Books, 2008. 164 p.
24. Parker C.E. And God Smiled. Xulon Press, 2006. 436 p.
25. Perroni J., Samurai. From Grief to Relief. Xlibris Corporation, 2012. 172 p.
26. Said M., Talib A. (translator). Cairo Swan Song. *Modern Arabic literature*. Oxford University Press, 2009. 286 p.
27. Shearer A. This Is the Life: A Novel. Simon and Schuster, 2015. 240 p.
28. Snyder J. Shattered Soul. Jennifer Snyder, Kindle Edition 2011. 177 p.
29. Springs H.J. Jerks to Gentle Men: An Agape Story. Xlibris Corporation, 2010. 230 p.
30. Walters M. The Sculptress. *Picador Classic*: Tom 94. Pan Macmillan, 2010. 480 p.
31. Winton M. Love Lost and Found. Entangled Publishing, LLC, 2013. 178 p.

Kondruk A. Smile as a nonverbal means of hiding hypocrisy and insincerity

Summary. The article deals with the functioning of a smile as a nonverbal means of hiding hypocrisy and insincerity in the process of communication. The basic reasons for using this nonverbal component of communication during the information exchanging process have been revealed. Hypocrisy is determined as a negative moral quality that hides insincerity with the help of the pretentious sincerity and honesty. The sphere of social interaction involves hypocrisy. Communicants hide their true intentions and feelings because of various motives. Using the acting skills, a person can control his / her nonverbal behavior, being able to deceive a communicative partner as a hypocrite does.

Feelings are expressed through a joyful smile, an angry grimace and an innumerable amount of nuances between these extremes. Face is usually considered to be a canvas on which the mind depicts a person. Face expressions serve as the universal human language which is even more successful than all other means of communication. The fact is that though the face can be honest in expressing the true feelings, sometimes the opposite can take place. A face expression can have a strong influence. A person tries to do everything possible to achieve his/her goal and to make the process of communication successful. A person tries to make a good impression on the communicative partner and to look the way the communicative partner wants to see him / her. For this reason a person puts a lot of efforts to show his / her best qualities hiding the weak points or something the communicative partner may not like or something that may be an obstacle to the fulfilling his / her true intention.

Any emotion can be used as a mask. Usually a person uses a smile which is the opposite of all manifestations of negative emotions: fear, anger, regret, indignation and others. A smile plays an important role among various means of pleasing a communicative partner almost in all European cultures. A smile softens the negative feelings and sometimes even hides them completely. A smile is the best-controlled component of nonverbal means of communication. Having a happy face expression makes it much easier to deceive a communicative partner. However mistakes are possible: too short- or too long-lasting smile. A smile can occur too early or too late. Insincere face expressions usually are asymmetrical and they appear or disappear suddenly.

Key words: hypocrisy, hypocrite, insincerity, nonverbal means of communication, smile, face expression, communication.

*Кропіна С. А.,**магістрантка кафедри зарубіжної філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського**Лазебна О. А.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ОЦІННІСТЬ ЯК ТЕКСТОТВІРНИЙ СКЛАДНИК ПУБЛІЦИСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Стаття продовжує цикл публікацій авторів щодо вирішення нагальних потреб уточнення вихідних уявлень про категорію оцінки у сучасній німецькій мові. Сучасне мовознавство демонструє постійну увагу до оцінного аспекту у спілкуванні. Загальновідомо, що оцінка ґрунтується на культурних та мовних чинниках. Вивчення категорії оцінки спирається на висвітлення цінностей, норм поведінки тієї чи іншої комунікативної спільноти, що є релевантним у даний час та наявним у публіцистичному дискурсі сучасної німецької мови. Статтю присвячено виявленню й комплексному вивченню синтаксичних і лінгвосемантичних засобів репрезентації категорії оцінки у публіцистичному дискурсі сучасної німецької мови та виконано в дусі ідеї інтегративного антропоорієнтованого підходу до мови. У даній розвідці подано власне бачення розуміння сутності категорії оцінки у публіцистиці, що зводиться до його обґрунтування крізь призму антропоцентричної парадигми, визначено поняття «оцінка», проаналізовано теоретичні підходи до вивчення цієї категорії, досліджено наукові підходи до інтерпретації оцінності у публіцистичних текстах (на матеріалі німецького журналу Spiegelonline). У статті проаналізовано роль оцінності як текстотвірного складника соціально-політичних статей сучасній німецькій публіцистиці. Виявлено, що журналістські тексти демонструють високу продуктивність оцінних речень, позаяк у мові оцінка матеріалізується у вигляді оцінних суджень і вираження оцінки досягається за допомогою використання різних мовних засобів, а також на різних мовних рівнях. Семантика оцінки є складною організованою структурою, компонентами якої виступають обов'язкові (суб'єкт, об'єкт, оцінне відношення, яке має значення «добре» чи «погано») та факультативні елементи (підґрунтя оцінки (критерій, еквівалент, мотив оцінки), шкала оцінки, оцінний стереотип (еталон, зразок норми). Дослідження проводиться з позицій аксіології та лінгвістичної семантики. Проведене дослідження вказує на необхідність продовження подальших розробок, які стосуватимуться поглибленого вивчення багатогранності засобів вербалізації оцінки на матеріалі сучасної німецької мови.

Ключові слова: оцінка, категорія оцінки, когнітивна лінгвістика, публіцистика, німецька мова, засіб вираження оцінки.

Постановка проблеми. Сучасна парадигма вивчення мовних явищ через особливий дослідницький інтерес до

людського фактора в мові (антропоцентричний складник) зумовлює необхідність зосередження уваги на синтаксичних і лінгвосемантичних особливостях функціонування засобів вираження оцінки у текстових матеріалах сучасного публіцистичного дискурсу німецької мови. Зрештою, вивчення категорії оцінки спирається на висвітлення цінностей, норм поведінки тієї чи іншої комунікативної спільноти, що є релевантним нині та наявним у публіцистичному дискурсі, оцінність у якому виступає «основним стильоутворюючим фактором» і «виявляється у відборі та класифікуванні фактів і явищ оточуючої дійсності, у їх описові під певним кутом зору, в специфічному доборі лінгвістичних засобів експліцитного та імпліцитного типів. Таким чином, читач сприймає інформацію вже певним чином перетворену» [7, с. 69]. Вищезазначені міркування і зумовлюють актуальність цієї розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом тривалого часу проблема дослідження оцінки як ціннісного аспекту значення привертала увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників. Сутність категорії оцінки, засоби її вираження, а також суміжні з нею явища емотивності, експресивності, образності вивчали такі мовознавці, як: Н.Д. Арутюнова, Н.В. Вишивана, О.М. Вольф, О.А. Івін, Т.А. Космеда, Т.В. Маркелова, М.М. Михальченко, Т.І. Вендіна, І.В. Онищенко, В.М. Телія та ін. Водночас, незважаючи на наявність фрагментарних досліджень із зазначеної проблеми, питання комплексного вивчення засобів вербалізації категорії оцінки у мові публіцистики сучасної німецької мови, особливо для соціально-комунікативної сфери, потребує виняткової дослідницької уваги.

Мета дослідження полягає у виявленні й комплексному вивченні синтаксичних і лінгвосемантичних засобів репрезентації категорії оцінки у публіцистичному дискурсі сучасної німецької мови.

Матеріалом дослідження слугувала суцільна вибірка оцінних лексем сучасної німецької мови зі статей, опублікованих у німецькому періодичному журналі «DER SPIEGEL online». Загальний обсяг проаналізованого тексту складає близько 500 тис. слововживань (картотека включає близько 70 оцінних суджень). Для аналізу залучався матеріал за 2018 рік.

Виклад основного матеріалу. Кожна людина сприймає і оцінює навколишній світ індивідуально та з певних позицій. Це сприйняття, як об'єктивно, так і суб'єктивно, залежить від

багатьох факторів: досвід, стереотипність, я-концепція, національна ідентифікація, виховання, персональні особливості (оптиміст / песиміст), середовище проживання, рівень освіти, потреби, мотивація і завдання. У сукупності ці фактори допомагають людині визначити для себе можливе / неможливе, гарне / погане, важливе / неважливе і т. д.

Оцінка зумовлюється життям, мисленням та діяльністю людини. Кожен із нас тісно взаємодіє з процесами і явищами навколишнього середовища, різними предметами, людьми та іншими живими істотами. Процес взаємодії формує певне ставлення людини до оточуючих істот, предметів і явищ, відтак, усвідомлення цих відносин є оцінкою предмета або явища, що знаходить вираз у оцінному вислові [8, с. 36].

Наведемо приклад вживання прислівника оцінки *nett*, що актуалізує сему позитивної оцінки, вилучений зі статті «*Ein Mann findet es geil, wenn ich sage: toller Anzug*» німецького журналу «*DER SPIEGEL online*» від 18 березня 2018 р.:

Leute, die grundaussgeglichen sind, können damit umgehen, wenn nichts passiert. Ich nicht. Aber es ist besser geworden. Ich bin gelassener, wahrscheinlich auch netter als vor drei, vier Jahren [10].

У статті від 20.11.2018 р. „*Sind Frauenbehindert?*“ про рівноправ'я чоловіків і жінок у німецькому парламенті того ж популярного серед німців журналу знаходимо відразу декілька висловлень, що містять оцінні словосполучення *hartarbeiten, gutaussehen, nettsein*:

Noch über 200 Jahre lang nicken undzuhören, wenn sie sagen, dass Frauen und Männer in Deutschland doch rechtlich längst gleichgestellt sind, dass wir uns vom Leben alles nehmen können, wenn wir nur wollen, dass die Welt uns offensteht, wenn wir einfach... sorry, kurzeingeschlafen... also, dass wir natürlich alles tun und lassenkönnen, solange wir unser Maulhalten, hartarbeiten, gutaussehen, nett sind und keine Forderungen stellen [11].

Відтак ставлення суб'єкта до об'єкта чи суб'єкта оцінки може бути найрізноманітнішим, об'єкт / суб'єкт може оцінюватися з точки зору його відповідності-невідповідності стандарту, естетичному ідеалу або етичним нормам, з точки зору його популярності-невідомості, потрібності-непотрібності, корисності-шкідливості, зручності-незручності, з точки зору емоції, що виникла на його основі і т. д.

Наступне судження зі статті «*Unsere Athleten sind gierig*» від 26 жовтня 2018 р. містить приклади використання оцінних лексем про суб'єкта оцінки Лінуса Штрассера, де спортивний директор Вольфганг Майер висловлює свої надії та дає оцінку вказаному атлету:

Und von unseren Läufern hoffe ich in Abfahrt und Riesenslalom auf die Brüder Manuel und Alex Schmid und natürlich auch auf Linus Straßer. Ein exzellenter Skifahrer, der bisher aber zu oft unter Wert geschlagen wurde [12].

Варто зазначити, що особливо важливо створювати таку тональність мови публіцистів, які відкрито і прямо агітують, переконують адресата, використовуючи різні засоби вираження категорії оцінки. Функція переконання, впливу, як відомо, є первинною. Оцінка дається прямо і відкрито і базовими одиницями поля оцінки «добре / погано», і емоційно-оцінними словами, і спеціальними висловлюваннями [6].

Чудовим прикладом вираження негативної оцінки слугує уривок зі статті «*Sireit über italienischen Haushalt: Wirtschaftskommissar Moscovici nennt Lega-Abgeordnete einenen*

„*Faschisten*“» від 26 жовтня 2018 р., де авторська оцінка передається за допомогою іменників і прикметників:

Ciocca sei „ein Dummkopf, ein Provokateur, ein Faschist“, sagte Moscovici dem Sender. „Sein Verhalten ist grotesk. Moscovici hatte den Haushaltsentwurf der italienischen Regierung Anfang der Woche zurückgewiesen und Nachbesserungen verlangt – ein in der EU-Geschichte einmaliger Vorgang [13].

Наведені приклади є яскравим свідченням того, що оцінка є загальнолюдською універсальною категорією вираження ставлення суб'єкта до об'єкта оцінювання, адже «акт оцінки проникає в процес пізнання світу людиною, людина не тільки пізнає, але й оцінює все те, що її оточує. Оцінка виражає емоційний стан мовця, його ставлення до ситуації, об'єкта й тільки після цієї функції реалізується інформативний складник» [4, с. 343].

Вираження оцінки досягається автором за допомогою різних мовних засобів, а також на різних мовних рівнях. Засобами для створення оцінного компонента можуть виступати різні частини мови: прикметники, іменники, прислівники, дієслова і вигуки. Також оцінна тональність в тексті досягається за допомогою вступних слів, конструкцій, синонімічних рядів, риторичних запитань, фразеологізмів, повторів та інших конструкцій.

Тенденція до оцінності у синтаксисі публіцистики проявляється широко та багатоаспектно. Різні оцінні засоби, характерні для синтаксису публіцистичного мовлення, можна об'єднати у декілька груп: вставні слова, вставні конструкції, діалогічні репліки [9].

Вставні слова у текстах публіцистичного мовлення насамперед виражають емоційну оцінку повідомлюваних фактів чи явищ дійсності з боку того, хто їх сприймає [9]. Вони можуть містити як позитивну, так і негативну оцінку.

За допомогою вступних слів «на жаль», «на щастя», «слава Богу» проявляється яскрава експресивність і оцінність, властиві публіцистичному стилю як специфічні стильові риси [6].

У статті «*St. Pauli gewinnt Verfolgerduell durch irreguläres Tor*» від 10 грудня 2018 р. німецького журналу «*DER SPIEGEL online*» знаходимо приклад використання вставного слова *leider*:

Bochums Trainer Robin Dutt nahm es sportlich. „Dass Spieler zu früh reinlaufen, passiert leider immer, wahrscheinlich auch bei unseren letzten Elfmetern“, sagte Dutt [14].

Приклад вираження позитивної авторської оцінки за допомогою вставного слова *zum Glück* знаходимо у наступному судженні:

Ich habe noch nie vom Gegenteil gehört, aber die Geschichte von Lotto-Lothar kennt man in Deutschland ja. Ein Mann, der Sozialhilfe bekam, als er den Jackpot knackte. Mit den Millionen in der Tasche verspielte er sein Leben. So etwas habe ich in meinen 17 Jahren nicht erlebt – zum Glück [15].

Ю.Є. Балабаєва зазначає, що характерною особливістю вставних конструкцій є те, що, володіючи специфічними лексичними, структурними і функціональними особливостями, вони можуть висловлювати евіденціальні значення поряд з різними модальними [1, с. 24]. Окрім оцінки, вставні конструкції містять у собі зауваження автора, що мають емоційно-експресивний характер.

Розвитку оцінних відтінків у семантиці слова сприяє метафоризація. Подібні номінації виділяються незвичністю

поєднання основ, служать засобами вираження схвалення і / або несхвалення, засобами сатири, іронії. Наприклад, *Pferdegesicht*:

Apart gestauchte Hütchen, meist umwunden mit Band oder Schleier, darunter das berühmteste Pferdegesicht aller deutschen Schriftstellerinnen – so knapp und grob wird Annette Kolb, Halbfranzösin aus München (1870 bis 1967), meist porträtiert [16].

Оцінка також може бути використана у діалогічних парах, в якому один або два елемента мають оцінну модальність, на кшталт *Heute fühlt er sich besser. Das ist gut*.

Як стверджує Н.М. Белова, «прикметник володіє специфічною мовною природою для виконання оцінної функції» [2, с. 8], унікальність якого як частини мови полягає у його здатності знаходити відображення в кожному компоненті семантики оцінки, тобто в суб'єкті, об'єкті, предикаті (характері) та підгрунті, приймаючи на себе тим самим основний удар «оцінного променя», з одного боку, з другого боку, прагнучи виконати оцінну функцію» [2, с. 11].

Ознайомимось зі статтею «*Familienministerin Giffey. Hier ist die SPD*» від 11 грудня 2018 р. та звернемо увагу на позитивну авторську оцінку, що виражена за допомогою прикметника *fleißig* стосовно Франціски Гіффай:

Sie ist kein früher Martin Schulz, kein Kevin Kühnert, sie löst keine Begeisterungstürme auf Parteitagen aus. Aber sie gilt als fleißig, als eine, die ihren Job gut macht. Dafür wird sie in der Partei und der Fraktion geschätzt [17].

Яскраво рясніє прикметниками об'єктивної оцінки *engagiert, fleißig, einsatzfreudig* стаття спортивної рубрики «*Auch Schalke kann den BVB nicht stoppen*» від 08 грудня 2018 р.:

Es ging denkbar ungünstig für die Schalker los. Thomas Delaney köpfte schon nach sieben Minuten eine Freistoßflanke ins Schalker Tor – ein eher untypischer Treffer für die BVB-Offensive. Die Dortmunder belohnten sich damit für starke Anfangsminuten, danach jedoch übernahmen die Gastgeber mehr und mehr die Initiative. Schalke war engagiert, fleißig, einsatzfreudig, aber es kam nur wenig dabei heraus [18].

Варто зазначити, що прикметники вважаються основною аксіологічною одиницею, оскільки їх семантична особливість полягає у здатності виражати властивості, об'єктивно притаманні предмету оцінки, а також якісну характеристику з боку суб'єкта оцінки [3, с. 145–149].

Прислівники та дієприслівники оцінки об'єднано в одну групу умовно на підставі оцінної категоризації в придієслівній позиції різних ознак діяльності, поведінки людини, її фізичного та психоемоційного стану [5, с. 52].

Наприклад, використання прислівника *schlecht* знаходимо в статті релігійної тематики «*Religiöses Festin Indien. Elf Menschen sterben an offenbar giftigem Reis*» від 15 грудня 2018 р. Прислівник якісно підсумовує трагедію, що відбувається. Оскільки використання цього прислівника не є авторською оцінкою, то можна назвати цю оцінку об'єктивною, в даному випадку негативне значення закладено в денотаті:

Religiöse Feste in Indien sind häufig schlecht organisiert, auch Lebensmittelvergiftungen bei vielen Betroffenen gleichzeitig sind keine Seltenheit. 2013 hatte ein Fall für Aufsehen gesorgt, bei dem im östlichen Bundesstaat Bihar 22 Kinder starben, nachdem sie mit einem Pestizid versuchte Lebensmittel gegessen hatten [19].

Навпаки, позитивну оцінку спостерігаємо у прислівнику *gut* у статті «*Chinas Werbung für die „Neue Seidenstraße“ Gan*

zgroße Propaganda» від 16 грудня 2018 р., де оцінка «добре» є авторською, тобто суб'єктивною:

Xi versprach gerade erst bei seinem Besuch in Lateinamerika, dass sich China wirtschaftlich noch weiter öffnen möchte – künftig solle geistiges Eigentum in dem Land noch besser geschützt werden. Noch mehr gute Nachrichten [20].

Вигук як незмінна частина мови слугує для вираження різних почуттів і емоцій, а також може мотивувати. Кожний вигук має певний зміст і є миттєвою реакцією на якесь явище, подію тощо.

Вигуки здатні виражати радість, захоплення, страх, огиду, жаль. Німецька мова рясніє вигуками, що дозволяє використовувати їх у різному контексті: *Hurra! – Upa!; Ach! – Ex!; Mist! – Чортівня!; Oh! – Oy!; Pfui! – Фу!, Тьху!; Ups! – Unc!* Розглянемо функції цих та інших відгуків у контексті.

Наприклад, в одній із статей аналізованого журналу чітко відображено позитивну реакцію тренера на нового члена команди, що посиленна за допомогою вигуку *Ah*, в даному контексті означає захоплення:

Als ich mich vor meinem ersten Spiel für die erste Mannschaft vorgestellt habe, hieß es: „Ah, du musst der berühmte Bradley Stokes sein“ [21].

Вигук *Hurra!* у контексті статті «*Zeitumstellung: Keine Angst vor der Dunkelheit*» від 28 жовтня 2017 р. означає вияв радості, автор позитивно оцінює своє становище, знаходить «світло для себе серед темряви»:

Das Netz ist immer noch ausgeschaltet, also die dunkle Seite des Netzes. Die Irremachende. Tee. Gutes Licht. Bücher. Heizung. Hurra, es gibt eine Heizung. Und wenn ich mich von ihr wegbewege, dann, um mit einem geborgten Hund über Grünflächen zu laufen. Hurra, es gibt noch Grünflächen! [22].

Вираження огиди, тобто негативної оцінки автора шляхом вживання вигуку *Pfui* спостерігаємо в статті «*Facebook-Hetze wegen Werbeplakat: Ein ganz normales Paar*» від 31 березня 2018 р. того самого журналу:

Dieses Plakat ist ein Schlag ins Gesicht jedes ehrlich arbeitenden Menschendieses Landes! Pfui Teufel! [23].

Варто відзначити, що вигуки *Hurra!* та *Jep!* мають у своєму денотативному значенні позитивний оцінний компонент:

Hurra! ist der Hurraruf. Er wird zum Jubel, zur Freude und zum Angriff gerufen.

Nach unserem Gespräch ging ich beschwingt in die Kantine: 'Jep! Ja! Wunderbar!' [24].

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що значущість оцінки в мовній категоризації картини світу є беззаперечною, позаяк оцінка наявна в найрізноманітніших мовних вираженнях, міститься в препозиціональних структурах дієслів та передається через актанти, що каузують схвалення / несхвалення. Доказом значущості вказаної категорії є й те, що «мовна система як така характеризується широким діапазоном експлікації оцінних смислів відхилення від норми» [4, с. 345], що досить добре простежується у публіцистичному дискурсі сучасної німецької мови, що засвідчують результати дослідження.

Література:

1. Балабаева Ю.Е. Вставные конструкции немецкого языка в функции маркеров категории эвиденциальности (к проблеме межкультурных различий маркеров эвиденциальности). *Филологические*

- науки. *Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2010. № 2 (6). С. 22–25.
2. Белова Н.Н. Семантика оценки в именах прилагательных : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 2011. 26 с.
 3. Буря І.Є. Лінгвістична категорія оцінки: оцінювання досягнутого у вітчизняній лінгвістиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. Філологічна*. 2009. Вип. 11. С. 145–149.
 4. Лазебна О.А. До питання про зону норми в структурі оцінної шкали: *Studia Linguistica*. Вип. 7. Київ : Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка ; Видавничий дім Дмитра Буряго, 2013. С. 343–347.
 5. Лазебна О.А. Прислівники та дієприслівники оцінки в сполученні з лексико-семантичною групою дієслів зорового сприйняття в сучасній німецькій мові Німеччини та Австрії. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. С. 52–56.
 6. Нетреба М.М. Категория оценки в современных публицистических текстах. URL: <http://jurnal.org/articles/2013/fill34.html> (дата звернення: 04.01.2019)
 7. Приходько Г.І. Оцінка і комунікація : посібник. Вінниця : Нова Книга, 2013. 168 с.
 8. Хутова Е.Р. Сравнительно-сопоставительное исследование прилагательных моральной оценки человека в разноразличных языках : на материале русского, английского и кабардино-черкесского языков : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20. Нальчик, 2006. 196 с.
 9. Синтаксичні засоби вираження оцінки у публіцистичному мовленні. URL: <http://ukrlit.net/article1/1371.html> (дата звернення: 09.01.2019).
 10. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/spiegel/hazel-brugger-ueber-die-afd-ich-hatte-zeitweise-angst-verpruegelt-zu-werden-a-1198525.html>.
 11. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/gleichberechtigung-sind-frauen-behindert-a-1239426.html>.
 12. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/sport/wintersport/ski-alpin-wolfgang-maier-spricht-ueber-felix-neureuther-und-densv-a-1235234.html>.
 13. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/politik/ausland/italien-haushalt-pierre-moscovici-nennt-lega-abgeordneten-einen-faschisten-a-1235309.html>.
 14. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/sport/fussball/2-bundesliga-fc-st-pauli-besiegt-vfl-bochum-durch-irregulaeres-tor-a-1243019.html>.
 15. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/karriere/lotto-gewinnberater-habe-mit-diesen-menschen-vieles-durchgestanden-a-1236840.html>.
 16. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-9289695.html>.
 17. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/franziska-giffey-gute-kita-gesetz-mit-kompromiss-in-letzter-minute-a-1241997.html>.
 18. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/sport/fussball/borussia-dortmund-setzt-sich-auch-bei-schalke-04-durch-a-1242684.html>.
 19. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/panorama/indien-elf-tote-durch-offenbar-giftigen-reis-bei-tempel-zeremonie-a-1243930.html>.
 20. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/chinas-neue-seidenstrasse-deutsche-medien-bieten-propaganda-plattform-a-1239600.html>.
 21. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/sport/fussball/englischer-hobby-fussballer-heisst-wie-sein-verein-a-1240062.html>.
 22. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/kultur/gesellschaft/zeitumstellung-auf-winterzeit-keine-angst-vor-der-dunkelheit-kolumne-a-1174838.html>.
 23. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/panorama/gesellschaft/facebook-hetze-philipp-awounou-wurde-opfer-eines-shitstorms-a-1200301.html>.
 24. Spiegel online. URL: <http://www.spiegel.de/karriere/lotto-gewinnberater-habe-mit-diesen-menschen-vieles-durchgestanden-a-1236840.html>.

Kropina S., Lazebna O. Evaluation as a text-forming component of social and political essays (based on the modern German language)

Summary. The article considers the problem of the evaluating category in the modern German language which remains under constant attention of scientists of various linguistic trends. Modern linguistics demonstrates steady attention to the aspect of evaluation in intercourse. In this century, much attention has been paid to the category of evaluation in the social and political essays. It is common knowledge that the evaluation is grounded in cultural and language spaces. An attempt to determine the essence of the category of evaluation and consider its main kinds and characteristics has been made. The notion of the “evaluation” has been defined, theoretic approaches to the study of this category have been analyzed. The article analyzes the role of evaluating category as a text-forming component of social and political essays in the modern German language. The journalistic texts demonstrate high productivity of the evaluating sentences. Scientific approaches to interpretation of the evaluating category are investigated. This paper deals with the problem of revealing syntactic and lingvo-semantic peculiarities of functioning means of expression of evaluation in modern German Standard German. Semantic characteristics of the category of evaluation and the mechanisms of its interaction with the category of the norm have been revealed. In the present study, this full-scale approach is applied to German means of expression of evaluation (evaluating adjectives, adverbs, interjections, introductory words) in journalistic texts. The data are gathered in German based on the magazine SPIEGEL online, which is one of the most widely read German-language news Websites. This article is devoted to analysis of modern views on research of evaluative vocabulary in cognitive linguistics. Finally, we suppose this fact to be bound up with cognitive processes. The prospects of further investigation in the studies of this linguistic issue have been singled out.

Key words: evaluation, evaluating category, cognitive linguistics, social and political journalism, German language, mean of expression of evaluation.

*Лесько Х. С.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри французької філології**Львівського національного університету імені Івана Франка*

СУФІКСИ ДЕМІНУТИВНОСТІ Й АУГМЕНТАТИВНОСТІ В ІСПАНСЬКИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТРАДИЦІЯХ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. Демінутивність та аугментативність належать до універсально-типологічних явищ, оскільки у людській природі закладена потреба оцінювати навколишні реалії. Домінує думка, що категорії зменшеності / збільшеності історично передують категорії суб'єктивної оцінки. Для їх вираження використовують спільні словотвірні засоби – демінутивні й аугментативні суфікси. Це пояснюють їхньою синкретичною природою: вираженням квантитативних смислів та позитивної / негативної оцінки.

У межах структурно-змістового аспекту існують два підходи до трактування демінутивних / аугментативних суфіксів: утворюють нові слова, тому належать до словотвірних; утворюють лише відтінки значень, відтак належать до формотвірних мовних засобів. У межах соціально-когнітивного аспекту розглядається вплив позалінгвальних факторів на продуктивність демінутивів / аугментативів у мовах світу і соціальних групах. У межах лексико-семантичного аспекту досліджується первинний компонент: денотативний (об'єктивна зменшеність / збільшеність) або конотативний (вираження емоційної оцінки).

Категорії демінутивності та аугментативності становлять продуктивну мовну універсалію в іспанській словотвірній системі. Вони належать до лексики відкритої у семантико-стилістичному плані, оскільки допускають появу додаткових смислів, переходу від констатації розміру до емотивно-експресивних ознак. Суфіксальні похідні демінутивності / аугментативності мають структурно-системний характер у мові, проте у мовленні їм властиве оказіональне вживання, здатність набувати додаткову виразність.

Демінутивні / аугментативні деривати відносять до регістру лексики, яка відображає особливості концептуалізації дійсності та мовного вираження оцінок та емоцій – категорій універсальних, але таких, що мають ідіоетнічну специфіку вираження у національно-мовних картинах світу. У зв'язку з цим дослідження демінутивних / аугментативних дериватів ґрунтується на їх розумінні як одиниці свідомості, синтезу національного та індивідуального, мовного та позамовного аспектів.

Ключові слова: демінутив, аугментатив, деривація, енантіосемічна оцінка, квантитативні смисли.

Постановка проблеми. Виокремлення категорій демінутивності й аугментативності на словотвірному рівні цілком обґрунтоване, тому що існує специфічна форма їх реалізації – демінутивні та аугментативні суфікси. Семантична структура демінутивів / аугментативів меншою мірою властива іншим суфіксальним похідним. Вони поєднують значення зменшеності / збільшеності, емотивно-експресивне забарвлення та суб'єктивну позитивну / негативну оцінку. Домінуючим є твердження, що первинними були квантитативні семи, на основі яких розвинулися конотативні відтінки. Ми вважаємо його логічним. А. де Неврі-

ха (A. de Nebrija), А. Сулуага Оспіна, М. Хуммель (M. Hummel) виокремлюють об'єктивну зменшеність / збільшеність як основне значення демінутивних / аугментативних дериватів [11, с. 25].

Актуальність статті зумовлено потребою описати та систематизувати теоретичні принципи дослідження демінутивних та аугментативних дериватів, зокрема у романських і слов'янських лінгвістичних традиціях. Об'єктом дослідження є слова з демінутивними та аугментативними суфіксами. Предметом дослідження є структурно-семантичні характеристики суфіксальної демінутивної та аугментативної деривації.

Виклад основного матеріалу. У сучасній лінгвістиці не існує єдиного роз'яснення термінів «демінутив» та «аугментатив». В.М. Русанівський визначає демінутиви / аугментативи як похідні іменники, що виражають значення зменшеності / збільшеності, яке здебільшого супроводжується ще й значенням суб'єктивної оцінки [12, с. 189]. Однак в іспанській мові демінутиви / аугментативи належать до різних частин мови: іменників, прикметників, прислівників, дієслів, числівників, займенників, а також вигуків. Ми називаємо демінутивами / аугментативами суфіксальні похідні зі значенням зменшеного / збільшеного розміру, ослабленого / посиленого вияву ознаки чи дії, яке може поєднуватися з певними оцінно-емотивними семами, так і похідні, які, хоч і не виражають безпосередньо квантитативного значення, проте мають оцінно-емотивну (мейоративну або пейоративну) семантику незалежно від категорійної належності.

Дослідження демінутивів / аугментативів є одним із пріоритетних напрямів у лінгвістичних традиціях. Проте немає компромісної позиції щодо характеру їхньої структурно-семантичної та функційної природи. Погляди мовознавців розходяться у таких питаннях:

1. *Структурно-змістовий* аспект розглядає ці суфікси як *словотвірні моделі*, наділені узагальненим лексико-категоріальним змістом або *формотвірні*, які генерують форми вихідного слова та мають формальне вираження [6, с. 82]. Зазначимо, що іспанська мова репрезентована демінутивною / аугментативною лексикою у системі та на структурному рівні. Вона характеризується широкою похідною базою. Формування дериваційних ланцюжків узуального й оказіонального характеру вказує на продуктивність синтетичного словотвору, є індивідуальною особливістю мови та поширеним способом збагачення словника. У взаємодії з твірною основою ці суфікси реалізують низку номінативних функцій та емотивно-експресивний потенціал. Як зауважує Р.С. Помірко, «іспанській лексико-семантичній системі притаманні багатоступінчатість, неоднорідність, тонкі семантичні переходи від констатації розміру предметів, об'єктів до неповторно індивідуальної їхньої ознаки» [4, с. 101].

Про зростання ролі дериваційних досліджень свідчить визнання деривації особливим мовним рівнем. Словотвір, будучи теоретичним і методологічним конструктом, дозволяє пояснювати систему мовних стосунків, розвиток мови як безперервний процес семантичного позначення. Розуміння його системної цілісності залежить не стільки від виявлення чіткої структурної організації, скільки від функцій, які він виконує.

В іспанській лінгвістиці особливості утворення суфіксальних похідних є основою теоретичних праць Ф. Ласаро Каррете́ра (F. Lázaro Carreter), Х. Мартіна Камачо (J. Martín Camacho), Я. Малкієля (Y. Malkiel), М. Ребойо Торіо (M.A. Rebollo Torío), Ф. Ласаро Мори (F. Lázaro Mora), М.А. Ескерри (M.A. Ezquerri). Мовознавці роблять акцент на багатогранності дериваційних моделювань [9, с. 49]. Ці похідні виступають виразниками гетерогенності процесів, переходів від позначення об'єктивних ознак до набуття емотивно-оцінних відтінків. Аналіз демінутивних / аугментативних дериватів здійснюється на межі *морфологічної* (словотвору) та *оцінної* (формотвору) похідної парадигми на користь останньої. В основі оцінної деривації лежить твердження про те, що демінутивний / аугментативний суфікс не видозмінює синтаксичне функціонування лексеми, у структуру якої синтезується, оскільки не модифікує граматичну категорію, а лише є носієм додаткової конотативної інформації. Однак це твердження викликає ряд запитань, тому що емотивно-оцінний компонент зникає із семантики похідного слова у випадках його десемантизації, під час творення нових термінів. Йдеться про процеси морфологічної деривації. У межах *словотвору* розглядають також аугментативні суфікси, які приєднуються до твірної основи і видозмінюють родову категорію вихідного слова (*la pluma* → *el plumazo*, *la puerta* → *el portazo*). Семантика словотвірних моделей демінутивного та аугментативного типу може зумовлюватися граматичними, смисловими чинниками та дозволяє відносити похідні до певних частин мови, семантичних класів.

У радянському мовознавстві існують два підходи до трактування демінутивів / аугментативів. Прихильники першого (Ф.Ф. Фортунатов, О.І. Соболевський, П.С. Кузнєцов) вважають, що суфікси демінутивності / аугментативності утворюють нові слова, тому є *словотвірними*. Вони виражають емоційну оцінку та генерують похідні з новим значенням. О. І. Соболевський з цього приводу зауважує: «Відмінність між назвами простими і згрупованими не синтаксична і, звичайно, не морфологічна, а лексична» [5, с.401]. Представники іншого (О.О. Потебня, Ф.І. Бусласв, Л.В. Щерба, В.В. Виноградов та ін.) схиляються до думки, що ці суфікси виражають конотативний зміст лексеми, доповнюють її додатковими смислами і тому належать до формотвірних. Згідно з В.В. Виноградовим лексеми утворені шляхом синтезу демінутивних суфіксів є формами слів, «різниця у значенні цих слів дуже невелика, а іноді зовсім відсутня: суфіксальні похідні називають не новий предмет, а лише суб'єктивне пестливе ставлення мовця до нього». Відтак В.В. Виноградов зараховує демінутивні суфікси до формотвірних, проте зазначає, що їхнє зменшувальне значення у деяких іменниках стерлося: *місток*, *булавка*, *кірка*. Похідні позначають новий денотат.

О.А. Земська підтримує компромісне рішення щодо віднесення демінутивної та аугментативної деривації до системи словотворення на тій підставі, що воно є факультативним [3, с. 28]. О.М. Галкіна-Федорук пропонує розглядати похідні зі значенням реального зменшення / збільшення як окремі слова, а ті, що не пов'язані з цим значенням, як форми вихідного слова [1, с. 111].

Не заперечуючи того, що йдеться про складне явище, ми приєднуємося до тих мовознавців, котрі вважають демінутиви / аугментативи окремими словами, а суфіксам, які беруть участь у їхньому утворенні, надають статус словотвірних. Зазначимо, що демінутивні / аугментативні суфікси можуть не лише видозмінювати реальне денотативне значення слова, але й бути носіями у складі лексеми емоційно-оцінної інформації, яка є не менш важливою, ніж поняття, раціональна. У деяких випадках там, де вживається суб'єктивно-оцінна лексика, її заміна нейтральними словами неможлива.

Малодослідженими залишаються можливості лексикалізації демінутивних / аугментативних слів, аналізу яких присвячені поодинокі праці О.О. Дементьєва, Л.О. Родніної, Ф.І. Бусласва, О.І. Смирницького, О.В. Михальєвої та ін. В україністиці проблема десемантизації похідних є недостатньо розглянутою, за винятком декількох праць В.І. Статєєвої, О.О. Ситенко, Є.К. Тимченка. В іспанській лінгвістиці цим питанням займаються П. Монтеро Куріель (P. Montero Curiel), М. Траперо (M. Trapero), М. Франко Фігероа (M. Franco Figueroa). При лексикалізації відбувається випадіння дериватів із системи зменшеного / збільшеного імені, знімається емоційно-оцінний та експресивний відтінки, і такі похідні позначають новий денотат [7, с. 107].

Демінутивні / аугментативні суфікси у похідних назвах, за умови втрати ними квантитативного значення, П.Ю. Гриценко розглядає як такі, що часто «сигналізують про вторинну функцію номена» [2, с. 127]. У цих випадках їх можна вважати морфологічним показником вторинності (укр. *лампочка*, *ручка*, *лавка*, *голка*, *мішок*, *клубок*, *порошок*). Нейтралізація семи суб'єктивної оцінки та домінування нормативного узусу – це продуктивний процес творення терміносистеми в іспанській мові, напр.: *el maletín*, *la libreta*, *el mosquito*, *el cabecilla*. Науковці серед причин цього явища розглядають зникнення з мови значеннєво немаркованого слова, а також спеціалізацію плану змісту демінутивної / аугментативної одиниці, її десемантизацію. Лексикалізації частіше зазнають найпродуктивніші похідні внаслідок високої частотності вживання.

2. *Соціально-когнітивний* аспект полягає у дослідженні позалінгвальних факторів різної продуктивності демінутивних та аугментативних суфіксів у мовах світу та соціальних групах:

– *культурно-інтелектуальні*.

Існує думка, що ці суфікси є ознакою невисокої культури мислення, що ними зловживають представники низьких прошарків суспільства, які нехтують загальноприйнятими літературними нормами. Адже мовний етикет не толерує появу емоційно маркованих лексем, які нівелюють «культурний фон» мовлення [10, с. 175].

– *духовно-ментальні*.

Вживання демінутивів / аугментативів пояснюють перевагою емоційно-чуттєвого компоненту над раціональним у світосприйнятті певного народу. Оскільки експресія виражається через мовні одиниці, демінутивні / аугментативні суфікси розглядають у ролі засобів емоційно-експресивного вираження почуттів, думок та волі [7, с. 203].

– *природно-кліматичні*.

Вважають, що експресивне мовлення є ознакою емоційного темпераменту, на становлення якого впливає, серед іншого, теплий клімат. Ця гіпотеза може пояснити високу продуктивність демінутивів / аугментативів у таких романських мовах, як іспанська, італійська, португальська.

– *соціальні*.

Вибір стилістично маркованих лексем простежується у переході від ділового до повсякденного спілкування. У звертаннях до дітей і людей похилого віку деривати мають *позитивний* характер. В інших випадках емотивно-оцінні ситуації можуть породжувати *нейоративні* семи. Аналіз періодичних видань, особливо статей, повідомлень про останні події засвідчує okazionale вживання демінутивів / аугментативів, які відіграють роль катализатора низки суб'єктивних, передусім негативних оцінок.

Експресивну та соціокультурну конотацію демінутивів / аугментативів виокремлює П. Гіро (P. Guiraud). Автор зазначає, що *експресивне* значення пов'язане з функціонуванням емоційно-вольової сфери адресанта, з проявом його емоцій, почуттів, уподобань; *соціокультурне ж* вказує на середовище, соціальний клас, вік мовця. Ці два види значень взаємодоповнюють одне одного, створюють цілісну структурно-семантичну картину [8, с. 53].

– *індивідуальні*.

Вживання демінутивних / аугментативних дериватів пояснюють місцем проживання, віком, фахом, соціальним станом, рівнем культури окремої людини. Йдеться про індивідуальний акт мовлення (мікрокосмос) як процес самовираження мовця. Він відображає своєрідність індивіда, однак це відображення репрезентує *психологію народу* (мовні традиції спільноти у діахронному розв'язку).

Ми не заперечуємо важливої ролі кожного з названих факторів у вживанні аналізованої лексики, проте вважаємо необґрунтованим зводити пояснення її різнохарактерної природи лише до одного з них. Вважаємо за доцільне врахувати також *внутрішньомовні чинники* вживання демінутивних / аугментативних суфіксів – це тенденції до збереження принципу найменших артикуляційних зусиль, мобільність фіналії і потенційні можливості створювати дериваційні парадигми, прагнення до експресивно-емоційних оцінок та стилістичної виразності залежно від завдань комінукативних актів.

3. *Лексико-семантичний* аспект полягає у визначенні вихідного значення об'єктивної зменшеності / збільшеності або емотивно-оцінних смислів, які виходять за рамки квантитативності. Упродовж тривалого часу мовознавці дискутують з приводу семантичної природи демінутивних / аугментативних суфіксів: відносять їх до квантитативної категорії зменшеності / збільшеності або категорії суб'єктивної оцінки; досліджують первинний компонент – раціональний (вираження реального розміру) або емотивний (вираження емоційної оцінки). Компромісним є твердження про те, що відображення дійсності, як логічної, так і емоційної, становить єдиний процес пізнання матеріального та духовного світу. Тому квантитативні смисли тісно корелюють з конотативними.

Висновки. В іспанській мові велика кількість слів твориться шляхом суфіксальної деривації. Суфікси демінутивності / аугментативності генерують лексеми, які входять в ужиток з важливим емотивно-оцінним значенням. Це свідчить про те, що мова, крім номінативної функції, виконує не менш важливу – емотивно-експресивну. Демінутивні й аугментативні деривати становлять важливу типологічну характеристику іспанської мови та продуктивно функціонують у народній творчості, розмовному, художньому та публіцистичному дискурсах. Мовознавці досліджують демінутивність та аугментативність як категорії, які мають ідіотетичну специфіку вираження та залишаються відкритими у семантико-стилістичній площині.

Література:

1. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. *Сборник статей по языкознанию*. Москва, 1958. С. 103–124.
2. Гриценко П.Ю. Моделирование диалектной системы лексики. Київ, 1984. 255 с.
3. Земская Е.А. Словообразование как деятельность. Москва : Высш. шк., 1992. 220 с.
4. Помірко Р.С. Демінутивність / аугментативність як засіб експресивності іспанської мови. *Іноземна філологія*. Львів, 1987. Вип. 88. С. 101–108.
5. Соболевский А.И. Из истории уменьшительных слов. *Русский филологический вестник*. Варшава, 1911. С. 400–402.
6. Щерба Л.В. Избранные работы по русскому языку. Москва : Учпедгиз, 1957. 185 с.
7. Figueroa Franco M. Los morfemas diminutivos -ico, -illo, -ito en documentos hispanoamericanos de América Central y de la Nueva España. Siglos XVI y XVII. *Elua*, 5. México, 1989. P. 101–125.
8. Guiraud P. La semántica. México: Fondo de Cultura Económica, 1960. 142 p.
9. Martín Camacho J. C. El problema lingüístico de los interfijos españoles. Cáceres : Universidad de Extremadura, 2002. P. 45–58.
10. Nañez Fernández E. El diminutivo. Historia y funciones en el español clásico y moderno. Madrid, 1973. 458 p.
11. Zuluaga Ospina A. La función del diminutivo en español. *Boletín Instituto Caro y Cuervo*. 1970. № 25. P. 23–48.
12. Українська мова: Енциклопедія / редкол. : В.М. Русанівський, М.П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

Lesko Kh. Diminutive and augmentative suffixes in Spanish traditional linguistic studies

Summary. Diminutive and augmentative classes belong to universal typological phenomena, since there is a need in human nature to assess the surrounding realities. The prevailing view is that the diminutive and augmentative categories with quantitative meaning, historically precede the subjective-assessment connotation. As a matter of fact, common word-building forms are used in diminutive and augmentative suffixes for both senses. This is due to their syncretic nature: quantitative meanings and a positive / negative assessment.

Within the structural aspect, there are two approaches to the interpretation of diminutive / augmentative suffixes: they are a new words, therefore, they belong to word-building forms; they express an evaluation, henceforth, generate a new language forms of the same word. Within the social cognitive aspect, the influence of extra-linguistic factors on the productivity of diminutive / augmentative suffixes in the languages and social groups is considered very important. Within the lexical-semantic aspect, the primary component is investigated: denotative (objective diminution / augmentation) or connotative (expression of emotional evaluation).

Categories of diminutive and augmentative suffixes constitute a productive universal group in the Spanish word-formation system. They belong to the vocabulary open in a semantic and stylistic plan, since they allow the appearance of additional meanings, transitions from quantitative to emotionally-expressive characteristics. Suffixal diminutive / augmentative derivatives have a structural and systemic character in the language, but in the speech they are characterized by occasional use, the ability to acquire additional expressiveness.

Diminutive / augmentative words are in the register of vocabulary, which express the conceptualization of reality and the linguistic expression of evaluation and emotions – universal categories, but which have an idioethnic specifics of expression in different languages of the world. In this regard, the study of diminutive / augmentative derivatives is based on their understanding as a unit of consciousness, the synthesis of national and individual, linguistic and extra-linguistic aspects.

Key words: diminutive, augmentative, derivation, enantiosemic evaluation, quantitative meanings.

Лукіна В. В.,
аспірантка кафедри англійської філології і філософії мови
імені професора О. М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ДЕМОКРАТІЯ В ІНАВГУРАЦІЙНІЙ ПРОМОВІ ПРЕЗИДЕНТА США ДОНАЛЬДА ТРАМПА: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті вперше проаналізовано лексичні одиниці на позначення концепту ДЕМОКРАТІЯ і його складників, представлених народом і урядом, із залученням комплексної методики, яка поєднує дослідницький апарат образ-схем, що представляє референту ситуацію із-зовні, і теорію силової динаміки, що відображає ситуацію із-середини. З одного боку, утворені під впливом перцептивної та моторної діяльності людини, образ-схеми забезпечують зв'язність і впорядкованість різних аспектів нашого досвіду. З іншого боку, будь-яка політична діяльність перш за все пов'язана із боротьбою за здобуття або утримання державної влади, що також зумовлює наше звернення до основоположних принципів силової взаємодії, які були сформульовані Леонардом Талмі. Для будь-якого розуміння політичного дискурсу характерний набір специфічних ключових концептів, які тлумачаться як оперативно-змістові одиниці пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відбитої в людській психіці. Провідне місце серед них посідає концепт ДЕМОКРАТІЯ, оскільки саме ідеологія демократичного устрою як форми організації політичної ідеї та політичного життя суспільства є обов'язковим атрибутом будь-якої правової держави. Встановлено, що концепт ДЕМОКРАТІЯ реалізується номінативними одиницями на позначення народу й уряду, протиставлені у внутрішньоситуативній перспективі як Агоністи, тобто фокальні сили, й Антагоністи, а в зовнішній перспективі співвідносяться з компонентами силових образ-схем ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ (ENABLEMENT) і ПЕРЕШКОДА (BLOCKAGE). Таким чином, іменник *people* позначає націю, активність якої представлена у виступі президента США лексемами з семантикою динаміки. Водночас уряд, позначений іменником *government*, зображений у стані спокою і протиставлений активності народу. Загалом в аспекті апеляції до концепту ДЕМОКРАТІЯ інавгураційний виступ Дональда Трампа можна поділити на три частини: вступ і висновки, у яких президент звертається до народу, та основна частина, де він протиставляє народ та уряд.

Ключові слова: концепт, концепт ДЕМОКРАТІЯ, образ-схема, теорія силової динаміки, Дональд Трамп, інавгураційна промова.

Постановка проблеми. Наприкінці 90-х рр. XX ст. із когнітивної лінгвістики виокремилася нова галузь – лінгвоконцептологія, мета якої полягає в описі мовних засобів репрезентації концептів [8, с. 467], а отже, осмислення останніх усією науковою спільнотою і лінгвістами, зокрема у рамках панівної нині антропоцентричної парадигми [2, с. 7].

Стаття присвячена дослідженню вербалізації концепту ДЕМОКРАТІЯ в інавгураційній промові Дональда Трампа, прези-

дента країни, для якої демократія є одним із найбільш важливих соціально значущих феноменів, що використовуються для формування офіційної ідеології [9, с. 188].

Мета статті – встановити, як вербалізується концепт ДЕМОКРАТІЯ в інавгураційній промові президента США Дональда Трампа з використанням дослідницького апарату образ-схем [3, с. 467] і теорії силової динаміки [16].

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань: проаналізувати й систематизувати погляди сучасних мовознавців на концепт і його структуру; розробити методику аналізу способів вербалізації концепту ДЕМОКРАТІЯ в інавгураційній промові президента США Дональда Трампа; відібрати фрагменти тексту, які вербалізують складники концепту ДЕМОКРАТІЯ; схарактеризувати послідовність вербалізації концепту ДЕМОКРАТІЯ в досліджуваній промові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепт вважається однією з основних категорій когнітивної лінгвістики [2, с. 197; 6, с. 9], адже в ньому відображається зв'язок мови, мислення, культури [2, с. 197]. Для будь-якого розуміння політичного дискурсу характерний набір специфічних ключових концептів [14, с. 238], які тлумачаться як оперативно-змістові одиниці пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, всієї картини світу, відбитої в людській психіці [4, с. 115]. Не дивно, що концепт ДЕМОКРАТІЯ вже неодноразово ставав предметом дослідження мовознавців в різних ракурсах: аксіологічному як найвища цінність американського народу [18, с. 179]; ідеологічному як історично зумовлена сутність [13, с. 128]; лінгвокультурологічному як соціально значущий концепт американської ментальності [11, с. 188].

Зважаючи на їх активну, динамічну роль у процесі мислення [8, с. 58], дослідники вважають, що концепти не структуровані жорстко [1, с. 30; 8, с. 58]. Загальним для всіх концептів є «базовий когнітивний шар з чуттєво-образним ядром» [8, с. 59]. Оскільки концептуальні характеристики виявляються через значення мовних одиниць, що репрезентують окремий концепт, їх словникові тлумачення, мовні контексти [1, с. 30], в нашій роботі ми досліджуватимемо вербалізований в інавгураційній промові Д. Трампа концепт ДЕМОКРАТІЯ за допомогою дослідницького апарату образ-схем з оперттям на теорію силової динаміки шляхом аналізу лексичних одиниць, які позначають ядро концепту.

Будь-яка політична діяльність насамперед пов'язана з боротьбою за здобуття або утримання державної влади, що зумовлює наше звернення до основоположних принципів силової взаємодії, які були сформульовані Леонардом Талмі [16, с. 413]. За Талмі, двома принциповими об'єктами або структурними елементами

динаміко-силових схем, є Агоніст, тобто фокальна сила, і Антагоніст, тобто сила, що протидіє. Зазвичай Агоніст та Антагоніст характеризуються природним прагненням або до спокою (бездіяльності), або до руху (зміни стану) [16, с. 415]. На Агоніста може впливати Антагоніст, в результаті чого схильність я Агоніста до спокою долається, або ж Агоніст протидіє силі Антагоніста, і його стан не змінюється, тоді як силова динаміка представляє ситуацію зсередини, образ-схеми як динамічні аналогії зображення просторових відносин і руху в просторі [13, с. 239] деталізують її із-зовні. Утворені під впливом перцептивної та моторної діяльності людини, образ-схеми забезпечують зв'язність і впорядкованість різних аспектів нашого досвіду [15, с. 101]. У повсякденному житті людина оперує близько дванадцятьма такими схемами [13, с. 239]. Їх динамічний ракурс представлений силовими структурами: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ (ENABLEMENT), що характеризується наявністю потенційного силового вектора; ПОЗБАВЛЕННЯ МОЖЛИВОСТІ (DISABLEMENT), що відбиває неспроможність виконати дію через відсутність необхідних здібностей; ПРИМУШЕННЯ (COMPULSION), пов'язане з примусом; ПЕРЕШКОДА (BLOCKAGE), яка передбачає наявність бар'єру; УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ (RESTRAINT REMOVAL), що характеризується подоланням перепони [15, с. 156].

Розуміння образ-схем безпосередньо пов'язане з поняттям силової, фізичної діяльності індивіда, адже у нашому досвіді сили відіграють центральну роль [14, с. 239], а наш досвід закріплений за допомогою силової діяльності, наша мережа смислів пов'язується структурами такої діяльності [14, с. 239]. Динаміка сил може проявлятися не лише в сфері фізичної взаємодії, але й в психологічних, соціальних інтеракціях [16, с. 411]. Саме тому теорія силової динаміки та дослідницький апарат образ-схем дозволяють встановити, як взаємодіють силові сутності [16, с. 411], що в свою чергу показує, як між собою співвідносяться компоненти концепту ДЕМОКРАТІЯ.

Виклад основного матеріалу. Для виокремлення складників концепту ДЕМОКРАТІЯ спираємося на декілька визначень відповідного іменника у тлумачних словниках: *a system of government in which the supreme power is vested in the people and exercised directly by them or by all the members of state, elected under a free electoral system* (система управління, здійснювана всім населенням або всіма уповноваженими членами держави за допомогою обраних представників) [22]; *a system of government that bases its legitimacy on the participation of the people* (система управління, легітимність якої базується на участі народу) [23]; *a system of government in which people choose their rulers by voting for the mine lections* (система влади, в якій люди обирають своїх правителів, голосуючи за них на виборах) [24]. Відповідно до наведених дефініцій, ядро концепту ДЕМОКРАТІЯ позначається одиницями *government* «уряд» *people* «люди», а більш абстрактні прошки позначаються такими одиницями: *power* «влада», *elections* «вибори».

В аспекті апеляції до концепту ДЕМОКРАТІЯ інаугураційний виступ Дональда Трампа ділиться на три частини: вступ і висновки, у яких президент звертається до народу, й основна частина, де він протиставляє народ та уряд.

У вступній частині промови компонент *народ* об'єктивується в різних перспективах лексичними одиницями, які вказують на народ у таких аспектах: комунікативної взаємодії (*we, you*), великої єдності (*people, nation, citizens*), малої єдностей (*families all across America*) та статусу (*rulers*).

Дейктик *we* «ми» у сполученні з дієсловом *transfer* «непередавати» зображає американський народ разом із президентом як Аго-

ніста із тенденцією до руху, а влада, позначена іменником *power*, постає як Антагоніст із тенденцією до спокою: *we are transferring power*.

Дейктик *you* «ви» у поєднанні з групою присудка *came by tens of millions* наголошує на силі людей, зображаючи їх як Агоніста з тенденцією до руху: *You came by the tens of millions to become part of a historic movement, the likes of which the world has never seen before*. Цей рух посилюється обставиною мети *to become part of a historic movement*, яка, своєю чергою, позначає Антагоніста з ще більшою тенденцією до руху, тобто *народ* як Агоніст та історичний рух як Антагоніст утворюють єдине ціле, створюючи враження значної динаміки.

Наприкінці вступу компонент *народ* вербалізується із-зовні, що зумовлює залучення дослідницького апарату образ-схем: *We will be protected by the great men and women of our military and law enforcement*. У наведеному висловленні займенник *we* вказує на людей як ціль ПЕРЕШКОДИ, позначеної присудком *will be protected*, а її джерелом постають представники військових і правоохоронних органів, ідентифіковані групою додатка *the great men and women of our military and law enforcement*.

В основній частині промови протиставлені два складники концепту ДЕМОКРАТІЯ – народ, позначений іменником *people*, та уряд, ідентифікований іменником *government*: *what truly matters is not which party controls the government, but whether our government is controlled by the people*. У наведеному прикладі люди зображені сильнішими за уряд, позначений іменними групами *the government* та *our government*: він постає як Антагоніст у стані спокою, але не стільки підпорядкований партії, на що вказує заперечення, скільки народу, що відображено сполученням присудка *control* «контролює» з іменником *people*.

Надалі протиставлення таких складників концепту ДЕМОКРАТІЯ, як уряд *government* і народ *people* продовжується у висловленні *The oath of office I take today is an oath of allegiance to all Americans*. У наведеному прикладі особовий дейктик *I* на позначення президента США позначає Агоніста з тенденцією до руху, позначеною групою присудка *take the oath of allegiance* «дати присягу вірності», а додаток *all Americans* «всі Американці» вказує на народ як Антагоніста із тенденцією до спокою, адже виступає лише як пасивний слухач присяги, яку складає президент.

Заключна частина промови знову звернена до народу завдяки п'ятикратному повторенню інклюзивного займенник *we*, який вказує на об'єднання всього американського населення, таким чином наголошуючи на тому, що саме народ наділений владою і керує Америкою: *Together, we will make America strong again. We will make America wealthy again. We will make America proud again. We will make America safe again. And yes, together we will make America great again*. У цьому уривку підмет *we* зображає народ як джерело демократії, а присудок *will make strong again* «зробимо знову сильною» зображає людей разом з президентом як джерело ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОЖЛИВОСТІ, спрямованого на країну, позначену іменником *America*, тобто народнаділений силою зробити Америку могутньою *strong*, заможною *wealthy*, безпечною *safe* та величною *great*, на що вказує сполучення підмета *we* із низкою груп присудка: *will make strong, will make wealthy, will make proud, will make safe, will make great*.

Лише один раз за весь виступ, у його завершальній частині, президент зображає людей як Агоніста з тенденцією до спокою, на що в наступному прикладі вказує дієприкметник *forgotten* «забути»: *the forgotten men and women of our country*

will be forgotten no longer. Водночас, в наведеному висловленні уряд, представлений як Антагоніст з тенденцією до руху, імплікується. Проте навіть у цьому випадку заперечення *no longer* в кінці речення вказує на нетривалість даного стану у американців.

Таким чином, іменник *people* позначає націю, активність якої представлена у виступі президента США лексемами з семантикою динаміки. Водночас уряд, позначений іменником *government*, зображений у стані спокою і протиставлений активності народу.

Перспективи дослідження вбачаємо у встановленні зображення концепту ДЕМОКРАТІЯ і його складників у промовах інших американських і британських політиків.

Література:

1. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии. Тамбов: Изд-во Тамб. ун-та, 2001. 123 с.
2. Вепрева И.Т. Языковая рефлексия в постсоветскую эпоху. Москва : ОЛМА-ПРЕСС, 2005. 384 с.
3. Комарова З.И. Методология, метод, методика и технология научных исследований в лингвистике : учебное пособие. Екатеринбург : Изд-во Ур-ФУ, 2012. 818 с.
4. Красавский Н. А. Русская и немецкая концептосферы эмоций: опыт лингвокультурологического анализа словарных статей. Воронеж : ВГУ, 2001. С. 115–126.
5. Павлова Е.К. Языковые проблемы глобальной политической коммуникации и перспективы их решения посредством гармонизации национальных тезаурусов. Москва : Прометей, 2007. 218 с.
6. Попова З.Д. Из истории когнитивного анализа в лингвистике. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* / под ред. И.А. Стернина. Воронежский государственный университет, 2001. С. 182.
7. Потапенко С.І. Когнітивна риторика ефекту: в пошуках методу (на матеріалі інавгураційних звернень американських президентів Дж. Кеннеді і Дж. Буша). *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : Філологія*. 2012. Т. 15, № 2. С. 131–140.
8. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : Белая Е.А., 2013. 307 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Черкаси, 2017. 890 с.
10. Стернин И.А. Методика исследования структуры концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* / под ред. И.А. Стернина. Воронеж : Воронежский государственный университет, 2001. с.182
11. Сулова А.Ю. Эволюция лингвокультурологического концепта «демократия» в дискурсивном пространстве американской нации. *Вестник Иркутского государственного лингвистического ун-та*. 2009. № 3 (7). С. 188–193.
12. Телятникова О.Н. Идеологический концепт DEMOCRACY в британском политическом дискурсе и его семантические оппозиции, к 40-летию СГАКИ. Самара : СГАКИ, 2011. С. 343–349.
13. Филиппова М.А. Идеологический концепт демократия: на материале лингвокультуры США : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2007. 229 с.
14. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Москва : ИТД-ГК Гнозис, 2004. 326 с.
15. Юдин Г. Кризис демократии в эпоху цифровой революции. URL: <https://etika.nplus1.ru/democracy/yudin>.
16. Cognitive linguistics: Basic readings. Moutonde Gruyter, 2006. 485 p.
17. Johnson M. The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason. Chicago : University of Chicago Press, 1987. 268 p.

18. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things. What categories reveal about the mind. Chicago; L., 1987. P. 267.
19. Lebedko M.G. Axiosphere: The linguistic representation of value concepts in American and Russian culture. *American Studies International*. The George Washington University. 2003. Vol. XLI, № 1–2. P. 179–200.
20. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics: Concept Structuring Systems. Vol. 1 MIT Press, 2000. 558 p.

Довідкова література:

21. Donald Trump inauguration speech transcript. URL: <https://www.politico.com/story/2017/01/full-text-donald-trump-inauguration-speech-transcript-233907>.
22. English Oxford living dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/democracy>.
23. Merriam-Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/democracy>.
24. The American heritage dictionary of the English language. URL: <https://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=democracy>.

Lykina V. Verbalization of DEMOCRACY concept in US President Donald Trump's inaugural: linguistic cognitive aspect

Summary. The novelty of the article consists in the analysis of lexical units designating the DEMOCRACY concept and its components, represented by people and government with the application of the integrated methodology that combines the research apparatus of image schemas, representing the referential situation from the outside, and force dynamics, reflecting a situation from the inside. On the one hand, formed under the influence of perceptual and motor activity of man, image-schemas ensure the coherence and orderliness of various aspects of our experience. On the other hand, any political activity is primarily connected with the struggle for gaining or maintaining state power, which also predetermines our appeal to the fundamental principles of force dynamics, formulated by Leonard Talmy. For any understanding of political discourse it is primarily characterized by a set of specific key concepts that are interpreted as operational-content units of memory, the mental lexicon, the conceptual system and language of the brain, the whole picture of the world, reflected in the human mind. The leading place among them is the concept of DEMOCRACY, because it is the ideology of a democratic system as a form of organization of a political idea and political life of society, which is a mandatory attribute of any rule of law. It is found that the DEMOCRACY concept is implemented by the nominative units designating people and government, represented from the intra-situational perspective as Agonists, i.e. focal forces, and Antagonists opposed to them, and from the external perspective, they correlate with the components of the ENABLEMENT and BLOCKAGE force image-schemas. Thus, the noun “people” refers to a nation whose activity is presented in the speech of the president of the United States by the lexical units representing dynamics. At the same time, the government is depicted in a state of calm and opposed to the activity of the people. In general, in the context of the appeal to the concept of DEMOCRACY, Donald Trump's inaugural speech can be divided into three parts: the introduction and conclusions, where the president addresses the people, and the main part where he opposes the people and the government.

Key words: concept, verbalization, image schema, force dynamics theory, DEMOCRACY concept, US President Donald Trump, inaugural speech.

*Лобанова В. В.,
старший викладач кафедри англійської філології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Статтю присвячено проблемі перекладу англійського науково-технічного, зокрема медичного, тексту українською мовою. Актуальність дослідження пояснюється потребою розвитку української термінології та підвищення якості українськомовних перекладів науково-технічних текстів. Незважаючи на наявність низки теоретичних досліджень названої проблеми, вона є настільки важливою, що ще залишаються її аспекти, які також заслуговують на дослідження. Метою статті є аналіз недоліків перекладу англійського медичного тексту рідною мовою. Для її досягнення необхідно вирішити такі завдання: 1) аналіз і синтез основних теоретичних положень релевантних наукових праць; 2) аналіз практичного матеріалу, а саме, текстів, присвячених проблемі лікування раку; 3) класифікація найтипівіших помилок у перекладі рідною мовою. У статті подано аналіз типових проблем перекладу медичного тексту, які поділено на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних проблем перекладу належить термінологічну насиченість, контамінацію термінології, контамінацію мов, наявність ідіом і стилістичних фігур, конверсію, наявність хибних друзів перекладача. Суб'єктивні проблеми зведено до пунктуаційного оформлення, інтерференції мов, дотримання милозвучності української мови, наявності граматичних невідповідностей. Терміни можна вважати ключовою групою лінгвістичних одиниць на рівні лексики. На лексичному рівні визначено, що нейтральна, або міжстильова, лексика – це близько 50% лексичного наповнення відібраних нами текстів. Приблизно 35% – це вузькоспеціальні терміни, визначені залежно від наявності в словнику конкретно-наукових позначок («мед.» тощо). Близько 15% становить загальнотермінологічна лексика, що супроводжується позначками «книжк.», «наук.», «спец.» або «техн.». Об'єктивні помилки важливіші, утім суб'єктивні є більш поширеними.

Ключові слова: переклад, термінологія, медичний текст, контамінація, об'єктивні та суб'єктивні проблеми.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться проблема перекладу англійського науково-технічного, зокрема медичного, тексту українською мовою. Актуальність дослідження пов'язана з важливим етапом розвитку української термінології, який повною мірою визначається співпрацею з іншими мовами, зокрема англійською, зумовлена потребою підвищення якості українськомовних перекладів науково-технічних текстів. Медична термінологія будь-якої мови більш ніж інші термінологічні системи пов'язана з латиною, тож переклад її відбувається з урахуванням взаємовпливу та взаємодії кількох мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам медичного перекладу присвячені монографічні та дисертаційні дослідження таких вчених, як Л.С. Бархударов, В.Н. Комісаров, І.В. Корунець, А.В. Федоров. Проблеми медичного перекла-

ду досліджували такі вчені, як О.Й. Снітовська, котра описує фарм-тексти [9], І.В. Корнейко, яка звертає увагу на українські та англійські лексичні паралелі в мові медицини [5], І.В. Кучеренко, М.М. Адаменко, роботу яких присвячено німецькій термінології [6], К.Г. Коваленко, у чий роботі розглядаються медичні абрєвіатури [4] тощо. Науковці зазначають, що термінологія, яка обслуговує медицину, є однією з найбагатших термінологічних систем. Вона безперервно поповнюється новими термінами, які потребують постійного вивчення. Виділяють до 200 галузей медицини, кожна з яких має свою окрему систему термінів. Тому медичні терміни привертають особливу увагу лінгвістів і перекладачів. Безперечно медична тематика, мабуть, одна з найскладніших. Симптоми хвороби, діагностування, схеми лікування та реабілітаційні заходи, супровідні документи на ліки та медичне обладнання складають галузь, де неприпустима приблизність формулювань, неточність термінів. Це мова жорстких форм і кліше, точності й аскетизму. Перекладений матеріал повинен містити ретельно вивірену медичну термінологію, щоб не виявитися причиною неточної діагностики, неправильної інтерпретації досягнень науки, і, як наслідок, грубої помилки в професійній діяльності. Проблема перекладу медичних текстів є настільки важливою, що ще залишаються її аспекти, які також заслуговують на дослідження.

Метою нашої статті є аналіз недоліків перекладу англійського медичного тексту рідною мовою. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: 1) аналіз і синтез основних теоретичних положень релевантних наукових праць; 2) аналіз практичного матеріалу, а саме текстів, присвячених проблемі лікування раку; 3) класифікація найтипівіших помилок у перекладі рідною мовою.

Виклад основного матеріалу. Процес перекладу вимагає одночасного поєднання граматичних, лексичних і стилістичних аспектів мови, що є пов'язаними між собою. На взаємозалежність граматики і лексики вказує те, що граматичне значення словосполучення може змінюватися залежно від слів, що вжиті у словосполученні, а зміна типової сполучуваності слів може призводити до нового лексико-семантичного варіанта слова, тобто, фактично, до утворення нового слова. Лексика і грамика тісно пов'язані з жанрово-стилістичними проблемами, оскільки, наприклад, до стилістичних характеристик тексту належать і частотність вживання певних слів, і застосування певних граматичних форм і структур. Тому виокремлення лексичних, термінологічних і жанрово-стилістичних проблем перекладу є умовним, але досить корисним для детального аналізу та розгляду особливостей і труднощів науково-технічного перекладу.

Ми бачимо дві головні групи проблем у перекладі медичних текстів і навчанні цьому виду перекладу: об'єктивні та суб'єктивні.

До об'єктивних проблем перекладу ми уналежнюємо:

- 1) термінологічну насиченість;
- 2) контамінацію термінології;
- 3) контамінацію мов;
- 4) наявність ідіом і стилістичних фігур;
- 5) конверсію;
- 6) фальшивих друзів перекладача.

Суб'єктивні проблеми можна звести до:

- 1) пунктуаційного оформлення;
- 2) інтерференції мов;
- 3) милозвучності української мови;
- 4) наявності граматичних невідповідностей.

Термінологічна насиченість. Переклад медичної літератури має стилістичні, лексичні і граматичні особливості. Терміни можна вважати ключовою групою лінгвістичних одиниць на рівні лексики. На лексичному рівні визначено, що нейтральна, або міжстильова, лексика – це близько 50% лексичного наповнення проаналізованих нами текстів. 35% – це вузькоспеціальні терміни, визначені залежно від наявності в словнику конкретно-наукових позначок («мед.» тощо). Близько 15% становить загальнотермінологічна лексика, що супроводжується позначками «книжк.», «наук.», «спец.» або «техн.».

Контамінація термінології. Основною проблемою перекладу такої літератури є використання медичної термінології, адже не завжди в текстах медичного спрямування вживання специфічної термінології компенсується достатньою кількістю описів, пояснень та уточнень термінів. Існує декілька видів медичного перекладу: а) переклад медичних аналізів, які містять багато абревіатур; б) переклад інструкцій для медичного обладнання, де необхідно не тільки добре розуміти медичні аспекти, але й мати певні технічні знання; в) переклад спеціалізованих текстів. Із такими текстами слід враховувати, що тексти суміжних предметів можуть бути насичені абсолютно різною термінологією.

Контамінація мов. Медичні тексти найбільшою мірою, у порівнянні з іншими спеціальними текстами насичені запозиченнями з латини, що вимагає від перекладача певного рівня обізнаності з цією мовою (*pathogens, viruses, bacteria* тощо). Особливістю англійської мови, не властивою українській мові, є запозичення іменників з латини разом з іншомовною флексією множини: *antenna – antennae, datum – data, phenomenon – phenomena*, хоч і спостерігається тенденція до витіснення іншомовної флексії споконвічною флексією *-s*: *antenna – antennas, medium – mediums* поряд з *antennae* та *media* відповідно.

Наявність ідіом і стилістичних фігур є нетиповою для українського спеціального тексту, тому під час перекладу часто використовуються заміни, зокрема, трансформація логічного розвитку, наприклад:

However, as any other complex system, cancer can also display Achilles' heels. Однак, як будь-яка інша складна система, рак може також проявити *вразливе місце*.

In a nutshell, the IS response is based on the recognition of a very large class of molecules, also known as antigens. У двох словах, відповідь ІС ґрунтується на визнанні дуже великого класу молекул, також відомих як антигени.

Конверсія. Наявність в англійській мові конвертованих дієслів – іменників – прикметників примушує перекладача бути особливо уважним під час аналізу синтаксичної структури речення, наприклад:

Genetic instability results from mutations in genes that are implicated in DNA repair or in maintaining the integrity of chromosomes. As a result, mutations accumulate at very high rates. Генетична нестабільність – це *результат* мутацій в генах, які беруть участь у репарації ДНК або в підтримці цілісності хромосом. Як *результат*, мутації накопичуються з дуже високою швидкістю.

Для якісного перекладу необхідно враховувати і «хибних друзів перекладача» – іноземні слова, що відповідають українській мові, але мають на увазі зовсім інше. Серед медичних термінів особливо багато хибних друзів. Типовим прикладом є *cystic fibrosis* – не «кістозний фіброз», а «муковисцидоз»; *cellulitis* – не «целюліт», а «флегмона»; *potent pathogen* (про бактерії) – не «потенційний», а «сильний патоген»; *third power* – не «третья сила», а «куб» (третій ступінь); «*vector*», крім значення «вектор» має значення «переносник інфекції»; «*symptomatic*» має значення не тільки «симптоматичний», але також і «клінічні прояви», наприклад, «*symptomatic hypertension*» – «артеріальна гіпертонія з клінічними проявами», а не «симптоматична артеріальна гіпертонія», але «*symptomatic therapy*» – «симптоматична терапія».

Суб'єктивні проблеми перекладу медичних текстів пояснюються певними недоліками у знанні рідної мов, що є особливо актуальним для організації навчання студентів перекладу. Дуже часто ми помічаємо у студентських роботах пунктуаційні помилки, наприклад: *Cancer is the result of a system breakdown that arises in a cell society when a single cell (due to a mutation or set of mutations) starts to display uncontrolled growth. Рак це результат збою системи якій виникає в клітинах коли одна клітина (через мутацію або ряд мутацій) починає показувати неконтрольоване зростання* (у перекладі відсутнє тире та дві коми); інтерференцію мов, найчастіше русизми, наприклад: *The first term on the right hand side of the cancer growth equation is thus consistent with a logistic growth model. Таким чином* (замість *отже*), *перший елемент в правій частині рівняння зростання раку сумісний із моделлю логістичного зростання*; порушення милозвучності української мови, наприклад, *In this context, models offer the possibility of exploring potential sources of fragility. В даному випадку* (замість *у цьому випадку*) *моделі пропонують можливість вивчення потенційних джерел уразливості*, наявність граматичних невідповідностей, зокрема у категорії числа. Наявність конверсії часто пов'язана з невідповідністю категорії числа, наприклад: *The latter mechanism involves immune responses.* Останній механізм включає в себе імунну *реакцію*.

Висновки. Аналіз перекладів англійських медичних текстів українською мовою свідчить про наявність низки об'єктивних і суб'єктивних проблем. Об'єктивні проблеми важливіші, але, на наш погляд, суб'єктивні є більш поширеними. Перспективи подальшого дослідження пов'язані з вивченням географічної та побутової групи реалій і гри слів, складного для сприйняття явища.

Література:

1. Бочман А.В. Структурно-семантичні та прагматичні особливості фармацевтичних текстів (на матеріалі англійських інструкцій до вживання лікарських препаратів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2006. 20 с.

2. Зубова Л.Ю. К вопросу об особенностях и трудностях перевода английских медицинских сокращений. *Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация»*. 2005. 96 с.
3. Какуля Ж.М., Нестерик Э.В. Specificity of medical texts translation. *Молодой ученый*. 2016. № 7. С. 1156–1159. URL: <https://moluch.ru/archive/111/27350/>.
4. Коваленко К.Г. Особливості ад'єктивних лексичних одиниць вторинної номінації у медичній термінології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 43. С. 134–136.
5. Корнейко І.В. Труднощі перекладу інтернаціональної термінології (українсько-англійські лексичні паралелі в мові медицини). *Викладання мов у вузі на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2002. Вип. 6. С. 224–229.
6. Кучеренко І.В., Адаменко М.М. Особливості перекладу медичних термінів. XIV *Міжнародна наукова інтернет-конференція. Advanced technologies of science and education* (19–21 квітня 2018 р.). URL: <https://intkonf.org/kucherenko-iv-adamenko-mm-osoblivosti-perekladu-medichnih-terminiv/>.
7. Петрова О.Б. Структурно-семантична характеристика медичної термінології та народних найменувань хвороб в українській мові : автореф. ... дис. канд. філол. наук. Харків, 1994. 24 с.
8. Самойлов Д.В. О переводе медицинского текста. Издат. дом «Практика», 2006. 148 с.
9. Снітовська О.Й. Медична термінологія англійських текстів інструкцій медичних препаратів та відтворення її в українських перекладах. *Записки з романо-германської філології*. 2017. Вип. 2. С. 108–117.

Lobanova V. Some problems of translating English medical texts into Ukrainian

Summary. The article deals with the problem of English-language scientific and technical, in particular medical,

text translation into Ukrainian. The research topicality is explained by the necessity of Ukrainian terminology development and upgrading of Ukrainian-language translations of scientific and technical texts. In spite of the presence of a number of theoretical researches of the problem under consideration, it is so important, that still there exist its aspects which deserve research as well. The purpose of the article is the analysis of the problems of the English-language medical text translation into the mother tongue. To achieve this it is necessary to solve such tasks: 1) analysis and synthesis of substantive theoretical foundations of the relevant scientific labors; 2) analysis of practical material, namely, texts, dealing with the problem of cancer treatment; 3) classifications of the most typical errors in translation into the mother tongue. The analysis of typical problems of medical text translation considers their division into objective and subjective. As the objective problems of translation we consider terminology saturation, terminology contamination, languages contamination, presence of idioms and stylistic figures, conversion. Subjective problems are described as punctuation registration, interference of languages, false friends of translator, observance of euphony of Ukrainian, presence of grammatical disparities. Terms can be considered the key group of linguistic units at the level of vocabulary. At lexical level certainly, that neutral, or interstylish, vocabulary present 50% of the lexical filling of the texts selected by us. About 35% are the strictly specialized terms, certain depending on a presence in the dictionary of concretely-scientific marks. About 15 percent are presented by a general terminology vocabulary. The objective errors are more numerous; however the subjective ones are more widespread.

Key words: translation, terminology, medical text, contamination, objective and subjective problems.

Македонова О. Д.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри викладання другої іноземної мови
Запорізького національного університету

МОВЛЕННЄВА РЕАЛІЗАЦІЯ ВПЛИВУ НА АДРЕСАТА В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу мовленнєвої реалізації впливу на адресата в англійськомовному рекламному дискурсі, що становить системну сукупність своєрідно організованих текстів, котрі за видом мовленнєвого впливу умовно поділяються на інформативні, аргументативні, сугестивні, маніпулятивні.

Рекламні повідомлення інформативного впливу містять фактологічну інформацію та реалізують прагматичну мету шляхом інформування, що розуміється як передача структурованої та сформованої інформативної одиниці у процесі комунікативної інтеракції. Рекламні повідомлення аргументативного впливу містять інформацію, яка супроводжується раціональною оцінкою змісту і логічним обґрунтуванням причин придбання товару. Доведення споживачеві переваг товару і необхідності його придбання здійснюється шляхом аргументації, яка передбачає критичне осмислення отриманої рекламної інформації.

Рекламні повідомлення сугестивного впливу містять висловлення, які діють гіпноотично з метою зниження здатності людини до критичного сприйняття й оцінювання рекламної інформації. Механізм сугестії розуміється як цілеспрямований процес впливу на психічну сферу людини, націлений на її «програмування» під час сприйняття повідомлюваної інформації. Рекламні повідомлення маніпулятивного впливу містять маніпулювання свідомістю і підсвідомістю адресата, створюючи позитивний образ товару. Переважною формою впливу у текстах цього типу є маніпуляція, що розуміється як програмування психологічного стану адресата з метою забезпечення такої поведінки, яка потрібна адресанту.

Ключові слова: рекламний дискурс, інформативний вплив, аргументативний вплив, сугестивний вплив, маніпулятивний вплив.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві інформаційний потік, інструментом розповсюдження якого є, зокрема реклама, вражає обсягом і потужністю впливу на пересічну особистість. Активно розвиваються технології різних видів впливу. Реклама, безперечно, є виявом мовленнєвого впливу на свідомість і підсвідомість адресата, оскільки її головною метою є спонукання до придбання рекламованого товару або послуги. Тому постає проблема ідентифікації та диференціації видів мовленнєвого впливу та його реалізація на адресата в англійськомовному рекламному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості реалізації мовленнєвого рекламного дискурсу відображені в наукових розвідках вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, аналіз у яких здійснюється на матеріалі різних мов у психолінгвістичному, прагмалінгвістичному [1; 8; 9], когнітивному, соціолінгвістичному [2; 4; 5] аспектах.

Метою нашої роботи є аналіз реалізації мовленнєвого впливу на адресата в англійськомовному рекламному дискурсі. Для досягнення поставленої мети вважаємо необхідним вирішити такі конкретні завдання: виділити види мовленнєвого впливу на адресата; з'ясувати особливості реалізації мовленнєвого впливу для втілення інтенцій адресанта.

Виклад основного матеріалу. Застосування певного способу мовленнєвого впливу на різні сегменти когнітивної сфери адресата у рекламних повідомленнях ми вважаємо основним критерієм для виділення функціональних типів рекламних повідомлень, які умовно поділяємо на: *рекламні повідомлення інформативного впливу*; *рекламні повідомлення аргументативного впливу*; *рекламні повідомлення сугестивного впливу*; *рекламні повідомлення маніпулятивного впливу*.

Рекламні повідомлення інформативного впливу містять фактологічну інформацію про рекламований продукт, презентують компанію, її адресу, товарну категорію. Реалізація прагматичної мети у таких текстах здійснюється шляхом *інформування*, що розуміється як передача структурованої та сформованої інформативної одиниці у процесі комунікативної інтеракції. Зауважимо, що подання інформації у рекламних текстах сприяє обізнаності адресата про предмет рекламування, про наявність його у продажу, зосереджує увагу аудиторії на позитивних характеристиках товарів і послуг та формує уявлення про діяльність компанії, створюючи, тим самим, її імідж. Зазвичай інформативний вплив застосовується на етапі введення товару (послуги) на ринок, для уточнення змін у продукті (нові складники, покращена формула), або про наявність дисконтних пропозицій [3, с. 37], коли виникає потреба у представленні предмету рекламування максимальній кількості людей і створенні первинного попиту.

У рекламних повідомленнях інформативного впливу використовуються переважно стандартизовані моделі подання (зображення) товару (послуги). Тут переважає стандартна мова, використовуються, зазвичай, стилістично нейтральні засоби, позбавлені емоційного забарвлення, які передають фактологічну інформацію про товар або послугу у продажу: *Introducing the glass watch. Breil. Available at select Macy's, macys.com. For other fine retail locations, please visit: www.TheGlassWatch.com* [14, с. 228]. Такий вид рекламних повідомлень фактично потребує застосування лише експліцитних засобів.

Варто зазначити, що окрім інформування у рекламних текстах шляхом презентації предмета рекламування відбувається регулювання дій адресата, тобто пропонується алгоритм його дій і повідомляється про необхідні подальші кроки для отримання всієї необхідної інформації щодо купівлі товару або користування послугою. Регулювання реалізується через певні комунікативні

ходи, а саме: повідомлення контактного номера телефону, веб-сайту, електронної адреси або сторінки у соціальній мережі: *Our idea helps business take off. At Deutsch Bank, we deliver results for our clients by embracing change and the thinking that harnesses it. Visit www.db.com and turn ideas into result today* [17, с. 9]. Як продемонстровано у рекламі установи *DeutschBank*, дії адресата скеровуються на відвідування сайту для отримання подальшої інформації.

Рекламні повідомлення **аргументативного впливу** містять інформацію, яка супроводжується раціональною оцінкою змісту і логічним обґрунтуванням причин придбання пропонованого товару або користування послугою. Доведення споживачеві переваг товару і необхідності його придбання здійснюється шляхом **аргументації**, яка передбачає критичне осмислення отриманої рекламної інформації, співвідношення її з попереднім власним життєвим досвідом адресата.

Відзначимо, що **аргументація** відбувається за допомогою обґрунтування або доведення певних аргументів. Аргументом у рекламному повідомленні може бути все, що підтримує та розвиває основні характеристики рекламованого товару або послуги: опис принципів дії (інструкція), цифри, графіки, діаграми, свідчення очевидців, результати тестів (у тому числі й порівняльних), сертифікати, видані авторитетним закладом [6, с. 202].

У залежності від контексту аргументи можуть бути логічними або психологічними. Логічні аргументи формують споживчі переваги, посилюючись на раціональну сферу адресата, а психологічні – на емоційно-асоціативну. Таким чином, правомірно говорити про логічний і психологічний способи аргументації [7, с. 229], а аргументацію можна розмежувати на логічну (або раціональну) та прагматичну (або риторичну, емоційну, психологічну) аргументацію [4, с. 160]. З огляду на те, що логічна апелює до раціональної сфери мислення, а прагматична – до психологічної, прийнятними терміни у зв'язку з такою класифікацією вважаємо *раціональна й психологічна аргументація*.

Раціональна аргументація становить собою тези та аргументи, які шляхом логічного доведення спрямовані на раціональну сферу свідомості адресата і обґрунтовують мотиви необхідності придбання товару (послуги), в поєднанні з описом експлуатаційних характеристик (надійність, довгочасність, технологічність) [10]. Головна увага в текстах аргументативного впливу зосереджена на доведенні аргументів на користь товару (послуги), порівнянні переваг рекламованого продукту з недоліками конкуруючих, наукових та експериментальних даних про рекламований товар, наприклад: *No other tyre has it. Free all road hazard guarantee. Firestone* [14, с. 228]. Аргументація необхідності придбання шин для автомобілів марки *Firestone* відбувається шляхом інформування про додаткові опції, послуги, при чому ці переваги відсутні у пропозиціях конкуруючих компаній. Аргументом переконання у наведеному рекламному прикладі стає надання потенційному споживачу пакету безкоштовного гарантійного обслуговування та захисту від будь-яких небезпек на дорозі.

Якщо раціональна аргументація в цілому корелює з поняттям «доведення», то *психологічна аргументація* співвідносна з поняттям переконання. Ці два поняття не є тотожними, оскільки у переконанні, на відміну від доведення, використовується психологічний тиск, тобто фактично нав'язується думка адресанта, котру адресат сприймає як свою власну. Тому, аргументи переконання переважно апелюють не до раціональної, а до емоційної сфери свідомості адресата. Ефективними «емоційними» аргументами зазвичай стають такі переваги рекламованих товарів, як престиж-

ність, новизна, відповідність моді, ексклюзивність: *The first mascara with 4 mm of measurable fiber extension! New illegal length fiber extensions mascara.* [15, с. 27].

Рекламні повідомлення **сугестивного впливу** містять висловлення, які діють гіпнотично з метою зниження здатності людини до критичного сприйняття й оцінювання рекламної інформації. У цьому випадку шляхом навіювання конкретних команд адресат спонукається до потрібних дій. Аналізуючи структуру таких рекламних повідомлень, вчені роблять висновок, що зазвичай вони побудовані за моделлю гіпнотичних текстів. Наводяться такі випадки, коли реакція споживача на товар (послугу), який він бажає придбати, нагадує типову картину гіпнотичного трансу [11, с. 140].

Задля зниження здатності людини до критичного сприйняття й оцінювання інформації рекламодавці застосовують механізм **сугестії**, яку ми розуміємо як цілеспрямований процес впливу на психічну сферу людини, націлену на її «програмування» шляхом зниження критичності під час сприйняття повідомлюваної інформації [12: 41]. Характерною рисою *сугестії*, яка вирізняє її серед інших видів комунікативного впливу, є відсутність контролю свідомості при обробці навіюваного змісту. Адресат, який піддається сугестивному впливу, сприймає інформацію, що надходить у його мозок без її повного розуміння, осмислення, аналізу або співвіднесення з власним досвідом. Сам зміст механізму сугестії має нав'язливий характер і є сукупністю «навіюваних установок» [12: с. 67]. На нашу думку, саме «нав'язливість» реклами, її постійне повторення стає потужним фактором впливу, що в умовах перенасичення ринку є ефективним засобом впливу.

Інтерес до *сугестивного впливу* окреслився у США, де почали застосовуватися результати досліджень впливу гіпнозу і нейролінгвістичного програмування на свідомість людини. Було доведено, що людині властиво робити імпульсивні покупки. Приблизно 90% покупок є імпульсивними, причому на рівні психіки придбаються навіть дуже коштовні речі. Також було засвідчено, що коли людина бачить той товар, який вона має намір купити, її стан стає близьким до гіпнотичного трансу (уповільнене дихання, розфокусований погляд, розширені зіниці очей), і помічено, покупець є слухачем, глядачем і читачем реклами, тому схильний ототожнювати себе з будь-якою діючою особою текстового сюжету. Іншими словами, потенційний користувач рекламного повідомлення, скоріш за все буде підсвідомо ототожнювати себе з персонажем рекламного продукту, якщо персонаж підібраний правильно [12, с. 117–129].

Можна зробити висновок про те, що *сугестивний вплив* є доволі ефективним, оскільки у адресата створюється ілюзорна впевненість в тому, що він самостійно прийняв рішення щодо придбання товару або послуги, що підвищує можливість спонукання до придбання, наприклад: *Europerevercruising 2012. Join APT and cruise on board the newest and most luxurious fleet of river ships in Europe. Lungs fill with air made fresh that day. Your pulse slow in time to softly undulating waves. Your eyes open to morning glories. Forget how old you are and remember how young you are. Make yourself happy* [13, с. 11].

Повідомлення, що рекламує річкові круїзи по Європі, супроводжується зображенням людей, які отримують задоволення від подорожей на кораблі. Сприймаючи цей текст, читач підсвідомо ототожнює себе з його персонажами, і, засвоївши їх поведінковий шаблон, швидше за все, буде відчувати те ж саме, що і рекламні персонажі. Переважна частина речень цього сугестивного тексту

складається із однотипних конструкцій, які створюють монотонний ритм, що сприяє заглибленню адресата у «трансовий стан» за аналогією з мовленням психотерапевта (*lungs fill with air*). Далі, адресант використовує імперативні конструкції, які допомагають підкорити волю адресата і здійснити на нього вплив (*forget how old you are, take yourself happy*).

Рекламні повідомлення *маніпулятивного* впливу фактично містять маніпулювання свідомістю і підсвідомістю адресата, створюючи позитивний образ товару або послуги. Переважною формою впливу у текстах цього типу є *маніпуляція*, яка вже стала звичним явищем у повсякденному житті, економічній конкуренції, політичній боротьбі та боротьбі за споживача.

Маніпуляцію розуміють як програмування психологічного стану різних верств суспільства з метою забезпечення такої поведінки, яка потрібна тим, хто володіє засобами маніпулювання. Це мистецтво керувати аудиторією за допомогою цілеспрямованого впливу на свідомість та інстинкти, майстерне нав'язування особистості намірів, які не збігаються з її власними бажаннями і потребами. Рекламні повідомлення маніпулятивного впливу подають інформацію, яка супроводжується емоційною оцінкою змісту контексту. Вплив на споживача здійснюється через емоційне аргументування, тобто шляхом емоційного подання предмету реклами [10]. Такі суто людські почуття як любов, щастя, у рекламних повідомленнях часто пов'язуються з рекламованими товарами. Збудження позитивних емоцій радості, любові, турботи з приводу цінності і важливості придбання, використання, застосування товару є безпосередньою метою маніпулятивної реклами: *Happynow. That's because you're free to choose. Chicago Booth* [18, с. 18]. У рекламі відомого університету фінансів і менеджменту, офіційна назва якого скорочується до *Chicago Booth*, предмет рекламування (послуги університету) ніби відходить на другий план, а основою для маніпулювання постають такі цінності, як щастя, свобода вибору, які адресат асоціативно пов'язує з предметом рекламування і зможе відчути їх, як намагається довести адресант, у разі користування запропонованими послугами установи.

Отже, проведений аналіз доводить, що англійськомовний рекламний дискурс являє собою системну сукупність своєрідно організованих текстів, котрі за видом мовленнєвого впливу умовно поділяються на інформативні, аргументативні, сугестивні, маніпулятивні. Рекламні повідомлення характеризуються поєднанням лінгвальних і паралінгвальних засобів, які забезпечують досягнення основної прагматичної мети – спонукання. Перспективним вважаємо дослідження комунікативних стратегій і тактик відповідно до типів рекламних повідомлень.

Література:

1. Зирка В.В. Современная реклама: манипуляция с модными словами. *Збірник наукових праць : Лінгвістика XXI ст.: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2010. С. 166–120.
2. Киричук Л.М. Прагмакогнітивні особливості стереотипів як засобів маніпуляції в публіцистичному дискурсі. *Науковий вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2009. № 6. С. 195–199.
3. Котлер Ф. Основы маркетинга / под ред. Е.М. Пеньковой. Москва : Прогресс, 1991. 657 с.
4. Мартинюк А.П. Дискурсивний інструментарій аналізу англійської реклами. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи* / НАН України Центр наук. дослідж. і викладання інозем. мов ; редкол. : А.Д. Белова та ін. Київ : Логос, 2009. С. 159–167.

5. Малишенко А.О. Гендерні особливості англійського рекламного дискурсу друкованих засобів масової інформації : автореф. дис. ... філол. наук : 10.02.04. Харків, 2010. 21 с.
6. Морозова І. Слагая слоганы. Москва : РИП-холдинг, 2006. 174 с.
7. Музыкант В.Л. Реклама и PR-технологии в бизнесе, коммерции, политике. Москва : Армада-пресс, 2002. 688 с.
8. Пихтовникова Л.С., Самарина В.В. Немецкоязычный рекламный дискурс: прагматилистический и когнитивный аспекты : монография. Харьков : ХНУ им. В.Н. Каразина, 2016. 160 с.
9. Романюк С.К. Комунікативні стратегії і тактики реалізації сугестивного впливу в дискурсі американської комерційної реклами. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки*. 2013. Кн. 4. 237 с.
10. Barton D., Carmen L. Language Online : Investigating Digital Texts and Practices. Routledge, 2013. 208 p.
11. Dinnie K. Place Branding: Theory and Case. Palgrave Macmillan, 2010. 256 p.
12. Fletcher W. Advertising: A very short introduction. Oxford, 2010. 140 p.
13. Better Homes and Gardens, June, 2011. P. 11.
14. Cosmopolitan, November, 2011. P. 128.
15. Cosmopolitan, February, 2012. P. 27.
16. Marie Claire, December, 2011. P. 56.
17. The Economist, September, 2010. P. 9.
18. The Economist, April, 2010. P. 18.

Makiedonova O. Implementation of the speech effect on a recipient in the English advertising discourse

Summary. The article is devoted to the analysis of the speech effect on a recipient in the English advertising discourse which is a combination of advertising texts and can be classified as to a type of pragmatic impact on different cognitive segments of a recipient and can be conditionally divided into the following types: informative, argumentative, suggestive, manipulative.

Advertising messages of informative influence contain factual information and implement a pragmatic goal by informing, which is understood as the transmission of a structured and formed informative unit in the process of communicative interaction. Advertising messages of argumentative influence contain information that is accompanied by a rational assessment of the content and the logical justification of the reasons for the purchase of the goods. Bringing consumers the benefits of a product and the necessity of its acquisition is carried out by means of argumentation, which involves a critical understanding of the advertising information received.

Advertising messages of suggestive influence contain expressions that act hypnotically in order to reduce the ability of a person to critical perception and evaluation of advertising information. The mechanism of suggestion is understood as the purposeful process of influencing the mental sphere of a person, aimed at its “programming” in the perception of reported information. Advertising messages of manipulative influence contain manipulation of the consciousness and subconsciousness of the addressee, creating a positive image of the product. The predominant form of influence in texts of this type is manipulation, which is understood as the programming of the psychological state of the addressee in order to provide such behavior that is required by the addressee.

The author comes to the conclusion that the advertising messages are characterized by a combination of linguistic and paralinguistic means that ensure the achievement of the main pragmatic goal.

Key words: advertising discourse, informative effect, argumentative effect, suggestive effect, manipulative effect.

Марусик Ю. М.,

магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ-АБРЕВІАТУР У СФЕРІ ПСИХОЛОГІЇ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню способів перекладу англomовних термінів-абревіатур, які використовуються у сфері психології. У статті надається визначення понять «психологічний термін», «скорочення», «абревіатура». Психологічний термін є фіксованим у словесній і графічній формі професійним поняттям відповідної галузі, що являє собою семантично цілісний, функціонально значущий елемент лексичної системи мови елемент у межах психологічної терміносистеми, який використовується для позначення психологічних понять, предметів, об'єктів, явищ.

За своєю структурою англomовні психологічні терміни поділяються на прості, складні та терміни-словосполучення, що позначають складні, багатоаспектні поняття відповідної сфери. Англomовна психологічна лексика тяжіє до творення багатокомпонентних термінів, окремі з яких можуть скорочуватися. Прості терміни не скорочуються, оскільки є досить зручними у використанні. Скорочення є більш широким поняттям, ніж абревіація. Сутність скорочення полягає у відсіканні частини основи, що або збігається зі словом, або є словосполученням, об'єднаним загальним змістом. Абревіатури є складноскороченими словами, утвореними з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття. Абревіатури виникають внаслідок скорочення.

Характерною рисою англomовних термінів-абревіатур сфери психології є те, що вони вживаються як паралельні варіанти багатокомпонентних термінів, що позначають складні поняття відповідної галузі. Підлягаючи компресії, ці одиниці утворюють нові слова, які мають ті ж ознаки, що й вихідні терміни. Їх переклад здійснюється українською мовою шляхом транслітерації; запозичення в оригінальному вигляді; використання абревіатури, що існує у мові перекладу; за допомогою повного терміна; із застосуванням пояснення (коментаря) терміна-абревіатури вихідної мови. Вказані способи передачі англomовних термінів-абревіатур сфери психології можуть поєднуватися. Подібне поєднання здійснюється, насамперед, тоді, коли абревіатури можуть бути незрозумілими адресату. Вибір способів передачі англomовних психологічних термінів-абревіатур визначається також контекстом їх використання.

Ключові слова: абревіатура, скорочення, способи перекладу, структурні особливості, психологічний термін.

Постановка проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових праць, присвячених дослідженню перекладу термінологічної лексики різних сфер науки та техніки, ще й дотепер до недостатньо вивчених із погляду перекладу у вітчизняному

перекладознавстві відносять психологічні терміни [6, с. 32]. Проте психологія, що вивчає психічну діяльність та психічні процеси людини [12, с. 9], вважається не тільки однією із найбільш цікавих наук про неї, але й такою, що має свій «термінологічний апарат, конкретні методи дослідження, об'єкт і предмет, що варіюється залежно від напрямів і сфер, які існують у межах цієї комплексної науки» [11, с. 6]. Цей факт визначальним, на нашу думку, у дослідженні її термінологічних одиниць, їх структури, семантики, способів перекладу.

Практично недослідженими сьогодні є англomовні психологічні терміни-абревіатури з точки зору їх перекладу, що й зумовлює мету запропонованої статті. А її завдання полягають у визначенні понять «психологічний термін», «абревіатура», «скорочення», «акронім»; з'ясуванні відмінностей між абревіатурами та скороченнями, абревіатурами й акронімами; виявленні тих факторів, які зумовлюють процеси скорочення термінологічних одиниць; аналізі типів англomовних психологічних термінів за їх структурними особливостями; дослідженні способів перекладу англomовних термінів-абревіатур сфери психології засобами української мови.

Психологічний термін є фіксованим у словесній і графічній формі професійним поняттям, що являє собою семантично цілісний, функціонально значущий елемент лексичної системи мови у межах психологічної терміносистеми, який використовується для позначення психологічних понять, предметів, об'єктів, явищ тощо [5, с. 32].

Зазначимо, що в сучасному термінознавстві є дві основні класифікації термінів: структурна чи словотворча [1; 9; 10; 16] та лексико-семантична [4; 7; 13; 14]. Структурна класифікація передбачає виявлення структурних моделей, які визначають спосіб утворення терміна та на основі цього його належність до певного типу слів або словосполучень [10, с. 32].

За своєю будовою та структурою психологічні терміни поділяються на такі типи:

1) прості, що складаються з одного слова (наприклад, *impulse* – імпульс, *affect* – вплив, *adjustment* – пристосування, *adaptation* – адаптація);

2) складні, що складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс (наприклад, *self-deprecation* – самоприниження, *alternate-form* – еквівалентні варіанти, *client-centered* – клієнтноцентрична терапія, *field-independent* – незалежний від поля);

3) терміни-словосполучення, що складаються з кількох компонентів (наприклад, *scaling multipleaptitude* – набір тестів

для багатосторонньої оцінки здатностей, *object assembly test* – тест на збірку предметів, *omnipotence of the id* – всемогутність «Воно»).

Англомова психологічна термінологія включає численні терміни-словосполучення, які завдяки своїй складній, багатокомпонентній структурі надають оптимальну номінацію фахового поняття (наприклад, *foreign matter* – чужорідні об'єкти). Терміни-словосполучення у свою чергу поділяються на три типи:

1) терміни-словосполучення, компонентами яких є самостійні слова, які можуть вживатись окремо, зберігаючи своє значення (наприклад, *phiphenomenon* – «фі» феномен, *achievement tests cholastic aptitude* – тест здатності до навчання);

2) терміни-словосполучення, одним із компонентів яких є психологічний термін, а іншим – слово загальноновживаної лексики (наприклад, *X-rayviewing box* – негатоскоп);

3) терміни-словосполучення, обидва компоненти яких є словами загальноновживаної лексики, і лише тільки сполучення цих слів є терміном (наприклад, *gram-positive* – грам-позитивний).

Англійська психологічна лексика тяжіє до творення багатокомпонентних термінів, що передають складну внутрішню співвіднесеність галузевих понять, їхню багатоаспектність і постійну структуризацію. Таким чином, багатокомпонентні терміни відображають широкий загальномовний процес утворення найбільш вмотивованих, точних і однозначних найменшвань і сприяють подальшій деталізації термінів [6, с. 43].

Одним із яскравих проявів раціоналізації мовленнєвої діяльності та оптимізації мовотворчих процесів є явище абрєвіації термінологічних одиниць. Зазначимо, що абрєвіатура є вужчим поняттям, ніж скорочення, під яким розуміють такий спосіб термінотворення, сутність якого полягає у відсіканні частини основи, що або збігається з терміном, або є термінологічним словосполученням, об'єднаним загальним змістом. Скорочення прийнято класифікувати на лексичні та графічні. Скорочуватися можуть будь-які фрагменти слова незалежно від морфемних меж [3, с. 144]. Дослідження механізмів скорочення слів та їх ролі у словотворчих процесах сучасної англійської мови загалом вважається актуальною проблемою сучасного мовознавства [2, с. 14].

Абрєвіатури – складноскорочені слова, утворені з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття [8, с. 119]. Вживаються вони в усній та писемній мові. Основним завданням творення абрєвіатури постає економія мовних засобів, оскільки при вимові абрєвіатура за часом звучання приблизно у п'ять разів коротше, ніж відповідне їй поняття, а у разі написання така економія є ще більш значущою [2, с. 120].

Вимоги точності, мовної та писемної економії, що є притаманними науковим і технічним текстам, стимулює розвиток компресії понять, що описуються в цих текстах, виникнення скорочень та абрєвіатур. Тенденцію до утворення абрєвіатур в науково-технічній термінології розглядають як природну реакцію носіїв мови на значне збільшення числа багатокомпонентних термінологічних словосполучень, що викликають ускладнення в процесі комунікації, що є здебільшого професійно орієнтованою [3, с. 145]. Необхідно зазначити, що в професійному спілкуванні процес утворення нових скорочень і абрєвіатур значно випереджає процеси термінотворення.

Абрєвіатури називають також акронімами (від грец. *ἀκρός* – «найвищий, крайній» та *ὄνομα* – «ім'я») [2, с. 121]. Абрєвіатури належать до лексичних скорочень, їх розподіляють на звуковербальні абрєвіатури й акроніми. Акронім – скорочення, фонетична структура якого співпадає з фонетичною структурою загальноновживаних слів. Для утворення акронімів використовують частини слів, що входять до складу початкових термінологічних слів або корелят [2, с. 122].

Щодо застосування терміна «акронім» існують різні думки: за однією, акронімами називають будь-які слова, складені з перших літер чи частин слів у словосполученні, що скорочується [3, с. 144], за іншою, – тільки такі, що вимовляються як цілісні слова, а не як послідовність назв літер [1, с. 76]. Але згодом акронімом почали називати звукову абрєвіатуру. Акронімізація (скорочення словосполучення, фрази або виразу шляхом відділення перших букв кожного слова і подальшого їх злиття) є першим графічним способом словотворення. Механізм акронімії й абрєвіації передбачає не тільки скорочення, але й об'єднання скорочених складових в єдине ціле, тобто складання [3, с. 146].

Характерною рисою термінологічної абрєвіації є те, що вона вживається лише в якості паралельних варіантів багатокомпонентних термінів. При цьому односкладні терміни не скорочуються, оскільки є досить зручними у використанні. Багатокомпонентні терміни, підпадаючи під процес компресії, утворюють нові слова, які виражають ті ж ознаки, що й вихідні терміни.

Хоча процес утворення скорочених форм термінологічних одиниць характерний для сучасного рівня розвитку науково-технічної термінології різних мов, тенденція до творення різного роду скорочень найбільш помітна в англійській мові науково-технічної літератури. Це можна пояснити історично сформованим прагненням англійської мови до економії мовних засобів, які виявлялися раніше у втраті флексій, бажаному вживанні одно- чи двоскладних слів, скорочених граматичних форм тощо. Абрєвіатури та скорочення є більш типовими для текстів технічних, ніж текстів природничих і гуманітарних наук. Це пояснюється тим фактом, що останні виникли як логічне продовження схоластики [1, с. 74].

Переклад термінів-абрєвіатур у текстах із психології є особливо важким завданням для перекладача. По-перше, ще й дотепер не існує словників термінів-абрєвіатур сфери психології з їх перекладами. По-друге, неправильна передача подібних одиниць іншомовними засобами може призвести до викривлення змісту усього тексту та неправильного сприйняття важливої інформації, та, як наслідок, невірної діагностики, лікування тощо. Загалом виокремлюють такі основні способи передачі абрєвіатур:

- 1) транслітерація;
- 2) запозичення в оригінальному вигляді;
- 3) використання абрєвіатури, що існує у мові перекладу;
- 4) застосування повного терміна, що відповідає терміну, абрєвіатура якого перекладається;
- 5) застосування пояснення (коментаря) терміна-абрєвіатури мови оригіналу, що здійснюється за допомогою мови перекладу [3, с. 147].

Зазначимо, що іноді вказані способи передачі термінів-абрєвіатур можуть поєднуватися.

Проаналізуємо способи передачі англійських термінів-абрєвіатур засобами української мови на прикладах:

The inventory used most frequently to make the psychological assessment of a personality called the NEO-PI-R was developed in the USA [15, с. 102].

Опитувальник, найбільш часто використовуваний для проведення психологічної діагностики особистості під назвою *NEO-PI-R*, був розроблений в США.

Наведений приклад і його переклад свідчать про те, що термін-аббревіатура *NEO-PI-R* передається в українському тексті в оригінальному вигляді. Зауважимо, що наведений переклад призначено фахівцю відповідної сфери, оскільки для звичайного читача подібна аббревіатура буде незрозумілою. У випадку, коли цільовим адресатом перекладу є не фахівці-психологи, а звичайні читачі, означений термін необхідно не тільки перекладати за допомогою повного терміна, що відповідає терміну мови оригіналу, аббревіатура якого передається (англ. *revised NEO personality inventory* *переглянутий особистий опитувальник NEO*), але й пояснювати: *методика психологічної діагностики особистості*.

Another widely used classification of these disorders has been developed: the DSM-5 [15, с. 39].

Розроблена ще одна широко використовувана класифікація цих розладів: *DSM-5*.

Як і у попередньому прикладі, термін-аббревіатура *DSM-5* бере свій оригінальний вигляд у мові перекладу. Подібна аббревіатура буде незрозумілою людині, яка не є фахівцем у сфері психології, саме тому передача терміна-аббревіатури може здійснюватися і за допомогою повного терміна (*діагностичне та статичне керівництво з психічних розладів 5-го видання від англ. Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders, fifth edition*), а також із можливим поясненням (коментарем) терміна-аббревіатури: *система класифікації психічних розладів, що використовується в США з 2013 р.*

Subjective well-being (SWB) of a personality is defined as a person's cognitive and affective appraisal of his or her life [15, с. 32].

Суб'єктивне благополуччя особистості визначається як когнітивна і афективна оцінка людиною свого життя.

Абревіатура *SWB* передається в українському перекладі словосполученням *суб'єктивне благополуччя*, що відповідає англomовному термінологічному словосполученню *subjective well-being*. Подібний спосіб передачі аббревіатури зумовлено тим фактом, що в українській мові немає аббревіатури, що відповідає англomовному терміну-аббревіатурі *SWB*. Використання останнього в українському реченні-перекладі буде не тільки незрозумілим, але й надлишковим, оскільки воно містить повне словосполучення, що відповідає вказаній аббревіатурі англійської мови.

Psychological knowledge in the West (sometimes called WASP, for Western academic scientific psychology) is often of little relevance to the majority world (a term used, for example, by G. Kagitcibasi, for obvious reasons, and in preference to the term 'the Third World') [15, с. 9].

Психологічні знання на Заході, що іноді називаються *Західна академічна наукова психологія*, найчастіше не дуже важливі для світу більшості (термін, що використовує, наприклад, Г. Казітсібасі, за очевидних причин віддаючи йому перевагу над терміном «країни Третього світу»).

Абревіатура *WASP*, що відповідає словосполученню *Western academic scientific psychology*, поданому в англomовному тексті

поряд із аббревіатурою, передається в перекладі еквівалентним українomовним словосполученням *Західна академічна наукова психологія*. Подібний спосіб передачі аббревіатури пояснюється відсутністю відповідної аббревіатури в українській мові, недоречністю використання оригінальної аббревіатури *WASP* поряд зі словосполученням *Західна академічна наукова психологія*, що відповідає англomовному *Western academic scientific psychology*.

Висновки. Таким чином, багатокомпонентні терміни-словосполучення сфери психології підлягають скороченню в англійській мові. Їх переклад українською може здійснюватися різними способами: запозиченням в оригінальному вигляді; за допомогою терміна, що відповідає терміну, аббревіатура якого передається засобами мови перекладу; із застосуванням пояснення (коментаря) терміна-аббревіатури вихідної мови. Вказані способи передачі англomовних термінів-аббревіатур сфери психології засобами української можуть поєднуватися. Подібне поєднання здійснюється, у першу чергу, тоді, коли аббревіатури є незрозумілими нефахівцям (фахівцям). Саме тому передача англomовного терміна-аббревіатури може супроводжуватися не тільки повним українomовним терміном (або терміном без аббревіатури), але й описом (коментарем) значення подібної термінологічної одиниці засобами української мови. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у з'ясуванні найбільш частотних способів передачі англomовних термінів-аббревіатур сфери психології засобами української мови, встановленні жанрової специфіки англomовних текстів сфери психології із найбільшою (найменшою) кількістю термінів-аббревіатур.

Література:

1. Алексеева Л.М. Проблемы термина и терминологии. Пермь : Изд-во Пермского гос. ун-та, 1998. 120 с.
2. Бортичук Е.Н., Василенко И.В., Пастушенко Л.П. Словообразование в современном английском языке. Киев : Вища школа, 1988. 261 с.
3. Гончаров Б.А. До питання про типологію та переклад скорочень в англomовній науково-технічній літературі. *Теорія і практика перекладу*. Київ, 2003. Вип. 17. С. 143–151.
4. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: Семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ : Вид. дім «КМ Academia», 2000. 216 с.
5. Зацева О.В. Англomовні психологічні терміни та їх переклад. *Іноземна філологія*. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. Вип. 125. С. 32–39.
6. Івашишин О.М. Структурні особливості та семантична диференціація термінів-словосполучень у науково-технічних текстах. *Іноземна філологія*. 1996. Вип. 109. С. 41–44.
7. Кияк Т.Р. Лингвистические аспекты терминоведения. Киев : УМК ВО, 1989. 174 с.
8. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ : ІНККОС, 2002. 317 с.
9. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. Москва : Эдиториал, 2007. 256 с.
10. Лемов А.В. Система, структура и функционирование научного термина. Саранск : Мордов, 2000. 192 с.
11. Максименко С.Д., Соловйенко В.О. Загальна психологія : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
12. Петровский А.В., Ярошевский М.Г. Психология. Москва : ИНФРА-М, 1998. 336 с.
13. Суперанская А.В. Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва : Эдиториал УРСС, 2004. 248 с.
14. Татаринов В.А. Общее терминоведение. Москва : Московский лицей, 2006. 528 с.

15. Howard D. Psychology and Psychodynamic Theories. Oxford : Blackwell, 2007. 162 p.
16. Kageura K. The Dynamics of Terminology: A Descriptive Theory of Term Formation and Terminological Growth. Tokyo : John Benjamin's Publishing, 2002. 322 p.

Marusyk Yu., Bialyk V. Ways of translation of English terms-abbreviations in the sphere of psychology

Summary. The article is devoted to investigation of ways of translation of English terms-abbreviations used in the sphere of Psychology. The definitions of the notions "psychological term", "shortening", "abbreviation" are given in the article; differences between shortenings and abbreviations are clarified; factors that stipulate processes of shortening and abbreviating of terminological units are revealed. Structural peculiarities of English psychological terms are also analyzed in the article and units subjected to abbreviating are determined in it.

A psychological term is understood as a professional notion of the corresponding sphere fixed in a verbal and graphic form. Psychological terms are significant units of the terminological system used for designation of notions, objects, subjects, phenomena of the sphere.

According to their structure psychological terms are differentiated into simple, compound and terminological

word-combinations, some of which are subjected to shortening and abbreviating. Shortening is understood as the process of subtracting morphemes from words and word-combinations without changing of their lexico-grammatical meaning. Abbreviations are words made up of the initial letters or syllables of the components of a compound word or a word-combination. Abbreviations appeared as a result of shortening. The economy of language means, time and the necessity of avoiding difficulties that can appear in professional communication because of multicomponent terminological units are major factors of abbreviating and shortening.

Abbreviations are rendered with the help of transliteration, borrowing of their original forms, use of abbreviations of the target language or their full terms existing in it, explanation of abbreviations. These ways of rendering are combined in case of necessity. English psychological abbreviations are rendered with the help of borrowed abbreviations and full terms existing in the Ukrainian language. If abbreviations are not clear to the target addressee these ways of rendering are combined. Analysis of ways of translation of English psychological terms-abbreviations is done in the context of their real usage.

Key words: abbreviation, shortening, ways of translation, structural peculiarities, psychological term.

*Павлюченко К. Р.,**магістрантка факультету лінгвістики**Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Котвицька В. А.,**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ФУНКЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ПОВТОРІВ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ПРОЗИ

Анотація. Статтю присвячено вивченню основних функцій лексичних повторів у текстах сучасної німецькомовної прози. Автори вказують на те, що лексичні повтори застосовуються насамперед для акцентування уваги читача, підсилення емоційного забарвлення тексту, передачі різних почуттів та думок персонажа, реалізації зображально-виражальних можливостей. Повтори можуть вживатися з метою створення емоційної напруги. Лексичні повтори різних видів часто використовуються для додання художньому тексту експресивності. За рахунок вживання повторів текст збагачується експресією та насичується емоціями, світ почуттів персонажів описується авторами виразніше і яскравіше.

Повтори є засобом фокусування уваги читача на найважливішому, вони використовуються для маніфестації глибини переживань героїв, утримування уваги читача, посилення емоційного впливу чи заповнення паузи. Завдяки повторам досягається семантична й емоційно-експресивна зв'язність тексту, забезпечується його єдність та динамічність. Автори аналізованих прозових текстів використовують повтори задля влучного опису внутрішнього світу переживань персонажів.

Характер виразності повторів залежить від структури й місця, яке посідають повтори у тексті. Лексичному повтору притаманна функція наростання. Проаналізовані сучасні німецькомовні романи майорять лексичними повторами. У ході проведеного дослідження було виявлено, що у прозових текстах сучасних письменників саме тотожні лексичні повтори переважають над їх іншими типами.

Проблема функціонування повторів потребує всебічного розгляду, що зумовлює пошук різних підходів, звернення до застосування різних методів дослідження. Вивчення різних типів повторів, у тому числі лексичних, у німецькомовних прозових текстах різних авторів у порівняльному аспекті становить перспективу майбутніх досліджень.

Ключові слова: лексичний повтор, текст, роман, проза, емоційне забарвлення, експресивність, функція.

Постановка проблеми. У поняття зв'язності тексту (когезії) входять різні типи відносин компонентів тексту, серед яких головним є лексичний повтор. Через повторювані слова встановлюється асоціативний зв'язок між різними предметами зображення, які пов'язані у тексті.

До цього часу до вивчення проблеми повтору зверталася велика кількість лінгвістів, науковців, серед них: Т.П. Вільчин-

ська, А.П. Загнітко, І.Р. Гальперін, О.Ю. Корбут, З.О. Пахолок, О.В. Бекетова, Н.В. Данилевська, Е.Ф. Маліновський, Ю.В. Васильєва, Ю.Ю. Волянська, Н.М. Івкова, І.Ю. Ковальчук, Л.І. Пац, І.В. Соколова, С.В. Лім, В. Дресслер, М. Мальберг та інші. Проте дослідження особливостей функціонування лексичних повторів у сучасній німецькій літературі, зокрема в художній прозі, питання вивчення функцій повторів у тексті все ще потребують уваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низку праць мовознавців присвячено вивченню особливостей, типів, видів лексичних повторів. Дослідниками, мовознавцями вивчаються структурно-семантичні різновиди мовних повторів у різних типах текстів, їх особливості функціонування. Однак, попри існування великої кількості праць, варто відзначити недостатню розробленість питання щодо розуміння повтору як одного із елементів стилю письменника або стилістичного прийому в межах прозового тексту.

Мета статті – визначити та проаналізувати різновиди лексичних повторів та їх функції на матеріалі німецькомовних творів сучасних письменників.

Об'єктом дослідження є різновиди лексичних повторів у німецькомовних прозових текстах, а предметом – функції лексичних повторів як репрезентантів лексичної когезії у сучасній німецькомовній прозі.

Матеріалом для дослідження слугували лексичні повтори, дібрані з прозових творів сучасних авторів Даниеля Кельмана „Die Vermessung der Welt“ та Даниеля Глаттауера „Gut gegen Nordwind“.

Виклад основного матеріалу. Розрізняють два підходи до трактування лексичного повтору: 1) вузький, за яким він трактується як повтор лексем і словосполучень (О.І. Фоякова, Л.А. Кур'янова, інші) та 2) широкий, який полягає в тому, що він розглядається як засіб семантичної зв'язності тексту, що забезпечується повтором лексем, які неодноразово трапляються в текстах з функцією зв'язку основних ланок його змісту. Формальна й тематична цілісність тексту забезпечується повтором не тільки тих самих лексичних одиниць, а й шляхом синонімічних, антонімічних повторів, а також анафоричних займенникових та інших замінів (Л.Ю. Балясна, А.А. Аладьбіна, М.І. Гореликова та інші) [4].

Лексичний повтор виражає цілий комплекс емоцій, що пов'язано з їх психологічною природою, та використовується

для звернення уваги читача або слухача, заповнення паузи, передачі почуттів тощо.

Варто зауважити, що характер виразності повторів залежить від структури та місця, яке посідають повтори у тексті. Повторювані лексичні одиниці фіксують увагу слухача на певних / конкретних словах, посилюють їх значення у тому чи іншому контексті та чинять емоційний вплив, утримують у пам'яті читача основне, те, що є найважливішим у сюжеті. Лексичні повтори різних видів широко використовуються для подання експресивності художньому тексту.

Завдяки повторенню слів або словосполучень на них фіксується увага читача, тим самим посилюється їх роль у тексті. Повтор надає зв'язності, наголошує на найважливіших думках та ідеях, підкреслює упорядкованість побудови висловлювання.

За допомогою лексичного повтору можна виділити в мові важливу в смисловому плані групу слів. Лексичному повтору притаманна функція наростання. Повторення слів сприяє більшій силі висловлювання, наростанню напруженості розповіді.

Враховуючи те, що нині існує велика кількість класифікацій та типологій лексичних повторів, при аналізі лексичних повторів спираємось на наведену нижче класифікацію, детальну розроблену дослідницею Ю.Ю. Волянською:

1. За структурно-стилістичним критерієм (за виявом у межах художніх тропів, стилістичних фігур): а) ітеративні повтори: анафора, епіфора, цикл (кільце, кільцевий анадиплозис, анепіфора); б) синтаксичні: паралелізм, хіазм, полісиндетон.

2. За лексичним рівнем: 1) синонімічний; 2) антонімічний; 3) тотожний; 4) гіпонімічний; 5) перифрастичний (повтор омографів, омоформ); 6) омонімічний; 7) okazіональний (індивідуально-авторський); 8) тавтологія; 9) патронімічний.

3. За лінеарністю (за місцем розташування повторюваних компонентів): 1) контактні; 2) сумісні; 3) дистантні.

4. За семантикою: 1) повтор, що передає семантику роздумів, сумнівів, вагань мовця; 2) повтор, який позначає інтенсивність вияву позначуваної ознаки, дії, почуття; 3) повтор лейтмотивів; 4) сюжетний повтор; 5) інтертекстуальний повтор тощо.

5. За частотністю вживання у тексті: 1) концентрований повтор; 2) перманентний повтор [1, с. 189].

У романі Д. Кельманна «Вимірювання світу» («Die Vermessung der Welt») в ненав'язливій, легкій, інтелігентній та цікавій манері розповідається про ключову зустріч в історії німецької культури. Д. Кельманн подає яскраві епізоди з життя мандрівника і математика, змальовуючи два образи, що символізують як сильні, так і слабкі сторони типового німецького характеру.

Автор неодноразово підкреслює, що в його історії йдеться не про факти, а про красиву гіпотезу, як все могло бути. Це своєрідна авторська версія реальності.

У романі Д. Кельманн використовує стилістичні та лексичні засоби, насичує текст лексичними повторами. Наприклад:

1) *Der Autor behauptet ernstlich, der Mensch sei eine Maschine, ein automatisch agierendes Gestell von höchster Kunstfertigkeit.* → Автор серйозно стверджує, що людина - це машина, автоматично діючий корпус найвищої майстерності.

Повтор, який представлено вище, є синонімічним, контактним та перманентним, що допомагає розширити думку персонажа.

2) *Auf dem Weg nach Spanien vermaß Humboldt jeden Hügel. Er erklimm jeden Berg. Er klopfte Steinproben von jeder Felswand. Mit seiner Sauerstoffmaske erkundete er jede Höhle bis in die hinterste Kammer.* → На шляху до Іспанії Гумбольдт вимірював кожен пагорб. Він підіймався на кожну гору. Він відколупував шматки породи від кожної скелі. З його кисневою маскою він досліджував дно кожної печери.

У наведеному прикладі продемонстровано лексичний, тотожний, дистантний, концентрований повтор, який позначає інтенсивність вияву позначуваної ознаки, дії, почуття. Тут показано, що герой дуже прискіпливо та з великим інтересом досліджує світ.

3) *Vielleicht, weil er sah, wie seine Mutter starb. Weil die Welt sich so enttäuschend ausnahm, sobald man erkannte, wie dünn ihr Gewebe war, wie grob gestrickt die Illusion, wie laienhaft vernäht ihre Rückseite. Weil nur Geheimnis und Vergessen es erträglich machten. Weil man es ohne den Schlaf, der einen täglich aus der Wirklichkeit riß, nicht aushielt.* → Можливо, тому що він побачив, як його мати помирає. Тому що світ був настільки розчаровуючим, як тільки ви дізнаєтесь, наскільки тонким було ваше плетіння, як грубо зв'язана ілюзія, як виворіт зроблений абияк. Тому що тільки таємниця і забуття зробили це стерпним. Тому що ви не могли витримати це без сну, який щодня витягує з реальності.

„Wie“ та „weil“ у представленому прикладі виражені полісиндетоном. Повтор надає цьому уривку сповільненого ритму, спокою, вираженості та спонукає до роздумів. Повтор „wie“ – лексичний, тотожний, дистантний, концентрований. „Weil“ є лексичним, тотожним, концентрованим, сумісним повтором, який представлено у вигляді анафори.

4) *Langsam, Schritt für Schritt, dann allmählich schneller. Er durfte nicht stolpern, er durfte nicht zurückblicken.* → Повільно, крок за кроком, потім поступово швидше. Він не міг спіткнутися, він не міг оглянутися.

У цьому прикладі інтонаційно-сміслову напруженість досягається за допомогою градації лексичного повтору „Schritt für Schritt“, що покликаний вказати на поступовість, неквапливість дій. Тут йдеться про контактний, перманентний, тотожний повтор.

5) *Seine schweigsame Art, seine Verslossenheit.* → Його безмовна манера, його замкнутість.

Такий лексичний повтор акцентує увагу на особливості характеру людини. Автор використовує синонімічний, контактний повтор.

Д. Кельманн застосовує доволі часто лексичні повтори, насамперед тотожні, які несуть певне смислове та емоційне навантаження.

Австрійський письменник Д. Глаттауер створив «один із найчарівніших та найпроникливіших діалогів про кохання у сучасній літературі» (Ф. Хаге, літературний критик журналу «Der Spiegel»), написав ліричний роман «Стояти проти північного вітру» («Gut gegen Nordwind»). Спочатку може здатися, що він про легковажний віртуальний зв'язок, однак насправді у романі викривається надзвичайна глибина почуттів, несподівана ніжність, зворушлива турботливість. Щоб викликати у читачів цей вирій почуттів, автор застосовує емоційно забарвлену лексику, засоби зв'язності, серед яких лексичні повтори:

1) *Ah, da schreibt wieder die Emmi. Emmi. Emmi. Emmi. Ich bin ein bisschen betrunken, aber nur ein bisschen. Ich habe den ganzen Abend getrunken und gewartet, bis es Mitternacht wird, bis*

mich Emmi besuchen kommt. → А, ось і Еммі. Еммі. Еммі. Еммі. Я трохи п'яний, зовсім трохи. Я весь вечір пив і чекав, коли буде опівночі, коли мене відвідає Еммі.

Автор застосовує лексичний, тотожний, контактний, концентрований повтор, який допомагає герою висловити його нетерплячість, його радість та нестримність по відношенню до Еммі.

2) *Wenn ich Ihre E-Mails lese, dann kann ich darin keine Pausen erkennen. Die kommen mir im Ton und Tempo antriebsstark, atemlos, energievoll, flott, ja sogar ein wenig aufgeregt vor.* → Коли я читаю Ваші повідомлення, я не можу знайти ніяких пауз. Вони здаються мені суцільними, невпинними, могутніми, повними енергії, живими, навіть трохи схвильованими.

У цьому уривку зафіксовано лексичний, синонімічний, контактний, перманентний повтор. Він надає динаміки, ритмічності й емоційного забарвлення висловлюванню, у такий спосіб автор уникає тавтології.

Випадки, коли «експресивна функція лексичних повторів реалізується у тому числі вживанням ряду синонімічних лексичних одиниць та утворених тематичних груп» [2, с. 63], є справді частотними.

3) *Sie halten mich für einen alten Sack, stimmt's? Steif, pedantisch, bessrewisserisch.* → Адже ви прийняли мене за старого, вірно? Занудного, педантичного, всезнаючого.

Лексичний, синонімічний, контактний, перманентний повтор, який наведено вище, допомагає охарактеризувати персонажа не одним словом, а розширити поле його характеристики, застосовуючи схожі за значенням, але по-різному емоційно забарвлені слова.

4) *Wenn das noch nicht klar genug war, dann probiere ich es noch einmal: JA, ICH WILL!!!!!! E-MAILS VON LEO! E-MAILS VON LEO! E-MAILS VON LEO. BITTE! ICH BIN SÜCHTIG NACH E-MAILS VON LEO!* → Якщо моя відповідь здалася вам недостатньо чіткою і ясною, я спробую висловити це ще раз: ТАК, Я ХОЧУ!!!!!! ПОВІДОМЛЕНЬ ВІД ЛЕО! ПОВІДОМЛЕНЬ ВІД ЛЕО! ПОВІДОМЛЕНЬ ВІД ЛЕО! БУДЬ ЛАСКА! Я ЗАЛЕЖНА ВІД ПОВІДОМЛЕНЬ ВІД ЛЕО!

Лексичний повтор, представлений вище, виконує емоційно-експресивну функцію. Завдяки йому героїня передає нестримне бажання отримувати повідомлення від співрозмовника. У цьому уривку повтор є тотожним, контактним, концентрованим, виражений у вигляді анафори.

5) *Enttäuscht? Ernüchert! Gekränkt! Verärgert! Verarscht! Sie haben mich hineingelegt.* → Розчарована? Протпрезвіла! Ображена! Зла! Обдурена! Ви мене обдурили.

У наведеному уривку продемонстровано емоційну забарвленість за допомогою використання лексичного синонімічного повтору, який виражає стривоженість, образу, розчарування персонажа. Він є також контактним та перманентним, виражений анафорою.

Можна констатувати, що автор застосовує лексичні повтори перш за все для надання емоційного забарвлення та єдності тексту.

Лексичні повтори мають доволі великий спектр функцій. Вони надають експресивного забарвлення, єдності, ритмічності та динаміки тексту, емоційної насиченості, розширюють смисл висловлювання.

Більше половини всіх повторів досліджуваних художніх текстів – це повтори із синтаксичним поширенням, експресив-

но-видільна функція і текстотвірний потенціал яких є їх визначальними рисами.

Висновки. Проаналізовані сучасні німецькомовні романи репрезентують велике розмаїття лексичних повторів. Найчастіше зустрічаються тотожні повтори. У романі Д. Глаттауера синонімічні повтори зустрічаються частіше, ніж у творі Д. Кельмана. Лексичні повтори у романах представлені у вигляді анафори, епіфори на анепіфори.

Порівнюючи лексичні повтори у двох романах, зафіксовано, що вони відіграють різну роль. Наприклад, у романі «Die Vermessung der Welt» Д. Кельмана повтори відіграють лише роль акцентуації уваги на роздумах або пояснюють певні факти, а у „Gut gegen Nordwind“ Д. Глаттауера ними насичені описи великого кола почуттів, від смутку та злості до нестерпного бажання спілкування та зацікавленості героїв.

Однак, лексичні повтори у двох аналізованих романах виконують також і спільну функцію – це забезпечення єдності та зв'язності тексту. Це можна побачити у представлених прикладах, як у фрагментах мовою оригіналу, так і в перекладі. Лексичні повтори покликані забезпечити динамічність тексту, вони доцільно та логічно доповнюють текст, насичуючи його спектром найрізноманітніших емоцій.

Повтори використовуються з метою досягнення семантичної та емоційно-експресивної зв'язності тексту. За рахунок вживання у висловлюванні тотожних повторів створюється експресивність, реалізуються зображально-виражальні можливості, досягається емоційна насиченість та підкреслюється афективність.

Без використання повторів викладені автором думки можуть бути позбавлені експресії, тобто зміст як такий залишиться тим самим, а характер і забарвлення викладу думок будуть іншими, а це, безсумнівно, вплине на реакцію читача. Оскільки без вживання повторів не буде досягнуто потрібного ефекту, автори вдаються до використання їх у своїх творах, майстерно збагачуючи таким чином «архітектуру» тексту, «рельєфність», виразно насичуючи його емоціями, експресією, створюючи особливо яскраві й чіткі описи почуттєвого світу героїв, їх афективних переживань, психологічного стану тощо [3, с. 72].

Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на аналіз функціонування лексичних повторів у німецькомовних прозових текстах різних авторів у порівняльному аспекті.

Література:

1. Волянська Ю.Ю. Типологічні різновиди повтору в сучасній думці / Ю.Ю. Волянська // Лінгвістичні студії, 2010. Випуск 21. С. 188–191.
2. Котвицька В.А. Репрезентанти лексичної когезії у прозовому тексті (на матеріалі романів сучасних німецьких письменників) / В.А. Котвицька // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. Збірн. наук. праць. Випуск 31. Том 2. Одеса, 2017. С. 62–64. Режим доступу: http://www.vestnikphilology.mgu.od.ua/archive/v31/part_2/20.pdf.
3. Котвицька В.А. Функціонування тотожних повторів у сучасній німецькомовній художній прозі / В.А. Котвицька // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Вип. 22. Том 1. С. 69–72.

4. Формування умінь використовувати лексичний повтор як засіб міжфразного зв'язку. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.refsvua.com/referat-8529-7.html>.
5. Glattauer D. Gut gegen Nordwind / D. Glattauer. Wien : Deuticke, 2006. 223 S. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://royallib.com/read/glattauer_daniel/Gut_gegen_Nordwind.html#0.
6. Kehlmann D. Die Vermessung der Welt / D. Kehlmann. Köln : Rowohlt, 2005. 303 S. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://epdf.pub/die-vermessung-der-welta60908942a3f175683c8efed691ecaa48515.html>.

Pavliuchenko K., Kotvytska V. Functions of lexical repetitions in modern German prose

Summary. The present paper focuses on the functions of lexical repetitions in modern German prose. The main functions of the lexical repetitions in famous novels of modern German writers are analyzed. The authors observed that lexical repetitions can serve for attention's accentuation of the recipient and promote an emotional pressure.

The purpose of the paper is to describe functions of lexical repetitions, to identify their types and to study peculiarities of its functioning in prose of modern German writers. Repetitions appear to be a mean for conveyance of emotion-

ally expressive information to the recipient. It is proved that such kind of lexical tools is used for manifestation of method of feelings and emotions describing of characters in texts.

Repetition is a mode of focusing attention on something what is important or must be noticeable. While repeating certain words, a writer can remind recipients of their importance. By using lexical repetitions, writers create the architecture of their novels. They can bring an emotional richness to speech or statements of characters, make their notions or intentions clear, and draw the attention of recipients toward a certain concept, which is important. Lexical repetitions are also used to express different emotions, intensification, emphasis, clarity and persuasion.

The present paper explores the functioning of repetitions in written discourse. The general views of the linguists on this problem and classifications of repetitions are analyzed. The authors emphasized that the problem needs systematic study and the new solutions.

The problem of the functioning of lexical repetitions in modern German, its theoretical understanding requires the coverage of different aspects, which may be important for researching the repetitions in the future studies.

Key words: lexical repetition, text, novel, prose, emotional tinge, expressiveness, function.

*Погонець В. В.,**викладач кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету*

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Статтю присвячено проблемам та особливостям дискурсу як складного та багатогранного явища. Визначено поняття «дискурсу» з погляду його критеріїв та аспектів. Під дискурсом розуміємо тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву, відбувається в межах конкретного каналу спілкування, в результаті якого формуються різноманітні мовленнєві жанри. «Військовий дискурс» розглядаємо як текст, що є комунікативною підсистемою мовлення в сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками. До компонентів військового дискурсу відносимо дискурс військових про війну та їхню діяльність (побут, навчання, розваги), політиків про війну, а також дискурс журналістів, які висвітлюють військові події за допомогою засобів масової інформації. За формою військовий дискурс поданий монологічним (накази, доповіді, розпорядження, зведення, промови, статті, огляди, тощо) та діалогічним спілкуванням (військовослужбовців, журналістів, політиків та ін.). Виділяємо два основні види військового дискурсу: формальний і неформальний військовий дискурс. З погляду словникового складу формальний дискурс представлено літературною (як нейтральною, так і термінологічною) лексикою та фразеологією. Формальний військовий дискурс характеризується вживанням вузькоспеціальної та міжгалузевої термінології. Неформальний військовий дискурс представлений розмовною (як літературною, так і не літературною) лексикою та фразеологією, до останньої відносяться професіоналізми та жаргонізми. Особливо виділяємо тексти, що мають міждискурсивний статус, займаючи проміжне положення між двома частинами військового дискурсу, формальною та неформальною. До таких текстів ми відносимо військову публіцистику, яка є військовою лише за своєю тематикою і в основному має риси, притаманні газетним і публіцистичним текстам.

Ключові слова: військовий дискурс, поняття, текст, спілкування, лексика.

Особливості політологічного підходу до війни як до складного соціально-політичного явища почали досліджуватись у філософській, правовій, міжнародно-гуманітарній, соціально-політичній площині ще здавна. Зафіксована історія людства свідчить, що війни були постійним супутником еволюції людського суспільства. Вважається, що за останні дві тисячі років було щонайменше п'ять тисяч війн. Хоча більшість з них мали і наразі мають локальний характер (у певній місцевості або між окремими країнами), проте людству довелося пройти через дві світові війни, в яких брали участь практично всі існуючі країни з десятками і десятками мільйонів жертв. Наше дослідження ґрунтується на засадах дискурсивно-комунікативної парадигми, яка спрямована на пояснення постійних кореляцій і зв'язків між мовою, мовними продуктами, з одного боку, і структурами знань, операціями мислення та свідомості – з іншого [8, с. 16].

Проблеми дискурсології та комунікативної лінгвістики не залишилися без уваги у мовознавстві, деякі аспекти були висвітлені у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Ф. Бацевич, В. Карасик, І. Шевченко, О. Морозова, J. Michaels, і водночас проблеми визначення та дослідження особливостей військового дискурсу є актуальними у сучасних напрямках лінгвістичних студій.

Складність і багатогранність військового дискурсу пов'язана з поняттям дискурсу взагалі. Перш за все, необхідно зазначити, що поняття дискурсу є не просто неоднозначним, визначення цього явища в «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» свідчить про те, що дискурс має кілька значень: 1) зв'язний текст у сукупності з екстралінгвальними факторами; 2) текст, взятий в подієвому аспекті; 3) мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія [3, с. 95].

Деякі мовознавці дають таке визначення дискурсу – це текст, занурений в ситуацію спілкування та як спілкування за допомогою тексту [5, с. 350], інші підкреслюють, що дискурс – це не просто потік мовного спілкування, але й мовна поведінка суб'єкта ідеології, обмежена рамками, конкретними обставинами життя людини [6, с. 67]. Крім того, вчені мають і широке розуміння цього мовного явища та позиціонують його як інтегральний феномен, мисленнєво-комунікативну діяльність, яка протікає у широкому соціокультурному контексті; сукупність процесу і результату, що включає як позалінгвальний, так і лінгвальний аспекти [9, с. 21].

Найвичерпніше трактування цього поняття знаходимо у працях сучасного вітчизняного лінгвіста Ф. Бацевича, його точки зору ми і дотримуємося у своєму дослідженні. «Дискурс – тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається в межах конкретного каналу спілкування; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом «форм життя», залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» [2, с. 154].

Дискурс як складний феномен вивчається багатьма науками, зокрема філософією, психологією, етнографією, літературознавством, лінгвістикою та її напрямками. Дискурсом займається мовознавча наука дискурсологія, яка представлена методологічно й теоретично різноманітними течіями, лінгвістичними школами й окремими дослідженнями, спрямованими на всебічний опис і характеристику мовленнєвого спілкування людей у специфічних і стандартних комунікативних ситуаціях з урахуванням соціальних, культурних, когнітивних, психологічних, етнічних й інших чинників. Об'єктом дискурсології є різноманітні дискурсивні практики мови, а предметом – організація дискурсу [8, с. 625].

Досліджуючи дискурс, виокремлюють завдання з урахування таких аспектів, як розрізнення та отождолення дискурсу із предметом дослідження різних наук; сприймання дискурсу як вияву культурної комунікації; етнокультурні особливості спілкування; культурно-історичні особливості комунікації; соціальні, вікові та статеві характеристики учасників комунікації; типи та форми мовлення, принципи побудови повідомлення, його риторичні характеристики мовлення окремої людини і груп людей [2, с. 153].

Зупинимось детальніше на аспектах та критеріях диференціації дискурсу. Особливу зацікавленість викликають деякі положення українських лінгвістів І. Шевченко та О. Морозової, які запропонували такі критерії розрізнення типів і підтипів дискурсу:

- 1) за формою: усний і письмовий;
- 2) за видом мовлення: монологічний або діалогічний;
- 3) за адресатним спрямуванням: інституційний і персональний;
- 4) за умов різних настанов і комунікативних принципів: аргументативний, конфліктний та гармонійний дискурси;
- 5) за соціально-ситуативним параметром: політичний, адміністративний, юридичний, військовий, релігійний, медичний, діловий, рекламний, педагогічний, спортивний, науковий, медійний (дискурс засобів масової інформації), електронний (інтернет-дискурс), тощо;
- 6) за різноманітними характеристиками адресанта й адресата: соціально-демографічний критерій (дитячий, підлітковий дискурси та дискурс людей похилого віку, дискурс жіночий і чоловічий, дискурс мешканців містай села); соціально-професійний критерій: дискурс моряків, будівельників, шахтарів; соціально-політичний критерій (дискурс комуністів, демократів);

7) за функціональною та інформативною складовими: спілкування інформативне (емотивний, оцінний, директивний дискурси) та фактичне;

8) за критерієм формальності та змістовності у функціонально-стильовому аспекті відповідно до жанрів і реєстрів мовлення: художній, публіцистичний, науковий, офіційний і неофіційний, та інші [9, с. 233].

За цією класифікацією за соціально-ситуативним параметром військовий дискурс (ВД) можна вважати компонентом суспільно-політичного дискурсу, він безпосередньо пов'язаний з публіцистичним, науковим, технічним, художнім дискурсами. ВД – це соціально-професійний дискурс про військову діяльність та війну як в традиційній, так і в сучасній її формах.

Під «військовим дискурсом» ми розуміємо текст як комунікативну підсистему мовлення в сукупності з позамовними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками. За спостереженнями науковців, сучасній англійській мові властива мілітаризованість [13, с. 11], яка глобально впливає на людину в комунікації, оскільки власне військовий дискурс екстраполюється на дискурс суспільно-політичний. Сучасний світ постійно стикається з конфліктами, виявами агресії, новими загрозами. Ми поділяємо думку американського дослідника Дж. Майклса про важливість військового дискурсу, «в конфліктах дискурс відіграє провідну роль, а принципи ведення війни невід'ємні від мови війни». [11, с. 121].

До компонентів військового дискурсу ми відносимо дискурс військових про війну та їхню діяльність (побут, розваги),

політиків про війну, дискурс засобів масової інформації, які висвітлюють військові події. За формою військовий дискурс поданий монологічним (накази, доповіді, розпорядження, зведення, промови, статті, огляди, тощо) та діалогічним спілкуванням (військовослужбовців, журналістів, політиків та ін.).

Можна виділити два основні види військового дискурсу: формальний і неформальний військовий дискурс. У широкому сенсі формальний дискурс представлено військовими матеріалами, до яких відносяться військово-наукові військово-політичні, військово-технічні тексти, а також акти військового управління (різні військові документи) [7, с. 10]. До власне військових матеріалів формального військового дискурсу прийнято відносити військові документи, пов'язані з життям і діяльністю військ і військових установ збройних сил.

З точки зору словникового складу формальний дискурс представлено літературною (як нейтральною, так і термінологічною) лексикою та фразеологією. Формальний військовий дискурс характеризується вживанням вузькоспеціальної та міжгалузевої термінології. Наприклад, рекомендації Департаменту внутрішньої безпеки США із захисту від радіологічних та ядерних загроз, демонструють вживання вузькоспеціальної термінів та їх аббревіатурних позначень: *An RDD poses a threat to public health and safety through the malicious spread of radioactive material by some means of dispersion. An IND is an illicit nuclear weapon bought, stolen, or otherwise originating from a nuclear State, or a weapon fabricated by a terrorist group from illegally obtained fissile nuclear weapons material that produces a nuclear explosion. This RDD/IND Guidance can be used to select actions to prepare for, respond to, and recover from the adverse effects that may exist during any phase of a terrorist incident – the early 7 (emergency) phase, the intermediate phase, or the late phase* [12, с. 26].

Неформальний військовий дискурс представлений розмовною (як літературною, так і не літературною) лексикою та фразеологією, до останньої відносяться професіоналізми та жаргонізми. Під професіоналізмами військової сфери ми розуміємо еквіваленти або аналоги військових термінів, під військовим жаргоном – ненормативну, неформальну, стилістично знижену, функціонально обмежену мову військовослужбовців, що використовується з метою здійснення певних мовленнєвих функцій (експресивної, оціночної, евфемістичної тощо) [1, с. 17].

Неформальний військовий дискурс включає в себе безпосередньо неформальне спілкування у військовому середовищі та за його межами. Це спілкування репрезентовано лексикою та фразеологією розмовного характеру. Здебільшого військовий неформальний дискурс представлено художніми текстами або репортажами військових кореспондентів з місць подій. Наприклад, в художній літературі досить часто зустрічається такий жаргонізм, як *Sandbox*, що позначає Арабські країни: *The Devil's Sandbox offers a rare insight into what this war means for the citizen-soldier at home and abroad, and chronicles a battalion that earned the respect of the regular Army soldiers who fought alongside them in some of the toughest battles in the Iraq war. The Devil's Sandbox - a nickname for Iraq - is the story of the 2nd Battalion of Oregon's 162nd Infantry Regiment (2/162), and provides readers an intimate look at the reality of National Guardsmen at war* [10, с. 25].

В основі неформального військового дискурсу лежить повсякденне спілкування військових. Розглядаючи військовий

дискурс у двох його складниках – тексті і контексті – важливо зазначити, що для неформального військового дискурсу контекст виявляється вкрай важливим. Якщо точніше, неформальне спілкування в армії можливо тільки за умови відносно рівних статусно-рольових відносин комунікантів, тобто спілкування з використанням сленгу і розмовних виразів можливо, скоріше, між солдатами, ніж між військовослужбовцями строкової служби або курсантами військових училищ і представниками офіцерського складу. Це ще раз підкреслює значення субординації, як одного з важливіших моментів армійського життя і військового дискурсу [4, с. 97].

Окремо можна виділити тексти, що мають міждискурсивний статус, займаючи проміжне положення між двома частинами військового дискурсу, формальною та неформальною. До таких текстів ми відносимо військову публіцистику, вони є військовими лише за своєю тематикою і в основному мають риси, притаманні газетним і публіцистичним текстам. Наведено приклади публіцистичних текстів, в яких поряд з офіційними позначеннями захисного куленепробивного та вогнестійкого спорядження для військових вживаються їх розмовні аналоги: *“Battle rattle” is a slang term soldiers use to refer to their body armor and helmet* (US State News, Jan 14, 2007). *Soldiers from the 101st Airborne Division’s 3rd Brigade “Rakkasans” are required to wear an array of protective clothing they refer to as their “happy gear”, ranging from Kevlar drapes over their shoulders and sides, to knee pads and fire-resistant uniforms* (The Telegraph, Jan. 8, 2006).

Наведені приклади демонструють вживання в таких видах текстів, як літературної спеціальної лексики, так і професіоналізмів та жаргонізмів. Крім того, можна сказати, що неофіційні найменування в окремих випадках можуть витіснити з текстів їх офіційні позначення. Наприклад замість термінологічного позначення бомби, що за допомогою звичайної вибухівки розсіює радіоактивний матеріал *Radiological Dispersal Device (RDD)* досить часто вживається її розмовне позначення *dirty bomb: GTRI’s Remove Program works around the world to remove excess nuclear and radiological materials that could be used for a nuclear weapon or radiological dispersal device (RDD), or “dirty bomb”* (States News Service, Nov. 13, 2012).

Наступний приклад свідчить не тільки про заміну та витіснення офіційних позначень розмовними, але й про такий спосіб як бекронімія, що подекуди застосовується в публіцистичних текстах. Так, абревіатуру термінологічного позначення найбільшої авіаційної бомби *MOAB (Massive Ordnance Air Blast)* було реакронімізовано та вжито в тексті під бекронімом *mother of all bombs: The other was the 21,500-pound Massive Ordnance Air Blast, the largest satellite-guided, air-delivered weapon in history and known as the “mother of all bombs”* (Chicago Sun-Times, Dec. 26, 2005). *The impact of the “mother of all bombs” dropped by US forces in Afghanistan would have been like an earthquake and sends a message about Donald Trump’s presidency, experts have said* (Western Mail, Apr. 15, 2017).

Ще один приклад демонструє, що замість термінологічного позначення *Unmanned Aerial Vehicle* «безпілотний літальний апарат» часто використовується професіоналізм *drone*, який наразі вживається і в інших мовах. Крім того, в окремих ситуаціях він може замінювати один із компонентів терміна: *The addition of unmanned aerial drones is a major step forward in securing our border with Mexico. The drones will allow us to*

patrol areas that are difficult to access on the ground in the Big Bend region (The Washington Post, Jan. 5, 2016).

Отже, як покаже проведений аналіз, військовий дискурс визначається як соціально-професійний дискурс про військову діяльність та війну як в традиційній, так і в сучасній її формах. Він є компонентом суспільно-політичного дискурсу та безпосередньо пов’язаний із публіцистичним, науковим, технічним, художнім дискурсами. Формальний дискурс представлено літературною (як нейтральною, так і термінологічною) лексикою та фразеологією. Неформальний військовий дискурс представлений розмовною (як літературною, так і не літературною) лексикою та фразеологією, до якої відносяться професіоналізми та жаргонізми. Перспективою подальших розвідок вбачаємо порівняльний аналіз військового дискурсу англійської та української мов.

Література:

1. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : автореф. дис ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2002. 24 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. 2-е вид., доп. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
3. Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов. 5-е изд., испр. и доп. Назрань : ООО «Пилигрим», 2010. 486 с.
4. Зайцева М.О. Особливості перекладу термінів у текстах на військову тематику. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ. 2013. Вип. 10. Серія 9. С. 96–102.
5. Карасик В.И. Языковые ключи. Москва : Гнозис, 2009. 406 с.
6. Манаенко Г.Н., Манаенко С.А. Дискурсивные слова и интенциональность аналитического текста политического дискурса. *Политическая лингвистика*. Екатеринбург : УГПУ, 2013. № 2 (44). С. 65–71.
7. Нелюбин Л.Л., Дормидонтов А.А., Васильченко А.А. Военный перевод и его особенности : учебник военного перевода (общий курс). Москва : Воениздат, 1981. 379 с.
8. Селіванова О.С. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми (1290 термінів і понять) : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
9. Шевченко І.С., Морозова О.І. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія / за ред. І.С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. 355 с.
10. John R. Bruning *The Devil’s Sandbox: With the 2nd Battalion, 162nd Infantry at War in Iraq*. Voyageur Press, 2006. 352 p.
11. Michaels J. *The discourse trap and the US military*. New York : Palgrave Macmillan, 2013. 267 p.
12. *Planning Guidance for Protection and Recovery Following Radiological Dispersal Device (RDD) and Improvised Nuclear Device (IND) Incidents*. Department of Homeland Security, 2010. 77 p.
13. Thorne S. *The Language of War*. London : Routledge, Taylor & Francis e-Library, 2006. 122 p.

Pohonets V. The features of English military discourse Summary. The article is devoted to the problems and features of discourse as a complex and multifaceted phenomenon. The place and role of military discourse in the lexical system are considered in this research. The concept of “discourse” is defined and the features and characteristics of military innovations in military discourse are determined. The discourse has been singled out as a type of communicative activity, the interactive phenomenon, the speech stream, which has different forms of expression, takes place within the limits of a concrete channel of communication, as a result of which various speech genres are formed. “Military Discourse” is considered as a text,

which is a communicative subsystem of speech in combination with non-language factors – pragmatic, sociocultural, psychological and other. The components of military discourse include the discourse of the military about the war and their activities (life, education, and entertainment), war politicians, as well as the discourse of journalists that cover military events through the media. The forms of military discourse are presented monologic (orders, reports, orders, summaries, speeches, articles, reviews, etc.) and dialogical communication (military personnel, journalists, politicians, etc.). The military discourse has been divided into two main types: formal and informal military

discourse. The formal discourse is represented by literary (both neutral and terminological) lexis and phraseology. Formal military discourse is characterized by the use of high-specialized and interdisciplinary terminology. Informal military discourse is represented by colloquial (both literary and non-literary) lexis and phraseology, include professionalism and jargon. The texts which have midline status have been singled out, they are occupied an intermediate position between two parts of military discourse, formal and informal.

Key words: communication, lexis, military discourse, phraseology, text.

Прима В. В.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Київського національного торговельно-економічного університету***Боровик К. Ю.,***викладач кафедри іноземної філології та перекладу
Київського національного торговельно-економічного університету*

ПОНЯТТЯ ДИСКУРСУ ЯК ТЕКСТОВОЇ КАТЕГОРІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПУТІВНИКА

Анотація. Стаття присвячена теоретичному огляду основних бачень поняття «дискурс» з позиції аналізу лексики. У статті розглянуто різні підходи до трактування поняття «дискурс», обґрунтовується його розуміння як текстової категорії через призму туристичного путівника. Дискурс аналізується як загальна категорія організації мовленнєвої діяльності, вирішується питання про виділення одиниць, складових дискурсу під час усного та писемного мовлення.

У сучасному англомовному розмовному дискурсі за критерієм наявності актуалізації пресупозиції виокремлюються потенційні й актуальні структурно-пресупозиційні висловлення: у потенційних пресупозиційна інформація відома комунікантам і не актуалізується, для актуальних характерна неінтендована або інтендована актуалізація пресупозиції у вигляді імплікатури. Імпліцитні мовленнєві акти, що реалізуються актуальними структурно-пресупозиційними висловленнями, представлені асертивним, квестивним, директивним та експресивним іллокутивними типами та є засобом здійснення низки маніпулятивних дискурсивних тактик.

Дискурс називають «зануреним у життя» текстом, що вивчається разом з тими «формами життя», які формують його: інтерв'ю, репортажі, наукові теорії, соціальні події, конференції, бесіди з друзями тощо. Саме тому дискурс слід досліджувати в прагматично-ситуативному, в ментальному та інших контекстах. Прагматично-ситуативний аспект такого дослідження полягає у з'ясуванні зв'язності дискурсу, його комунікативної адекватності, ментальний аспект передбачає вивчення впливу етнографічних, соціокультурних, психологічних умов на стратегії генерації та розуміння дискурсів у «живому мовленні» тощо.

Кожен із підходів, безперечно, сприяє всебічному аналізу, опису і осмисленню соціолінгвістичного феномена дискурсу, який все більше набуває міждисциплінарного статусу і стає об'єктом новітніх теоретичних напрямків та наукових дисциплін – теорії дискурсу, дискурс-аналізу, дискурсивної лінгвістики.

Ключові слова: дискурс, текст, мовлення, екстралінгвальні чинники, соціокультурний контекст, комунікація, термін, термінологія туристичний путівник.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки характеризується поглибленою зацікавленістю до вивчення підмов, які обслуговують різноманітні сфери професійної діяльності людини [2; 4].

Термінологія будь-якої галузі знання перебуває завжди в стані кількісної і якісної зміни: застарівають і виходять із

живання одні терміни, виникають і впроваджуються інші; змінюється семантичний об'єм раніше відомих термінів; відбувається перерозподіл значень. Це говорить про активність лексико-семантичних стосунків у термінології, які протікають дещо відмінно від літературної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «дискурс» трактується з урахуванням різноманітних теоретичних підходів (Н.Д. Арутюнова, Ф.С. Бацевич, Т.А. ван Дейк, В.А. Звєгінцев, В.І. Карасик, А.А. Кібрик, І.С. Шевченко, Д. Шиффрін). Дискурс є складним багатоплановим феноменом і, як відзначає С. Міллз, спектр його можливих потрактувань є ширшим, аніж у будь-якого іншого терміна в літературознавстві й теорії культури [13, с.168]. Однак однозначного й загальноприйнятого визначення цього поняття так і не існує, оскільки його багатofункціональність не дає змоги виокремити чіткі узагальнені критерії до його тлумачення. Розглянемо це тлумачення детальніше.

Є два основних складники, що є важливими для обґрунтування поняття дискурсу: це – мовленнєва діяльність і текст. Два аспекти мовлення – процесуальний і матеріальний – постають основою виокремлення дискурсу і вважаються ключовими у створенні таких опозицій, як текст і дискурс. Численність поглядів на ці два феномени у лінгвістиці змушує шукати способи поєднання розбіжних та схожих тлумачень, які б відповідали потребам аналізу туристичної термінології.

Мета статті полягає в обґрунтуванні актуальності дослідження дискурсу з аналізу лексики. Відповідно до мети висуюються такі завдання: 1) розглянути поняття «дискурс» із теоретичного погляду та визначити дискусійні аспекти цього поняття; 2) виявити основні засоби відтворення лінгвокультурних особливостей дискурсу під час письмового викладу англомовної туристичної термінології у путівниках по Україні.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка з наступних англомовних онлайн-путівників: *World Travel Guide* та *Travel to Ukraine (the Official Travel Website and Guide to Ukraine)*.

Виклад основного матеріалу. Засновником сучасної теорії дискурсу вважається голландський лінгвіст Т. ван Дейк, який розглядає текст як статичний об'єкт, а дискурс – як комунікативну подію (складну єдність мовної форми, значення і дії), відтворену учасниками спілкування, в якій задіяна не лише мова в її фактичному використанні, але й ті ментальні процеси, які постійно супроводжують процес комунікації, а також спосіб актуалізації тексту в певних ментальних і прагматичних умовах [7, с. 58].

На думку вченого, є не лише зв'язна послідовність речень семантичної макроструктури тексту, а й зв'язна послідовність мовленнєвих актів – як прагматичної макроструктури тексту.

Власне кажучи, Т. ван Дейк окреслив інтегральний зв'язок мови – мовлення (тексту як його матеріального прояву) – комунікативної ситуації та одержувача, адресата [7, с. 110]. Як він зазначає, саме дискурс вбирає у себе всю різноманітність історичної епохи, індивідуальних та соціальних особливостей комуніканта та комунікативної ситуації, у якій відбувається спілкування. Тому в дискурсі відображаються менталітет та культура як національна, загальна, так й індивідуальна, приватна [7, с. 98].

Визначила дискурс як інтегративне усне та письмове висловлювання, взяте у певному контексті, американська дослідниця Д. Шиффрін. Авторка акцентує увагу на трьох підходах до визначення поняття «дискурс». Перший підхід здійснюється з погляду формально чи структурно зорієнтованої лінгвістики, тобто відзначає дискурс як мову, вищу за рівень словосполучення чи речення, та окреслює його у межах двох або кількох речень, пов'язаних між собою за змістом. Другий підхід дає функціональне визначення дискурсу, як «різноманітного вживання мови». Третій підхід характеризує дискурс як висловлювання і наголошує на взаємодії форми та функцій. У цьому випадку дискурс розуміється не як примітивний набір ізольованих одиниць мовної структури «більших за речення», а як цілісна сукупність функціонально організованих, контекстуально зумовлених одиниць вживання мови [13, с. 21].

Туристичний путівник (*travel guide*) визначається як друкована книга, електронний чи аудіовізуальний довідник, який присвячений певній країні чи місту, містить інформацію щодо географічних, історичних, культурних особливостей країни, її пам'яток, наявних видів проживання, харчування, транспорту та розваг і зазвичай супроводжується ілюстраціями, схемами, картами [8].

У лінгвістиці путівник розглядається як жанровий різновид туристичного дискурсу [10]. Характерними рисами туристичних путівників є високий ступінь узагальнення, точність, інформативність та імперсональність. Основними функціями путівників є інформативна (представлення фактуальної інформації) та рекламна (створення позитивного образу певного туристичного об'єкта, що має на меті зацікавити потенційного туриста щодо його відвідання). Саме цими функціями зумовлений вибір лексичного складу туристичних путівників.

Зі свого боку, український лінгвіст Ф.С. Бацевич твердить, що дискурс – це тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), і відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом — форм життя, залежних від тематики спілкування, та має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів [3, с. 138].

Поява синонімів в силу другої причини не характерна для англійської термінології туризму, оскільки багато термінів запозичуються в інші мови саме з англійської і отримують різні переклади.

Для туристичної термінології характерна наявність повного і короткого позначення одного поняття, оскільки багатослів-

ні терміни незручні із-за своєї громіздкості: «вживання повних форм вступає в протиріччя з принципом мовної економії, згідно з яким в мові реалізуються лише окремі, оптимізуючі комунікацію мовні форми» [6, с. 6]. Тому в текстах з'являються короткі варіанти терміна, усічені форми, аббревіатури, а також еліптичні конструкції, коли замість повної форми терміна вживається одна з його складових частин.

Отже, подібні терміни ми відносимо до термінологічних варіантів, мова про яких піде нижче.

Серед причин, що зумовлюють наявність синонімів у термінології туризму, можна назвати і запозичення іншомовного терміна, коли функціонують терміни-дублети, один з яких є одвічним, а інший – запозиченим.

Говорячи про абсолютну синонімію в терміносистемі, необхідно зупинитися і на питанні варіантності термінів, який викликає підвищений інтерес сучасних термінологів. Існує дві протилежні точки зору на проблему термінологічної варіантності.

Перша пов'язана з ім'ям Д.С. Лотте і послідовниками його школи С.І. Коршуновим, Г.Г. Самбуровою та ін. Суть цієї концепції полягає в тому, що всяке термінологічне слово пов'язане з поняттям ізоморфізму плану змісту і плану вираження спеціального знаку. Подібні погляди висловлювалися Є.М. Толикіною, яка характеризувала терміносистему як автономно функціонуючі в мові і утворюючі замкнуті системи, в яких семантично спеціальний знак не розвивається [1; 5].

Твердження про неможливість або небажаність варіантності в термінології характерні і для робіт зарубіжних учених. Так, ідеї ізоморфного облаштування терміносистеми підтримує В. Вілле, представник західнонімецької термінологічної школи О. Вюстера.

Друга позиція, що визнає наявність термінологічної варіантності, склалася тільки в останні десятиліття і пов'язана з іменами таких фахівців, як Б.Н. Головин, В.П. Даниленко, В.І. Сифоров, Т.Л. Канделаки, В.М. Лейчик, І.С. Квітко та ін. Сьогодні є велика кількість класифікацій термінологічних варіантів.

У цьому дослідженні ми використовуємо класифікацію, запропоновану С.В. Гриневим [8], яка, на нашу думку, є якнайповнішою і якнайкраще відбиває сучасне положення. Учений розглядає термінологічні варіанти усередині лексико-семантичної парадигми абсолютних синонімів. Так, він пише: «Існує думка, що синонімія і варіантність – це різні поняття, і варіантність не можна розглядати як різновид синонімії, але оскільки варіанти служать для назви одного поняття, то повністю відповідають ознакам абсолютних синонімів» [1, с. 109–110].

Зазначимо, що в англійській туристичній термінології наявність графічних варіантів обумовлена в першу чергу відмінностями між британським і американським варіантами мови.

У думках багатьох лінгвістів є розбіжності в тому, чи виправдано існування синонімів в термінології. Одні вважають, що вони неминуче ведуть до непорозуміння при сприйнятті тексту і є негативними чинниками (І.А. Ізергіна, Е.Ф. Скороходько, Є.Н. Толикіна, С.П. Хижняк [10]).

Інші оцінюють наявність синонімів в термінології як факт позитивний, що свідчить про розвиток наукового мислення і оформлення іншими засобами фіксації сторін реальної дійсності, що знову відкрилися перед дослідником.

Треті визнають наявність синонімів явищем терпимим, але не бажаним для термінології (В.П. Даниленко, В.П. Кузьмін, Б.Н. Головин, Р.Ю. Кобрин, Ф.А. Циткіна [10]).

Розділяючи третю позицію мовознавців, ми розглядаємо синонімію як явище, що не заважає адекватному сприйняттю тексту фахівцями і ученими. Проте велика кількість термінів-дублетів в англомовній системі сфери туризму вимагає впорядкування.

Висновки. Отже, поняття дискурсу можна охарактеризувати як вид комунікативної події, що окрім тексту включає екстралінгвальні фактори його продукування та сприйняття. Дискурс завжди є зверненням до прагматичної (комунікативної) ситуації, яка залучається для визначення його комунікативної адекватності. В контексті дискурсу «акт», «дія» (мовленнєва, дискурсивна, комунікативна) та «взаємодія» (інтерація) стають центральними поняттями. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в детальному аналізі лінгвокультурологічних і функціонально-стильових параметрів дискурсу англомовних путівників.

Література:

1. Агафонова Л.Г. Туризм, готельний та ресторанный бізнес: ціноутворення, конкуренція, державне регулювання. Київ : Знання України, 2002. 227 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. 4-е изд., стереотип. Москва : КомКнига, 2007. 576 с.
3. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики. Київ : Академія, 2004. 344 с.
4. Богуславський С.С. Футбольна термінологія в німецькій мові : автореф. дис. ... к-та філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2010. 20 с.
5. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. *Труды Моск. ин-та истории, философии и литературы. Сборник статей по языковедению*. Москва, 1939. Т. 5. С. 3–54.
6. Віт Ю.В. Англомовна офтальмологічна термінологія: лінгвокогнітивний аспект : автореф. дис. ... к-та філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2006. 21 с.
7. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / пер. с англ.; сост. Петров В.В.; под ред. Гарасимова. Москва : Прогресс, 1989. 310 с.
8. Киселёва Л. Путеводитель как семиотический объект: к постановке проблемы. *Путеводитель как семиотический объект : сборник статей*. Москва, 2008. С. 10–18.
9. Литвинко О.А. Словотвірні та семантичні характеристики англійської термінологічної підсистеми машинобудування : автореф. дис. ... к-та філол. наук : 10.02.04. Харків, 2007. 20 с.
10. Прима В.В. Англомовний путівник як різновид туристичного дискурсу. *Записки романо-германської філології*. Вип. 2(35). Одеса : КП ОМД, 2015. С. 151–156.
11. Travel to Ukraine. URL: <http://www.traveltoukraine.org>.

12. Ukraine. World travel guide. URL: <http://www.worldtravelguide.net/ukraine>.
13. Schiffrin D. *Approaches to Discourse*. Oxford : Blackwell Publishers Ltd, 1997. 470 p.

Prima V., Borovyk K. Discourse concept as text category of tourist guide

Summary. The article is devoted to theoretical review of the main opinions of the concept of “discourse” from the standpoint of the analysis of vocabulary. Different approaches to the interpretation of the concept of “discourse” are considered in the article, its understanding as a text category is substantiated through the prism of the tourist guide. Discourse is analyzed as a general category of organization of speech activity, the issue of the allocation of units constituting discourse during oral and written speech is solved.

In modern English-speaking conversational discourse, according to the criterion of the actualization of the presupposition, the potential and actual structural and presuppositional expressions are distinguished: the potential presuppositional information is known to the communicators and is not actualized, for actual characteristic the non-integrated or intensified updating of the presupposition in the form of an implication. Implicit speech acts, which are realized by the actual structural and presuppositional expressions, are represented by asteric, diacritic, directive and expressive illocutionary types and are a means of implementation of a number of manipulative discursive tactics.

The discourse is called “immersed in life” by the text being studied along with the “forms of life” that form it: interviews, reports, scientific theories, social events, conferences, conversations with friends, etc. That is why discourse should be investigated in pragmatic-situational, mental and other contexts. The pragmatically-situational aspect of such a study is to clarify the connection of discourse, its communicative adequacy, and the mental aspect involves studying the influence of ethnographic, sociocultural, psychological conditions on the strategy of generation and understanding of discourse in “live speech”, etc.

Each approach undoubtedly contributes to the comprehensive analysis, description and comprehension of the sociolinguistic phenomenon of discourse, which increasingly acquires interdisciplinary status and becomes the object of the latest theoretical directions and scientific disciplines – the theory of discourse, discourse analysis, discourse linguistics.

Key words: discourse, text, speech, extralinguistic factors, sociocultural context, communication, term, terminology, tourist guide.

*Пуш О. М.,
асистент кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила*

*Гасюк Н. В.,
доцент кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила*

КОНЦЕПТ *LIFE* В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню англomовних афоризмів та афористичних висловлювань як домінуючих засобів вербалізації феномена *LIFE* в англomовній картині світу. У статті проводиться когнітивно-концептуальний аналіз способів репрезентації концепту *LIFE*. У статті розглядається питання різноманітності семантичних угруповань, з якими пов'язано вирази розглянутого концепту. Матеріалом для дослідження стали англійські фразеологічні одиниці, отримані методом суцільної вибірки з двомовних і тлумачних словників. Аналіз понятійних характеристик свідчить про те, що у фразеологічних номінаціях концепт *LIFE* маркується позитивно, а з іншого – негативно. Провідним фактором, що визначає оцінне ставлення до феномену «життя», виступає матеріальний аспект: позитивна оцінка концепту *LIFE* пов'язана в основному з матеріальним благополуччям, а негативна – з його відсутністю.

Аналізуючи семантичний зміст фразеологічних номінацій концепту *LIFE* можна виділити такі аспекти «способу життя»: матеріальний, духовно-моральний, соціальний, психологічний, діяльний та часовотривалий.

В англomовній картині світу концепт *LIFE* представлений як якась «речова» сутність, що має фізичні характеристики, як жива істота, воно (життя) піддається емоційному впливу, його можна налякати, піддати мукам, життя мислиться як «ідеальна субстанція», яку можна «вдихнути». Вербалізатори концепту *LIFE* на рівні фразеологічних одиниць концептуалізують життя як вищу цінність. Когнітивно-концептуальний аналіз концепту *LIFE* на рівні ФО, що вербалізують цей концепт, показує яскраво виражені неоднорідні образи, які структурують концепт *LIFE* в англomовній картині світу, що пояснюється наявністю багатьох асоціативних зв'язків концепту з різноманітними образами предметів і явищ.

Тим самим підкреслюється глибинна когнітивна сутність досліджуваного концепту. Концептуальні метафори розкривають його з несподіваного боку, персоніфікують і наділяють «конкретними» фізичними та ціннісними характеристиками.

Ключові слова: фразеологія, мовна картина світу, концепт, когнітивна лінгвістика, мова і мислення.

Постановка проблеми. Дослідження співвідношення мови, мислення і культури, які безпосередньо впливають на мовну картину світу цілого етносу, протягом багатьох десятиліть знаходяться в центрі уваги вчених і досі є актуальними для сучасної науки. Подібним дослідженням присвячені роботи багатьох видатних лінгвістів, таких як В. фон Гумбольдт, Б. Ворф, Е. Сепір і т.д.

М. Мінський називав мову путівником у «соціальній дійсності»: значною мірою люди перебувають під впливом

конкретної мови, яка стала засобом висловлювання в цьому соціумі. Насправді «реальний світ» значною мірою несвідомо будується на основі мовних звичок тієї чи іншої соціальної групи [1, с. 206].

Мова бере безпосередню участь у формуванні мовної картини світу, оскільки, з одного боку, в ньому відбувається формування глибинної мовної картини світу, а з іншого боку, мова сама висловлює картину світу.

Мова служить засобом вербалізації концепту. Незважаючи на те, що вербалізація не є обов'язковою умовою існування концепту, саме мовне втілення служить ключем, який відкриває концепт як одиницю розумової діяльності. Слово є єдиним способом доступу до концептуального знання, через слово ми маємо можливість підключити до розумової діяльності й інші концептуальні ознаки, безпосередньо не названі цим словом. Слово «включає» концепт у нашої свідомості, дає змогу користуватися цим концептом у розумовій діяльності [2, с. 78–79].

У будь-якій мові в мовному побуті народу, поряд зі словами і стійкими поєднаннями слів, використовуються також стійкі словосполучення. Одним із різновидів таких словосполучень є прислів'я і приказки.

Прислів'я та приказки є неймовірно ціннісним джерелом інформації про культуру і менталітет того чи іншого народу. У них знаходять своє відображення приклади свідомості етносу.

Прислів'я та приказки досить стислі за формою, однак, незважаючи на це, містять в собі сукупність знань про зовнішній порядок світобудови і про внутрішній світ людини, а також є певною системою моральних і етичних норм. Вони слугували і служать потужним засобом народної педагогіки. Люди всіх часів передавали їх з покоління в покоління як знаряддя виховання, регулювання відносин між членами суспільства, а самі ж паремії були найважливішою філософією життя. Живучість прислів'їв і приказок пояснюється тим, що вони завжди жваво, коротко, влучно і образно висловлювали вічну істину, тим самим пропонуючи готові рецепти виховання, правила поведінки [3, с. 7].

Буття людини впродовж багатьох століть залишається одним з основних об'єктів пізнання. Осмислення і розуміння людської природи неможливе без звертання до ключових феноменів існування: життя і смерті, діалектика яких досягається через процеси генезису, змінності, нерозривної єдності і внутрішніх протиріч. Питання пізнання категорій життя і смерті як основи екзистенції є одним із ключових у філософії, релігійнознавстві, мистецтві, природничих науках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Об'єктом лінгвістичних досліджень неодноразово ставала концептуальна метафора. Так, Н.В. Кабанцева на матеріалі англійської та української мов вивчала семантичні особливості метафори у публіцистиці [4], а О.Д. Макєдонова займалася виявленням механізмів утворення метафоричних моделей у рекламному дискурсі США та аналізом метафоричних схем, репрезентованих лексико-фразеологічними засобами у рекламних текстах [5].

Концепт «життя» також був предметом вивчення. Зокрема, О.О. Близнюк досліджувала лінгвокультурологічний аспект концептів «життя» і «смерть» на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов [6], Н. Новікова вивчала мовне втілення концептуальної діади «життя – смерть» у російській фразеології, пареміології та афористиці [7], С.О. Демідкіна зосередила свою увагу на фразеологізмах, пареміях та афоризмах як засобах об'єктивації концепту «Leben» у німецькій мовній картині світу, досліджувала етнокультурну специфіку експлікації метафоричних образів життя на рівні німецьких *vita*-фразеологізмів, *vita*-паремій та *vita*-афоризмів [8]. Проте праць, присвячених вивченню метафоричних моделей з концептом «життя» в афористиці на матеріалі англійської мови, нами не було виявлено, що й зумовило вибір теми дослідження.

Актуальність роботи визначається загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на дослідження психологічних механізмів, що відбиває особливості етнічної свідомості, риси національного характеру, менталітет народу. Маніфестація концепту LIFE у пареміях відбувається переважно через використання евфемізмів і метафор, що створюються та функціонують завдяки дії психологічного захисту: заперечення, переоцінки, усунення, відчуження, заміщення (З. Фройд, Е. Фромм, К.-Г. Юнг, М. Вебер, Г. Зіммер, І.Я. Березна, Р.М. Грановська, О.Т. Москаленко, В.Ф. Сержантов та ін.). Дослідження зазначеного концепту у паремійному фонді є важливим для розуміння національно-культурної ідентичності кожного народу.

Метою дослідження є виявлення особливостей мовної реалізації концепту LIFE у англійській картині світу. **Об'єктом** дослідження став концепт LIFE у паремійному корпусі англійської мов.

Матеріалом для написання статті стали прислів'я, приказки, загадки, пов'язані із життям, виокремлені шляхом суцільної вибірки зі спеціальних лінгвокультурологічних довідкових джерел, тлумачних словників.

Виклад основного матеріалу. Концепт LIFE як репрезентант універсальних аксіологічних констант неодноразово привертая увагу лінгвістичної спільноти. Аспекти когнітивної організації концепту LIFE, номінації і смислове наповнення, семантичних моделей фразеологічних одиниць, дискурсивного потенціалу концепту у слов'янських, германських і романських мовах порушували О.О. Близнюк [Близнюк, 2008], С.Г. Воркачов [Воркачов, 2011], М.В. Жуйкова [Жуйкова, 1996], І.Б. Іванова [Іванова, 2008], О.С. Колесник [Колесник, 2012], М.В. Кравець [Кравець, 2011], Ж.В. Краснобаєва-Чорна [Краснобаєва-Чорна, 2008], С.М. Толстая [Толстая, 1999; 2012] та інші дослідники [9, с. 137].

З метою дослідження концептів у сучасній лінгвістиці використовується «концептуальний аналіз», який дозволяє вивчити мовну репрезентацію концепту, розкрити найбільш уживані контексти слова-концепту, простежити його розвиток як результат розумової діяльності і його подальше формування в національній свідомості через ці контексти.

За основу когнітивно-концептуального аналізу фразеологічних номінацій концепту LIFE прийнята методика дослідження концепту, представлена в дослідженні З.Д. Попової та І.А. Стерніна «Когнітивна лінгвістика», що базується на принципах семантико-когнітивного аналізу концептів.

На рівні фразеологічних одиниць до дослідження концепту LIFE ми застосовуємо корпусний, описовий і стилістичний аналізи.

Дослідження концепту LIFE на рівні ФО проходило в три етапи:

- 1) аналіз фразеологічних номінацій концепту LIFE, а саме – виявлення фразеологічних одиниць, які репрезентують досліджуваний концепт, і подальший аналіз його понятійних, асоціативно-образних і ціннісних складових;
- 2) інтерпретація фразеологічних номінацій концепту LIFE;
- 3) аналіз метафоричних номінацій і когнітивних метафор, які розкривають асоціативно-образну складову структури концепту LIFE [2].

Підбір мовного матеріалу проводився з використанням елементів корпусного аналізу, методів суцільної вибірки та ідентифікації за словами-ідентифікаторами. В англійській мові поняттєвий елемент аналізованого концепту вербалізується на рівні слова самою ядерною лексею «live» та її дериватами («to live», «living», «lively»).

Завдяки аналізу фразеологічних номінацій концепту LIFE нами виділена група фразеологізмів, які розкривають «спосіб життя», наприклад: *live on one's own (fat)*, *live on one's purchase*, *live within one's income / means*, *live in an ivory tower*, *live under the cat's foot*, *live by your wits* і т. д. [12–14].

Аналіз понятійних характеристик свідчить про те, що у фразеологічних номінаціях концепт LIFE маркується позитивно, а з іншого – негативно. При цьому загальний обсяг виділених ФО дає змогу стверджувати, що провідним фактором, що визначає оцінне ставлення до феномену «життя», виступає матеріальний аспект: позитивна оцінка концепту LIFE пов'язана в основному з матеріальним благополуччям, а негативна – з його відсутністю.

Наступним етапом нашого дослідження є когнітивна інтерпретація фразеологічних номінацій концепту LIFE. Завдяки когнітивній інтерпретації значень ФО були виділені такі ознаки, які структурують концепт LIFE: «щасливе, безтурботне життя» має свій еталон в особі конкретного суб'єкта (*the life of Riley*, *a lord / prince*), має на увазі матеріальне благополуччя (*live high off the hog*, *live above one's income*, *live beyond one's means*, *set someone up for life*, *live off the fat of the land*) [10, с. 94].

Ці ФО фіксують якісну складову концепту LIFE, оскільки відображають ознаку «**якості життя**». «Щасливе, безтурботне життя» також пов'язане з удачею, безпекою, включає елемент «казки, дива» (*have / lead / live / bear a charmed life*), передбачає зайнятість, активність (*live in the fast lane*, *live up to the hilt*, *high living*, *live it up*).

«**Важке життя**» пов'язане з труднощами фізичного і емоційно-психологічного характеру (*cat-and-dog life*; *lead a dog's life*, *lead somebody a dog's life*, *anything for a quiet life*), асоціюється з низькою якістю життя, матеріальним недоліком, бідністю (*live in the raw*, *live rough*, *live in a small way*, *low life*, *live from hand to mouth*, *live on air*; *live on nothing*, *live on wind pudding*). Ці вербалізатори концепту LIFE вказують на негативну оцінку.

Аналізуючи семантичний зміст фразеологічних номінацій концепту LIFE можна виділили такі аспекти «способу життя»:

– **«матеріальний»:** забезпечення матеріальних засобів до існування, забезпечення прожитку (live on one's own (fat), live on one's purchase, live within one's income / means, live by your wits, live by one's pen, live off the land);

– **«часова тривалість»:** орієнтованість на минуле, сьогодення (миттєвість) або майбутнє, повсякденність, обов'язкова часова обмеженість життя (live from day to day, live for the moment, be living on borrowed time, live out your life / days, live in the past, late in life, live to fight / see another day);

– **«духовно-моральний»:** законслухняність, шанування моральних принципів (live by a principle / rule), ігнорування «неписаних правил» (live a lie, lead a double life);

– **«діяльний»:** неробство (live in idleness), надмірна активність (live fast, lead a fast life, take one's life in both hands and eat it);

– **«психологічний»:** віддаленість від реального життя (live in a fool's paradise; live in a dream / fantasy / imaginary world; live in a world of your own), замкнутість в способі життя (live within oneself);

– **«соціальний»:** особливості та характеристика сімейного життя (live in sin, live on tally, live under the cat's foot, live like Philemon and Baucis), суспільного життя (live out of / from suitcases) [10, с. 96].

Аналіз зібраного мовного матеріалу свідчить про те, що метафоричні номінації концепту LIFE англійської мови будуються на певних концептуальних метафорах.

Так, у метафорі *«life is a substance»*, життя мислиться як «ідеальна субстанція», яку можна «вдихнути» (put life into something, breath (infuse a) new life into / give new life to, galvanize life into, recall to life) або «випустити» (Gasp out one's life, yield (up) the life).

Життя може бути якимось *«простором»* або *«вмістилищем»*. Метафора «life is a container» закладена в наступних фразеологічних одиницях: be settled in life, be in someone's life, begin (enter) life, bring to life, come to life, galvanize into (to) life, raise to life, depart (from) this life.

У наступних прикладах образне уявлення про життя обігрується через метафору *«life is a being»*. Як жива істота, воно (життя) піддається емоційному впливу, його можна налякати, піддати мукам (bother, harass, nag, plague, worry the life out of somebody, guay the life out of somebody, frighten / scare the life out of someone), замаху (seek somebody's life) [12–14].

Життя можна «задушити» (chock the life out of somebody) або врятувати (escape with life and limb).

В англомовній картині світу концепт LIFE представлений як якась *«речова»* сутність, що має фізичні характеристики, наприклад, розмір: життя представлено як щось «велике, неосяжне»: as large as life, (as) big as life. На можливість вимірювати життя вказують також і міра вимірювання довжини inch: within an inch of your / its life. Життя як якийсь артефакт можна взяти в «долоні»: take one's life in / into one's own hands.

До числа «артефактних» концептуальних метафор відноситься метафора *«life is property»*: життя можна віддати, його можна пожертвувати (Give one's life, lay down one's life), забрати (take somebody's life, take one's life), втратити (lose one's life), або «купити» (give somebody a new lease on life, give something / somebody a new lease of life).

Необхідно підкреслити, що вербалізатори концепту LIFE на рівні фразеологічних одиниць концептуалізують життя як

вищу цінність. Наступні фразеологізми побудовані на концептуальній метафорі «life is value»: as much as one's life is worth, for dear life, hang / hold on (to something / someone) for dear life. За життя відчайдушно борються «flee / fight / ride / run for one's life / for dear life, be fighting for your life», ним ризикують (take one's life in one's hands), його рятують (save one's life), воно є «всім»: be somebody's (whole) life. У цих ФО ціннісна складова структури концепту LIFE висувається на перший план [11, с. 74].

Підсумовуючи, зазначимо, що когнітивно-концептуальний аналіз концепту LIFE на рівні ФО, що вербалізують цей концепт, показує яскраво виражені неоднорідні образи, які структурують концепт LIFE в англомовній картині світу, що пояснюється наявністю багатьох асоціативних зв'язків концепту з різноманітними образами предметів і явищ. Відповідно, підкреслюється глибинна когнітивна сутність досліджуваного концепту. Концептуальні метафори розкривають його з несподіваного боку, персоніфікують і наділяють «конкретними» фізичними та ціннісними характеристиками.

Під час аналізу концепту LIFE також виявлено асоціативно-ціннісний ряд, пов'язаний з добуванням, зароблянням грошей і пов'язує хороше життя з достатком і навпаки. Класифікація концептуальних ознак концепту LIFE, виділених за допомогою аналізу його фразеологічних номінацій доповнюється такими «периферійними» аспектами «Способу життя», як матеріальний, часовий, духовно-моральний, діяльний, психологічний і соціальний.

Перспективою подальшого дослідження є порівняльний аналіз концептів LIFE в англомовній картині світу та концепту ЖИТТЯ в україномовній картині світу. Оскільки, такі концепти належать до багатовимірних ментальних одиниць, що мають широку репрезентативність у національних мовних картинах світу, розкривають самобутність національного семіотичного простору і дозволяють визначити особливості етнічних світоглядних орієнтирів та своєрідність світосприйняття.

Література:

1. Астахова Е.В. Репрезентация фрейма «instruction» в различных видах дискурса. *Языковая картина мира: лингвистический и культурологический аспекты* : мат-лы IV Международной научно-практической конференции, г. Бийск, 16–17 октября 2008 г. Бийск, 2008. С. 206–209.
2. Попова З.Д., Стернин И.А. Когнитивная лингвистика. Москва : АСТ : Восток-Запад, 2007. 314 с.
3. Батчулуун Д. Лингвокультурологические и лингводидактические аспекты пословиц. *Языковая картина мира: лингвистический и культурологический аспекты* : мат-лы IV Международной научно-практической конференции, г. Бийск, 16–17 октября 2008 г. Бийск, 2008. С. 7–10.
4. Кабанцева Н. В. Семантична класифікація метафори в публіцистиці на матеріалі англійської та української мов. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2014. Вип. 10 (2). С. 92–94.
5. Македонова О. Д. Концептуальна метафора у сучасному рекламному дискурсі США. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2015. Вип. 58. С. 107–109.
6. Близнюк О.О. Концепти «життя» і «смерть»: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.11 – «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Київ, 2008. 20 с.

7. Новикова Н.А. Концептуальная диада «жизнь–смерть» и ее языковое воплощение в русской фразеологии, паремииологии и афористике : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Череповец, 2003. 190 с.
8. Демидкина Е.А. Фразеологизмы, паремии и афоризмы как средство объективации концепта «Leben» в немецкой языковой картине мира : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04. Саратов, 2007. 264 с.
9. Саевич И.Г. Семіотична опозиція ЖИТТЯ – СМЕРТЬ у слов'янських лінгвокультурах. *Концепти і контрасти*. Одеса : видавельський дім «Гельветика», 2017. С. 137–145.
10. Осипова О.Б. Когнитивно-концептуальный анализ репрезентации концепта LIFE во фразеологическом фонде английского языка. *Вестник Челябинского университета. Серия : Филология. Искусствоведение*. 2012. №21 (275). Вып. 68. С. 93–96.
11. Тарасенко В.В. Вербализация концептов «жизнь» и «смерть» в русском и английском языках. *Лингвистика: вопросы теории и методики : сборник научных и научно-методических статей* / под общ ред И.В. Крисановой. Комсомольск-на-Амуре : Издательство АмГПУ, 2008. С. 72–79.
12. The Oxford Dictionary of Phrase, Saying, and Quotation / E. Knowles. Oxford University Press, 1998. 694 p.
13. The Oxford Thesaurus: an A–Z Dictionary of Synonyms / L. Urdang. Oxford : Clarendon Press, 1991. 1042 p.
14. The Penguin Dictionary of Proverbs /R. Fergusson. 2nd ed. England : Penguin Books, 2000.

Push O., Hasiuk N. Concept Life in the English language world

The article is devoted to the study of English-language aphorisms and aphoristic expressions as the dominant means of verbalizing the phenomenon of LIFE in the English-language picture of the world. This article presents a cognitive-conceptual analysis of the ways in which the LIFE concept is represented. The article deals with the issue of the diversity

of semantic groups, with which the expressions of the concept under consideration are related. The material for the study became English phraseological units, obtained by a continuous sample of bilingual and explanatory dictionaries. The analysis of conceptual characteristics suggests that in the phraseological nominations the concept LIFE is marked positively, and on the other hand it is negative. The leading factor determining the estimated attitude to the phenomenon of “life” is the material aspect: the positive assessment of the LIFE concept is mainly due to material well-being, and the negative – with its absence.

Analyzing the semantic content of the phraseological nominations of the LIFE concept, one can distinguish the following aspects of the “way of life”: material, spiritual, moral, social, psychological, active, and time-consuming. In the English-language picture of the world, the LIFE concept is presented as a kind of “real” entity that has physical characteristics, as a living being, it (life) is subjected to emotional influence, it can be frightened, tormented, life is conceived as an “ideal substance” that you can “breathe in”. The LIFE concept converts at the level of phraseological units conceptualize life as a supreme value. The cognitive-conceptual analysis of the concept of LIFE at the level of the phraseological units that verbalizes this concept, shows vividly expressed inhomogeneous images that structure the concept of LIFE in the English-language picture of the world, due to the presence of many associative relationships of the concept with various images of objects and phenomena.

Thus, the deep cognitive essence of the investigated concept is emphasized. Conceptual metaphors reveal it from the unexpected side, personalize and give “concrete” physical and value characteristics.

Key words: phraseology, language picture of the world, concept, cognitive linguistics, language and thinking.

Самаріна В. В.,*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики**Національного аерокосмічного університету імені М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Анотація. Незважаючи на те, що сучасні програми мовної освіти і підготовки викладачів іноземних мов значною мірою засновані на дослідженнях у галузі вивчення мови, залишається фактом, що мовні курси, підручники до них і огляд граматики, як правило, повільно приймають результати таких досліджень. Отже, мета статті – показати, що застосування когнітивної лінгвістики до вивчення і навчання мови є засобом для подолання розриву між цими дистанційованими дисциплінами, що в значному ступені зацікавлює. Розглядаються теоретичні основи викладання іноземних мов в аспекті когнітивної лінгвістики. Когнітивні методи належать до психологічних моделей, які пояснюють процес навчання і закріплення знань, отриманих в процесі формування, обробки і розглядаються як цілісна подія. Методи, що розширюють усвідомлення, включають такі методи, як пояснення і систематизація за допомогою аналізу і узагальнення (наприклад, класифікація, ієрархія). Отже, учень повинен отримати уявлення про закономірності, що вивчаються.

Для викладачів іноземних мов вибір методу є ключовим питанням їх практичної діяльності, який значною мірою визначає повсякденну рутину викладання. Тому вивчення і обговорення методів викладання є також одним з основних напрямів прикладних наук у галузі викладання і вивчення іноземних мов, що має далекосяжні наслідки не тільки для навчального процесу, а й для розроблення навчальних матеріалів і програм, зокрема для підготовки і підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов. У цьому контексті центральним явищем, яке ще не досить вивчено, є сфера напруженості між методами як науково обґрунтованої концепції, з одного боку, і застосуванням методів, процедур і повсякденної практики – з іншого. Якщо спробувати знайти розумний компроміс на тлі численних індивідуальних презентацій і відповідних критичних зауважень, складається враження, що сьогодні прийнятною є інтеграція певних елементів і принципів, які поширюються за допомогою так званих інноваційних альтернативних методів, в загальні навчально-методичні концепції вивчення і викладання іноземних мов.

Ключові слова: метод посередництва, метод граматичного перекладу, аудіолінгвальний метод, комунікативний підхід, асиміляція, адаптація, акомодация

Постановка проблеми. Історія викладання іноземних мов, а відповідно й наук, пов'язаних із викладанням і вивченням іноземних мов, супроводжується питанням щодо «найкращого» методу в аспекті співвідношення між витраченими зусиллями і досягнутими результатами для викладачів і, зокрема, учнів, щодо найбільш ефективного методу посередництва, на дане питання давалися або даються різні відповіді в залежності від епохи та культурних умов.

Історія дидактики іноземних мов показала, що застосування підходів закритого типу на практиці неодноразово терпіло невдачу. Спроби дослідити методи для визначення їх переваги над іншими методами також не увінчалися успіхом, почасти тому, що ні процеси, що відбуваються з учнем, ні взаємодія між учителем і учнем не становили інтересу в цих дослідженнях. Тому, на думку дослідників у галузі навчання мовам та суміжних дисциплін, зусилля із дидактичних досліджень іноземної мови повинні бути спрямовані скоріше на теоретичне і емпіричне вивчення цих процесів, ніж на подальше формулювання більш-менш ймовірних «методологічних» пропозицій без достатніх підстав. Якщо, проте, вони вважаються необхідними, вони повинні бути підкріплені відповідними застереженнями, а не просто декларуватися як істина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більш реалістичним підходом, тобто підходом, більш відкритим для наукового вивчення, вважається підхід, при якому порівнюються деякі обмежені і піддаються визначенню методики вивчення іноземних мов, які можна відстежувати на практиці і створювати проблеми. На основі цих оглядів, які повинні включати результати досліджень у галузі природничих наук, що мають стосунок до вивчення іноземних мов, а також результати цих оглядів, розробляються принципи, які можна розглядати як керівні принципи для підходів до викладання іноземних мов. Сюди належать такі: здатність до навчання, навички, потреби, реальність, роздуми, дії, орієнтовані на процес, співпрацю, інтерактивність, зміст, завдання, цілісний, свідомий і автономний характер [1, с. 290; 2, с. 80–83; 3, с. 423–427]. Перевага цих принципів полягає в тому, що вони можуть бути адаптовані до конкретних ситуацій навчання завдяки своїй високій мірі спільності. Той факт, що ці принципи повинні бути сформульовані в таких загальних виразах – дискусія про «принципи» і «методи» не нова [4; 5] – пояснюється тим, що дотепер майже немає інформації про те, що для окремих аспектів викладання іноземних мов було б більш-менш доцільно рекомендувати. Формулювання принципів також становить інтерес, оскільки вони відображають сучасний стан знань, що в основному визначається актуальними нині профільними науками.

Виклад основного матеріалу. У період саме з 1980-х років, визначений як постметод [6], переважає думка про те, що методи посередництва, як правило, не можуть бути визначені як ізольовані концепції, які замінюють одне одного в логічній послідовності. Навпаки, підкреслюється, що в головних напрямках паралельно використовуються методи посередництва (або їх компоненти), які сприймаються як щось таке, що суперечить одне одному. Наприклад, метод граматичного перекладу користувався великою популярністю в деяких частинах світу,

і в даний час прямий метод відіграє важливу роль як переважаючий метод посередництва в контексті Берлицьких мовних інститутів [7, с. 177].

Відповідно до цих міркувань, історія методів викладання іноземних мов представляється як поєднання різних методологічних аспектів [8, с. 192], які можна уявити собі як предметно-орієнтовану конкретизацію чотирьох широких базових педагогічних аспектів для укладання концепції методів посередництва [9, с. 23–64]. Отже, зрозуміло, що в методі посередництва, який акцентує увагу на мові як формі, навчальний план ґрунтується на використанні мовних систем, а аналітичне вивчення мови виходить на перший план. В індивідуальних методах посередництва один або декілька з цих (під-) аспектів проявляються різною мірою.

У XIX столітті в процесі впровадження сучасних іноземних мов у державну шкільну систему широко застосовувався так званий метод граматичного перекладу. Після вивчення класичних мов в цьому методі посередництва було формально сформульовано поняття «мова»; метою є точність (тобто формальна правильність) в розумінні і побудові власних речень і текстів. У межах методу граматичного перекладу велике значення надавалося написанню слів і аналітичному вивченню мови, яке виражається в максимально точному перекладі іноземною мовою або, навпаки, рідною мовою. Метод граматичного перекладу був провідним в підручниках як для французької мови, так і для англійської мови [10], тобто у викладанні двох найбільш широко вивчених іноземних мов в першій половині XIX століття. З появою в 1950–1960-х рр. нових підходів до досліджень мов і психології, особливо в США, в Західній Німеччині протягом 1960-х рр. стали очевидними нові очікування щодо ефективності методів посередництва, хоча на ранній стадії до них ставилися критично.

Пов'язаний із цим дискурс показує наукову обґрунтованість відображення питань щодо мови та її викладання [11, с. 142]. Ці нові очікування знайшли своє відображення, зокрема, в методологічній концепції аудіовізуального методу і його подальший розвиток у методиці, який набув великого значення в Західній Німеччині під час дискусій щодо викладання англійської мови в початковій школі (з 1960 р). Спираючись на лінгвістичну теорію структуралізму, мова формально пояснювалася умовами, наявними в її специфічній системі форм (шаблони, наприклад, у словниковому запасі, звуковій системі, побудові речень). Навички слухання і усного мовлення мають пріоритет перед читанням і письмом, викладання повинно проводитись однією мовою, головним чином у формі ситуацій, властивих повсякденному життю.

Аудіолінгвальний метод отримав подальший розвиток у популярний первісно у Франції і США аудіовізуальний метод; значною мірою цьому сприяв наступний прогрес технічних, безпосередньо візуальних (слайди, кіноплівки, діапозитиви) і акустичних (магнітофонні плівки, касети, лінгафонні кабінети) засобів, що використовуються при викладанні іноземних мов. До комплексних компонентів аудіовізуального методу входить використання візуальних засобів навчання, а також ситуаційна та контекстуальна залежність мови, тобто подавлення аналітичних методик і когнітивних елементів.

Відтоді стає помітним плюралізм методологічних характеристик (а не цілісна наукова концепція методу навчання) під егідою так званого комунікативного підходу, орієнтовано-

го на ключову мету комунікативного володіння мовою [12]. Насправді первісно це означало методично відкриту структуру вивчення іноземних мов з акцентом на вільне володіння ними, і так само відсутність формальної коректності (точності). Така переорієнтація була пов'язана з відходом від учень і предметів, але водночас зі зверненням до навчання. Так звані альтернативні методи, такі як, наприклад, метод «тихого» навчання, сугестопедія або метод повного фізичного реагування, також слід розглядати як прояв даного відкриття та переорієнтації. Такі методологічні концепції, часто розроблювальні у сфері освіти дорослих, мають тенденцію посилювати афективні компоненти порівняно з когнітивними компонентами і підкреслюють їх вирішальну роль в успіху вивчення іноземних мов [13]. Комунікативні методики в рамках комунікативного підходу, які досі домінують у навчанні іноземним мовам (включаючи практичне навчання іноземним мовам, міжкультурну дидактику, цільове навчання), об'єднує те, що вони розуміють мову функціонально і узгоджують навчальний план з мовними навичками; до основних характеристик відносяться орієнтація на продукт, колабораціонізм та індуктивні методики.

Для викладачів іноземних мов ключовим питанням їх практичної діяльності є вибір методу, який значною мірою визначає повсякденний розпорядок викладання [9, с. 93–98]. Відповідно, вивчення і обговорення методів викладання також складає основу прикладних наук, пов'язаних з викладанням і вивченням іноземних мов («ясна і класична прикладна лінгвістична проблема», [14, с. 38]), яка має далекосяжні наслідки не тільки для навчального процесу, а також для розроблення матеріалів і навчальних програм, зокрема для підготовки та підвищення кваліфікації викладачів іноземних мов. У цьому контексті центральним, але поки ще не досить вивченим явищем є протиріччя між методом як науково обґрунтованою концепцією (методами), з одного боку, і застосуванням технік, методик і повсякденної практики – з іншого (методологія; [6, с. 84; 8, с. 195–196].

Одним з основних завдань підготовки і підвищення кваліфікації (майбутніх) викладачів іноземних мов є ознайомлення їх із максимально широким спектром методів діяльності, щоб вони могли критично проаналізувати свою власну методичну поведінку (рефлексивна практика) та відповідно до ситуації створити максимально можливе співвідношення змісту, мети і учасників за допомогою вибору і розроблення методу посередництва.

Процес розуміння – це процес обробки інформації, адже необхідно розуміти тільки інформацію. Щоб зрозуміти інформацію, її необхідно проаналізувати. Основна гіпотеза полягає в тому, що нова інформація стає зрозумілою, коли індивідууму вдається узгодити її зі своїми наявними когнітивними структурами. У свою чергу, індивідуум повинен адаптувати інформацію до своїх когнітивних структур, або змінити і розширити свої когнітивні структури на основі нової інформації [15].

На думку Піаже, для досягнення цієї адаптації, тобто для вміння пристосувати власні знання і досвід до нової інформації, а також для досягнення рівноваги людина має у своєму розпорядженні два взаємодоповнюючих процеси – асиміляцію та адаптацію. Обидва процеси обробляють інформацію на стороні стимулу, завдяки чому індивідуальне попереднє знання відіграє важливу роль у цій обробці [16].

Піаже розуміє асиміляцію як процес, за допомогою якого індивід обробляє інформацію так, що вона узгоджується з його вже наявними знаннями, тобто нова інформація розуміється і інтерпретується на основі минулого досвіду і попередніх знань. Отже, нове інтегрується в існуюче [17], що розширює наявні структури.

Однак якщо людина не в змозі асимілювати нову інформацію у вже наявних знаннях, то відбувається акомодация – процес, що доповнює асиміляцію. При цьому наявні структури будуть змінені відповідно до нової інформації та досвіду; тобто власні знання пристосовані до того, з чим стикається людина. Отже, те, що існує, змінюється, створюючи розуміння.

Отже, нові структури, що виникли, стають «матеріалом для асиміляції, які, тим не менш, постійно протистоять акомодации» [16, с. 340].

Як виявилось, два процеси асиміляції та акомодации ніколи не бувають повністю незалежними. Кожна асиміляція супроводжується акомодацией, тому що інтеграція нової інформації – навіть якщо вона може бути зрозуміла і інтерпретована на основі того, що вже існує – завжди означає, що наявні знання повинні хоча б розширюватися. Це, у свою чергу, дорівнює акомодации.

В аспекті теорії ментальних моделей [18] два взаємодоповнюючих процеси асиміляції і акомодации відбуваються через конструювання і маніпулювання моделей. Асиміляція згадується як обробка, що йде на спад, а акомодация – як висхідна обробка

Спільним для обох процесів є те, що на першому етапі інформація, що підлягає обробці, представлена в робочій пам'яті. Потім робиться спроба викликати блоки знань у довготривалій пам'яті, за допомогою яких може бути оброблена представлена інформація. У разі обробки зверху вниз це успішно виконується без опору, тобто нова інформація обробляється на основі наявних знань (див. асиміляцію).

З іншого боку, в разі обробки «знизу вгору» індивіду спочатку важко викликати відповідні одиниці знань; тому, як описано в акомодации, він повинен змінити свої наявні когнітивні структури, щоб створити розуміння для себе.

Під час розроблення і впровадження мультимедійних навчальних матеріалів одного лише розгляду принципів проєктування недостатньо для досягнення бажаної цінності навчання. Найімовірніше, необхідно зробити уточнення, наприклад: – На якій мові і культурі я базуюся? або – Як мені пояснити мову і культуру моїм учням? У цьому контексті когнітивно-лінгвістичні підходи мають великий потенціал для опису концептуальної мотивації мови і граматики. Відповідно до цього когнітивно-лінгвістичного розуміння мови, мова являє собою значиму систему, яка дозволяє мовцю осмислювати свій власний досвід про світ різними шляхами. Інакше кажучи, мовець є «концептуалізатором» у центрі лінгвістичних комунікаційних процесів. Проте форми подання в когнітивній лінгвістиці не можуть бути безпосередньо перенесені в навчальний контекст, оскільки вони часто є занадто абстрактними і, отже, не дають учням доступу до особливо легкого підходу до мови. Наприклад, учням може бути складно пов'язати щось з учасниками та діями певних сцен.

Висновки. Когнітивні лінгвістичні підходи мають великий потенціал, оскільки вони описують мову так, щоб учні змогли використовувати концептуально легший підхід.

Література:

1. Herlemann, Brigitte (1986): Semantiserungsprobleme im DaF/DaZ-Unterricht. Zum Beispiel Kontaktaufnahme – Kontaktbeendigung: Begrüßen – Verabschieden. In: Ralf Eppeneder (Hg.): *Routinen im Fremdspracherwerb*. München, 262–342. Nachtrag 1–37.
2. Brown, Douglas H. (1994): *Teaching by principles. An interactive approach to language pedagogy*. Englewood Cliffs, N. J.
3. Wolff, Dieter (1994): Der Konstruktivismus: Ein neues Paradigma in der Fremdsprachendidaktik. In: *DNS* 93/5, 407–429.
4. Butzkamm, Wolfgang (1982): Methoden und Prinzipien. In: *PRAXIS* 29/3, 318–320.
5. Sauer, Helmut (1982): Eine neue Methode oder modifizierte Prinzipien für den Fremdsprachenunterricht: Review article zu W. Butzkamm: Praxis und Theorie der bilingualen Methode. In: *PRAXIS* 29/1, 15–22.
6. Kumaravadivelu, B. (2006): *Understanding language teaching. From method to post-method*. New York.
7. Larsen-Freeman, D. (2000): *Techniques and principles in language teaching*. 2. Aufl. Oxford.
8. Thornbury, S. (2011): Language teaching methodology, in: J. Simpson (Hrsg.): *The Routledge handbook of applied linguistics*. Abingdon, New York, 185–199.
9. Terhart, E. (2005): *Lehr-Lernmethoden. Eine Einführung in Probleme der methodischen Organisation von Lehren und Lernen*, 4. erg. Aufl. Weinheim und München.
10. Fick, J. C. (1800): *Theoretisch-praktische Anweisung zur leichtern Erlernung der Englischen Sprache. Erster Theil*, 3. Aufl. (1. Aufl. 1793). Erlangen.
11. Hüllen, W. (2005): *Kleine Geschichte des Fremdsprachenlernens*. Berlin.
12. Piepho, H.-E. (1974): *Kommunikative Kompetenz als übergeordnetes Lernziel im Englischunterricht*. Limburg.
13. Ortner, B. (1998): *Alternative Methoden im Fremdsprachenunterricht. Lerntheoretischer Hintergrund und praktische Umsetzung*. Ismaning.
14. Cook, G. (2003): *Applied linguistics*. Oxford.
15. Hilgard, Ernest R. & Bower, Gordon H. (1975): *Theories of Learning*. Pren-tice-Hall, Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
16. Piaget, Jean (1975): *Der Aufbau der Wirklichkeit beim Kinde*. Gesammelte Werke. Band 2. Studienausgabe. Stuttgart: Klett Verlag.
17. Buggle, Franz (1997): *Die Entwicklungspsychologie Jean Piagets*. Stuttgart, Berlin, Köln: Kohlhammer. 3. Auflage.
18. Seel, Norbert M. & Dinter, Frank R. (1991): Induktives Denken und Analogiebildung. *Unterrichtswissenschaft* 19, 98–110

Samarina V. Methodical concepts for German as a foreign language

Summary. Despite the fact that modern language education and language teacher training programs are well grounded in acquisition research, the fact remains that language classes, their textbooks, and review grammars tend to be slow in accepting such research findings. Therefore, the purpose of this article is to show that the application of cognitive linguistics to language acquisition and instruction offers an intriguing venue for bridging the gap between these estranged disciplines. It discusses the theoretical underpinnings of teaching foreign languages from the point of view of cognitive linguistics. Cognitive methods refer to psychological models that explain the learning and retention of what has been learned through creative, processing-oriented mechanisms and view the learning process as a holistic event. Methods that increase awareness include techniques such as explaining and systematizing through analysis and synthesis (e.g. classification, hierarchization). In this way the learner should gain insight into the regularity of the language to be learned.

For foreign language teachers, the choice of method is a core question of their practical actions, which to

a large extent determines the day-to-day routine of teaching. The study and discussion of teaching methods is therefore also a core content of the applied sciences concerned with teaching and learning foreign languages, which has far-reaching consequences not only for the teaching process, but also for the development of materials and curricula and, in particular, for the training and further training of foreign language teachers. In this context, a central phenomenon that has not yet been researched enough is the area of tension between methods as a scientifically comprehensive concept on the one hand and as the application of techniques, proce-

dures and everyday practices on the other. If one tries to consider a cautious balance against the background of the many individual presentations and corresponding critical arguments, it meanwhile seems to be generally accepted to integrate certain elements and principles, which are propagated by the so-called innovative alternative methods, into the common didactic-methodical concepts of foreign language learning and teaching.

Key words: mediation method, grammatical translation method, audiolingual method, communication approach, assimilation, adaptation, accommodation.

Семенюк О. А.,

аспірант кафедри романських мов та інтерлінгвістики
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ІДІОСТИЛЬ АВТОРА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЙОГО КАРТИНИ СВІТУ

Анотація. Дослідження присвячене актуальній проблемі мовної особистості автора загалом та авторського ідіостилю зокрема в межах дослідження сучасного художнього дискурсу. Теорія дискурсу є одним із напрямів сучасного мовознавства, який активно розвивається, особливо, з огляду на антропоцентричність сучасних лінгвістичних досліджень. Мовознавці все більше схиляються до висновку щодо важливості вивчення ролі людини у функціонуванні мови, яка розглядається як культурний простір функціонування ціннісних орієнтирів певного народу на певному етапі його еволюції.

Можемо стверджувати, що в результаті дослідження нам вдалося встановити вплив вивчення ідіостилю автора на загальне розуміння основних векторів розвитку мови та культури епохи.

Виявлено, що концепція мовної особистості є синтезом психологічного та мовознавчого знання, що сприяє узагальненню образу носія мови як об'єкта мовного впливу.

Під час наукової розвідки нами були розглянуті основні підходи до вивчення понять мовної особистості та ідіостилю автора. Було встановлено, що думки сучасних мовознавців різняться щодо дефініції та змісту цих термінів, як наслідок, спосіб дослідження визначається розумінням самого терміна. Водночас множинність напрямів вивчення ускладнює визначення єдиного розуміння поняття.

Результати дослідження показали, що більшість мовознавців, які займаються вивченням поняття авторського ідіостилю, ототожнюють ідіостиль та стилістичні переваги автора.

Встановлено, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичного вчення, ідіостиль вивчається у двох площинах: лексико-семантичній – як сукупність мовних засобів і комунікативній – екстралінгвістична категорія вираження унікальності творчої особистості автора.

Проаналізовано основні підходи до вивчення ідіостилю, а саме: функціональний, комунікативний та когнітивний. Визначено чинники утворення ідіостилю письменника, а також основні ознаки авторського ідіостилю.

Ключові слова: ідіостиль, ідіолект, мовна особистість, мовна картина світу.

Постановка проблеми. Антропоцентричний напрям розвитку сучасної науки визначив логоцентризм одним із головних векторів дослідження. Мова розглядається як джерело ціннісно-змістовного простору культури, яке дає змогу певній етнокультурній групі вийти на авансцену певного історичного відрізка. Водночас закономірним є вивчення людини як мовної особистості в результаті усвідомлення особистісного першопочатку в мові. На сучасному етапі розвитку мовознавства вивчення мовної особистості тісно пов'язане з вивченням письменницького ідіостилю. Дослідження мови письменника не лише розкриває особливості його творчої манери письма, але й дає змогу зрозуміти особливості та основні тенденції розвитку мови та культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різноманітних аспектів мовної особистості займалися такі лінгвісти як І. Бехта, Г. Богін, В. Виноградов, Є. Іванцова, Ю. Караулов, Н. Фролов, І. Чернухіна та інші.

Уперше сам термін *мовна особистість* було запропоновано В. Виноградовим, який займався дослідженням мовної особистості саме у художній літературі, адже художній текст є творчим полем мовної особистості. Саме В. Виноградов уперше здійснив опис окремих мовних особистостей [4, с. 25].

І. Бехта, базуючись на понятті *образ автора*, виділив у художньому тексті образ наратора. Він зазначав: «Саме наратор є тим суб'єктом свідомості, який безпосередньо втілений у тексті і з яким має справу читач» [2, с. 214].

Н. Фролов розглядає мовну особистість як людину, яка здатна здійснювати мовленнєву діяльність, керуючись певною сукупністю вербальних засобів [12, с. 321].

Ю. Караулов у своїй монографії наводить декілька визначень цього поняття. У вузькому значенні під мовною особистістю він розглядає особистість, яка виражена у мові та через мову. У більш широкому значенні мовознавець розглядає мовну особистість як сукупність здібностей та характеристик людини, які зумовлюють створення та сприйняття текстів [6, с. 48].

Попри це є значна кількість різних визначень цього поняття, а також синонімічне вживання таких понять, як *мовленнєва особистість*, *комунікативна особистість*, *мовний портрет* тощо, що пов'язано з різними підходами учених до його вивчення.

Значущість мовної особистості письменника визначається його індивідуальними мовними особливостями, які відображають індивідуально-авторську вербально-семантичну систему. Саме тому особливість художнього тексту полягає в тому, що йому завжди притаманна неповторна авторська індивідуальність, що дозволяє говорити про авторський ідіостиль. Це поняття є характерним для сучасних робіт у даному лінгвістичному напрямку. Так, В. Карасик розглядає даний термін як ідіолект відомих майстрів слова [5, с. 89]. А. Баранов визначає ідіостиль як сукупність ментальних та мовних структур художнього світу письменника [1, с. 74].

Починаючи з другої половини ХХ століття мовознавці почали заглиблюватися у вивчення ідіостилю автора. Зокрема, це поняття досліджували В. Виноградов, Г. Винокур, В. Григор'єв, Б. Ларін, а серед сучасних мовознавців – Н. Болотова, Н. Головченко, В. Кухаренко, І. Тарасова та інші.

Проте у мовознавців відсутні спільні підходи до визначення поняття *ідіостиль*. Більшість лінгвістів спираються на дефініцію В. Виноградова, який трактує ідіостиль як «складну, але структурно поєднану та внутрішньо зв'язану систему специфічних мовнолітературних засобів і форм словесного творчого вираження, притаманних текстовій діяльності певного автора»

[4, с. 27]. Вчений вважав, що в індивідуальному стилі відбувається використання мовних засобів в нових функціях.

Н. Болотнова у своїх дослідженнях розглядає ідіостиль як сукупність мовно-когнітивних механізмів та систему асоціативно-сміслових полів створення текстового простору певним автором [3, с. 96].

І. Тарасова трактує ідіостиль як спосіб думати і говорити про світ, а також як сукупність мовних і ментальних структур художнього світу автора [10, с. 320].

Р. Фаулер вивчає ідіостиль як відображення характерного способу розуміння світу, яке автор втілює в тексті [14, с. 19].

У нашому дослідженні ми хочемо зосередити увагу на аналізі понять *мовна особистість автора* та *ідіостиль автора*, а також на виявленні зв'язків між ними.

Мета статті. Метою нашої наукової розвідки є:

1) аналіз поняття *мовна особистість автора* та *ідіостиль автора*;

2) виокремлення чинників появи індивідуального стилю, а також його складників. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань:

– проаналізувати поняття *мовна особистість автора* та *ідіостиль автора*;

– систематизувати підходи до вивчення поняття *ідіостиль*;

– використовуючи лінгвокультурологічний підхід визначити чинники та складники ідіостилу письменника як рефлексору стану певної історичної епохи.

Виклад основного матеріалу. Переорієнтація лінгвістичних досліджень у бік антропоцентризму призвела до появи нових понять у мовознавстві, зокрема до виникнення терміну *мовна особистість*. Власне сама структура терміна вказує на безпосередній зв'язок між мовою та особистістю її носія. Без дослідження творця і носія мови, конкретної мовної особистості, неможливо пізнати та дослідити мову саму по собі.

Поняття *особистість* стосується суспільної сутності людини, засвоєння нею виробничого та духовного досвіду суспільства. «Особистість – аспект внутрішнього світу людини, що характеризується унікальністю та відкритістю, реалізується в самопізнанні та самотворенні людини та об'єктивується в артефактах культури» [13, с. 457].

У психолінгвістиці поняття мовної особистості розуміється як людина, яка володіє сукупністю здатностей та характеристик, які обумовлюють створення і сприйняття нею текстів, що вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною і точністю відображення дійсності.

Лінгводидактика розглядає мовну особистість як багатоплановий та багатокомпонентний набір мовних здібностей, навичок, мовленнєвих вчинків різного ступеня складності.

Концепція мовної особистості є синтезом психологічного та мовознавчого знання. Теорія мовної особистості слугує побудові узагальненого образу носія мови як об'єкта мовного впливу. Під час вивчення мовної особистості дослідники вивчають її індивідуальний стиль на фоні мови певної епохи.

Ю. Караулов дає таке визначення мовної особистості: «Це сукупність здібностей та характеристик людини, які обумовлюють створення та сприйняття нею мовленнєвих творів (текстів), які відрізняються ступенем структурно-мовної складності, глибиною та точністю відображення дійсності, яка визначається цільовою спрямованістю» [6, с. 230]. Мовознавець вважав, що аналіз мови можливий лише на певному національно-мовному

матеріалі. На його думку, саме національний фактор наскрізною ниткою проходить через виділені ним три рівні мовної особистості, а саме:

1) Вербально-семантичний рівень, або лексикон. Функціональними одиницями даного рівня є окремі слова, тому на цьому рівні неможливо визначити особливості особистості, які б відрізняли її від інших.

2) Когнітивний рівень, або тезаурус. Його структурними елементами є узагальнені поняття, концепти, ідеї та образи. На даному рівні проявляється лексикографічне відображення художньої картини світу певного персонажа.

3) Прагматичний рівень, або прагматикон. Одиницями даного рівня є комунікативно-діяльнісні потреби індивіда. На цьому рівні мовної особистості відбувається перехід від оцінок мовної діяльності персонажа до усвідомлення його реальної діяльності в тексті. Зв'язок між одиницями прагматикону створюється залежно від сфери комунікації.

Розглянута модель мовної особистості характеризує узагальнений тип особистості. В окремо взятій культурі конкретних мовних особистостей може бути безліч і вони відрізнятимуться ступенем більшого чи меншого вираження того або іншого рівня у їх складі.

Ю. Караулов уважав, що в умовах художнього тексту функціонування мовної особистості порушує вищезазначену систему. Взаємодія всіх трьох рівнів є надзвичайно тісною, що, у свою чергу, порушує їх межі і рівні втрачають власну чіткість.

Внаслідок складної організації мовної особистості, важливість мовної особистості письменника визначається важливістю індивідуальних мовних особливостей індивідуально-авторської вербально-семантичної системи. Головною особливістю художнього тексту є те, що він завжди наділений унікальною авторською індивідуальністю, що дає змогу говорити про ідіостиль автора.

Під час нашої розвідки було констатовано, що на сучасному етапі розвитку, теорія мовної особистості вийшла за межі лінгвістичного аналізу тексту та розвивається у тих напрямках лінгвістики, які вивчають комунікативну діяльність людини.

Зокрема, В. Красних виділив 4 різновиди особистості, яка є носієм певної мовної особистості, а саме:

1. Людина, що говорить – особистість, яка породжує та сприймає мовленнєві твори.

2. Мовна особистість – особистість, що виявляє себе у мовленнєвій діяльності, володіючи певними знаннями та уявленнями.

3. Мовленнєва особистість – особистість, що реалізується у комунікації, застосовуючи ту чи іншу техніку спілкування.

4. Комунікативна особистість – конкретний учасник комунікативного акту, що діє у реальній комунікації [7, с. 150].

Водночас, в процесі нашого дослідження ми помітили зміщення дослідницького вектору із типу та жанру художнього тексту на ідіостиль. Варто зазначити, що мовознавці розходяться в думках щодо розуміння авторського ідіостилу. В сучасному мовознавстві існує чимала кількість визначень цього поняття, а також термінів на його позначення. Ідіостиль є поліаспектним поняттям і дуже часто воно пересікається з поняттям *ідіолект*.

В. Ледєнова вважає, що в процесі вибору засобів вираження авторського задуму, автор керується суб'єктивними перевагами, що в свою чергу визначає індивідуальний характер ідіостилу. На думку дослідниці, ідіолект є своєрідною індивідуалізованою версією мови [8, с. 36].

М. Федотова розуміє ідіолект як «сукупність формальних та стилістичних особливостей, притаманних мовленню певного носія мови», а ідіостиль як «індивідуальна манера певного мовленнєвого акту або художнього твору» [11, с. 321].

Залежно від мети дослідження ідіолект та ідіостиль можуть розглядатися паралельно або ізольовано один від одного, однак очевидним є їх взаємозв'язок. Ідіолект є складовою ідіостиллю. Ідіолект – це специфічні риси мови автора (лексичні, граматичні, семантичні, стилістичні особливості текстів автора). Він властивий будь-якій мовній особистості, тоді як ідіостиль письменника визначається системою національної мови.

Є чимало підходів до вивчення ідіостиллю. Перші спроби дослідження цього феномена пов'язують з іменем В. Виноградова, який заклав теоретичні основи вивчення ідіостиллю. Загалом кількість підходів до вивчення ідіостиллю є досить значною і варіюється від мистецькознавчих до математичних. Серед підходів, які є в межах антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства, варто згадати такі, як функціональний, комунікативний та когнітивний підходи.

Функціональний підхід пов'язаний із вивченням функціонування мовних одиниць в умовах художнього тексту. Предметом дослідження слугують фонетичні, лексичні, граматичні та стилістичні одиниці та категорії. Варто зазначити, що в межах цього підходу ідіостиль можна дослідити лише через взаємодію автора та тексту.

Комунікативний підхід дає змогу дослідити властивості мовних одиниць в процесі спілкування. Н. Болотнова, яка запропонувала застосування даного підходу до дослідження ідіостиллю вважає, що будь-яка поетична картина світу, створена уявою автора, повинна поділятися на власне *поетичну картину світу автора*, яка відображена у тексті та на *уявлення читача* про неї [3, с. 250]. Предметом дослідження під час застосування цього підходу буде асоціативний прошарок художніх концептів, який дозволяє дослідити як сам текст, так і його відображення в свідомості реципієнта.

У межах когнітивного підходу мова розглядається як основний засіб вираження знання про навколишній світ. Основною функціональною одиницею використання в цьому підході є концепт, як оперативна одиниця мислення, відображена в авторському тексті. Сукупність концептів створює індивідуальну концептосферу автора, яка формує авторську картину світу, в якій знаходить своє відображення реальний світ. Інтерпретація автором різноманітних концептів є основним складником його ідіостиллю.

Є. Старкова у своєму дослідженні «Проблеми розуміння феномену ідіостиллю в лінгвістичних дослідженнях» [9, с. 76] виокремлює 5 основних підходів до аналізу ідіостиллю:

1. Семантико-стилістичний, який вивчає ідіостиль як систему індивідуально-естетичного використання, притаманну певному періоду розвитку художньої літератури.

2. Лінгвопоетичний підхід розглядає ідіостиль як складну систему взаємозумовлених мовних засобів, які використовуються для створення художнього світу автора.

3. Системно-структурний підхід аналізує ідіостиль як особливий спосіб лінгвістичного конструювання світу. Згідно з цим підходом ідіостиль є своєрідним кодом творчої особистості і залежить від її способу мислення.

4. Комунікативно-діяльнісний підхід отожднює ідіостиль із творчою індивідуальністю автора та базується на концепції мовної особистості Ю. Караулова.

5. Когнітивний підхід вивчає ідіостиль як систему засобів вираження внутрішнього світу автора. Дослідження базується на комунікативній діяльності автора.

Отже, ми бачимо, що ідіостиль є досить складним та явищем, якому притаманна комплексність утворення. До чинників утворення ідіостиллю письменника можна віднести такі:

- соціально-історичні умови;
- співвіднесеність традицій та новаторства у творчості автора;
- жанрові ознаки твору;
- стани особистості письменника (уява, емоції, настрої тощо);
- світогляд та життєвий досвід.

Беручи до уваги сучасний лінгвістичний погляд на художній текст, виокремимо основні ознаки авторського ідіостиллю:

1. Ідіостиль являє собою систему мовленнєвих засобів, які використовуються автором для реалізації його комунікативної мети.

2. Ідіостиль – це спосіб відображення внутрішнього світу автора як представника певного літературного напрямку.

3. Ідіостиль відображає розуміння автором проблем, які його хвилюють.

4. Ідіостиллю притаманне використання стилістичних прийомів, нових концептів, стилістично маркованої лексики для вираження смислового та емоційного наповнення тексту.

Отже, під час нашої розвідки було встановлено, що ідіостиль автора є результатом мисленнєво-мовленнєвої діяльності, яка відображає світосприйняття та картину світу автора.

Висновки. Антропоцентричний вектор сучасної науки зумовлює зміну напрямів розвитку наукових парадигм. Отож мовознавці все більше уваги приділяють вивченню ролі людини у функціонуванні мовної системи. Водночас мова сприймається як простір культури, у якому знаходять своє відображення ціннісно-змістові орієнтири певного етносу на конкретному етапі його розвитку. Отже, дослідження мовної особистості автора та його ідіостиллю дає змогу не просто розкрити особливості творчості певного письменника, але й зрозуміти основні тенденції розвитку мови та культури епохи.

Саме тому сучасні лінгвісти активно цікавляться та спрямовують свої дослідження в напрямі авторського ідіостиллю та мовної особистості. Як було простежено в процесі нашої розвідки, нерідко думки учених різняться щодо визначення та змісту цих понять.

Питання мовної особистості та авторського ідіостиллю є актуальним не лише для мовознавців, але й для літературознавців. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в дослідженні ідіостиллю представника сучасного французького постмодернізму Гійома Мюссо.

Література:

1. Баранов А.Н. О типах сочетаемости метафорических моделей. *Вопросы языкознания*. 2003. № 2. С. 73–94.
2. Бехта І.А. Дискурс наратора в англомовній прозі. Київ : Громада, 2004. 328 с.
3. Болотнова Н.С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезаурус. Москва : Флинта, 2009. 384 с.
4. Виноградов В.В. Избранные труды. Язык и стиль русских писателей. От Карамзина до Гоголя. Москва : Наука, 1990. 388 с.
5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва : Гнозис, 2004. 390 с.

6. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. Москва, 1987. 264 с.
7. Красных В.В. Основы психолінгвістики и теории коммуникации. Москва : Гнозис, 2001. 271 с.
8. Леденева В.В. Идиостиль (к уточнению понятия). *Филологические науки*. 2001. № 5. С. 36–41.
9. Старкова Е.В. Проблемы понимания феномена идиостиля в лингвистических исследованиях. Киров, 2015. С. 76–79.
10. Тарасова И.А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского) : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. Саратов, 2004. 484 с.
11. Федотова М.А. К вопросу о разграничении понятий идиостиль и идиолект языковой личности. *Записки романо-германской филологии*. 2013. № 1. С. 130–136.
12. Фролов Н.К. Феномен языковой личности. Избранные работы по языкознанию : в 2 т. Тюмень, 2005. Т. 1. С. 321–326.
13. Філософський енциклопедичний словник Національної академії наук України / Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
14. Fowler R. *Linguistics and the Novel*. London: Methuen, 1977. 145 p.

Semeniuk O. Author's idiostyle as a reflection of the author's picture of the world

Summary. The research is devoted to the actual problem of the linguistic personality of the author in general and the author's idiostyle, in particular, in the study of modern artistic discourse. In fact, the theory of discourse is one of the areas of modern linguistics, which is actively developing, especially in terms of the anthropocentricity of modern linguistic research. Linguists are increasingly inclined to conclude on the importance of studying the role of a person in the functioning of the language, which is considered as the cul-

tural space of the functioning of the value orientations of a certain people at a certain stage of its evolution.

We can argue that as a result of the research we were able to establish the influence of the study of the author's idiostyle on the general understanding of the basic vectors of the development of its present.

It is revealed that the concept of linguistic personality is a synthesis of psychological and linguistic knowledge, which contributes to the generalization of the image of the native speaker as an object of linguistic influence.

In the course of scientific research, we considered the main approaches to the study of the concepts of linguistic personality and idiostyle of the author. It was found that the views of contemporary linguists differ in the definition and meaning of these terms, as a consequence of the way research is determined by the understanding of the term itself. However, the multiplicity directions of learning make it difficult to define a single understanding of the concept.

The results of the research showed that most linguists who study the concept of author idiostyle, identify idiostyle and stylistic advantages of the author.

It is established that at the present stage of the development of linguistic doctrine, idiostyle is studied in two planes: lexical-semantic – as a combination of linguistic means, and communicative – extra-linguistic category of expression of the uniqueness of the creative personality of the author.

The basic approaches to the research of idiostyle, namely, functional, communicative and cognitive, are analyzed. The factors of creation of the idiostyle of the writer, as well as the main features of the author's idiostyle, are determined.

Key words: idiostyle, idiollect, linguistic personality, linguistic picture of the world.

Серебрякова В. В.,

кандидат філологічних наук,

старший викладач кафедри «Філологія»

Одеського національного морського університету

ВВІЧЛИВІСТЬ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ І МОВНИЙ ФЕНОМЕН

Анотація. Представлена стаття присвячена вивченню ввічливості як соціокультурного та мовного феномену. *Актуальність* дослідження полягає у постійно зростаючому значенні ввічливості як способу пом'якшення та нейтралізації конфлікту та комунікативних непорозумінь, що можуть виникати між мовцями. Для всебічного аналізу досліджуваного поняття *ввічливість* описано як культурно-історичний феномен. Інакше кажучи, ввічливість представляє собою особливий стиль поведінки на основі шанобливого ставлення до інших членів суспільства у всіх міжособистісних взаємодіях. Ввічливості як культурно-історичному явищу властиві *мінливість, універсальність, етнокультурна специфічність*. *Мінливість* є наслідком змін критерію оцінки та норми, а особливості їхньої вербальної актуалізації залежать від процесів суспільного розвитку та комунікативного попиту. Стратегії ввічливої поведінки *універсальні*, тобто вони існують в будь-якому суспільстві, тоді як норми та їх вербальна реалізація виявляють *етнокультурну специфічність* ввічливості. Далі «ввічливість» розглянуто як засіб успішної взаємодії між партнерами з комунікації. Вивченню комунікативного аспекту ввічливості приділяється велика увага. Дослідники розглядають *ввічливість* як стратегічний принцип мовленнєвої поведінки у вигляді правил. Дотримання цих правил сприяє головній меті ввічливості – установленню, підтримці та розмиканню гармонійного та безконфліктного спілкування. Найбільш узагальнений принцип успішної комунікації, Принцип Кооперації, належить П. Грайсу. Вчений пропонує наступні максими ввічливого спілкування: *такту, великодушності, схвалення, скромності, симпатії*. Дж. Ліч пропонує власні максими ввічливого спілкування, на основі яких дослідник створює свою власну таксономію мовленнєвих актів. На думку вченого, головна мета ввічливості полягає в уникненні конфліктів між комунікантами. Після цього були розглянуті та проаналізовані поняття *ритуал, імідж, стереотип, «особиста сфера», такт, манери, вербальна рутинна, мовленнєві шаблони*, які безпосередньо пов'язані із сутністю ввічливої поведінки як інтерактивного ритуалу і вербальної рутини.

Ключові слова: ввічливість, вербальна рутинна, імідж, манери, мовленнєвий етикет, «особиста сфера», поведінкова рутинна, ритуал, стереотип, такт.

Постановка проблеми. Ввічливість посідає центральне місце в структурі соціального спілкування, а також в структурі етикетно-мовленнєвої комунікації. Як мовленнєва категорія, ввічливість може бути реалізована вербальними та невербальними засобами. Вона функціонує як спосіб пом'якшення та нейтралізації конфлікту та комунікативних непорозумінь, що виникають перманентно між людьми. Постійно зростаюче значення ввічливості в сучасному суспільстві як прескриптивної форми організації поведінки людини й зумовлює *актуальність* представленого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ввічливість, як правило, пов'язують з культурою мовлення, мовленнєвим етикетом, яким традиційно уділяється набагато більше уваги у вітчизняному та російському мовознавстві (Ф.С. Бачевич, О.О. Селіванова, А. Вежицька, В.С. Гольдін, Н.І. Формановська, Т.В. Ларина та інші). Утім, серед зарубіжних учених спостерігається тенденція виділяти ввічливість як окремий об'єкт дослідження. Ввічливість вивчається в межах психології, етнопсихології, культурології, антропології, психолінгвістики, соціолінгвістики, прагматики, теорії комунікацій тощо. Це свідчить про те, що ввічливість являє собою міждисциплінарну категорію й зумовлює постійно зростаючий інтерес учених до неї, особливо в питаннях людських взаємовідносин.

Мета статті. *Об'єктом* представленого дослідження послугувала категорія ввічливості, *предметом* – властивості категорії ввічливості як культурно-історичного явища та як стратегічного принципу мовленнєвої поведінки. *Мета* нашого дослідження полягає у детальному аналізі та описі ввічливості як соціокультурного та мовного феномену.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку *завдань*:

- описати «ввічливість» як культурно-історичний феномен та окреслити його властивості;
- проаналізувати поняття «ввічливість» як стратегію мовленнєвого спілкування;
- розглянути поняття *ритуал, імідж, стереотип, «особиста сфера», такт, манери, вербальна рутинна, мовленнєві шаблони* та встановити взаємозв'язок між ними;
- окреслити відмінності між поняттями *рутинна поведінкова та вербальна*.

Вирішення поставлених завдань потребувало використання низки *загальнонаукових методів дослідження*: описового методу, що уможливив детально описати проведений аналіз поняття «ввічливість», та *методу наукового спостереження*, що дав змогу виявити властивості ввічливості як культурно-історичного явища та окреслити її особливості як стратегії мовленнєвого спілкування.

Виклад основного матеріалу. Ввічливість як соціально значуща мовленнєва поведінка є вираженням суми певних критеріїв на рівні норми, за допомогою яких будь-яка соціальна поведінка (перш за все, вербально актуалізована) може оцінюватися як відповідна цим розпорядженням, тобто заснована на ввічливості по відношенню до партнера (на «готовність надати послугу, уважності, люб'язності» [6]).

Культурно-історичний феномен «ввічливість» як особливий стиль поведінки на основі шанобливого ставлення до інших членів суспільства у всіх міжособистісних взаємодіях завжди становив невід'ємну частину поведінкової культури і значною мірою

висловлювався за допомогою мови. Критерії оцінки соціальних взаємодій як позитивних (або негативних) склалися історично і були в згоді зі структурами громадських відносин, з такими культурними соціально-нормативними компонентами, як моральні й правові норми та правила поведінки. Ввічливості як культурно-історичному явищу властиві *мінливість, універсальність, етнокультурна специфічність*.

Мінливість є наслідком змін критерію оцінки та норми, а особливості їхньої вербальної актуалізації залежать від процесів суспільного розвитку та комунікативного попиту. Зміст поняття «ввічливості» з погляду сукупності складових його явищ і компонентів не є стійким, а навпаки, схильне до змін, які проявляються у співвідношенні цих компонентів ті їхніх функцій.

Стратегії ввічливої поведінки *універсальні*, тому що в будь-якому суспільстві можна виявити хоча б деякі узагальнені ввічливі способи поведінки (вітання, вибачення, вираження подяки, тощо) і встановити певний набір лінгвальних засобів, за допомогою яких вони реалізуються в процесі комунікації.

Норми та їх вербальна реалізація виявляють *етнокультурну специфічність*, тобто національні особливості у важливих формах комунікації, які детерміновані всім культурно-історичним фоном. Ці особливості яскраво проявляються в міжкультурному зіставленні, коли узагальнені форми комунікації однієї культури легко сприймаються як ввічливі, хоча вони не є такими.

Далі розглянемо «ввічливість» як засіб успішної взаємодії між партнерами з комунікації.

Безсумнівно, ввічливість є позамовною нормою поведінки, але її актуалізація підтримується вербально. О. Бегахель визначає мету мови ввічливості в сприянні більш успішної взаємодії людей, тобто в тому, що вони надають міжособистісному спілкуванню зручність і приємність [7, с. 54].

Вивченню комунікативного аспекту ввічливості велика увага приділялася в рамках Теорії мовленнєвих актів, наприклад, при визначенні основних постулатів, що регулюють процеси комунікації. Низка дослідників [2; 3] спробувала конкретизувати поняття *ввічливості* як стратегічний принцип мовленнєвої поведінки у вигляді правил, дотримання яких сприяє досягненню цілей мовленнєвої взаємодії комунікантів.

П. Грайс сформулював найбільш узагальнений принцип успішної комунікації, що отримав назву *Принцип Кооперації*. Цей принцип передбачає «негласну домовленість» комунікантів бути чесними в реалізації своїх комунікативних цілей та намірів, а також дотримання деяких постулатів, що регулюють сам процес спілкування [2].

На думку П. Грайса, партнери під час спілкування мають діяти відповідно до визначених етичних норм. Тому вчений пропонує наступні максими ввічливого спілкування:

- *максиму такту*, відповідно до якої треба зводити до мінімуму витрати зусиль партнера та намагатися збільшити його вигоду;
- *максиму великодушності*, що передбачає зведення мінімуму вигоди для себе, а також перекладає всі зусилля на себе;
- *максиму схвалення*, яка каже, що не треба сварити інших;
- *максиму скромності*, відповідно до якої треба уникати розбіжностей та прагнути до згоди;
- *максиму симпатії*, яка приписує бути доброзичливим.

Дж. Лакофф доповнює цей перелік максим ввічливості ще однією, що наказує надавати співрозмовнику можливість вибору та не нав'язувати свої думки [3, с. 56]. Інакше кажучи, необхідно бути *доброзичливим*.

Незважаючи на загальну морально-етичну спрямованість перерахованих принципів, правил і максим, в необхідності виконання їх всіх відмічаємо певну асиметричність ввічливості: те, що чомно по відношенню до адресата, може бути некоректним по відношенню до адресанта. Максимі ввічливості часто вступають в явне протиріччя один з одним, наприклад: відмова від люб'язної пропозиції порушує правило «Не заперечуй».

Вважаємо, що абстрактні максими і принципи, що сформульовані й використовуються в межах Теорії мовленнєвих актів, у додатку до конкретних ситуацій спілкування, зокрема етичних, потребують значного доопрацювання й конкретизації. *Принцип Кооперації* П. Грайса не дає вірної картини і навіть суперечить ввічливим стратегіям, тому що в їх реалізації набагато важливіше за допомогою певних прийомів створити видимість «щирості», ніж бути реально щирими один з одним.

Іншу спробу категоризувати детально приховані форми ввічливості за допомогою максим ввічливості здійснив інший вчений-лінгвіст, Дж. Ліч [11]. Він запропонував наступні максими ввічливого спілкування:

- *максиму такту*, щоб мінімізувати оцінку себе і максимізувати переваги іншого;
- *максиму щедрості* для мінімізації вигоду й оцінку по відношенню до себе;
- *максиму апробації*, щоб мінімізувати негативну оцінку і максимізувати позитивну оцінку інших;
- *максиму скромності*, щоб мінімізувати позитивну оцінку і максимізувати негативну оцінку себе;
- *максиму згоди*, щоб мінімізувати незгоду і максимізувати згоду між собою і іншим;
- *максиму симпатії*, щоб мінімізувати антипатію і максимізувати симпатію між собою і іншим.

Відповідно до запропонованих максим ввічливості Дж. Ліч [11, с. 247] будує свою власну таксономію мовленнєвих актів, що включає чотири класи «відповідно до того, як вони пов'язані з соціальною метою встановлення і підтримки ввічливості»:

- 1) перший клас містить компетитиви, іллокутивна мета яких конкурує з соціальною метою, наприклад: накази, вимоги, прохання, питання;
- 2) до другого класу уналежнюють конвівіали, іллокутивна мета яких збігається з соціальною метою, наприклад: пропозиції, запрошення, привітання, подяки, поздоровлення;
- 3) до третього класу належать колаборативи, іллокутивна мета яких байдужа для соціальної мети: твердження, повідомлення, оголошення, іформірованіє;
- 4) четвертий клас включає конфліктиви, іллокутивна мета яких знаходиться в конфлікті з соціальною метою: загрози, звинувачення, прокльони, догани.

Соціальна мета, на думку Дж. Ліча, полягає в тому, щоб уникати конфліктів між комунікантами. Цій меті відповідає *Теорія ввічливості*.

Ввічливість не просто відображає певну точку зору на соціальні взаємодії, яку прийнято ідентифікувати з повагою, вона передбачає своєрідні «зусилля» з боку партнерів, тобто реалізації різних «запобіжних» заходів, що забезпечують успішність та неконфліктність комунікації. До цих спеціальних прийомів, що впливають на вибір мовних засобів та словесне оформлення, які актуалізуються за певних комунікативних умов, уналежнюють:

- орієнтацію на партнера, зокрема, схвалення його відомих або приписуваних йому позитивних якостей;

– підкреслену шанобливість відповідно до очікувань партнера, піднесення партнера в соціальному і психологічному плані;
 – ослаблення або ефемізацію соціально-негативних моментів, щоб не викликати комунікативної невдачі або різного роду санкцій;

– ухилення від прямого впливу на «особисту сферу» з урахуванням рухливості її кордонів відповідно до ступеня близькості партнерів, характером ситуації спілкування (інтимна / офіційна);
 – навмисне вербальне підкреслення відправником свого скромного місця і / або підпорядкованості [11, с. 248].

За способами і засобами лінгвальної реалізації ввічливості в мовленнєвому спілкуванні у вітчизняній лінгвістиці закріпився термін *мовний етикет*.

Далі зупинимось на деяких ключових поняттях, а саме: *ритуал, імідж, стереотип, «особиста сфера», такт, манери, вербальна рутинна, мовленнєві шаблони*, які безпосередньо підводять нас до вивчення сутності ввічливої поведінки як інтерактивного ритуалу і вербальної рутини.

Е. Гоффман був першим, хто в рамках інтерактивної лінгвістики екстраполював поняття *ритуалу* на посвяченні комунікативні ситуації і ввічливі форми спілкування.

Щоб уточнити та представити інтерактивні ритуали, вчений Е. вводить центральне поняття – *імідж*, під яким він розуміє як позитивну соціальну значимість [9, с. 10]. Інтерактивний ритуал полягає у підтримці рівноваги між іміджами партнерів. Ввічлива поведінка є ритуалізованою, адже партнер з комунікації за допомогою символічних вербальних і невербальних дій показує, наскільки він сам гідний поваги і наскільки він поважає іншого [там само, с. 25]. Інакше кажучи, коли інтерактанти поведуться чемно, вони актуалізують особистісну значимість один одного щодо визнаних якостей, дотримуючись встановленого порядку дій.

На співвіднесеність понять «ритуал» і «ввічливість» вказує О. Романова, аналізуючи особливості комунікативних актів ритуального характеру [5, с. 27]. Всі комунікативні ритуальні акти дослідниця поділяє на культові та соціально-інституційні. У складі останніх вчена виділяє ритуальні акти *соціальної перфорації* і ритуальні акти *нормативно-регламентованого стану справ, речей, відносин*. Нормативно-регламентовані ритуальні акти містять у собі церемоніальні ритуальні інтеракції і акти нормативних наслідків (вибачення, вітання, подяка, тощо).

Типологія О. Романової об'єднує широкий спектр явищ та ситуацій, укладених в понятті «ритуал», де ввічливі форми органічно вплетені в більшу групу соціально-нормативних взаємодій.

Отже, поняття «ввічливість» і «ритуал» мають кілька точок перетину, але вони не є тотожними. Ввічливі комунікативні взаємодії переважно мають ритуалізований характер. Інакше кажучи, це система конвенціональних форм, які є стереотипними і повторюються в деяких ситуаціях в певній послідовності з відносно традиційним розподілом ролей. Тим не менш, ввічливість виходить за межі ритуалу, тому що ситуативна обумовленість і вибір тих чи інших засобів реалізації її стратегій можуть в значній мірі варіюватися під впливом суб'єктивного ставлення партнерів до ситуації.

Поняття «імідж», що є невід'ємною складовою ввічливої поведінки, часто його ідентифікують зі стереотипом. У нашому дослідженні ми приймаємо дефініцію поняття «стереотип», що належить А. Венцель. Отже, стереотип являє собою «вербальне (словесне) вираження переконання, яке спрямоване на соціальні

групи або окремих особистостей, що належать до цих груп. Він має логічну форму загального (абстрактного) висловлювання, в якому не виправдано спрощеним способом, з емоційно-оцінною і нормативною тенденцією якомусь класу осіб приписується (або заперечується) наявність певних властивостей або моделей поведінки» [13, с. 24].

А. Венцель також стверджує, що стереотип передбачає дії, що спрямовані на підтримку іміджу дій комунікантів. Вважаємо, що стереотипи в певній мірі взагалі зумовлюють наявність і спрямованість, тональність і специфічність тих уявлень, які індивідуум кожен раз в процесі інтеракцій неусвідомлено використовує для підтримки свого іміджу і «конструюванні» іміджу партнера.

Поняття іміджу вживається для інтерпретації таких ознак ввічливої поведінки, як «особиста сфера», такт, манери, пристойності.

Основоположним принципом взагалі спільного існування є наступний принцип: «кожен має, наскільки це можливо, залишити особисту сферу іншого недоторканою». Однак, в реальному спілкуванні не завжди можна уникнути небажаного вторгнення. З метою мінімізації шкоди від подібних дій, людина повинна вести себе ввічливо [1, с. 17].

Поняття «особиста сфера» передбачає право кожної людини на мінімум недоторканного особистого життєвого простору, в якому людина може відчувати себе впевнено і захищено [12, с. 146–147].

З «особистою сферою» пов'язане поняття *такту*, що трактується як особлива чутливість, загострене внутрішнє сприйняття людиною кордонів «особистої сфери» партнера, тональності ситуації спілкування, завдяки якому йому вдається досягати своїх комунікативних цілей і намірів за повного збереження іміджу партнера і, відповідно, свого власного навіть у найскладніших ситуаціях [10, с. 245], тоді як *манери* передбачають вміння поводитися відповідно до прийнятих норм ввічливості, надавати партнеру особливі знаки уваги.

Отже, розглянуті поняття *ритуал, імідж, стереотип, «особиста сфера», такт, манери, вербальна рутинна, мовленнєві шаблони* пов'язані між собою та спрямовані на створення сприятливих умов для гармонійного спілкування.

Ф. Кулмас [8, с. 70] розрізняє *рутинну поведінкову* і *вербальну*; тобто з одного боку, вчинки та дії, а з іншого боку, їхнє словесне оформлення. Нашу увагу надалі привертає саме мовний аспект рутини.

Ф. Кулмас виділяє типові риси мовних шаблонів. З функціонального погляду вони є мовним оформленням колективних стратегій цілеспрямованих дій і реакцій. Аналізуючи значення вербальної рутини, Ф. Кулмас позначає його як функцію вживання, тобто основне значення рутинної формули є не вільним поєднанням слів, що входять до її складу, а ідіоматичність. Вона реалізується в самому моменті використання рутинної формули як заздалегідь заданих, відомої носіям мови, рекурентної щодо конкретної ситуації. Вживання рутинних формул у мові сигналізує про соціальну та мовну компетенції мовця. Під час виведення узагальненого значення рутинної формули необхідно враховувати три основні чинники, модифікація яких змінює план вираження:

1. денотативні компоненти;
2. ситуативні компоненти;
3. ступінь стандартизації рутинної формули, тобто ступінь втрати лексичного значення складових.

З формальної точки зору, рутинна формула – це або синтаксично неповна частина речення, або повне речення – стійкий вираз – розповідне, питальне або окличне.

У розробленій Ф. Кулмас типології вербальної рутини значна частина відводиться ввічливим формулами [8, с. 83]. У їх числі вчений зазначає формули конвенційної стратегії поведінки, формули звернення, формули пом'якшення і обмежувачі непрямих мовленнєвих актів.

Основні властивості рутини в мові такі як стандартизованість, передбачуваність, рекурентність, часткова або повна ідіоматичність визначають важливість цієї складової комунікативної компетенції носія мови. Особливістю мовної рутини є і те, що вона виступає як індикатор ввічливості тільки в рамках однієї культури і тільки при обліку ситуативних і соціальних параметрів ситуації партнерами по комунікації. Незнання особливостей використання вербальної рутини нерідких культур при розбіжності стереотипних інтерпретацій ситуацій може призвести до казусів в спілкуванні [4, с. 15].

Рутинні формули в мові спрямовані на стабілізацію та інтенсифікацію комунікативних взаємодій, тому їх опис має яскраво виражений прагматичний характер і має виходити з комунікативної функції в мовному співтоваристві. Воно безпосередньо пов'язане зі слововживанням.

Ввічливість робить поведінку конвенційною. Інакше кажучи, поведінка є виразом певних норм, які, з одного боку, відображають соціально значущі морально-етичні принципи та моральні цінності й стереотипні уявлення, а з іншого боку, детерміновані всім комплексом суспільних відносин.

Висновки. Унаслідок проведеної лінгвістичної розвідки доходимо такого висновку: категорія ввічливості є невіддільною частиною гармонійного людського спілкування. Вона слугує засобом пом'якшення та нейтралізації конфліктних ситуацій. Як культурно-історичне явище, ввічливість характеризується мінливістю, універсальністю, етнокультурною специфічністю. Реалізація ввічливості здійснюється за допомогою лінгвальних форм, що мовець вживає за певних прагматичних обставин. Для опису поняття «ввічливість» необхідно залучити терміни інтерактивної лінгвістики, а саме: ритуал, імідж, стереотип, «особиста сфера», такт, манери, вербальна рутинна, мовленнєві шаблони.

Ввічливість невіддільно пов'язана з мовленнєвим етикетом, якому надається перевага у вітчизняному та російському мовознавстві. Однак слід зауважити, що ввічливість розглядається як стратегічний принцип гармонійного спілкування, тоді як мовленнєвий етикет об'єднує мовленнєві формули, або етикетні кліше, що вживаються комунікантами у певній прагматичній ситуації.

Перспективою нашого подальшого дослідження вбачаємо детальний опис лінгвальних засобів реалізації ввічливості.

Література:

1. Адамакова Э.Б. Семантико-прагматические свойства и контексты функционирования средств выражения благодарности в немецком языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Пятигорск, 2005. 172 с.
2. Грайс Г. Логика и речевое общение. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. 16. Москва, 1985. С. 217–237.
3. Лакофф Дж. Прагматика в естественной логике. *Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика*. Вып. 16. Москва, 1986. С. 46–68.

4. Ратмайер Р. Функциональные и культурно-сопоставительные аспекты прагматических клише. *Вопросы языкознания*. № 1. Москва, 1997. С. 10–25.
5. Романова Е.Г. Функционально-семантические свойства перформативных единиц в ритуальной коммуникации : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Тверь, 1997. 34 с.
6. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. Москва, 1995.
7. Behagel O. Die deutsche Sprache. Halle (Saale), 1968. 54 s.
8. Coulmas F. Poison to Your Soul. Thanks and Apologies Contrastively Viewed. *Conversational Routine*. The Hague : Mouton, 1981. P. 69–91.
9. Goffman E. Der bestätigende Austausch. *Das Individuum im öffentlichen Austausch*. Frankfurt, 1976. S. 5–15.
10. Kremos H. Höflichkeitsformeln in der französischen Sprache. *Aufforderungs-Bitt- und Dankesbezeugungen*. Zurich, 1955. S. 243–256.
11. Leech G. Principles of pragmatics. N.Y., 1983. 257 p.
12. Raible W. Sprachliche Höflichkeit (Realisierungsformen im Deutschen und im Französischen). *Zeitschrift für französische Sprache und Literatur*. Wiesbaden, Stuttgart, 1987. S. 145–168.
13. Wenzel A. Stereotype in gesprochener Sprache. *Heutiges Deutsch*. №13. Berlin, 1978. S. 15–35.

Serebriakova V. Politeness as socio-cultural and language phenomenon

Summary. The given article is devoted to the studies of politeness as socio-cultural and language phenomenon. The topicality of the present research consists in constantly increasing significance of politeness as the means of mitigating and neutralizing conflicts and communicative misunderstandings that sometimes occur between communicants. To carry out the comprehensive analysis of the notion investigated, politeness is described as a cultural and historical phenomenon. In other words, politeness is a special style of behaviour based on respectful attitude of a speaker to other members of society during any interpersonal interactions. Politeness as a cultural and historical phenomenon is characterized by changeability, universality and ethnocultural specificity. Changeability is the result of changes of evaluation and norm criteria whereas peculiarities of their verbal realization depend on the processes of social development and communicative demand. Strategies of polite behavior are universal, i.e. they exist in any society whereas norms and their verbal presentation determine the ethnocultural specificity of politeness. Further, politeness is studied as a means of felicitous interaction between communicants. The communicative aspect of politeness is greatly paid attention to. Researchers consider politeness as a strategic principle of speech behaviour that is made up of certain rules. Following these rules contributes to the main aim of politeness, i.e. establishing, supporting and terminating harmonious and conflict-free communication. The most general principle of felicitous communication is Cooperative Principle by P. Grice. The scientist suggests the following maxims of polite behavior: tact, generosity, approval, modesty, sympathy. G. Leech suggests his own maxims of polite behaviour. Then, he applies them to create his own taxonomy of speech acts. According to G. Leech, the main goal of politeness is to avoid conflicts between communicants. Finally, such notions as ritual, image, stereotype, “personal sphere”, tact, manners, verbal routine, speech clichés that are directly related to the essence of polite behaviour as interactive ritual and verbal routine are properly studied and analyzed.

Key words: behavioural routine, image, manners, “personal sphere”, politeness, ritual, speech etiquette, stereotype, tact, verbal routine.

*Соколов Д. П.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

*Махонина Н. Г.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

*Соколова О. Д.,
асистент кафедри германської філології
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ЯЗЫК ПОЛИТИКИ – ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ЯЗЫК?

Анотація. У статті розглядаються притаманні мові політики характеристики: визначається її місце серед інструментарію політичного дискурсу, диференціюються ознаки мови політики у порівнянні з ознаками професійної мови, виокремлюються функціонально-семантичні параметри мови політики взагалі та політичної лексики зокрема – абстрактність, складність, нечіткість, відносність, багатозначність, можливість множинних інтерпретацій. Стаття аргументує, що мова політики перебуває під постійним впливом професійних мов, не постаючи однією з них, і лексичний шар мови політики не можна вважати спеціалізованою термінологією. При цьому вплив спеціалізованих мов тим сильніший, чим актуальнішою є в певній ситуації відповідна тема, яку покриває той чи інший розділ спеціалізованої мови. Стаття вказує на комплексний характер мови політики та на збагачення її лексичного фонду за рахунок сфери професійного та повсякденного спілкування. Характерною рисою, що відрізняє мову політики від професійних субмов, постає притаманна лише їй система термінопонять, якими оперують суб'єкти політичного дискурсу. За допомогою мови політики здійснюється не тільки і не стільки комунікація між фахівцями. Метою будь-якої політики є здобуття влади через переконання і вплив на думку інших, причому мова політики має бути як конкретною, так і зрозумілою для широких кіл населення. Така особливість, навпаки, не притаманна мовам професійного спілкування. Терміни, які використовують політики, є зрозумілими не тільки для них, але й для «звичайних» реципієнтів, чий статус відрізняється від статусу політиків – суб'єктів політичного дискурсу.

Однією з основних характеристик політичної лексики є невизначеність – комплексна ознака, що складається з таких характеристик: абстрактність, складність, нечіткість, відносність, багатозначність і можливість множинних інтерпретацій. Політична лексика часто позначає абстрактні суспільні цінності або інші феномени загального характеру, типові для певної епохи. Вона також визначаються складністю: оскільки політика охоплює всі галузі суспільного життя, референт і денотат уживаних у політичному контексті лексем часто корелює із складними об'єктами і явищами дійсності, не доступними для безпосереднього сприйняття. Нечіткість політичної лексики проявляється передусім у контексті та утворює певні труднощі для комунікації. Відносність політичної лексики

уможливило те, що кожен з суб'єктів політичного дискурсу прагне задати власну сферу і правила вживання релевантних лексем відповідно до обраної політичної і комунікативної мети.

Отже, наявність низки формальних, змістових та функціональних параметрів мови політики не дозволяє зарахувати її до професійних мов, однак уможливило її потрапляння як особливої комунікативної явища, якому притаманні власні унікальні ознаки.

Ключові слова: політичний дискурс, мова політики, професійна мова, політична лексика.

Постановка проблеми. Политический дискурс как вербальная коммуникация, которая осуществляется в определенном социальном контексте и предметом которой является политическая жизнь [5, с. 44], является отдельным типом дискурса, сочетающим признаки экономического, дипломатического, юридического, бытового, художественного дискурса, в котором функционирует особая система способов формирования семантико-прагматического содержания.

Актуальность настоящего обсуждения обусловлена тем, что политический дискурс является сложным динамичным явлением, обладающим рядом параметров, которые требуют уточнения. Одними из наиболее характерных особенностей политического дискурса представляются границы его функционирования, идеологическая нагруженность, оперирование общественно-политической лексикой, которая подвергается изменениям в силу факторов экстралингвистической действительности, а также интенция борьбы за власть или ее сохранения [9, с. 19].

Объектом предлагаемого обсуждения является политический дискурс, а **предметом** – политический язык с присущими ему параметрами, характеристиками и лингвистическим инструментарием. Данное обсуждение стремится обобщить формальные, содержательные и функциональные параметры языка политики с **целью** определить возможность его трактовки как языка профессионального общения.

Изложение основного материала. Политический дискурс определяется как своеобразная семиотическая система, «в которой происходит модификация семантики и функций

разнотипных языковых единиц и стандартных речевых действий» [8, с. 5–6]. В этом отношении возникает ряд вопросов, например какими языковыми средствами располагает политический дискурс, можно ли интерпретировать эти языковые средства как «язык политики» и является ли этот язык профессиональным языком.

В немецкой лингвистической традиции к термину «политический язык» («politische Sprache») приравниваются такие термины, как «язык в политике» («Sprache in der Politik» – [11]) и «язык политики» («Sprache der Politik» – [14]). Так, монография Вальтера Дикманна, вышедшая в 1975 году и во многом положившая начало современному исследованию языка в политике, получила название «Sprache in der Politik. Einführung in die Pragmatik und Semantik der politischen Sprache» («Язык в политике. Введение в прагматику и семантику политического языка»). Кроме того, Вальтер Дикманн замечает, что политический язык представляет собой не столько какую-либо область грамматической и/или лексической системы, а скорее совокупность способов использования языка в политике, причем в последнем случае «политический язык охватывает все уровни языка» [12, с. 11]. Вольфганг Бергсдорф придерживается аналогичной точки зрения, употребляя термин «язык политики» (Sprache der Politik) [10, с. 130].

Что касается трактовки политического языка как профессионального языка, аналогичного юридическому или техническому языку, то на этот счет существуют различные позиции. С одной стороны, «в политическом дискурсе наблюдается конфликт двух тенденций – к понятийной точности и к смысловой неопределенности. С одной стороны, язык политики – такой же профессиональный подязык (language of special purposes, occupational variety), как, например, язык медиков, юристов, спортсменов, военных, и, будучи таковым, он должен стремиться к точности обозначения. <...> В то же время номинативная точность как свойство специального подязыка в языке политики подавляется его прагматически обусловленной смысловой неопределенностью» [8, с. 49]. С другой стороны, существенно, что ряд исследователей не отрицают специфики языка политики, однако и не приравнивают его ни к «повседневному языку» (Alltagssprache), ни к профессиональным языкам/подязыкам. Язык политики находится под постоянным влиянием профессиональных языков, не являясь одним из них, а его лексический слой нельзя считать профессиональной терминологией [12, с. 17]. При этом влияние специализированных языков тем сильнее, чем актуальней в данной ситуации становится соответствующая тема, которую покрывает та или иная область специализированного языка.

Политик – не специальность (как, например, юрист или преподаватель), а статус. Поэтому политический дискурс вообще (и язык политики в частности) «не является исключительной прерогативой профессионалов», обладающих определенной суммой знаний, соответствующим образованием, а также пользующихся специализированной терминологией [6, с. 86].

Дополнительным аргументом в этом отношении является комплексный характер языка политики, его направленность, обогащение своего лексического фонда за счет сферы профессионального и повседневного общения.

Языку политики не присущи основные признаки профессионального языка, поскольку профессиональный язык обеспечивает, прежде всего, коммуникацию между специалистами

определенной области; кроме того, в профессиональном языке имеется «код», с помощью которого зашифровываются специальные знания, и этот код является известным в полной мере только специалистам в данной области [2; 15, с. 210].

Напротив, с помощью языка политики осуществляется не только (и не столько) коммуникация между специалистами. Целью любой политики является получение через убеждения и влияние на мнение других, причем речь субъекта политического дискурса должна быть конкретной и понятной максимально широким кругам. Такая особенность, напротив, не присуща языкам профессионального общения [10, с. 129].

Термины, которые используют политики, понятны не только им, но и «обычным» реципиентам, чей статус отличается от статуса политиков как субъектов политического дискурса [13, с. 62]. Более того, если профессиональные языки, например, ученых-физиков или математиков, призваны, в частности, анализировать и интерпретировать предметы и явления внеязыковой действительности, то язык политики имеет целью конституировать, создавать эту действительность и управлять ею через воздействие на сознание представителей целевой аудитории, общественное мнение и т. д. Язык политики – не только способ осуществления власти, это также и способ формирования мировоззрения.

В отличие от языков профессионального общения, язык политики характеризуется специфическим содержанием, а не специфической формой. С формальной точки зрения язык политики отличается лишь незначительным количеством стандартизированных выражений.

Другой особенностью языка политики, которая не позволяет причислить его к профессиональным языкам, является его универсальность, то есть способность абсорбировать знания любых отраслей. Статус политиков позволяет им не только обсуждать практически все области общественной жизни, но и активно влиять на них, так что даже наиболее удаленные от политики аспекты на время могут становиться политически релевантными [4, с. 33].

Заслуживает внимания определение языка политики, предложенное И.А. Юшковым, согласно которому он рассматривается не как профессиональный язык, а как особая подсистема национального языка, предназначенная для политической коммуникации, а также «для реализации и пропаганды <...> идей, информационного влияния на членов социума (граждан) <...> в условиях существования различных взглядов в обществе» [9, с. 26].

Итак, язык политики представляет собой динамическую систему, назначение которой – интерпретация и конституирование мира. Эта система включает в себя ряд пластов – лексический, грамматический (морфология и синтаксис), фонетический и стилистический). Однако наиболее релевантным и глубоким является именно лексический слой языка политики, что объясняется несколькими причинами.

Одной из задач политика является воздействие на адресата, его убеждение, принуждение к занятию определенной позиции по актуальному вопросу, и при этом наибольшую информационную нагрузку среди всех языковых средств, находящихся в распоряжении у субъекта политического дискурса, несет лексика.

Что касается особенностей других уровней языка, например, грамматики (морфологии и синтаксиса), фонетики или

стилистических характеристик политического языка, то они выражены менее отчетливо (хотя данные аспекты также рассматриваются в качестве объекта исследования некоторых работ [1; 7]).

Вслед за А.К. Павловой, мы понимаем политическую лексику как лексику, денотативно и ассоциативно связанную с политически релевантными понятиями, которые являются предметом политической дискуссии, и используемую «для выражения политических взглядов и интересов» [6, с. 86–87]. Такая трактовка позволяет охватывать широкие пласты лексики. Основным определяющим критерием принадлежности той или иной лексической единицы к политической лексике является ее статус, определяющий правила ее функционирования в рамках политического дискурса.

Статусность выступает одним из характерных признаков политической лексики. Термин «политическая лексика» применяем исключительно к политическому дискурсу, поскольку та или иная лексема переходит в категорию политической лексики при ее актуализации в политическом дискурсе и теряет его вне политического контекста.

Следовательно, политическая лексика – это особый способ функционирования лексем в политическом дискурсе, их семантического взаимодействия и модификации. С помощью политической лексики субъекты политического дискурса не только называют/обозначают релевантные предметы и явления действительности, но и дают им оценку в соответствии со своими убеждениями и мотивами, осуществляют самоидентификацию и идентификацию позиций оппонентов.

Одной из основных характеристик политической лексики является ее неопределенность. Это комплексный параметр, состоящий из следующих характеристик: абстрактность, сложность, нечеткость, относительность, многозначность и возможность множественных интерпретаций.

Политическая лексика часто обозначает абстрактные общественные ценности или другие феномены общего характера, типичные для данной эпохи [16]: *Sicherheit, Sozialismus, Demokratie, Freiheit, Recht, Marktwirtschaft, Planwirtschaft* и т. д.

Чем более абстрактным и нечетким является значение политически релевантной лексемы, тем более разнообразными становятся ее возможные дефиниции, предложенные субъектами политического дискурса для достижения поставленной цели.

Обычно для политической лексики характерна сложная семантика. Это объясняется тем, что политика охватывает все области общественной жизни, поэтому референт и денотат употребляемых в политическом контексте лексем часто представляет собой сложные объекты и явления действительности, которые недоступны для непосредственного восприятия. Именно поэтому сложным является и сигнификат – собственно понятие, которое коррелирует с референтом и денотатом. Для понимания таких лексических единиц недостаточно простой их дефиниции. В результате осложняется не только значение политически релевантных лексем, но и их рецепция, что объясняется, в том числе, сложностью самой реальности.

Вместе с тем, в ходе анализа аспектов, влияющих на семантику политической лексики, было бы ошибкой ограничиваться только внеязыковым аспектом, поскольку язык «остается во всех этих случаях внутренне организованной структурой, смысл которой не формируется вне нее, но одновременно,

и только одновременно, с экстралингвистическим контекстом» [3, с. 32]. Следовательно, несмотря на то что многие обстоятельства, обуславливающие сложность семантики политической лексики, лежат за пределами сферы исследования лингвистики, они находят выражение и в языке, что дает возможность осуществлять полноценный лингвистический анализ факторов, определяющих значение политической лексики.

Контекст играет важную роль и в отношении следующей особенности политической лексики – нечеткости ее формы и содержания. Например, вопрос разграничения значения лексем *konservativ* и *reaktionär* сопровождается при определенных условиях (контекстуальных и коммуникативных) рядом трудностей. Семантическая нечеткость присуща всем лексемам, которые обозначают политические течения: *links, rechts, konservativ, liberal* и другие. И только в конкретном политическом контексте можно понять, к какому именно явлению объективной действительности они относятся. С точки зрения семантики нечеткость значения политической лексики приводит к тому, что даже при конкретизации семантического ядра остаются размытыми не только границы семантической периферии, но и границы ареала использования соответствующих единиц. С другой стороны, именно это делает возможным преодоление нежелательных для коммуникантов последствий данной особенности политической лексики, поскольку нечеткость ее семантики предполагает также и гибкость правил ее применения. В том или ином контексте / коммуникативной ситуации благодаря другим языковым средствам можно в достаточной степени обозначить семантику используемых лексических единиц.

Следующая черта политической лексики – ее относительность – находится во взаимосвязи с предыдущим аспектом и во многом определяется экстралингвистическими факторами, в частности плюрализмом позиций, репрезентантами которых являются субъекты политического дискурса. Каждый из них в соответствии с выбранной политической и коммуникативной цели стремится задать собственную сферу и правила употребления релевантных лексем, в контексте которых значение этих лексем конкретизируется нужным для говорящего способом.

Так, лексемы *konservativ, liberal, sozialistisch, populistisch* могут использоваться представителями различных политических партий, и получать соответствующие коннотации – вплоть до диаметрально противоположных. Окончательное значение зависит от того, кто именно обозначает свою или чужую политическую силу консервативной, либеральной или популистской. При этом каждый политик пытается очертить собственный диапазон использования этих обозначений.

Если многозначность (полисемия) присуща языковым единицам и вне политического дискурса, то многозначность при одновременной возможности множественных интерпретаций тех или иных лексем является особенностью, которая характерна в основном для политической лексики. Например, лексема *demokratisch* может употребляться в контекстах, которые представляют ее различные, но взаимосвязанные оттенки значения: «*demokratisches Verhalten am Arbeitsplatz*» и «*demokratische Wahlen*». Общей характеристикой в этом случае является положительная коннотация лексемы «*demokratisch*». В то же время, например, для обозначения государства, существовавшего на территории Восточной Германии, в ФРГ используются различные лексемы: они могут быть нейтральными (*Deutsche*

Demokratische Republik, DDR) или идеологически нагруженными, причем во втором случае идеологическая интерпретация предполагает пейоризацию значения этой лексемы (*Ostzone, Sowjetzone, sowjetisch besetzte Zone, SBZ, so genannte «DDR», «DDR»*).

Если многозначность / полисемия политической лексики представляется важным компонентом политического общения и легко нивелируется контекстом, то возможность множественных интерпретаций является серьезной нагрузкой для политической коммуникации в целом.

Выводы. Таким образом, язык политики не может в полной мере считаться профессиональным языком, поскольку он обладает уникальным комплексом формальных, содержательных и функциональных параметров, среди которых важно положение занимает политическая лексика.

Перспективой данного обсуждения считаем дифференциацию параметров политической лексики в контексте идеологизованности ее семантики.

Литература:

1. Воякина Е.Ю., Королева Л.Ю. Семантико-стилистические особенности общественно-политического дискурса. Тамбов : Изд-во ИП Чеснокова А. В., 2013. 118 с.
2. Коваленко В.М. До проблеми співвідношення термінологічної та не термінологічної лексики. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Міжвузівський збірник наукових праць «Лінгвістика та літературознавство»*. Київ-Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. № 11. Ч. 1. С. 53–56.
3. Колшанский Г.В. Контекстная семантика. Москва : URSS, 2005. 147 с.
4. Малышева Е.Г. Идеологема как лингвокогнитивный феномен: определение и классификация. *Политическая лингвистика*. Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2009. № 4 (30). С. 32–40.
5. Маслова В.А. Политический дискурс: языковые игры или игры в слова? *Политическая лингвистика*. Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2008. № (1) 24. С. 43–47.
6. Павлова Е.К. Лексические аспекты дисгармонии политического дискурса. *Филологические науки*, 2008. № 1. С. 85–93.
7. Сотников А.В. Просодичні засоби актуалізації комунікативно-прагматичних інтенцій у британській політичній промові (експериментально-фонетичне дослідження) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2012. 274 с.
8. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса. Москва : Гнозис, 2004. 324 с.
9. Юшковець І.А. Комунікативні стратегії і тактики в політичному дискурсі канцлерів ФРН (на матеріалі урядових заяв і політичних виступів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Донецький національний університет. Донецьк, 2008. 215 с.
10. Bergsdorf W. Von Adenauer bis Kohl: Fahnenwörter im Spannungsfeld der deutschen Politik / O. Panagl (Hg.). *Fahnenwörter der Politik*. Wien : Böhlau, 1998. S. 127–138.
11. Dieckmann W. Sprache in der Politik. Einführung in die Pragmatik und Semantik der politischen Sprache. Heidelberg : Winter, 1975. 147 s.
12. Dieckmann W. Deutsch: politisch – politische Sprache im Gefüge des Deutschen / J. Kilian (Hg.). *Sprache und Politik*. Mannheim : Dudenverl, 2005. S. 11–30.
13. Geißner H.K. Demokratie als sprachliche Lebensform. Ideale Sprach(gebrauchs)konzepte der parlamentarischen Demokratie / J. Kilian (Hg.). *Sprache und Politik*. Mannheim : Dudenverl, 2005. S. 57–73.
14. Girth H. *Sprache und Sprachverwendung in der Politik*. Tübingen : Niemeyer, 2002. 127 s.
15. Klein J. Insider-Lesearten. Einige Regeln zur latenten Fachkommunikation in Parteiprogrammen / J. Klein (Hg.). *Sprachstrategien und Dialogblockaden*. Berlin, New York : de Gruyter, 1996. S. 201–210.
16. Panagl O. Wortbildungen und politische Semantik / H. Stürmer (Hg.). *Politische Konzepte und verbale Strategien*. Frankfurt am Main : Lang, 2002. S. 49–62.

Sokolov D., Makhonina N., Sokolova O. Political language – professional language?

Summary. The article deals with the characteristic of political language: it determines its place among the tools of political discourse, differentiates the features of political language in comparison with the signs of the professional language, investigates the functional and semantic parameters of the political language in general and those of political vocabulary in particular – abstractness, complexity, vagueness, relativity, polysemy, the possibility of multiple interpretations. In political discourse there is a conflict of two tendencies – towards the precision used notions towards the uncertainty of meaning. On the one hand, the language of politics could be interpreted as a language of special purposes, such as the language of physicians or lawyers, and, as such, it should strive for the accuracy of any notation. At the same time, nominative accuracy as one of properties of specialized sub-languages is suppressed in the language of politics by its pragmatically conditioned semantic uncertainty. Being a politician does not imply being a specialist in the relevant professional area (as it is the case for lawyers or teachers). Being a politician is all about status. Therefore, political discourse in general (and the language of politics in particular) should be considered as a dynamic system aimed at the interpretation and construction of the reality, as well as at convincing the others, whereas the political lexis is a special way of how lexemes function in the political discourse, how they interact and modify each other.

One of the main characteristics of political vocabulary units is their uncertainty – a complex feature consisting of the following parameters: abstractness, complexity, vagueness, relativity, polysemy and the possibility of multiple interpretations. Firstly, political vocabulary often refers to abstract social values or other phenomena of general character. Secondly, since politics covers all areas of public life, the referent and denotate of the lexemes used in the political context often correlate with complex objects and phenomena of reality that are not accessible to direct perception. Thirdly, the vagueness of political vocabulary is primarily manifested in the context and creates some difficulties for communication. Finally, the relevance of the political vocabulary makes it possible for political discourse actors to set their rules for the use of relevant lexemes in accordance with the chosen political and communicative purpose.

Hence the language of politics cannot be interpreted as a professional language due to a number of formal, content-related and functional parameters, but it might be interpreted as a particular communicative phenomenon, which has its own unique features.

Key words: political discourse, language of politics, professional language, political vocabulary.

*Спотар-Аяр Г. Ю.,
асистент кафедри тюркології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

*Підлипний Я. С.,
студент 4 курсу
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПОРІВНЯННЯ ЯК ВИД КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Анотація. Питання використання художніх засобів, включно з порівнянням, з метою впливу на сприйняття інформації людьми набуло актуальності нині, коли, окрім газет, значного впливу набули електронні ЗМІ, які містять у собі як і текстові, так і аудіо- та відеоматеріали.

З появою Інтернету у людей з'явилася можливість отримати будь-яку інформацію майже у будь-якій частині світу. Ці події дали поштовх на використання таких комунікативних стратегій, які б мали більше впливу на сприйняття людиною інформації. Питання функціонально-семантичного поля порівняння у сфері турецької публіцистики не можна вважати дослідженим на достатньому рівні, а зважаючи на те, що ЗМІ розширює та вводить нові стратегії використання засобів впливу, то доцільним є аналіз порівняння як комунікативної стратегії.

На відміну від метафори, порівняння як художній засіб є менш дослідженим. Порівняння функціонує ще з Античних часів та використовувалось такими науковцями та мислителями як Аристотель, Платон, Демокрит, Сократ та ін. Порівняння – результат того, що певні предмети були розподілені на певні категорії. Це свідчить про те, що воно виникло після метафори.

Термін «комунікативна стратегія» є досить новим, оскільки вперше був запропонований Л. Селінкером у 1972 році. Тому доцільним є дослідження комунікативних стратегій порівняння. У цій роботі основною комунікативною стратегією порівняння визначаються стратегії заміщення. Вони поділяються на три групи: початкові, загальноприйняті і буквальні порівняння.

Поняття комунікативної цілі є основним при визначенні комунікативної стратегії, бо комунікативна ціль визначає стратегію спілкування, відбір фактів та їх подачу в певному порядку, що знаходить у відображенні форми і змісту повідомлення, умов комунікації і т.д. Тобто, це план дій щодо донесення певної думки автора до читача.

Щодо комунікативної цілі, то порівняння використовують для впливу, більш детального, але стисло пояснення. Використання порівнянь орієнтується на те, що читач вже знає певну інформацію про об'єкт порівняння. Також більшість авторів вказують на такі стилістичні функції порівняння: пояснення, конкретизація, уточнення якогось поняття, підкреслювання певної думки; створення переконливих образів тощо.

Основним завданням даної роботи є аналіз порівняння, його функціонально-семантичного поля, комунікативної стратегії, цілей і функцій на основі публіцистичних текстів і праць науковців, які вивчали цю проблему в галузі лінгвістики і журналістики. На основі проаналізованих даних

наведено опис порівняння в турецькій публіцистиці (на основі новин із сайтів «Sabah», «Hurriyet», «Shiftdelete», «Fotomac», «Haber», «Donanimhaber», «Onedio»).

Ключові слова: порівняння, комунікативна стратегія, комунікативна мета, лінгвістика, публіцистика.

Постановка проблеми. З появою газет, у сучасному розумінні цього слова, у XVI ст. питання використання художніх засобів, включаючи порівняння, з метою впливу на сприйняття інформацією людьми, набуло достатнього значення для початку досліджень у цій галузі. Особливо це питання набуло актуальності в наш час, коли окрім газет значного впливу набули електронні ЗМІ, які містять у собі як і текстові, так і аудіо, та відеоматеріали. Саме завдяки Інтернету у людей з'явилася можливість отримати будь-яку інформацію майже у будь-якій частині світу. Ці події дали поштовх на використання таких комунікативних стратегій, які б мали більше впливу на сприйняття людиною інформації. Питання функціонально-семантичного поля порівняння у сфері турецької публіцистики не можна вважати дослідженим на достатньому рівні, а зважаючи на те, що ЗМІ розширює та вводить нові стратегії використання засобів впливу, то доцільним є аналіз порівняння як комунікативної стратегії.

Завданням роботи є аналіз порівняння, визначення його функціонально-семантичного поля, комунікативної стратегії, цілі та функції на основі публіцистичних текстів, а саме новин сайтів «Sabah», «Hurriyet», «Shiftdelete», «Fotomac», «Haber», «Donanimhaber» «Onedio», та праць науковців, які досліджували це питання у сфері лінгвістики та публіцистики. Спираючись на проаналізовані дані, дати характеристику порівняння як художнього засобу в турецькій публіцистиці.

Метою статті є вивчення лінгвальної реалізації та сукупності її засобів категорії порівняння у турецьких публіцистичних текстах, її семантичних і структурних особливостей функціонування.

Об'єктом дослідження є турецькі публіцистичні тексти.

Предметом вивчення є сукупність лексичних і морфологічних засобів реалізації семантики порівняння та його комунікативних цілей у межах турецького публіцистичного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На відміну від метафори, порівняння як один із тропів є менш дослідженим. Серед науковців, які досліджували порівняння та інші види комунікативної стратегії, можна виділити таких: Л.І. М'яснянкіну,

Л. Селінкера, К. Фаерха та Дж. Каспера, З. Коджоглу, Е. Біалисток, О. С. Іссерс та інших, які аналізували тексти англійською, турецькою, українською та російською мовами. Натомість до цього часу не існує ґрунтовного дослідження порівняння у рамках публіцистичного стилю турецької мови.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати цього дослідження можуть бути використані для перекладу текстів публіцистичного стилю, та як практичний матеріал для курсу практичного перекладу.

Виклад основного матеріалу. На відміну від метафори, порівняння як художній засіб є менш дослідженим. Порівняння функціонувало ще з Античних часів та використовувалось такими науковцями та мислителями як Аристотель, Платон, Демокрит, Сократ та ін. Порівняння – результат того, що певні предмети були розподілені на певні категорії. Це свідчить про те, що воно виникло після метафори. «В епоху анімістичного мислення людина пізнає природу через саму себе, а з падінням цього ладу, чи, точніше, з послабленням його, вона саму себе пізнає через природу» [1, с. 285].

Перед тим, як розглядати комунікативну стратегію та функції порівняння, необхідно визначити суть цієї категорії. У лінгвістиці немає точного визначення комунікативної стратегії. Це поняття є досить новим, бо вперше було запропоновано Л. Селінкером у 1972 р., стаття «Interlanguage» [2, с. 1].

Найбільш вмотивованою та повною є класифікація К. Фаерха та Дж. Каспера у книзі «Стратегії міжмовної комунікації», 1983 р. У цій праці вони дослідили та систематизували основні види міжмовних комунікацій. К. Фаерх і Дж. Каспер визначають комунікативні стратегії таким чином: «стратегії – потенційні плани свідомості для вирішення того, що певний індивід представляє себе як проблему досягнення певної комунікативної мети» [3, с. 36].

Тобто комунікативні стратегії це різні типи формальних (зовнішніх) стратегій скорочення, які включають використання методів скорочення; та стратегії досягнення певної мети, які використовують міжмовний, кооперативний підхід та невербальні мови. Також К. Фаерх та Дж. Каспер відзначили, що «формальне скорочення зазвичай відноситься до функціонального скорочення або до стратегії досягнення». Тим не менш, різницю між формальним скороченням та між подальшим застосуванням інших стратегій можна побачити лише з аналітичної точки зору, бо чіткої різниці між формальним скороченням та подальшою стратегією функціонального скорочення або досягнення в процесі комунікації не існує [3, с. 40].

До класифікації К. Фаерха та Дж. Каспера у своїх працях зверталися такі лінгвісти: З. Коджоглу, П. Кордер, Г. Рабабах, Е. Біалисток, Ю. Йошіда-Моріс та ін. [4, с. 116].

Щодо інших науковців, то О.С. Іссерс класифікує комунікативні стратегії як «комплекс мовних дій, спрямованих на досягнення комунікативної цілі» [5, с. 54].

О.Н. Паршина визначає її «як надзадачу мовлення, що диктується практичними цілями мовця», та як «певну спрямованість мовленнєвої поведінки в певній ситуації для досягнення мети комунікації» [6, с. 10–11].

Проаналізувавши різні підходи, можна дійти висновків, що поняття комунікативної цілі є основним при визначенні комунікативної стратегії, бо комунікативна ціль визначає стратегію спілкування, відбір фактів та їх подачу в певному порядку, що знаходить у відображенні форми і змісту повідомлення, умов

комунікації і т.д. Тобто це план дій щодо донесення певної думки автора до читача.

Основною комунікативною стратегією порівняння є стратегія заміщення. Їх можна поділити на такі групи:

1. Початкове аналогічне або метафоричне порівняння: порівнюється основний суб'єкт з іншим об'єктом шляхом аналогій:

Чоловік/дружина це як друга половина твого життя.

2. Загальноприйняте (класичне) аналогічне або метафоричне порівняння: порівнюється основний суб'єкт з іншим об'єктом метафоричним шляхом:

Кристал це предмет, який схожий на сяюче каміння.

Onun Gibisi Gelmedi! Rekoru Kirilamayan Efsane At: Bold Pilot – Таких як він більше немає! Легендарний кінь, рекорд якого ніхто не може побити: Болд Пілот.

3. Буквальне (дослівне) порівняння: порівнюється основний суб'єкт з іншим об'єктом без використання метафор:

Лінукс це комп'ютерна операційна система, як і Віндовс 10 [4, с. 122-123].

Щодо комунікативної цілі, то порівняння використовують для впливу, більш детального, але стисло пояснення. Використання порівнянь орієнтується на те, що читач вже знає певну інформацію про об'єкт порівняння. Також більшість авторів вказують на такі стилістичні функції порівняння: пояснення, конкретизація, уточнення якогось поняття, підкреслювання певної думки; створення переконливих образів тощо [7].

На сучасному етапі є декілька підходів у визначенні поняття порівняння: у науковій літературі порівняння трактовують у різних аспектах: філософському, логічному, психологічному, літературознавчому і, звичайно, лінгвістичному, у межах якого компаративність є об'єктом дослідження в лексикології, фразеології, граматиці та стилістиці [8, с. 98].

Загалом, літературознавчі словники визначають порівняння як троп, який полягає у поясненні одного предмета через інший, подібний до нього, за допомогою компаративної зв'язки, тобто єднальних сполучників: як, мов, немов, наче, ніби та ін. [9, с. 546].

Порівняння – це розгляд та оцінка подібностей або відмінностей між двома речами, людьми [10].

Українська енциклопедія визначає, що в основі порівняння лежать операції виділення найсуттєвішої ознаки описуваного через пошук іншого, для якого ця ознака є виразнішою, зіставлення ним і опис [11, с. 469].

В основі функціонально-семантичного поля порівняння лежить семантична категорія подібності або відмінності. Подібність є як і обов'язковою передумовою порівняння, так і його результатом. А відмінність не заперечує подібність, вона лише передбачає її. Подібність і відмінність можуть проявляти як кількість, так і якість.

Обидва аспекти семантичної категорії мають градації. Тобто їх можна розділити на повну та неповну подібність або відмінність. Неповна подібність має за мету встановити спільне у відмінному, а відмінність встановлює відмінне в спільному. Іншими випадками порівняння та відмінності є ідентичність та протиставлення. Ідентичність – це збіг якісних і кількісних характеристик об'єктів, які порівнюються, тоді як протиставлення є антиподом ідентичності [12, с. 8–9].

Функціонально-семантичне поле порівняння моноцентричне та має чотири ступені порівняння прикметників: позитивна,

порівняльна (компаративна), найвища ступінь (суперлатив) і ступінь рівності [13].

1. Позитивна ступінь – це початкова форма порівняння. Наприклад:

Sep telefonu mu akıllı telefon mu, nerede hangisi seçiliyor? – Мобільний телефон чи розумний телефон, де якому з них надають перевагу?

Amazon bu kez akıllı duvar saatiyle geldi. – Цього разу Amazon презентував розумний настінний годинник.

2. Порівняльна (компаративна) ступінь – вказує на те, що певна якість проявляється в одному предметі більше, ніж в іншому. Наприклад:

Bundan önceki Titan GPU'larına kıyasla iki kat daha fazla bellek sunan Titan RTX, 24 GB DDR6 RAM ile geliyor. 2 kat daha fazla hafızaya sahip olan ekran kartı, 672 GB/s bant genişliği ile de dikkat çekiyor. – У порівнянні із більш ранніми версіями відеокарти моделі Titan, Titan RTX має вдвічі більше відео пам'яті, а саме 24 GB DDR6 RAM. Відеокарта, яка має вдвічі більший об'єм пам'яті, також привертає увагу своєю пропускною спроможністю у 672 GB за секунду.

Global fiyatı 749 Dolar olan ve iPhone XS ve XS Max modellerinden daha uygun fiyata sahip iPhone XR, beklenenden daha büyük bir ilgi gördü. – iPhone XR, який за ціною у 750 доларів є доступнішим ніж моделі iPhone XS та XS Max, привернув більше уваги, ніж очікувалось.

3. Найвищий ступінь (суперлатив) – якість в одному предметі проявляється в найбільшому або найменшому ступені порівняно з іншими. Наприклад:

İşte dünyanın en kalabalık şehirleri! – Ось список найбільш населених міст світу!

Yılın en iyi oyunlarının seçildiği The Game Awards 2018 etkinliği... – Церемонія The Game Awards 2018, де були відібрані найкращі ігри року...

Nvidia serisinin en pahalı ekran kartlarından biri olarak gösterilen Titan RTX... – Titan RTX, яка є найдорожчою відеокартою в серії від компанії Nvidia...

Dünyanın en büyük alışveriş platformu Amazon... – Найбільша в світі торгова платформа Amazon...

4. Ступінь рівності – вказує на те, що порівнювальні предмети мають однаковий ступінь якості. Наприклад:

Sosyal medya devinin Microsoft ve Netflix gibi şirketlere kullanıcıların kişisel verilerine erişim imkanı sunduğu belirtiliyor. – Заявляється, що персональні дані користувачів надавалися таким фірмам, як медіа гіганти Microsoft та Netflix.

LOL, PUBG, Fortnite, Overwatch ve World of Warcraft gibi milyonların oynadığı 20 farklı popüler oyun tamamen yasaklandı. – 20 різних популярних відеоігор, такі як LOL, PUBG, Fortnite, Overwatch та World of Warcraft були повністю заборонені.

Також варто зазначити, що порівняння виражає авторську думку до певного явища. Вибір порівняння зазвичай залежить від того, яким чином автор хоче охарактеризувати об'єкт.

У турецькій мові як післяйменники, які виражають значення порівняння, тотожності, зазвичай використовуються афікси gibi та kadar. При цьому афікс gibi використовується для вираження прямого значення порівняння, співставлення та ототожнення за ознакою якості [14, с. 66]: *Sanat galerisi gibi metro.* – Метро, яке виглядає як художня галерея.

Kadar функціонує у випадках, коли автор хоче підкреслити ознаку кількості при порівнянні. Наприклад: *Mönchengladbach*

42 yıldır bu kadar başarılı değildi. – «Менхенгладбах» протягом 42 років не був настільки успішним як зараз.

Крім того, компаративні післяйменники в турецькій мові зустрічаються у конструкціях із першим компонентом у формі дієприкметника, при цьому порівняння та уподібнення реалізується у відношенні до дії та набутої ознаки. Наприклад, *okunmuş gibi* – ніби не читав, *donmuş kadar hareketsiz* – нерухомий, немов застиг. Як бачимо, семантика порівняння реалізується нефінітними формами дієслова – дієприкметниками. У турецькій мові компаративні післяйменники якщо і виражають значення обставини, то це значення обставини способу дії [14, с. 65].

Hiçbirimiz Erdoğan kadar başarılı olmadık. – Ніхто з нас не став таким успішним, як Ердоган.

Hangi ilçe ne kadar yeşil? – Наскільки кожен район (Стамбулу) зелений?

У багатьох лінгвістичних працях зазначається, що порівняння включає в собі три частини: суб'єкт, об'єкт та ознаку [15, с. 23].

Основною метою порівняння є вираження сприйняття, а не поняття. Компаративна конструкція формує не чуттєвий образ предмету, а чуттєвий образ **ознаки** предмета [15, с. 23]. За В. Огольцевим, «слово виражає поняття лише з тієї причини, що воно протиставляє клас предметів, які об'єднані спільною ознакою, іншому класу предметів, які об'єднані іншою спільною ознакою. Вираження індивідуальної ознаки предмета означає його обмеження від індивідуальних проявів цієї ознаки в інших предметах цього різновиду. Якщо індивідуальна ознака суб'єкта виражається шляхом його уподібнення до ознаки іншого предмету, то це означає, що ознака об'єкта порівняльної конструкції повинна бути достатньо обмежена від паралельних видових ознак інших предметів цього роду. Протиставлення або виділення індивідуальної ознаки та її вираження досягається завдяки компаративній конструкції [16, с. 42–43].

«Порівняння має модальність, воно не є нейтральним: у ньому передається авторське ставлення до того, що зображується. Водночас асоціації, які виникають під час сприйняття порівнянь, говорять значно більше, ніж простий, логічно розчленований опис» [17, с. 60]. Тобто можна стверджувати, що порівняння містить у собі думку, оцінку конкретної особистості, явища або дії:

«O dönem Türkiye'de krizler vardı, 1996'da Amerika'ya geldim. Param yok, yeterince İngilizcem yok. Don Kixot gibi geldim buraya, 8 ay benzin istasyonunda çalıştım». – У той період Туреччина переживала кризу, у 1996 році я поїхав в Америку. У мене не було грошей та я погано знав англійську. Приїхав сюди як Дон Кіхот, працював 8 місяців на автозаправній станції.

Використання порівнянь у текстах, на відміну від простої характеристики предмета або особи, дає ширшу картину описуваної дії, а асоціативний ряд, що викликає порівняння, змушує читача до роздумів. Саме завдяки цьому більш детально формується уявлення про явище, дію або предмет. Через це порівняння є впливовішим, аніж інші художні засоби, які використовуються у публіцистиці. З цього випливає комунікативна мета використання порівнянь у публіцистичних текстах – вплив. Порівнюючи головний суб'єкт з іншими, автор створює цим певний образ, тим самим формуючи уявлення читача щодо суб'єкта. Тобто автор насаджує свою думку. Зображення найсильніше впливає на людей, бо зір є основним органом чуття.

А порівняння спонукає до глибшого процесу уяви, на відміну від метафори та інших художніх засобів.

У публіцистичних текстах автору набагато легше описати людину чи певне явище, використовуючи порівняння. Замість використання ряду прикметників, які б охарактеризували особу, більш доцільним є порівняння її з іншою особою, яка має такі ж риси, як і зазначений у тексті індивід. Також використання буквального порівняння є доцільним, якщо автор хоче підкреслити певні риси характеру, при цьому створюючи певний образ, та вплинути на сприйняття інформації читачем. Наприклад, при порівнянні двох політичних діячів, один із яких є більш відомим для читачів. Вибір об'єкта, з яким порівнюється головний суб'єкт також залежить і від того, у якій країні публікується інформація.

У таких випадках ефективним є використання образу історичної особи, бо образ порівняння має бути виразнішим, ніж предмет порівняння [18]. Також це зумовлено тим, що людям роками насаджували образ певної історичної особи, тим самим сильно закріпившись у їхній уяві, та згодом використовували порівняння з цим образом. Тобто порівняння є наслідком використання простіших методів опису явища або особи.

У публіцистичних текстах часто порівнюють з такими історичними особами як: А. Гітлер, В. Черчилль, М. К. Ататюрк та ін. Як вже зазначалося вище, об'єкт порівняння та його характеристика залежить від країни, де публікується текст. Зокрема, у Туреччині у публіцистичних текстах та політичних промовах часто може бути використано порівняння з М.К. Ататюрком. Є навіть вислів: «Думати, як Ататюрк». Він використовується для опису мудрої людини, яка діє за принципами логіки.

У публіцистиці порівняння часто зустрічаються у заголовках. Наприклад: «*Erdoğan gibi lider kolay bulunmuyor*» – Важко знайти такого ж лідера, як Ердоган; «*Galatasaray, Porto maçındaki gibi oynarsa Başakşehir'i yener*» – Якщо Галатасарай буде грати так само, як і проти Порту, то він перемаже Башакшехір; «*Putin'in de sonu Hitler gibi olacak*» – Путін закінчить так само, як і Гітлер.

Порівняння, на відміну від інших художніх засобів, містить у собі більше інформації, і при цьому є компактним. Тож знов можна стверджувати про використання порівнянь з метою впливу та зацікавлення читача, бо всі читають заголовки, на відміну від самих текстів.

Висновки. Отже, розглянувши та дослідивши порівняння як один із видів комунікативної стратегії, було зроблено висновки, що в основі цієї стратегії є заміщення. Проаналізувавши приклади використання порівнянь у публіцистичних текстах, було з'ясовано, що порівняння використовуються для нав'язування авторської думки читачу, оскільки комунікативною метою порівнянь є вплив. У результаті дослідження, ми дійшли висновків, що у публіцистиці порівняння досить часто функціонує у заголовках, оскільки з одного боку воно є інформативним, з іншого – є компактним тропом. Реалізація семантики порівняння у текстах публіцистики актуалізується семантичним значенням образу порівняння, яке має бути виразнішим, ніж предмет порівняння.

Література:

1. Лысков И.П. Теория словесности в связи с данными языковедения и психологии. Москва, 1914. 285 с.
2. Kárpáti L. The Use of Communication Strategies in English Language Education. *International Journal of Humanities and Social Development Research*. 2017. Vol. 1. P. 5–14. URL: https://www.researchgate.net/publication/320407570_The_Use_of_Communication_Strategies_in_English_Language_Education (дата звернення: 17.12.2018).
3. Faerch C., Kasper G. *Strategies in Interlanguage Communication*. New York : Longman, 1983. 248 p.
4. Kendall S., Jarvie D.S., Doll J., Chin Lin G.H., Purcell J.A. An Overview of Communication Strategy. *Indian Journal of Applied Linguistics*. 2005. Vol. 31, (2). P. 113–128.
5. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва : УРСС, 2003. 284 с.
6. Паршина О.Н. Российская политическая речь: теория и практика. Москва : УРСС, 2012. 227 с.
7. М'яснянікіна Л.І. Порівняння в системі образних засобів мови. URL: http://old.journ.lnu.edu.ua/movazmi/body/visnyk23/Statti_Miasniankina.htm (дата звернення: 10.12.2018).
8. Грипас О.Ю. Аспекти дослідження функціонально-семантичної категорії порівняння. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2010. Вип. 6. С. 97–100. URL: <http://enquir.npu.edu.ua/handle/123456789/15904> (дата звернення: 17.01.2019).
9. Гром'як Р.Т. Літературознавчий словник-довідник / за ред. О.З. Лебедева-Гулей. Біла Церква : Академія, 2007. 753 с.
10. English Oxford living dictionaries. URL: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/comparison> (дата звернення: 19.12.2018).
11. Українська мова : енциклопедія. Київ : Укр. енцикл., 2000. 752 с.
12. Федосеева Н.С. Функционально-семантическое поле сравнения в современном немецком языке : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Нижний Новгород, 1997. 17 с.
13. Степени сравнения прилагательных. URL: <http://www.dilbilgisi.dilbydil.com/степени-сравнения-прилагательных/> (дата звернення: 17.01.2019).
14. Кулач Эртугрул. Компаративные послелогии в бурятском и турецком языках. *Вестник БГУ*. 2015. №8. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/komparativnye-poslelogii-v-buryatskom-i-turetskom-yazykah> (дата звернення: 28.01.2019).
15. Сання Юнтунен. Лингвокультурная и переводческая специфика сравнительных оборотов с этноморфизмами в русском и финском языках (на материале корпуса «ПаpPyc»). 2012. URL: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83318/gradu05716.pdf?sequence=1> (дата звернення: 28.01.2019).
16. Огольцев В.М. Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии. Ленинград : Издательство Ленинградского университета, 1978. 158 с.
17. Федоров А.И., Тимофеев К.А. Образная речь. Новосибирск : Наука, 1985. 117 с.
18. Бен А. Стилистика и теория устной и письменной речи. Риторика и виды словесных произведений. Либроком, 2012. 322 с.

Spotar-Ayar G., Pidlypny Ya. Comparison as a form of communication strategy in journalistic texts

Summary. The issue of usage of tropes, including comparison, in order to influence the informative perception of people is becoming more relevant, when in addition to the newspapers, the Internet media, which contains both text and audio, video materials, have acquired considerable influence.

With Internet people have the opportunity to get any information in almost every part of the world. These events forced the use of such communication strategies that would be more informative. The question of the functional-semantic field of comparison in Turkish journalism wasn't sufficiently investigated and as the media expands and introduces new strategies, it is expedient to analyze the comparison as a communication strategy.

Unlike a metaphor, a comparison is studied less. The comparison was used since the Ancient times by such scholars as Aristotle, Plato, Democritus, Socrates and others. Comparison is the result of certain subjects being divided into certain categories. This indicates that it arose after the metaphor.

The term “communication strategy” is quite new, since it was first introduced by L. Selinker in 1972. Therefore, it is expedient to study the communication strategies of comparison. In this work substitution strategies are given as the main communication strategies of comparison. They are divided into three groups: original, conventional and literal comparisons.

The term of a communicative goal is central to the definition of a communication strategy, because the communicative goal defines the strategy of communication, the selection of facts and their submission in a certain order, which is found in the reflected forms and contents of the message. Therefore it is used as a plan of actions to share a certain opinion of the author to the reader.

As for the communicative goal, comparisons are used for influence, a more detailed, but concise explanation. When comparison is used in the texts, the author is guided by the fact that the reader already knows some information about the object of comparison. Most authors determine the following stylistic functions of comparison: explanation, specification, conceptual refinement etc.

The main task of this work is to analyze comparison, its functional-semantic field, communication strategy, goals and functions on the basis of journalistic texts and the works of people who studied this issue in the field of linguistics and journalism. Based on the analyzed data, give a description of the comparison in Turkish journalism (based on the material from news websites such as “Sabah”, “Hurriyet”, “Shiftdelete”, “Fotomac”, “Haber”, “Donanimhaber”, “Onedio”).

Key words: comparison, communication strategy, communicative goal, linguistics, journalism.

Яремко М. В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри німецької філології

Львівського національного університету імені Івана Франка

МОВЧАННЯ ЯК НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ РОМАНУ «ЯКОБ ФОН ГУНТЕН» Р. ВАЛЬЗЕРА

Анотація. Статтю присвячено дослідженню мовчання як наративної стратегії у романі Р. Вальзера «Якоб фон Гунтен». Визначено, що наративна стратегія – це принцип, реалізований комунікативно-прагматичною діяльністю автора, що відображає єдність змісту й форми художнього тексту. На основі аналізу композиційно-тематичної побудови роману з'ясовано, що жанрово-стилістичні особливості щоденникового тексту, зображення внутрішнього мовлення головного героя та функціонування мікротем «маленької людини», «круглого нуля» і «покірного служіння іншим» актуалізують семантику мовчання. Розглянуто структуру та мовну організацію роману і встановлено, що фрагментарність, відсутність елементів щоденникового тексту та засоби стилізації топікального й дескриптивного щоденникового мовлення формують наративну стратегію мовчання.

Фрагментарність композиції зумовлена щоденниковою структурою роману, що складається із понад сімдесяти записів, характерною ознакою яких є відсутність остаточної завершеності та зв'язку між ними. Неназвання дати й місця написання та уникнення інтимізації нарації свідчать про порушення принципу ведення щоденника.

Топікальна стилістика щоденникового мовлення репрезентується такими засобами редукції синтаксичної структури тексту, як апосіопеза, еліпс, парцеляція, а також засобами порушення синтаксичної узгодженості речення, серед яких у романі використано проlepsу, приєднувальні конструкції, парантезу, прикладку та анаколуф.

Стилізації дескриптивного щоденникового мовлення в романі слугують мовні засоби розповідного принципу «поетичної балаканини», за допомогою яких передано стрімкий перебіг і труднощі вербалізації внутрішнього мовлення, а також відсутність його попереднього задуму. Демонстративне зображення процесу добирання необхідних слів шляхом повторення та синонімії мовних одиниць, використання принципу негації, який проявляється на мовному рівні тексту кількарізним запереченням висловлюваного чи спростуванням заперечуваного, гра слів, а також іронія оповідача применшують висловлюваний зміст і перетворюють мовлення роману в балаканину, відсутність семантичного навантаження якої актуалізує в текстовому фрагменті мовчання.

Ключові слова: наративна стратегія мовчання, щоденникова форма роману, фрагментарність, топікальна і дескриптивна стилістика щоденникового мовлення, розповідний принцип «поетичної балаканини».

Постановка проблеми. Функціонування мовчання в художньому дискурсі становить об'єкт літературознавчих досліджень, які розглядають цей феномен у межах певного літературного періоду (О. Сливинський, С. Benthien, M. Mühlhäuser, V. Roloff, M. Schnyder, D. W. Spatschek) або індивідуально-творчої системи одного чи декількох авторів (М. Гірняк, Б. Магіяш, M. De Bruyker,

M. Kommerell, S. Krammer, M. Müller-Potschien, A.S. Trueblood). Плідним підґрунтям для детального аналізу мовчання є література модернізму, для якої характерні фрагментарність, використання монтажної техніки, колажу, елементів внутрішнього мовлення, потоку свідомості тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті модерної поезики постає художня проза швейцарського письменника Р. Вальзера (Robert Walser, 1878–1956), проблематику мовчання у якій зазначають німецькомовні дослідники (S. Andres, U. Bleckmann, M. De Bruyker, J. Hobus, D. Mohr, J. Strelis, P. Utz). Мовчання є не лише характерним елементом індивідуального стилю Р. Вальзера, але й набуває символічного значення в його житті, про що свідчить вироблена автором у 20-х роках система мікрографічного письма, а згодом і остаточна відмова від письменництва.

Мета статті полягає у визначенні засобів формування наративної стратегії мовчання у щоденниковому романі та передбачає виконання таких завдань: 1) з'ясувати поняття наративної стратегії; 2) дослідити жанр щоденникового роману та встановити особливості трансформації його структури; 3) охарактеризувати стилістику щоденникового мовлення; 4) проаналізувати засоби редукції та порушення синтаксичної структури речення; 5) дослідити функціонування розповідного принципу «поетичної балаканини».

Виклад основного матеріалу. Індивідуальний стиль Р. Вальзера дає змогу розглядати мовчання у словесній картині художнього тексту на фоні відсутності мовлення або його багатослівності. Аналіз тематики, структурно-композиційної побудови та мовної організації тексту є необхідним для виявлення функціонування мовчання як наративної стратегії. Дотримуємося визначення Г. Жилічевої, що наративна стратегія – це категорія, яка об'єднує події «розповіді» та «розповідання», визначаючи «прийоми презентації нарації» та «способи впливу на читача» [1, с. 49]. Отже, наративна стратегія – це не лише перспектива наратора, а принцип, реалізований комунікативно-прагматичною діяльністю автора, що відображає єдність змісту й форми художнього тексту.

Роман Р. Вальзера «Якоб фон Гунтен» («Jakob von Gunten». Ein Tagebuch, 1909) містить підзаголовок «Щоденник», форму якого автор використав для того, щоб заманити читача в уявний світ інституту Бен'ямента, де протагоніст Якоб фон Гунтен навчається служити іншим та описує у своїх щоденникових нотатках життя й навчання вихованців інституту.

Щоденникова форма роману – чи не найкращий спосіб для реалізації мовчання на тематичному та структурному рівнях. Тематизація мовчання відбувається завдяки тому, що щоденник найчастіше містить не лише записи про пережиті події, але й

різноманітні роздуми, мрії чи переживання оповідача, які нерідко залишаються таємницею для інших, тобто не стають предметом персонажного мовлення. Зокрема, дивна поведінка директора інституту насторожує Якоба й викликає низку розмірковувань у щоденнику, але не стає приводом для відвертої розмови із фройляйн Бен'яментою:

“*Ob ich es dem Fräulein sage? O pfui, nicht doch. Ich habe Mut genug, über etwas Seltsames Schweigen zu bewahren, und Verstand genug, mit etwas Zweifelhafem allein fertig zu werden. Vielleicht ist Herr Benjamenta verrückt. Jedenfalls gleicht er dem Löwen, ich aber der Maus. Nette Zustände sind das, das sich da jetzt im Institut eingeschlichen haben. Nur niemandem etwas sagen. Eine verschwiegene Angelegenheit ist manchmal schon eine gewonnene*” [2, с. 108].

Варто зауважити, що мовчання серед учнів інституту Бен'яменти вважається найвищою майстерністю. Заняття в інституті полягають у тому, щоб навчити учнів слухати інших і підкорятися їм, а для цього кожен із них повинен стати «*маленькою людиною*», а ще краще – «*ніким*» або «*нулем*». Такі людські здібності, як мислення, вияв власної волі чи фантазії, пригнічуються. Ідея мінімалізації усіх людських якостей призводить до того, що з учнів «*формують*» покірну, мовчазну ціпу масу:

“*Uns prägt man ein, daß es von wohlthuender Wirkung ist, sich an ein festes, sicheres Weniges anzupassen, daß heißt sich an Gesetze und Gebote, die ein strenges Äußeres vorschreibt, zu gewöhnen und zu schmiegen. Man will uns vielleicht verdummen, jedenfalls will man uns klein machen. [...] Das Gesetz, das befiehlt, der Zwang, der nötigt, und die vielen unerbitterlichen Vorschriften, die uns die Richtung und den Geschmack angeben: das ist das Große, und nicht wir, wir Eleven. Nun, das empfindet jeder, sogar ich, daß wir nur kleine, arme, abhängige, zu einem fortwährenden Gehorsam verpflichtete Zwerge sind*” [2, с. 64].

Виховання в інституті призводить до «*задурювання*» молодих людей, які, перебуваючи під впливом ідей Бен'яменти, перетворюються на пристосованців, котрі повинні вміти задовольнятися малим і підлаштовуватися під правила. Втративши власну індивідуальність і здатність мислити, кожен із них почуває себе «*карликком*», який постійно готовий виконувати чийсь волю.

Тож у сюжетно-подієвому плані тексту контекст мовчання виникає не лише на основі щоденникової форми роману, але й унаслідок функціонування в ньому мікротем «*маленької людини*», «*круглого нуля*» та «*покірного служіння іншим*».

Щодо структурної і мовної організації тексту роману, то щоденникова форма зумовлює фрагментарність композиції та стилізацію щоденникового мовлення. Роман складається із понад сімдесяти записів, які у загальних рисах висвітлюють переживання Якоба. Головною особливістю цих записів є відсутність остаточної завершеності, що є цілком прийнятним для щоденника. Оповідач не намагається поєднати епізоди між собою чи створити послідовний перехід від одного до іншого. Кожен запис розпочинає нову тему та відділяється в тексті подвійним відступом. Завдяки щоденниковій формі роману оповідач може раптово завершувати свої записи, наприклад, через втручання когось, як у наведеному нижче фрагменті, де Якоб змушений закінчувати свої думки, оскільки чує, що його кличуть:

“*Turnen ist auch dumm, es führt auch zu nichts. Muß denn eigentlich alles, was ich liebe und bevorzuge, zu nichts führen? Aber horch! Was ist das? Man ruft mich. Ich muß abbrechen*” [2, с. 119].

В епізодах одна подія змінює іншу, оповідач нерідко відволікається від головної сюжетної лінії та занотовує власні спогоди, сни, фантазії чи мрії.

Детальний аналіз структурно-композиційної побудови тексту свідчить про «*трансформацію жанру щоденникового роману*» [3, с. 16]. Відсутність послідовного викладу подій із зазначенням дати й місця написання та уникнення інтимізації нарації вказують на порушення принципу ведення щоденника. Наприклад, про вступ Якоба до інституту дізнаємося із четвертого фрагмента. Отже, в оповідній структурі роману спостерігаємо наративну анахронію. За М. Мартінесом, така форма анахронії називається аналепсою, тобто до четвертого епізоду залишається незрозумілим, як Якоб потрапив до інституту, як та з якою метою став його вихованцем [4, с. 33]. Анахронія допомагає реалізувати мовчання на фікціональному рівні. Оповідач щоденника мав би розпочати свої записи зі вступу до інституту, натомість анахронія призводить до фрагментарності оповіді та залишає чимало змістових порожніх місць у романі. Дійшовши до четвертого епізоду, нарешті стає зрозумілим, чому Якоб перебуває в інституті. Щодо початку роману, то тут читач потрапляє з перших рядків у світ невідомого йому інституту Бен'яменти:

“*Man lernt hier sehr wenig, es fehlt an Lehrkräften, und wir Knaben vom Institut Benjamenta werden es zu nichts bringen, das heißt, wir werden alle etwas sehr Kleines und Untergeordnetes im späteren Leben sein*” [2, с. 7].

У наведеному вище реченні, з якого розпочинається оповідь у романі, знаходимо катафоричні зв'язки: *hier* – *Institut Benjamenta*, *wir* – *Knaben vom Institut Benjamenta*, *nichts* – *Kleines und Untergeordnetes*. За допомогою катафори сюжет роману стає напруженим, а виклад подій відбувається утаємничено. Інформація в тексті спочатку не називається, а розкривається згодом, що зумовлено використанням катафоричних елементів [5, с. 33]. Такий початок роману створює враження, що до появи самого тексту є певний спільний досвід автора та адресата. За допомогою наративної анахронії та катафоричних елементів у тексті спостерігаємо імплікацію передумання або затекст, характерний засіб манери письма Вальзера. На думку В. Кухаренко, імплікація передумання, яка є одним із видів підтексту, поглиблює змістове наповнення тексту та «*організовує «початок із середини»*» [6, с. 194]. Таке відтворення подій у романі залишає певний простір неназваного в мовленнєвій мікроструктурі художнього тексту. Загальна ж картина сюжету відтягується навмисно з метою підвищення уваги читача до самого тексту та до його завершення. Окрім того, оповідач не наводить конкретних імен, дат, назв вулиць, які пов'язані із особою Якоба чи місцем розташування навчального закладу:

“*Ich traf ihn einmal in der F...straße. Die F...straße ist der entzückende Brennpunkt des hiesigen Großstadtlebens*” [2, с. 42].

Зважаючи на те, що автор формує наративну перспективу, уникання оповідачем такого головного критерію щоденникового тексту, як інтимізація написаного, виявляється стратегією автора, тобто його небажанням конкретизувати оповідь із метою активної читачької співдії.

Щодо стилістики щоденникового мовлення, то Т. Радзієвська, досліджуючи текстотип «щоденник», виокремила «*топікальний*» та «*дескриптивний*» стилі його ведення [7, с. 269–283]. Для топікального стилю характерне занотовування подій без розкриття деталей, тому таким повідомленням притаманні «*тезовість, незв'язність, уривчастість*», а їх синтаксис «*відбиває логіку внутрішнього мовлення, його розвиток і перебіг*» [7, с. 280]. Натомість дескриптивний стиль пов'язаний із бажанням «*створювати писемний текст*», а тому передбачає деталізацію занотованої в щоденнику інформації та зображає її як «*розгорнуту оповідь*»

[7, с. 280–281]. Дослідниця наголосила на тому, що ці стилі не суперечать один одному і можуть співіснувати в одному щоденнику [7, с. 282].

Для роману «Якоб фон Гунтен» характерна топікальна та дескриптивна стилістика ведення щоденникових записів. Як наслідок, спостерігаємо у тексті не лише фрагментарність композиції, а й редукцію та засоби порушення синтаксичної структури речень, а також розповідний принцип «поетичної балаканини», спричинений намаганням детально зобразити події і відтворити процес формування думки разом із одночасним її занотовуванням.

Стилізація топікального щоденникового мовлення відбувається засобами редукції синтаксичної структури речення, до яких належать *апосіопеза*, *еліпс* та *парцеляція*.

Стилістична фігура апосіопеза позначає в тексті мовчання та «пов'язана з обірваністю, незавершеністю думки на слові чи півслові» [8, с. 27]. На відміну від еліпса, сенс такого фрагментарного висловлювання потребує інтерпретації. Читач домислює не до кінця висловлену думку на основі контексту. За допомогою апосіопези автор привертає увагу до прочитаного та викликає зацікавлення до подальшого розгортання сюжету. Окрім апосіопези, знаходимо і поняття умовчання, яке визначається як «уривання початку розповіді, думки з метою спонукати читача домислити її» [8, с. 162]. Така дефініція не відрізняє поняття умовчання від апосіопези, а, навпаки, свідчить про їх тотожність. Дотримуюсь визначення В. Москвіна та М. Брандес, які розглядають апосіопезу та фігуру умовчання як синонімічні поняття [9, с. 330; 10, с. 304]. На основі неповноти висловлювання апосіопеза або умовчання зумовлює, за В. Москвіним, «неясність мовлення» [9, с. 187]. Свідоме ускладнення сприйняття тексту виявляється із комунікативного та естетичного поглядів «значущою категорією» та становить прийом, оскільки умовчання справляє на адресата більше враження, ніж висловлена до кінця думка [9, с. 187].

Незавершеність думки в тексті маркується зазвичай графічними засобами (трьома крапками або тире). У романі «Якоб фон Гунтен» оповідач використовує подвійне або потрійне тире:

“Ich bin jetzt ein Krösus. Zwar, was das schätzenswerte Geld anbetrifft – still, nicht von Geldern reden” [2, с. 140].

У прикладі наведено *ситуативно зумовлену апосіопезу* (*die situativ bedingte Aposiopese*) [11, с. 93]. Думка Якоба про гроші раптово обривається, оскільки оповідач не бажає розвивати розпочату ним тему.

Стилізація характерного для щоденникового тексту спонтанного мовлення відбувається також завдяки еліптичним конструкціям, де упущенню підлягають певні члени речення чи словосполучення, та парцеляції:

“Oft gehe ich aus, auf die Straße, und da meine ich, in einem ganz wild anmutenden Märchen zu leben (1). Welch ein Geschiebe und Gedränge, welch ein Rasseln und Prasseln (2). Welch ein Geschrei, Gestampf, Gesurr und Gesumme (3). Und alles so eng zusammengefercht (4)” [2, с. 37].

У цьому прикладі парцеляції підлягають односкладні речення номінативного характеру (2); (3), а також еліптична конструкція (4). Відокремлені за допомогою коми частини першого речення надають висловлюванню уривчастості та фрагментують його на окремі відрізки. Парцеляція та номінативні конструкції відтворюють топікальний стиль щоденникового мовлення, синтаксичне оформлення якого нагадує «текст-список» [7, с. 279].

Окрім засобів редукції синтаксичної структури речення, які стилізують спонтанність розмовної мови щоденника та підкрес-

люють фрагментарність оповіді, натрапляємо в тексті також на порушення синтаксичної узгодженості речення, до форм яких належать *пролепса*, *приєднувальні конструкції*, *парентеза*, *прикладка* та *анаколуф* [10, с. 316–320; 11, с. 94]:

(1) “Die reichen Leute von heutzutage: sie haben nichts mehr” [2, с. 68].

(2) “Ich muß aufhören, heute, mit Schreiben” [2, с. 83].

(3) “Ihre Augendeckel (o, ich beobachte das alles scharf) sind üppig gewölbt und der raschen Bewegung wundersam fähig” [2, с. 72].

(4) “Ich mag sie alle so gern leiden, meine Zöglinge da, die Schulkameraden” [2, с. 40].

(5) “An Kraus heran wagen sich keine verzehrenden, fressenden Lebens-Zärtlichkeiten. Wie verloren eigentlich, aber doch, wie fest, wie unnahbar steht er da. Wie ein Halbgott. Doch das versteht niemand, und auch ich – – manchmal rede und denke ich geradezu über den eigenen Verstand. Ich hätte daher vielleicht Pfarrer, Anführer einer religiösen Sekte oder Strömung werden sollen” [2, с. 141].

Пролепси (1), приєднувальні конструкції (2), парентези (3), прикладки (4) та анаколуфи (5) відображають щоденникову діяльність протагоніста та виконують у тексті експресивну функцію задля прагматичного впливу на адресата. З такою ж метою використано розповідний принцип «поетичної балаканини», на основі якого ґрунтується стилізація дескриптивного щоденникового мовлення.

Характерний для індивідуальної манери Р. Вальзера розповідний принцип «поетичної балаканини» полягає у нагнітанні різноманітних мовних одиниць у текстовому фрагменті.

Демонстративне добирання необхідного слова спричинює різноманітні модифікації та комбінування мовних одиниць, що реалізується насамперед за допомогою принципу неґації (1), лексичної гемінації (2), нагромадження тавтологічних повторів (3) або лексичного повторення одиниць у паралельних конструкціях (4):

(1) “Es war mir alles gleichgültig, und doch wieder nicht” [2, с. 26].

(2) “Kraus ist ein lieber, lieber Mensch” [2, с. 12].

(3) “Ich möchte ein wenig *ausgeschimpft*, *abgekanzelt*, *verknurrt* und *verdonnert* werden, das würde mir unsagbar wohl tun” [2, с. 143].

(4) “So zum Beispiel darf hier nicht *geblinzelt* werden, *blinzeln* ist spöttisch und daher zu vermeiden, aber man *blinzelt* halt doch manchmal” [2, с. 103].

Стилізація спонтанного мовлення в записях Якоба та відсутність попереднього наміру його щоденникової діяльності репрезентуються також шляхом мовної гри, яка дає змогу по-різному моделювати смисл висловлюваного:

“[...] Das ist *das Ungemach*. Du hast jetzt in *einem Gemach* Ruhe genossen. Nun wird *das Ungemach* über dich herabregnen und Zweifel und Unruhe werden dich durchnässen [...]” [2, с. 102].

“Kraus *besitzt Grundsätze*, er *sitzt fest im Sattel*, er reitet auf der Zufriedenheit, und das ist ein Gaul, den Personen, die galoppieren wollen, nicht besteigen mögen” [2, с. 7].

На поєднанні в одному контексті співзвучних, але семантично різних лексичних елементів ґрунтується стилістична фігура паронимазії, яка зумовлює на мовному рівні тексту гру слів [8, с. 128]. Так, значення *Gemach* (укр. *нокійі*) відрізняється від спільнокореневої лексики *Ungemach* (укр. *біда*), чим і викликає каламбур. У другому прикладі гра слів побудована на дієсловах “*besitzen*” – “*sitzen*” (укр. «*володіти*» – «*сидіти*») та дає змогу розвинути подальший асоціативний ряд, у якому Крауса порівняно із «*шканою*» (*Gaul*), на якій швидко не помчиш. У такий

спосіб продемонстровано іронічне ставлення оповідача до Крауса, який є для Якоба взірцем покірності. Зауважимо, що тонка іронія оповідача звучить скрізь у щоденнику – у зображенні інституту, пана Бен'яменти і його сестри, Крауса та інших вихованців. Іронії піддано й головні засади навчання в закладі, безглуздість яких і стає предметом насмішки. Зображаючи інших учнів інституту, оповідач також іронізує з їхніх недоліків, комбінуючи при цьому в одному контексті подібні за звучанням слова:

“Er [Schilinski. – M. Я.] besitzt absolut keinen *Scharfsinn*, und von *Feinsinn* oder dergleichen darf man bei ihm nicht reden. Und doch ist er durchaus nicht dumm, beschränkt vielleicht, aber ich nehme dieses Wort nicht gern in den Mund, wenn ich an meine Schulkameraden denke” [2, с. 24].

Іронія в характеристиці персонажа Шілінського виникає на основі протиставлення “*Scharfsinn*” – “*Feinsinn*” із повторенням лексеми “*Sinn*”. Отже, Шілінському бракує кмітливості, а ще більше – витонченості, а далі оповідач заперечує власні твердження: “*Und doch ist er durchaus nicht dumm, beschränkt vielleicht*”, де значення лексеми “*dumm*” звужується до “*beschränkt*” і зразу ж релятивізується протиставною конструкцією із “*aber*”: “[...] *aber ich nehme dieses Wort nicht gern in den Mund [...]*”.

Суперечливість внутрішнього мовлення відтворено у тексті за допомогою структурного принципу негачії. Постійне чергування тверджень і заперечень або заперечення заперечуваного, а також іронія оповідача призводять до релятивізації висловлюваних смислів і викликають багатослів'я [12, с. 109].

Висновки. Щоденниковий текст, трансформація його структури, стилізація топікального і дескриптивного стилів мовлення формують у романі нарративну стратегію мовчання. Зображення внутрішнього мовлення та мікротем «*маленької людини*», «*круглого нуля*» і «*покірного служіння іншим*» створює контекст мовчання на тематичному рівні роману. Стильові особливості ведення щоденника призводять до редукції та засобів порушення синтаксичної структури речення, а вербалізація внутрішнього мовлення спричинює багатослів'я, засоби якого становлять розповідний принцип «*поетичної балаканини*».

Література:

1. Жиличева Г.А. Нарративные стратегии в жанровой структуре романа (на материале русской прозы 1920–1950-х гг.): монография. Новосибирск: НГПУ, 2013. 317 с.
2. Walser R. Jakob von Gunten: ein Tagebuch. Zürich [u. a.]: Suhrkamp, 1985. 182 s.
3. Немцева Я.С. Трансформация жанра романа в творчестве Роберта Вальзера: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.01.03. Москва, 2009. 25 с. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003469234#?page=16>.
4. Martinez M., Scheffel M. Einführung in die Erzähltheorie. München: Beck, 1999. 198 s.
5. Brinker K. Linguistische Textanalyse: eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. 7. Aufl. Berlin: Schmidt, 2010. 160 s.
6. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту: підручник. Вінниця: Нова книга, 2005. 261 с.
7. Радзівська Т.В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість: монографія. Київ: ДП «Інформ-аналіт. агентство», 2010. 491 с.

8. Словник тропів і стилістичних фігур / авт.-уклад. В.Ф. Святовець. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 176 с.
9. Москвин В.П. Русская метафора: очерк семиотической теории. 4-е изд., испр. и доп. Москва: Изд. ЛКИ, 2012. 200 с.
10. Брандес М.П. Стилистика текста. Теоретический курс: учебник. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. 416 с.
11. Sowinski B. Stilistik: Stiltheorien und Stilanalysen. 2., überarb. und akt. Aufl. Stuttgart: Metzler, 1999. 248 s.
12. Grenz D. Die Romane Robert Walsers: Weltbezug und Wirklichkeitsdarstellung. München: Fink, 1974. 232 s.

Yaremko M. Silence as a narrative strategy in Robert Walser's novel “Jakob von Gunten”

Summary. The article investigates silence as a narrative strategy in the novel by R. Walser “Jacob von Gunten”. It has been established that the narrative strategy is not only a point of view of the narrator, but a principle realized by the communicative and pragmatic activity of the author, reflecting the unity of the content and form of the text of fiction. On the basis of the analysis of the compositional-thematic structure of the novel it was found that the genre-stylistic features of the diary text, the image of the inner speech of the protagonist and functioning of the microthemes of the “*little man*”, “*failure*” and “*humble service*” actualize the semantics of silence. The structure and linguistic organization of the novel were considered and it has been established that the fragmentariness, the absence of elements of the text of a diary and the means of stylization of the topical and descriptive language of a diary form the narrative strategy of silence.

Fragmentary composition is determined by the diary structure of the novel, consisting of more than seventy records, the hallmark of which is the lack of final completeness and the connection between them. Denying the date and place of writing and avoiding the intimization of the narration indicate a violation of the principle of diary records.

The topical style of the language of diary is represented by such means of reduction of the syntactic structure of the text as aposiopesis, ellipsis, parcelling, as well as means of violation of the syntactic agreement of the sentence, among which in the novel we find prolepsis, attached constructions, parenthesis, apposition, and anacoluthon.

The style of the descriptive language of diary in the novel is achieved by the linguistic means of the narrative principle of “*poetic chatter*”, through which the rapid progress and difficulty of the verbalization of internal speech, as well as the absence of its preliminary design, are transmitted. A demonstration of the process of choosing the appropriate words by repeating and synonymizing linguistic units, the use of the principle of negation, which manifests itself at the linguistic level of the text by repeated denial of the statement or denial of the denied, the play on words, as well as the narrator's irony, suppresses the expressed content and transform the language of the novel into chatter, the lack of semantic load of which is actualized in the text fragment of silence.

Key words: narrative strategy of silence, novel-diary, fragmentation, topical and descriptive style of the language of diary, narrative principle of “*poetic chatting*”.

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ,
ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

*Ковальчук О. П.,**асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗІСТАВНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПОНІМІВ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Анотація. Стаття присвячена визначенню основних векторів і процедури зіставного дослідження епонімів сучасних англійської та української мов. У сфері порівняльних досліджень використовується низка напрямів – порівняльно-історичне, типологічне зіставлення, контрастивний аналіз, інтерес до яких пов'язаний із необхідністю виявлення універсальних рис мовних явищ і прагненням описати картину світу носіїв різних мов. У межах порівняльної лінгвістики з'ясовується спільне та відмінне в наборі й кількості одиниць, що складають певну підсистему, лексико-семантичну групу зокрема, встановлюється специфіка її організації в досліджуваних мовах, виявляється ядро й периферія підсистеми. Вивчення ізоморфних і аломорфних рис епонімів сучасних англійської та української мов пов'язане з важливими науковими й практичними завданнями зіставної лексикології. Основою для зіставної лексикології є метод зіставного аналізу, який є спробою описати ментальні відмінності носіїв мов та інтегрує різні методи семантичного аналізу одиниць споріднених і неспоріднених мов у синхронії: аналіз словникових дефініцій, компонентний, етимологічний аналіз тощо. Взаємопроникнення порівняльно-історичного, типологічного, контрастивного векторів зіставних розвідок пояснюється спільною метою – виокремити низку ізоморфних та аломорфних одиниць порівнюваних мов. Дослідження епонімів сучасних англійської та української мов у вимірі зіставної лексикології як одного з векторів порівняльного мовознавства передбачає його перебіг за чітким алгоритмом. Його етапами є визначення лексичної мікросистеми (лексико-семантичних груп) епонімів; опис складу лексичного угруповання в одній мові шляхом складання списку одиниць і встановлення системних зв'язків цих одиниць у складі мікрогрупи в обраній мові (поділу на підгрупи, ієрархії угруповань); виокремлення ядра й периферії угруповання; опис семантики одиниць мікрогрупи в одній мові (багатозначності, стилістичної характеристики, аксіологічного навантаження); повторення усіх попередніх етапів стосовно епонімічних одиниць іншої мови зіставлення; опис і систематизація ізоморфних і аломорфних рис епонімів вивчених лексичних угруповань англійської та української мов у формі висновків.

Ключові слова: епонім, зіставний аналіз, ізоморфні й аломорфні риси, порівняльно-історичне, типологічне зіставлення, зіставне мовознавство, зіставна лексикологія.

Постановка проблеми. Лінгвістичний опис, пов'язаний із виходом за межі однієї мови, вимагає представлення їх подібних і відмінних властивостей, що є метою зіставного аналізу [1; 2], важливою умовою застосування якого є чітке виокремлення критеріїв, мети, потенційної теоретичної та практичної значущості [3, с. 3]. Осмислення ізоморфних й аломорфних

рис епонімів сучасних англійської та української мов пов'язано з важливими науковими і практичними завданнями сучасної зіставної лексикології [2]. Актуальність такого аналізу можна пояснити значним збільшенням саме контрастивних лінгвістичних розвідок, інтерес до яких пов'язаний із такими причинами: потребою виявлення універсальних рис мовного матеріалу та прагненням описати національну картину світу носіїв різних мов [3, с. 4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історію зіставних досліджень й етапи становлення зіставного підходу до аналізу мовних явищ проаналізували українські лінгвісти Н.Б. Іваницька, В.Л. Іващенко, Л.В. Туровська, М.П. Кочерган, котрі обґрунтували статус зіставного мовознавства як сформованої науки зі своєю теоретичною базою, метою, предметом і методами аналізу як потужний напрям лінгвістичної компаративістики з чітко окресленою сферою інтересів [1, с. 38; 4, с. 221; 5, с. 24]. Зіставні дослідження епонімів нечисленні: так, спільні та відмінні властивості епонімів медичної терміносистеми вивчали О.В. Медведєва, курортної сфери – О.С. Радкевич. Сучасні розвідки концентрують увагу на зіставленні структурно-семантичних і функціонально-семантичних особливостей одиниць різних мовних рівнів, однак особливої уваги потребує питання процедури зіставного аналізу епонімів сучасних англійської та української мов, чому і присвячена пропонована розвідка.

Мета статті – визначити основні вектори й етапи зіставного дослідження епонімів сучасних англійської та української мов.

Виклад основного матеріалу. Зіставлення є однією з базових властивостей абстрактного мислення людини, способом пізнання дійсності й диференціації подібних об'єктів і явищ [3, с. 3]. Ідея порівняння пронизує всі мовні явища, поглиблюючи уявлення про структуру та зміст мови, а для міжмовних досліджень зіставлення є ключовим ефективним способом наукового пізнання [4, с. 221].

Зіставний метод застосовується до вивчення споріднених і неспоріднених мов у сучасному стані для дослідження структури мови в її подібностях і відмінностях та встановлення між порівнюваними мовами відношення контрасту на всіх рівнях. Зіставний метод видається найефективнішим у дослідженні споріднених мов, оскільки їх контрастні властивості чітко виявляються на фоні подібних ознак [1]. Смысловая неоднозначність і тотожність термінів «порівняльна / зіставна / контрастивна лінгвістика» в українських міжмовних розвідках виправдовується діалектичним взаємозв'язком контрасту та подібностей, порівнянням через схожість [4; 6].

У царині зіставних досліджень у лінгвістиці спостерігається чітка диференціація різних напрямів. Зіставні дослідження межують із типологічними [7; 8], в розрізі яких на базі зіставлення визначають типологічні (спільні) ознаки досліджуваних явищ [5, с. 25], і *порівняльно-історичними*, які реконструюють давні форми порівнюваних одиниць [9, с. 68], спільних для досліджуваних споріднених мов [3, с. 4]. М.П. Кочерган називає зіставний метод зворотним боком порівняльно-історичного, тому що останній має на меті встановлення відповідностей, а не відмінностей, а зіставний насамперед шукає відмінності, на що звернув увагу О.О. Реформатський. *Лінгвістична типологія* зародилася у межах порівняльно-історичного мовознавства в першій половині XIX ст. і пов'язана з іменами В. Гумбольдта (з ідеєю внутрішнього духу як передумови міжмовних відмінностей), А. Шлегеля, який поділив мови на флективні й афіксальні, Х. Штейнталя, котрий в основу своєї класифікації поклав вже не морфологічні особливості, а формально-синтаксичні ознаки. Типологічні дослідження мають на меті встановлення за тими чи іншими ознаками загальних типів мов світу. Так, є морфологічна класифікація мов за структурою кореня (флективні, аглютинативні, ізолюючі, полісинтетичні); синтаксична типологія за структурою пропозиції; фонетична типологія; лексична й семантична типологія, які виявилися малозмістовними [3, с. 5].

Зважаючи на непродуктивність семантичної типології та акцентуванні на діахронному розрізі у вивченні лексики в порівняльно-історичному аспекті, виникає необхідність дослідження епонімів сучасних англійської та української мов у вимірі *зіставного мовознавства*, зокрема *зіставної лексикології*.

Фокусування уваги системної лінгвістики, починаючи зі структуралізму Ф. Соссюра [10], у синхронному напрямі вивчення різнорівневих мовних одиниць підготувало ґрунт для виникнення порівняльного мовознавства – лінгвістичного напрямку, покликаного вивчити мовні мікросистеми: лексико-семантичні поля, лексико-семантичні групи, тематичні групи (А.В. Бондарко, Л. Вайсгербер, Л.М. Васильєв, В.В. Виноградов, Г. Іпсен, Й. Трір, А.А. Уфимцева) в різних споріднених і неспоріднених мовах [3, с. 4]. У лексико-семантичних групах чітко простежується системність лексики, основну увагу приділяють обсягу і складу угруповання, побудові його одиниць, лексико-семантичним зв'язкам синонімії, гіпонімії, гіперонімії тощо й особливостям функціонування його компонентів у мові й мовленні [11].

Виявлення спільних і відмінних рис епонімів як певного типу лексики англійської та української мов належить сфері *лексичної семантики* з елементами лінгвокультурологічного зіставлення, присвяченого аналізу специфіки відображення змісту епонімів у національній мовній свідомості. Залежно від предмета дослідження розрізняють зіставну фонологію, зіставну лексикологію, зіставну граматику, зіставну стилістику, зіставну лінгвістику тексту як результат співпраці зіставного мовознавства з теорією перекладу [1, с. 19]. Завдяки поєднанню двох лінгвістичних напрямів – семасіології як лексичної семантики та зіставного мовознавства – сформувалася контрастивна семасіологія [12, с. 16]. Кінець XX ст. ознаменувався виділенням із порівняльного мовознавства *контрастивної лінгвістики* як окремого напрямку (А. Гудавікус), однак деякі науковці (В.Н. Ярцева) вживають терміни «зіставна лінгвістика» й «контрастивна лінгвістика» як синоніми та пояснюють

різницю між ними напрямом вивчення мови (від явища рідної мови до явища іноземної (І.А. Стернін)) або імплементацією в аналіз віддалено споріднених мов (В.Л. Іващенко, Л.В. Туровська) в контрастивних дослідженнях. Класифікаційно-типологічні дослідження часто розгортаються на тлі контрастивних [5, с. 34], що свідчить про взаємопроникнення різних векторів зіставних розвідок.

Основою для зіставної лексикології є зіставний аналіз, який інтегрує різні методи семантичного аналізу. На сучасному етапі розвитку контрастивної лінгвістики І.А. Стернін, М.А. Стерніна розмежовують поняття видів і методів зіставних досліджень залежно від поставлених у конкретній праці завдань. Види таких досліджень визначаються загальною спрямованістю зіставлення: на явища однієї мови – *внутрішньомовний* зіставний аналіз; на подібні явища двох або декількох мов – *міжмовний* зіставний аналіз; на лексичні мікрогрупи, одиниці всередині мови і між мовами – *лінійний* зіставний аналіз; на порівняння явищ однієї мови з усіма можливими відповідниками цього явища в іншій мові – *векторний* зіставний аналіз.

Методами зіставних розвідок є *порівняльно-семантичний* для отримання семантичного опису конкретних подібностей і відмінностей у значенні мовних одиниць; *порівняльно-параметричний* для виокремлення відмінностей мовних одиниць за допомогою певного набору узагальнених параметрів, встановлених на основі формалізованих критеріїв кількісних і якісних характеристик прояву цих відмінностей, через процедури індексування і шкалювання. Зважаючи на те, що чистих видів зіставлення у практиці міжмовних досліджень не буває і тому в лінійному зіставленні наявні елементи векторного зіставлення [13, с. 66], вивчення структурно-семантичних особливостей епонімів англійської та української мов відбувається за допомогою зіставного лінійного аналізу. Він реалізується за допомогою термінологічного апарату семасіології та на рівні лексичних мікросистем передбачає низку етапів зіставлення [13, с. 67]: 1) визначення лексичної мікросистеми (лексико-семантичної групи, синонімічного ряду, лексико-семантичного поля, тематичного поля) епонімів, які будуть досліджуватися в зіставному аспекті; 2) обґрунтування необхідності зіставного вивчення цієї мікрогрупи в конкретних мовах; 3) опис складу лексичного угруповання в одній мові шляхом складання списку одиниць; 4) встановлення системних відносин епонімічних одиниць у складі мікрогрупи в обраній мові (поділу на підгрупи, ієрархії угруповань); 5) визначення ядра та периферії угруповання; 6) опис семантики одиниць мікрогрупи в одній мові (багатозначності, стилістичної характеристики, оцінного потенціалу); 7) повторення попередніх пунктів стосовно одиниць іншої мови зіставлення; 8) опис домінуючих подібностей і відмінностей розглянутих лексичних угруповань епонімів різних мов у форматі висновків.

Висновки. У сфері порівняльних досліджень виокремлюється низка напрямів – порівняльно-історичне, типологічне зіставлення, контрастивний аналіз. Останній використовується для вивчення споріднених і неспоріднених мов у синхронії, дослідження структури мов із їх подібними та відмінними властивостями, виявлення специфіки організації мікросистем (лексико-семантичних груп) у досліджуваних мовах, виокремлення ядра й периферії підсистеми та встановлення між зіставлюваними мовами відношень контрасту на всіх рівнях, лексичному зокрема. Види й методи зіставних досліджень визначаються загальною

спрямованістю зіставлення: виявити загальні закономірності або отримати історичні відомості. Оскільки семантична типологія є неефективною, а порівняльно-історичне мовознавство акцентує увагу на діахронному розрізі вивчення лексики, виникає потреба в дослідженні епонімів сучасних англійської та української мов вимірі зіставної лексикології як одного з векторів контрастивної лінгвістики. Зіставне мовознавство впевнено набуває теоретичної оформленості, тож перспективним видається зіставне дослідження семантичних зв'язків епонімів у лексико-семантичних групах англійської та української мов.

Література:

1. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства. Київ : Академія, 2006. 424 с.
2. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология. Москва : Международные отношения, 1977. 412 с.
3. Стернин И.А., Стернина М.А. Сопоставление как лингвистическая методология. *Сопоставительные исследования*. Воронеж : «Истоки», 2015. С. 3–11.
4. Іваницька Н.Б. Зіставне мовознавство в системі лінгвістичних дисциплін. *Нова філологія*. 2014. № 64. С. 220–225.
5. Іващенко В.Л., Туровська Л.В. Слов'янське зіставне, порівняльне і типологічне термінознавство кінця XX – початку XXI століть. *Мовознавство*. 2014. № 2. С. 24–42.
6. Якобсон Р. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол. *Принципы типологического анализа языков различного строя*. Москва : Наука, 1972. С. 95–113.
7. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов. Вінниця : Нова книга, 2003. 464 с.
8. Левицький А.Е. Зіставлення функціональних особливостей систем номінативних одиниць англійської й української мов. *Вісник ЖДУ імені І. Франка*. 2000. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/12081449.pdf>.
9. Григоренко Н. Основні напрями зіставних досліджень з лексичної семантики на початку XXI століття. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. Вип. 81 (1). С. 67–72.
10. Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию. Москва : Прогресс, 1977. 695 с.
11. Шевчук О.О. Лексичні одиниці на позначення «населений пункт» в західно-германських та східнослов'янських мовах. URL: http://eprints.zu.edu.ua/27876/1/451_455.pdf.
12. Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология. Київ : Знання, 2004. 326 с.
13. Стернин И.А., Стернина М.А. Виды и методы сопоставительных исследований лексики. *Вестник ВГУ. Серия: филология. Журналистика*. 2017. № 1. С. 66–68.

Kovalchuk O. Theoretical background of comparative analysis implementation in researching eponyms of modern English and Ukrainian

Summary. The article is devoted to the definition of the main vectors and procedures of the comparative study of the eponyms in contemporary English and Ukrainian. In the field of contrastive studies, a number of trends are used – comparative-historical, typological, contrastive ones, the interest in which is dictated by the need to identify universal features of language phenomena and the desire to describe the picture of the world of native speakers. In the framework of contrastive linguistics the common and different features as well as a number of units that make up a particular subsystem, lexico-semantic group in particular, are established in the organization of the languages under research, the core and periphery of the subsystem are revealed. The study of isomorphic and alomorphic features of eponyms of contemporary English and Ukrainian is associated with important scientific and practical tasks of contrastive lexicology. The basis for contrastive lexicology is the contrastive analysis, which is an attempt to describe the mental differences of language bearers integrating various methods of semantic analysis of units in related and unrelated languages in synchrony: analysis of vocabulary definitions, componential, etymological analyzes, etc. The interpenetration of comparative-historical, typological, contrastive vectors of contrastive investigations is explained by the common goal of isolating a number of isomorphic and alomorphic units of contrasted languages. The study of eponyms of contemporary English and Ukrainian in the contrastive aspect implies its clear algorithm. Its stages are as follows: defining lexical microsystem (lexico-semantic groups) of eponyms; describing the composition of the lexical groups in one language by compiling the list of units and establishing the system of connections of these units in the microgroup in the chosen language (division into subgroups, group hierarchy); singling out the core and periphery components in the group; analyzing the semantics of units in microgroups in one language (polysemy, stylistic characteristic, axiological loading); repeating all previous steps in relation to eponymous units of another language for comparison; describing and systematizing isomorphic and alomorphic features of eponyms of the researched lexical groups in English and Ukrainian in the form of conclusions.

Key words: eponym, contrastive analysis, isomorphic and alomorphic features, comparative-historical, typological contrasting, contrastive linguistics, contrastive lexicology.

Коцюба З. Г.,

доктор філологічних наук,

професор кафедри германських мов і перекладознавства

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

РЕАЛІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО КРАСУ В ПАРЕМІЯХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ, ГЕРМАНСЬКИХ І РОМАНСЬКИХ МОВ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей вербалізації колективних уявлень про красу, що проводиться в межах пошуку універсального та національного в паремійних фондах мов європейського ареалу, який дає можливість глибше зрозуміти специфіку національного світогляду, особливо в тих випадках, коли аналізуються не лише паремійні зразки, котрі мають яскраво виражену національну самобутність, культурно-побутову чи історичну віднесеність, а й народні сентенції, які визначають переваги на шкалі універсальних цінностей.

Краса є одиницею мовної свідомості, широко репрезентованою в пареміях. Уявлення про красу – один із виявів лінгвокультури етносів, що має чітку гендерну семантичну специфікацію і взаємопов'язаний із ціннісними орієнтирами мовної спільноти, передусім вітальними (життям і смертю, здоров'ям і хворобою), гедоністичними (щастям і нещастям), матеріальними (багатством і бідністю), інтелектуальними (розумом і глупотою), морально-етичними (добром і злом, правдою і брехнею) та матримоніальними. З огляду на це досліджувані побутові уявлення належать до домінуючих маркерів поведінки представників різних етносів. Універсальними ознаками аналізованих уявлень, відображених у різномовних паремійних корпусах, є минулість зовнішньої та довговічність внутрішньої краси. Спільним для побутової свідомості носіїв зставляваних мов є також протиставлення «зовнішність – сутність». Характерна риса французької ієрархії цінностей – особливе поцінування жіночої краси, яка може мати вищий статус від часу, розуму і доброти.

Зіставне дослідження виконано з урахуванням історичного чинника аналізу прислів'їв і приказок, а також чинників варіативності, локальності й етнокультурної маркованості ключового слова паремії. У праці виявлено взаємовпливи і шляхи формування аналізованої групи мовних одиниць; диференційовано універсальні та національно зумовлені характеристики цих паремій у різних лінгвокультурах. Емпіричний матеріал для аналізу відібрано за допомогою методу суцільної вибірки з паремійних і фразеологічних словників української, російської, польської, англійської, німецької, французької мов.

Ключові слова: прислів'я, приказки, побутова свідомість, краса, універсальне, національне.

Постановка проблеми. Проблема краси – однієї з універсальних форм буття матеріального світу в людській свідомості, яка виявляє його внутрішні та зовнішні характеристики, – хвилює людські уми ще від початку розвитку світової цивілізації [1; 2, с. 195–225], що закономірно відображене в пареміях усіх європейських мов, в яких концентруються базові та найосновніші знання їх творців про світ і людину в ньому. Зіставний ана-

ліз побутового розуміння краси, вербалізованого у прислів'ях і приказках, дає змогу чіткіше уявити систему ціннісних пріоритетів носіїв різних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти різномовної реалізації колективних уявлень про красу уже були предметом розгляду в мовознавчих працях. Так, проблемна група «Логічний аналіз мови» провела багатоаспектний аналіз концепту *краса*, зокрема на матеріалі російської фразеології і фольклору (Н. Арутюнова, М. Ковшова) [1; 3]; деяким питанням цієї проблеми присвячено праці Д. Агзамової [4], Ю. Мещерякової [5]. Однак предметом комплексного зіставного дослідження на матеріалі українських, російських, польських, англійських і французьких прислів'їв і приказок вказані побутові уявлення ще не були.

Мета пропонованої статті – виявити специфіку, національні ознаки й універсальні ідеологеми, репрезентовані в тематичному блоці «краса» паремійних корпусів слов'янських, германських і романських мов.

Виклад основного матеріалу. Людська краса, як показує паремійний матеріал, здебільшого займає дуже низький щабель у системі народних цінностей; переважно конвергентною є оцінка краси в різномовних прислів'ях і приказках, зокрема англійських і російських, на що вказує дослідження Ю. Мещерякової [5]. У побутовій свідомості багатьох народів услід за латинським *Forma bonum fragile est* – Краса – не тривале благо [6, с. 134] міцно вкоренилася думка про її минулість: *Сходить краса, як рання роса; Три речі скоро минають: луна, райдуга і жіноча краса; Слічне – не вічне* [7, с. 37]; *Uroda rzeczy nietrwała* [8, т. 3, с. 598]; *Beauty fades like a flower* [9, с. 18]; *Prettiness dies first (quickly)* [10, с. 646]; *Grace will last, beauty will blast; The fairest rose at last is withered* [9, с. 18]; *Die Zeit entblättert jede Rose* [11, с. 77]; *Beauté passe, bonté reste* [12, с. 62]; *Il n'est si belle rose qui ne devienne gratte-cul* [12, с. 205].

Жіноча врода, оспівана в піснях, у пареміях виявилася майже виключеною з кола преферентних цінностей як джерело нещастя не тільки для оточення, але й для самої дівчини (жінки), котра вирізняється красою: *Гарна жінка – готова смерть; Красна жінка і бистрий кінь – то смерть* [7, с. 89]; *Ладна жінка – готова біда* [13, т. 2, с. 129]; *Жінка ладна – завше зрадна* [7, с. 92]; *Біда, в кого жінка біда, а в кого як калина, то й тому лиха година* [7, с. 88]; *Висушила молодця чужа дівоча краса* [7, с. 36]; *Чорні брови чарівні біду готувать тобі* [7, с. 225]; *Краснеє личко – серцю неспокій* [7, с. 234]; *Врода – дівоча шкода* [7, с. 35]; *Дівчина в красі, що горох на полюсі: хто*

іде, то вищине [7, с. 33]; *Бедной девке краса – смертная коса* [14, т. 1, с. 71]; *Жена красавица – безочному радость; Хорошая (пригожая) жена – лишняя сухота* [14, т. 1, с. 287]; *Gdy masz dom za mały, kobietyę za piękną, a dzieci za mądre, to masz więcej przykrości niż radości* [15, с. 141]. В англійських прислів'ях подібно: *A fair wife and a frontier castle breeds quarrels; Who has a fair wife needs more than two eyes; He that has a white horse and a fair wife, never wants trouble* [9, с. 172]; *A woman and a cherry are painted for their own harm* [10, с. 907]; *If you marry a beautiful blonde, you marry trouble* [16, с. 124]; *Beauty provokes thieves sooner than gold* [16, с. 156]. Спільним для української, англійської та шотландської побутової свідомості є бачення краси жінки (дружини) як передумови зубожіння: *Жінка хороша – зуба для гроша* [7, с. 92]; *A nice wife and a back door often make a rich man poor* [17, с. 525]. Через це непривабливість (чи навіть потворність) жінки в пареміях іноді кваліфікується позитивно: *An ugly wife and a lean piece of ground protect the home* [9, с. 172]; *Ugliness is the guardian of women* [16, с. 157].

З огляду на спільність народних уявлень про людську красу закономірним є наявність у паремійних корпусах більшості зіставлюваних мов приказок-директив, які радять вибирати дружину не очима, а вухами: *Жену выбирай не глазами, а ушами* [14, т. 1, с. 284] – *Choose a wife by your ear rather than by your eye* [9, с. 172] – *Willst du eine Frau nehmen, so zieh die Ohren mehr als die Augen zu Rath – Il faut choisir une femme avec les oreilles, plutôt qu'avec les yeux* [18, с. 28].

Українські паремії застерігають: *Хто жениться з красою, той буде жити з бідю* [7, с. 71]; *Красна жінка для людей, погана – для чоловіка* [7, с. 95], та все ж твердження про необхідність краси «до вінця» знаходимо серед прислів'їв і приказок різних мов: *Личко дівку віддає* [7, с. 235]; *Гарне личко товар продає* [7, с. 234]; *Who is born fair is born married* [9, с. 19]; *She that is born a beauty is half married* [17, с. 24]; *Ein hübsches Gesicht ist die halbe Mitgift* [11, с. 88] тощо.

В українському паремійному корпусі відображено етнічне бачення дівочої краси, невід'ємними компонентами якої є чорні брови і коса: *Дівка без коси не має краси; Коса – дівоча краса* [7, с. 226]; *Не так очі, як ті брови любі, милі до розмови* [7, с. 225]; *Які очі, така й врода* [7, с. 240]; *Одна брова варта вола, другій брові і ціни нема; Увіп'ються чорні брови, як п'явки в душу* [7, с. 225]. Жіночу красу у прислів'ях змальовано також за допомогою протиставлення кольорів «бліда – рум'яна»: *Лице рум'яне, аж серце в'яне* [7, с. 234]; *А в рум'янци така сила, що всі квіти погасила* [7, с. 39]; *Ой біда, біда, в кого жінка бліда, в кого рум'яна, в того кохана* [7, с. 96]; *Бліді лиця не чарують Гриця* [13, т. 2, с. 350]. Зовнішні колірні ознаки свідчать передусім про здоров'я людини, яке є необхідним компонентом краси.

Чоловіча краса в народних уявленнях теж може бути причиною нещастя: *Як за гарного підеш, лиха наживеш* [7, с. 75]; *За гарного піді – гарне й лихо буде* [7, с. 73]; *The uglier the man, the better the husband* [16, с. 157], хоч аналіз паремій свідчить про універсально низькі вимоги до чоловічої краси в побутовій свідомості: *Не урод, так и красавец* [14, т. 1, с. 283]; *Мужчина, коли хоть немножко казистее чорта – красавец* [19, т. 4, с. 597]; *Mężczyzna powinien być tylko troszkę ładniejszy od diabła, a panna nieco brzydsza od aniola* [15, с. 60]; *Il est assez beau qui a tous ses membres* [12, с. 64] тощо.

У пареміях аналізованих мов (крім французької) підкреслюється низька утилітарна вартість людської, передусім жіночої краси: *З краси води не пити; З красоти хліба не спечеш; Краси на тарілці не краяти* [7, с. 36]; *Красою ситий не будеш* [7, с. 37]; *Красоти в вінку не носити* [20, с. 116]; *С рожи хороши, да не лизать его стаять* [14, т. 2, с. 167]; *С лица не воду пить, умела бы пироги печь* [14, т. 1, с. 284]; *Uroda kapusty nie okrasisz* [8, т. 3, с. 598]; *Prettiness makes no pottage* [9, с. 18]; *Beauty is a fine thing but you can't live on it; Beauty will buy no beef* [17, с. 23]; *Schönheit kann man nicht essen* [11, с. 174]. Прислів'я на зразок *Як з красною жінкою оженитися, то є на кого подивитися* [7, с. 98]; *Ліпше мати гарну жінку, ніж сто фалеч поля* [7, с. 95] моноваріантні та рідковживані в українській мові, в англійському паремійному корпусі не зафіксовані. Англійські паремійні антоніми *Beauty won't make the pot boil* [9, с. 18] – *Money makes the pot boil* [9, с. 277] підкреслюють опозиційність взаємозв'язків концептів «краса» і «багатство» в колективній свідомості носіїв англійської мови.

Краса, зокрема жіноча врода, у французькій побутовій свідомості має значно більшу цінність, ніж у свідомості інших народів, й іноді переважає розум і доброту: *Toute femme jolie, en France, est souveraine* [12, с. 218]; *A côté de la beauté, l'esprit et le coeur font toujours l'effet de parents pauvres* [12, с. 63]. Ще вищу оцінку отримують витонченість і грація, яку французи схильні вбачати в різних миттєвостях людського життя: *Gracieuse plaît, non belle; La grâce, plus belle encore que la beauté* [12, с. 234]; *Il y a de la grâce à bien cueillir les roses* [12, с. 412] (cueilir les roses – зривати квіти життя). Та все ж у французьких пареміях висловлено переконання, що краса дружини не має бути надмірною: *La sagesse est d'épouser une beauté limitée* [12, с. 259].

У пареміях слов'янських мов домінує думка про довговічність розуму і значно вищу його цінність порівняно із красою: *Краса до вінця, а розум до кінця; Краса минеться, а розум пригодиться* [7, с. 36]; *Не краса красить, а розум; Не хвалися красою, а слався розумом; Хоч не з красою, аби з головою* [7, с. 37]; *Шкода краси, де розуму немає* [7, с. 335]; *Гарна птиця пером, а чоловік розумом* [7, с. 324]; *Красота без разума пуста* [21, с. 424]; *Szkoda kraszy, gdzie rozumu pusto* [8, т. 1, с. 87].

Універсальним для багатьох національних паремійних корпусів є, мабуть, протиставлення зовнішності людини її сутності, тобто зовнішньої краси красі духовній. Народна мудрість радить звертати увагу не на привабливу зовнішність, а на внутрішні якості людини: *Не дивися на вроду, але на природу* [7, с. 35]; *Не краса красить, а характер; Не позирай на красоту, а позирай на доброту* [7, с. 37]; *Гарна пава пером, а жінка – норовом* [7, с. 89] – *Красна пава пером, жена – нравом* [22, с. 91]; *Не ищи красоты, ищи доброты* [14, т. 1, с. 284]; *Malo waży uroda, gdy nie staje snoty* [8, т. 3, с. 598]; *Goodness is better than beauty; Good fame is better than a good face; A fair woman without virtue is like palled wine* [9, с. 18]; *There is no beauty like the beauty of the soul* [16, с. 151]; *Schönheit vergeht, Tugend besteht* [11, с. 174]; *Bonté passe beauté* [23, с. 149]; *Beauté ne vaut rien sans bonté* [12, с. 62]. Опозиція «зовнішність – сутність» часто лягає в основу авторських висловлювань. Пор., наприклад, висловлювання Наполеона про гарну і добру жінку, яке базується на типовій для побутової свідомості оцінці нематеріальних цінностей через зіставлення з матеріальними: *Une*

belle femme plaît aux yeux, une bonne femme plaît au coeur; l'une est un bijou, l'autre est un trésor [12, с. 64].

У пареміях зіставлених мов є стійкий взаємозв'язок між естетичною оцінкою зовнішності людини й етичною оцінкою її внутрішніх якостей, що простежується ще у висловлюваннях античних філософів П. Сиріуса і Цицерона [12, с. 548]: *По обличчю чоловіка пізнають; Обличчя єсть дзеркало душі* [7, с. 235]; *Обличье – улика* [14, т. 1, с. 244]; *Każdego twarz pokazuje, jakim się wewnątrz znajduje* [8, т. 3, с. 552]; *Sumnienie z twarzy poznac* [8, т. 3, с. 353]; *The face is the index of the heart (mind)* [10, с. 237]; *Le visage est l'image de l'âme* [12, с. 548]. Негативна сутність людини виводиться назовні через створення зовнішньо неприємного образу людини загалом чи окремих деталей цього образу: таємне стає очевидним; приховане погане етичне перетворюється у видиме негарне естетичне [3, с. 617]: *У поганому тілі погана душа; Як зверху погане, то всередині вдвоє* [7, с. 40]; *З очей му видно, що поганій чоловік* [13, т. 2, с. 473]; *Брови нависли – злоба на мисли* [7, с. 225]; *У худой рожи худой и обычай* [14, т. 2, с. 171]; *There is never a foul face but there's a foul fancy* [10, с. 283]; *Ugly people have ugly thoughts* [10, с. 837]; *Never was bad woman fair* [17, с. 541], і навпаки, усе, що гарне ззовні, має таку ж сутність: *Що красне, то й добре* [13, т. 2, с. 304]; *Що ладне, то до всього складне* [7, с. 38]; *Co dobre, to i piękne* [8, т. 1, с. 443]; *A fair face cannot have a crabbed heart* [9, с. 19]; *Fine (fair) feathers make fine birds* [10, с. 258]; *Joy of heart makes face fair* [10, с. 114]; *Schöne Federn machen einen schönen Vogel* [11, с. 174]; *Gut Gewissen macht ein fröhlich Gesicht* [11, с. 120].

Репрезентативною в паремійних корпусах є група прислів'їв, у яких відображено народне бачення зовнішності людини та її сутності як явищ суперечливих. Більшість паремійних зразків зіставлених мов (як і їх латинські еквіваленти *Specie formosa, mente odiosa* – На вид приваблива, душею огидлива [6, с. 323]; *Ovem in fronte, lupum in corde gerit* – З виду вівця, а всередині вовк [6, с. 253]) протиставляють зовнішню красу людини низьким моральним якостям: *Ясні очі, та чорні (чортові) думки* [7, с. 241]; *Гарне личко, а чортівська душа; Гарний на лиці, а поганій на душі* [7, с. 234]; *Борода, як у владика, а сумління, як у шибеника; Борода, як у попа, а зуби, як у собаки* [7, с. 224]; *Голос як сурмонька, але ж чортова думонька* [20, с. 42]; *Голос, як цимбал, а сам, як шакал* [7, с. 297]; *Постава свята, а сумління злодійське* [7, с. 299]; *Гарне пір'ячко на вудводі, та сам смердить* [7, с. 224]; *С личка ячкко, а внутри болтун; Видом орел, а умом тетерев* [14, т. 2, с. 167]; *Красна ягодка, да на вкус горька* [14, т. 2, с. 166]; *Собой красава, да душа трухлява; Лицом хорош, да душою непригож; Бородка Минина, а совесть глиняна* [14, т. 2, с. 167]; *Z wierzchu złoto, w środku błoto* [8, т. 3, с. 897]; *W pięknym ciele cnoty niewiele* [15, с. 193]; *Anielskie usta, a szatańskie serce* [15, с. 128]; *Beauty may have fair leaves, yet bitter fruit* [15, с. 17]; *Beauty and chastity (honesty) seldom agree* [10, с. 37]; *Fair face, foul heart* [9, с. 17]; *An angel on top but a devil underneath* [16, с. 177]; *Außen (vorne) fix, innen (hinten) nix (stank)* [18, с. 88]; *Grübchen in den Backen, Schelm im Nacken* [11, с. 119]; *Tout blank au dehors, tout noir au dedans* [18, с. 88]; *De beau raisin parfois pauvre vin* [12, с. 62]; *Souvent la plus belle pomme est véreuse* [24, с. 74] тощо. Однак поодинокими є паремії, в яких низька естетична оцінка поєднується із високою етичною: *Поганій на вроду, та гарний на вачу* [7, с. 36]; *Рожа кривая, да совесть*

прямая; Глазами и кос, да душою прям [14, т. 2, с. 168]; *Рожа не гожа, да душа пригожа* [19, т. 4, с. 10]; *Хоть рожа и худа, да душа хороша* [25, с. 197]; *Nie wszystko zle, co czarne* [15, с. 175]; *Unter der harten Schale ist oft ein süßer Kern* [11, с. 186]; *Beau pouau gît sous piètre écorce* [12, с. 36].

Протилежні погляди на єдність етичного й естетичного, а також протиріччя між ними, що простежуються під час аналізу паремій зіставлених мов, є відображенням особливостей розвитку народного, релігійного та наукового бачення взаємозв'язків тіла і душі людини. Етику й естетику поєднували в єдине ціле деякі античні філософські теорії [1, с. 13]. Портрет людини вважали «дзеркалом її душі» наприкінці XVIII ст., що створило передумови для початку вивчення рас і їх характеристик [2, с. 222]. Однак прикметною ознакою біблійних текстів, у яких лексема *краса* має здебільшого пейоративні конотації, є відсутність гармонії зовнішності людини зі станом її душі: *Краса – то омана, а врода – марнота* (Пр. 31: 30) [26, с. 347]; *Горе вам, книжники і фарисеї, лицеміри, що уподібнюєтесь до побілених гробів, які зовні видаються гарними, а всередині повні кісток мертвих і всякої нечистоти* (Мт. 23: 27) [27, с. 40].

Загалом тенденція до різнобічного опису внутрішньої краси людини як цінності тривалої, на відміну від минущої зовнішньої краси, – універсальна особливість різномовних паремій. Прислів'я більшості європейських мов, наслідуючи латинські зразки – *Non aurum est quodcumque nitet, non gemma, quod ardet* – Не золото те, що блищить; не перлина те, що виблискує [6, с. 226]; *Fronti nulla fides* – Зовнішності не вір [6, с. 140]; *Sub pulchra specie latitat deceptio saepe* – Під гарним виглядом часто приховується обман [6, с. 328], радять не довіряти зовнішній красі людей і речей, яка часто буває облудною: *He все то золото, що блищить* [28, с. 116] – *Nie wszystko złoto, co się świeci* [15, с. 87] – *All is not gold that glitters* [10, с. 316] – *Es ist nicht Alles Gold, was glänzt* [11, с. 102] – *Tout ce qui brille (reluit) n'est pas or* [12, с. 36]; *Ce n'est pas tout or qui reluit, ni farine ce qui blanchit* [18, с. 110]; *Блищиться, як золото, а всередині – болото* [28, с. 115]; *Тіло в золоті, а душа в мерзоті* [28, с. 116]; *Чоловіка по одежі стрічають, а по уму випроводжають* [7, с. 46]; *Буває, що й черепок блищить* [28, с. 348]; *Twarz nie zawsze umysłu odkrywa* [8, т. 3, с. 553]; *Appearances are deceptive* [9, с. 10]; *The face is no index to the heart* [10, с. 237]; *Never judge from appearances* [10, с. 415]; *Things are not always what they seem* [9, с. 10]; *None can guess the jewel by the casket* [9, с. 11]; *Do not trust too much in an enchanting face* [16, с. 143]; *Der Schein trügt; Das Ansehen ist in den Federn; L'apparence est souvent trompeuse* [18, с. 105]; *Les visages souvent sont de doux imposteurs* [12, с. 548]; *Un diable n'est pas toujours aussi diable qu'il est noir* [12, с. 36].

Висновки. Аналіз різномовних паремійних відповідників, які репрезентують національні особливості реалізації колективних уявлень про красу, свідчить про те, що в їх основі лежить загалом її універсальна оцінка, зокрема бачення минущості людської краси, а також спільна для всіх лінгвокультур тенденція до протиставлення внутрішньої краси людини як цінності тривалої маловартісній зовнішній красі. Особливим є статус краси (зокрема жіночої) на французькій шкалі вартостей, оскільки в побутовій свідомості носіїв усіх інших зіставлених мов краса виключена з кола преферентних цінностей.

Характерно, що в пареміях досліджуваного тематичного блоку англійської, німецької та французької мов думки оформлено здебільшого у вигляді елементарних суджень, простої констатації фактів, а у слов'янських значно ширше використовуються засоби художньої виразності.

Перспективним є подальше зіставне дослідження специфіки паремійної об'єктивації колективних уявлень носіїв різних мов, які визначають ціннісні пріоритети лінгвокультурних спільнот.

Література:

1. Арутюнова Н.Д. Истина. Добро. Красота: взаимодействие концептов. *Логический анализ языка. Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного*. Москва : Индрик, 2004. С. 5–29.
2. Історія європейської ментальності / за ред. П. Дінцельбахера ; пер. з нім. В. Кам'янець. Львів : Літопис, 2004. 720 с.
3. Ковшова М.Л. Понятие красоты в русской фразеологии и фольклоре: Внешние качества и внутренние свойства человека. *Логический анализ языка. Языки эстетики: Концептуальные поля прекрасного и безобразного*. Москва : Индрик, 2004. С. 613–620.
4. Агзамова Д. Красота в русских пословицах: гендерный аспект. *Филология и культура*. 2016. № 3 (45). Казань : Казанский федеральный университет. С. 6–11.
5. Мещерякова Ю.В. Концепт «красота» в английской и русской культурах. *Языковая личность: Проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики* : сборник научных трудов / ВГПУ. Волгоград : Перемена, 1999. С. 209–215.
6. Цимбалюк Ю.В. Латинські прислів'я і приказки. Київ : Вища школа, 1990. 436 с.
7. Прислів'я та приказки. Людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М.М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1990. 528 с.
8. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich: W IV t. / red. J. Krzyżanowski. Warszawa : Instytut Wydawniczy, 1969–1972. Т. I–III.
9. The Penguin Dictionary of Proverbs / ed. by R. Fergusson, J. Law. Penguin Books, 2000. 365 p.
10. The Oxford Dictionary of English Proverbs / ed. by F.P. Wilson. Oxford : Clarendon Press, 1992. 930 p.
11. Кудіна О.Ф., Пророченко О.П. Перлини народної мудрості. Німецькі прислів'я та приказки. Вінниця : Нова книга, 2005. 320 с.
12. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes par M. Maloux. Paris : Librairie Larousse, 2001. 628 p.
13. Галицько-руські народні приповідки / зібрав і поясн. др. І. Франко : у 3 т., 6 вип. / *Етнографічний збірник*. Львів : Друк. Наук. товар. ім. Шевченка, 1901–1910. Т. 1–3.
14. Даль В. И. Пословицы русского народа : сборник : в 2 т. Москва : Худож. лит., 1984. Т. 1–2.
15. Przysłowia polskie / wyb. i opracow. K. Stefańska-Jokiel. Wrocław : Wyd. Europa, 2006. 200 s.
16. Дубенко О.Ю. Англо-американські прислів'я та приказки : посібник. Вінниця : Нова книга, 2004. 416 с.
17. Mieder W. The Prentice-Hall Encyclopedia of world proverbs. A Treasury of Wit and Wisdom through the Ages. New Jersey : Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1986. 582 p.
18. Гольдгардт-Ландау Г.М. Русскія пословицы, поговорки, прибаутки и притчи въ переводе на соответствующие имъ галлицизмы и германизмы. Одесса : Тип. Л. Нитче, 1888. 180 с.
19. Даль В.И. Пословицы русского народа : сборник : в 2 т. Москва : Худож. лит., 1984. Т. 1–2.
20. Українські приказки, прислів'я і таке інше / впор. М. Номис. Торонто – Київ : Бескид, 1993. 226 с.
21. Мудрое слово Древней Руси (XI–XVII вв.) : сборник / сост., вступ. ст., пер. и коммент. В.В. Колесова. Москва : Сов. Россия, 1989. 464 с.
22. Иллюстровъ И.И. Жизнь русскаго народа въ его пословицахъ и поговоркахъ. Санкт-Петербургъ : Губерн. Типогр., 1910. 469 с.
23. Французско-русский фразеологический словарь. Около 35 000 выражений / под ред. Я.И. Рещера. Москва : Гос. изд. иностр. и нац. словарей, 1963. 1112 с.
24. Критская О.В. Французские пословицы и поговорки. Москва : Гос. изд-во «Высшая школа», 1963. 95 с.
25. Буслаев О.И. Русскія пословицы и поговорки. *Архивъ историко-юридическихъ свѣдѣній, относящихся до Россіи, издаваемый Н. Калачовымъ*. Москва : въ Типограф. А. Семена, 1854. С. 1–176.
26. Цимбалюк Ю., Кобів Й., Смурова Л., Латун Л. Біблійна мудрість у латинських афоризмах українською та англійською мовами : науково-навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2003. 410 с.
27. Новий Завіт. З додатком Псалмів. Toronto : Evangel Bible Translators and Ministries, 1991. 486 p.
28. Прислів'я та приказки. Взаємини між людьми / упоряд. М.М. Пазяк. Київ : Наук. думка, 1991. 440 с.

Kotsiuba Z. Realization of the collective image of beauty in Slavonic, Germanic and Romance proverbs and sayings

Summary. The article focuses on the research of the verbalization peculiarities of the collective image of beauty carried out within the study of the problem of national and universal in proverbs and sayings of European proverbial corpora, which gives the opportunity for the deeper penetration into the specific features of the national outlook especially in cases when not only the proverbial samples with the vividly represented national originality, cultural or historical impute undergo analysis, but also the folk maxims which determine the preferences at the universal scale of values.

The beauty is considered to be the unit of the linguistic consciousness widely represented in paroemias. The image of beauty is one of the representations of the ethnic lingual culture possessing the definite gender semantic specification and is interconnected with the value-orientation point of the linguistic community, mainly vital (life and death, health and illness), hedonistic (happiness and misfortune), material (richness and poverty), intellectual (wisdom and stupidity), moral and ethic (goodness and evil, truth and lies) and matrimonial. Because of it the collective imagery under research represents the dominant behavior markers of the representatives of different ethnic communities. The universal features of the imagery under analysis reflected in proverbial corpora of different languages are the transience of the outer and the length of the inner beauty. The opposition “appearance – nature” is common for the collective consciousness of the users of the contrasted languages. The characteristic feature of the French value hierarchy is the special appreciation of the female beauty which can obtain the higher status than time, wisdom and kindness.

The contrastive research has been carried out on the bases of the historical factor of proverb analysis as well as the factor of variability, locality and ethnocultural marking of the prov-

erb key word. The paper reveals mutual influences and ways of formation of the group of lingual units under analysis; differentiates national and universal characteristics of these paroemias in different lingual cultures. The empirical data for the analysis have been collected with the help of the con-

tinuous sampling method from the Ukrainian, Russian, Polish, English, German, and French dictionaries of proverbs and idioms.

Key words: proverb, saying, common consciousness, beauty, universal, national.

Цимбаліста Л. Р.,
асистент кафедри перекладу та філології
Університету Короля Данила

ПАСИВ РЕЦИПІЄНТА В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (З УКРАЇНСЬКИМИ ПАРАЛЕЛЯМИ)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню пасиву реципієнта у німецькій мові з пошуком українських відповідників. У роботі здійснено аналіз цих конструкцій на прикладах фрагментів тексту з художніх творів другої половини ХХ – початку ХХІ століття, визначення та ілюстрацію їх функцій, спільних та відмінних рис з іншими пасивними формами у німецькій мові, а також співставлення з формами зі співвідносними відтінками значень в українській.

Основними відмінностями пасиву реципієнта від інших форм пасиву є його утворення за допомогою дієслів *bekommen*, *kriegen*, *erhalten*, що знаходяться на межі між повнозначним та допоміжним дієсловом, а також переміщення у позицію суб'єкта об'єкта дії у давальному відмінковому активному реченні. Пацієнс же у цьому випадку залишається у позиції об'єкта-прямого додатка, що зумовлює невираженість у цій пасивній формі функції підвищення його комунікативного рангу.

Хоча граматично дієслова *bekommen* та *kriegen* є рівноцінними, вони не є взаємозамінними у мовленні, оскільки їм властиве різне стилістичне забарвлення, а *erhalten* узагалі вживається для підсилення семантики фінальності дії. На відміну від цих трьох дієслів, *werden*, що використовується для побудови пасиву стану, не видозмінює значення основного дієслова, оскільки є стилістично нейтральним.

Відповідники повнозначних дієслів *bekommen*, *kriegen* та *erhalten* в українській мові, а саме *отримувати*, *одержувати*, *здобувати* тощо, переважно вживаються у конструкціях, що з граматичної точки зору вважаються активними, хоча при їх розгляді на глибинному рівні формальний суб'єкт у більшості випадків є реципієнтом дії, а не агенсом. Висловлювання з цими дієсловами можуть граматично наближатися до пасиву реципієнта, якщо мовець сформулює неозначено-особове речення, що відображає вираження функції дефокусування агенса, або використає предикативну форму на *-но/-то*, що відповідає одній з пасивних форм в українській мові.

Ключові слова: пасив, пасив реципієнта, трансформація актив-пасив, агенс, пацієнс.

Постановка проблеми. Варіанти засобів вираження пасивного стану в німецькій мові не обмежуються пасивними формами з допоміжним дієсловом *werden*. У цьому дослідженні ми розглянемо пасив реципієнта у німецькій мові як конструкцію з більш слабкою пасивною семантикою та розглянемо можливість їх передавання українською.

Серед *досліджень і публікацій*, присвячених цій тематиці, можна виділити праці таких учених, як О. Потебня, В. Сімович, О. Курило, О. Синявський, М. Суліма, О. Матвієнко, Ю. Шевельов, В. Русанівський, Г. Півторак, В. Бріцин, М. Плющ, Н. Непийвода, І. Вихованець, К. Городенська, В. Барчук, О. Бондарко, К. Брінкер, Г. Гельбіх, Ф. Кемптер, Г. Шьонталь, П. Фогель та ін.

Форма так званого пасиву реципієнта в різних джерелах зустрічається під наступними позначеннями: *bekommen-Passiv*, *Dativ-Passiv*, *Rezipientenpassiv*, *Adressantenpassiv*, *Benefizientenpassiv* [2–4]. Ці терміни відображають семантичну особливість цієї конструкції, яка вирізняє її на фоні інших, а саме, формальний суб'єкт у пропозиціях цього типу є пацієнсом, який позначає людину, яка отримує щось (переважно, матеріальні чи нематеріальні блага) або змінюється внаслідок дії, спрямованої на неї.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей пасиву реципієнта в німецькій мові, використовуючи приклади з художньої літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття, а також розгляд можливих паралелей у творах української літератури.

Виклад основного матеріалу. Термін *bekommen-Passiv* вказує на функцію дієслова *bekommen*, яке виступає основним допоміжним дієсловом, що використовується для творення цих форм, поруч з *kriegen* та *erhalten*. Розглянемо приклади:

(1) *Ich war Abiturient und bekam bei der Abiturfeier vom Rektor einen Preis überreicht. Das war lange, nachdem Hanna die Stadt verlassen hatte* (В. Schlink).

(2) *Ist die Welt nicht ungerecht? Unsereins plagt sich ab mit Sport und Gymnastik, mit Diäten hier, Diäten da und gerät immer mehr aus der Form, und so ein Typ wie du, der sich nicht aus dem Sessel rührt und isst wie ein Scheunendrescher, kriegt die Fitness geschenkt*. (А. Eschbach).

(3) *„Kommt nicht in Frage, und kümmern Sie sich nicht um Dinge, die Sie nichts angehen!“ war das, was der Arzt erwidert erhielt* (Т. Plievier).

У прикладі (1) протагоніст твору згадує про свій вступ до вищого навчального закладу та святкування, яким він супроводжувався. Пасивна конструкція з *bekommen* не лише вказує на те, що абітурієнт у цій ситуації не виконує жодних активних дій, а й підкреслює певну відчуженість, адже під час урочистостей хлопець думає про свою кохану Ганну, яка раніше покинула місто.

У прикладі (2), дівчина вживає пасивну конструкцію з *kriegen*, висловлюючи своє невдоволення станом справ та заздрість, що подрузі не доводиться докладати зусиль для стрункої фігури, адже вона отримала її задарма, «в подарунок» (*geschenkt*). У висловлюванні (3) пасивна форма з використанням дієслова *erhalten* має на меті підкреслити силу та емоційну навантаженість відповіді і, відповідно, її вплив на реципієнта.

Отже, пасив реципієнта дозволяє перемістити об'єкт дії, що відповідає об'єктові у давальному відмінковому активному реченні, у позицію суб'єкта. Розглянемо детальніше функції різних членів таких пропозицій у порівнянні з їх функціями в активних та інших пасивних конструкціях.

(4) *Ja, und dieser Lärchenhof morgen kostet uns auch nur haufenweise Geld. Dafür bekommen Sie den Wein von einem Humpen in den anderen geschüttet, ein Fitzelchen schmierige Gänseleber, stinkende Fischeier, Rotz mit Geschmack und all solchen Unfug* (F. Schätzing).

Мовець зневажливо описує сервіс, який можна отримати у закладі, не приховуючи свого негативного ставлення до всіляких делікатесів. У прикладі (4) гіпотетичним реципієнтом виступає співрозмовник (*Sie*), дія спрямована на об'єкт в акузативі – вино (*den Wein*), яке переливають з кубка до кубка. Хоча агенс формально не представлений у пропозиції, з попереднього речення зрозуміло, що йдеться про гольф-клуб *Lärchenhof*, відповідно діячем виступає персонал закладу.

Можна зробити проміжний висновок, що реципієнтом є жива істота (переважно, людина), яка виступає учасником взаємодії у достатній мірі, щоб укріпити свій комунікативний статус для перенесення на позицію суб'єкта. Натомість, неодухотворений предмет, який зазвичай займає позицію суб'єкта у конструкції пасиву процесу, стає у новій формально-граматичній структурі прямим об'єктом. Так, перетворення виглядає наступним чином:

Актив: *Der Kellner schüttet Ihnen dafür den Wein von einem Humpen in den anderen.*

Пасив процесу: *Der Wein wird Ihnen dafür von einem Humpen in den anderen (vom Kellner) geschüttet.*

Пасив реципієнта: *Dafür bekommen Sie den Wein von einem Humpen in den anderen (vom Kellner) geschüttet.*

Уведення актанта у такі висловлювання є факультативним і здійснюється за допомогою прийменника *von* у поєднанні з іменником чи займенником у давальному відмінкові, як і в інших пасивних конструкціях. При цьому для конструкцій цього типу виключені безособові варіанти, оскільки їх семантика передбачає облігаторну присутність реципієнта у функції суб'єкта.

Важливою відмінністю пасиву реципієнта від інших різновидів пасивних конструкцій є можливість використання для його утворення одразу трьох дієслів *bekommen*, *kriegen* та *erhalten*, статус яких, однак, досі викликає суперечки серед германістів, адже вони перебувають на межі між повнозначними та допоміжними дієсловами. Відрізняються ці дієслова і за сферою застосування: якщо дієслово *bekommen* вживається найширше і навіть дало одну з назв для цієї конструкції, то *kriegen* використовується переважно у повсякденному мовленні, а *erhalten*, навпаки, зустрічається переважно у довідковій, технічній літературі та в офіційній документації.

Якщо *bekommen* та *kriegen* є граматично взаємозамінними і розрізняються у цих формах переважно у стилістичному аспекті, то *erhalten* не може вважатися їх повноцінним еквівалентом. Так, той факт, що дієслово *erhalten* не утворює пасиву реципієнта з неперехідними дієсловами та фразеологізмами, вказує на те, що воно більшою мірою зберегло своє початкове значення. Водночас, воно має більш виражену конотацію результату, що наближає його до пасивних конструкцій [4, с. 214]. Наприклад:

(5) *Der Goldring ist eine Leihgabe meines Veters, der ihn selbst geliebt erhielt* (W. von Niebelschütz).

Мовець розповідає про історію золотого персня, який він позичив у племінника, який теж не був власником, бо сам отримав його у третьої особи. Форма пасиву реципієнта з дієсловом

erhalten дозволяє підкреслити певну фінальність дії, той факт, що вона відбулась давніше, і, ймовірно, є незворотною.

Якщо ж порівнювати *bekommen*, *kriegen* та *erhalten* із допоміжним дієсловом *werden*, яке використовується для творення конструкцій пасиву процесу, то впадає у вічі наступна формальна відмінність: дієслово *werden* утворюється через партиципну форму *worden* з дієслова-зв'язки *werden*. Таке перетворення невластиве *bekommen* та іншим [4; 217]. Порівняймо:

(6) *Aber um auf den Grund Ihres Anrufs zurückzukommen: Bevor ich Ihnen ein Gutachten zusagen kann, muß geregelt werden, wie das relevante Material zu mir und wie ich dann nach Westdeutschland komme* (T. Hettche).

(7) *Ich beugte mich zu ihm vor. „Das kriegen wir zusammen schon irgendwie geregelt. Ich bin doch der beste Zeuge, daß an den Verdächtigungen nichts dran ist“* (J. Arjouni).

У прикладі (6) обговорюють ділові питання, зокрема мовець прагне переконатись, що він матиме можливість отримати відповідні матеріали і приїхати згодом до Західної Німеччини, усе потрібно врегулювати. Вживання форми пасиву процесу в поєднанні з модальним дієсловом *müssen* дозволяє мовцеві підкреслити, що його вимога зумовлена ситуацією, а не недовірою до співрозмовника, і натомість сприятиме успішному завершенню справи.

Як уже зазначалось раніше, вживання допоміжного дієслова *kriegen* характерне для розмовної практики, воно надає сказаному більш неформального характеру, а в цьому випадку звучить фамільярно (7). Чоловік вторгається в особистий простір співрозмовника (*beugte mich zu ihm vor*) та впевнено стверджує, що їм вдасться домовитись, оскільки він – найкращий свідок у ситуації, що склалася.

Отже, дієслово *werden* має особливий статус серед інших допоміжних дієслів, які вживаються для утворення пасивних форм, воно є семантично немаркованим і не впливає на зміст основного дієслова та стилістику висловлювання. Дієслова *bekommen* та *kriegen*, окрім іншого, можуть передавати семантику «позитивної» зміни власності (*„positiver“ Besitzwechsel*) [4, с. 215–216], тобто вони частково зберігають семантику відповідного повнозначного дієслова, наприклад:

(8) *Ich habe an das Institut für Zeitgeschichte geschrieben und eine entsprechende Spezialbibliographie geschickt bekommen* (B. Schlink).

Абітурієнт написав листа до Інституту історії часу, звідки йому надіслали спеціальну бібліографію. Хоча у творі не уточнюється, чи потрібно йому повернути книгу і коли саме, вона, як мінімум, на деякий час перейшла у власність хлопця. Пасивна форма з *bekommen* є в цьому висловлюванні оптимальною, адже конкретизація агенса через побудову активної конструкції є надлишковою, а пасив процесу викликав би ускладнення формально-граматичної структури пропозиції.

(9) *Vielleicht war es der Zorn auf sich selbst. Mergells Forderung hätte ihn nicht so überraschend treffen dürfen, wie sie es getan hatte. Er hatte genug erlebt, um eigentlich wissen zu müssen, daß man niemals etwas geschenkt bekam* (W. Hohlbein).

Хоча фрагмент висловлювання, що містить пасивну конструкцію, не визначає реципієнта (вживається неозначений займенник *man*), читачеві зрозуміло, що мовець має на увазі себе, поширюючи водночас свій власний досвід зради на оточуючих. Хоча у цьому випадку зміна власності має негатив-

ний характер, адже герой не отримав поки бажаного, все-таки *bekommen* зберігає свою семантичну складову.

В українській мові не спостерігаємо конструкцій зі схожими функціями та значеннями. Дієслова *отримувати*, *одержувати*, *діставати*, *здобувати*, які є повнозначними відповідниками німецьких *bekommen*, *kriegen*, *erhalten* [1; 2007], в українській мові вживаються переважно в активних конструкціях з поширювачами-прямими додатками. Якщо мовець прагне посилити результативне значення, то в такому випадку висловлювання будеться з використанням предикативної форми на *-но/-то* або як неозначено-особове речення, тоді реципієнт переноситься на позицію актанга, вираженого поширювачем у давальному відмінкові.

(10) *Не шкодуючи анітрохи, Лобачов віддав дідові свою рушницю, на яку задивлявся не один мисливець, а натомість одержав у подарунок простацького й товариського Пірата* (М. Дашків).

(11) *Одній поп-зірці подарували «Мерседес» на Великдень, іншій – сіре щеня кавказької породи* (Л. Костенко).

(12) *Гори і сонце – дві речі, котрі нам подаровано для повнокровного втішання короткотривалою екзистенцією* (Ю. Андрухович).

У прикладі (10) акт дарування двосторонній – герой віддає рушницю і натомість отримує у подарунок домашнього улюбленця. Вживання активної конструкції підкреслює той факт, що Лобачов є учасником взаємодії. Натомість у прикладі (11) діяч уже не такий очевидний, хоча з контексту зрозуміло, що подарунок зробив фанат, але оскільки подібні випадки часто трапляються зі зірками, дарувальник залишається знеособленим, а автор віддає перевагу неозначено-особовому реченню.

У конструкціях з предикативними формами на *-но/-то* комунікативний ранг агенса найнижчий з усіх названих конструкцій, а у прикладі (12) дарувальник є найбільш абстрагованим, більше того, він по-різному позначатиметься кожним читачем, в залежності від його досвіду, поглядів та віросповідання.

Висновки. Ми дотримуємося думки, що хоча допоміжні дієслова *bekommen*, *kriegen*, *erhalten* не повністю втрачають ознаки повнозначних дієслів, вони, тим не менше, стають наближеними до допоміжного дієслова *werden* та виконують аналогічні функції. Можна дійти висновку, що за виділення окремої категорії пасивних дієприкметників, *werden* буде знаходитися в її центрі, а *bekommen*, *kriegen*, *erhalten*, а також *sein* (вживається для утворення пасиву стану) – на периферії.

Література:

1. Мюллер В. Великий німецько-український словник. Близько 170 000 слів та сполучень. Київ : Видавничий дім «Чумацький Шлях», 2007. 787 с.

2. Diewald G. Grammatikalisierung. Eine Einführung in Sein und Werden grammatischer Formen. Tübingen : Niemeyer, 1997. 141 s.
3. Duden 04. Die Grammatik: Unentbehrlich für richtiges Deutsch: Band 4. Duden Verlag, 2009. 1344 s.
4. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Leipzig : Verlag Enzyklopädie Langenscheidt, 1996. 735 s.
5. Leirbukt O. Untersuchungen zum bekommen-Passiv im heutigen Deutsch. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1997. 252 s.

Tsybalista L. Recipient's passive in German (with Ukrainian parallels)

Summary. The article is devoted to the study of the recipient's passive in German with the search for Ukrainian counterparts. The analysis of these constructions is carried out using text fragments from fiction dated the second half of the XX – the beginning of the XXI century, the definition and illustration of their functions, common and distinctive features with other passive forms in the German language, as well as the comparison with forms with correlated meaning in Ukrainian.

There is a number of main differences between the recipient's passive and other forms of passive voice in German. Firstly, it is built using the verbs *bekommen*, *kriegen* and *erhalten* which have an ambiguous status since they are grammatically placed on the verge between the main verb and the auxiliary verb. Secondly, the object (recipient) of the action in dative case from the active sentence is moved to the position of a subject. Patient in this situation remains in the position of a direct object which means the function of raising his communicative rank is not expressed, unlike in other types of passive in German.

Even though the verbs *bekommen* and *kriegen* are grammatically equal, they are not interchangeable in speech since they have different stylistic coloring, and *erhalten* is mostly used to enhance the semantics of the action's finality. Unlike these three verbs, *werden* that is the most commonly used auxiliary verb for creating passive voice, does not influence the meaning of the verb in any way since it is stylistically neutral.

The equivalents of full verbs *bekommen*, *kriegen* and *erhalten* in Ukrainian are *отримувати*, *одержувати*, *здобувати*, etc. They are mostly used in constructions that are considered active from the grammatical point of view, even though if analyzed on deep level, the formal subject is in many cases a recipient of an action and not an agent. The statements that include these verbs can become grammatically closer to the recipient's passive if the speaker chooses the ellipse with undefined agent, which showcases the function of agent defocusing, or uses the predicative form with *-no/-to* which corresponds with one of the passive forms in Ukrainian.

Key words: passive, recipient's passive, active-passive transformation, agent, patient.

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

*Горда О. М.,
кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка»*

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ПРИЙОМУ «СЕНКАН» НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Анотація. У статті акцентовано увагу на важливості творчої функції у процесі вивчення мов. Наголошено на необхідності застосування на заняттях інноваційних методичних прийомів, спрямованих на стимуляцію інтересу учасників навчального процесу до предмета, який вони вивчають, розвиток їхньої креативності й образності мовлення, навичок синтезу навчального матеріалу та резюмування інформації, уміння коротко та влучно висловлювати думку тощо.

За допомогою методів спостереження, аналізу, систематизації й узагальнення з'ясовано стан вирішення в педагогічній науці, зокрема в лінгводидактичному дискурсі, проблеми застосування нових підходів, методик, технологій, методичних прийомів у процесі навчання мов та актуальність окресленої теми в розрізі викладання курсу української мови як іноземної (далі – УМІ).

Автор схиляється до думки, що одним із методичних прийомів, базованих на творчості як домінанті сучасної навчальної діяльності, є сенкан, і звертає увагу на відсутність розробок прикладного характеру, що містять рекомендації та варіанти використання цього прийому у процесі викладання української мови для іншомовної аудиторії. Мета – запропонувати ідеї застосування сенкану на заняттях з української мови як іноземної.

На підставі аналізу науково-методичних праць з'ясовано, на яких етапах навчального процесу варто застосовувати сенкан. Обґрунтовано доцільність розроблення завдань на основі згаданого прийому для студентів / учнів із достатнім лексичним запасом слів. Подано приклади застосування сенкану на заняттях з іншомовцями, що вивчають українську мову на рівні B2. Запропоновано адаптований для читання в іншомовній аудиторії уривок художнього тексту та низку притекстових і післятекстових завдань, створених на основі вищезазначеного методичного прийому.

Зроблено висновки, що запропоновані у статті ідеї застосування сенкану можуть стати підґрунтям для презентації результатів інших педагогічних розробок, спрямованих на пошук способів збільшення словникового запасу, розвиток творчого й особистісного потенціалів, образності мовлення тощо тих, хто вивчає українську мову як іноземну чи інші іноземні мови.

Ключові слова: лінгводидактика, українська мова як іноземна, іншомовна аудиторія, методичний прийом, сенкан.

Постановка проблеми. Сучасна лінгводидактика, як і будь-яка інша педагогічна наука, перебуває в постійному пошуку інноваційних методик для задоволення навчальних потреб.

Поняття інновацій в педагогіці є багатокомпонентним, адже воно «об'єднує усі ті нові й ефективні способи навчання (здо-

буття, передачі й продукування знань), які сприяють інтенсифікації та модернізації навчального процесу, розвивають творчий підхід і особистісний потенціал його учасників» [1, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему застосування нових підходів, методик, технологій, методичних прийомів тощо у процесі вивчення мов розкрито у працях А. Біліченко (акцентовано увагу на методичній доцільності й ефективності використання методів, спрямованих на активізацію процесу пізнання, стимуляцію інтересу та підвищення мотивації студентів до вивчення іноземних мов: методу проєктів, кейс-методу, мозкового штурму, методу рольової гри й ін.) [2], А. Виселка (розкрито особливості застосування методики занурення у процесі навчання УМІ з опорою на знання змісту профільних дисциплін) [4], І. Кочан (зосереджено увагу на креативних, когнітивних, інтерактивних методах викладання УМІ, описано моделі застосування рольових і лінгвістичних ігор в іншомовній аудиторії) [6], Г. Швець (обґрунтовано доцільність використання у процесі навчання УМІ короткометражних художніх фільмів, окреслено принципи добору кіноматеріалів, запропоновано варіанти опрацювання фільмів зі студентами [14] та ін.

Учені в галузі педагогічної науки переконують, що «домінантою сучасного освітнього процесу має стати його творча функція» [10, с. 40]. Саме це, на нашу думку, передбачає застосування методичного прийому «сенкан» у навчальному процесі.

У дидактиці цей прийом використовують із метою синтезування вивченого матеріалу, оскільки «лаконічність форми розвиває здатність резюмувати інформацію, висловлювати думку в декількох значущих словах і коротких висловах» [8]. Його також уважають одним зі способів розвитку образності мовлення, що спрямований на швидке досягнення результату; хорошим інструментом оцінювання понятійного і словникового запасу; ефективним методичним прийомом у технології критичного мислення на етапі рефлексії й інтегральної освітньої технології тощо [13, с. 8; 7, с. 166–167].

У науково-методичній літературі описано приклади застосування зазначеного прийому на заняттях з іноземних мов [7, с. 166–167], української мови та літератури [9; 11], зарубіжної літератури [3], історії [13] тощо в загальноосвітній школі. Проте майже немає розробок прикладного характеру, що містять рекомендації та варіанти використання його у процесі викладання української мови для іншомовної аудиторії, що свідчить про актуальність порушеної теми.

Мета статті – запропонувати ідеї застосування методичного прийому «сенкан» на заняттях з української мови як іноземної.

Виклад основного матеріалу. Сенкан, або синквейн (із фр. *cinq* – «п'ять») – короткий опис із п'яти рядків, що нагадує вірш. Його складають за такою схемою:

1. Слово (найчастіше іменник), що виражає тему.
2. Опис за допомогою двох прикметників.
3. Дія, виражена трьома дієсловами.
4. Фраза приблизно із трьох-чотирьох слів, що показує ставлення автора до теми.

5. Синонім або інше підсумкове слово, що узагальнює суть теми на емоційно-образному рівні [7, с. 166–167].

Допустимим у процесі складання навчального сенкану є порушення цієї схеми. Наприклад, збільшення кількості слів у двох останніх рядках, додаткове використання службових частин мови (прийменники, сполучники, частки) та ін.

Як зазначають дидакти, «структура сенкану водночас є й схемою навчальної діяльності», оскільки у процесі виконання завдання відбувається і вивчення матеріалу, і його повторення [13, с. 9].

Коли найкраще застосовувати *сенкан*? Це може бути актуалізація теми уроку, опрацювання нової лексики, синтез і узагальнення вивченого матеріалу тощо. Найчастіше таке завдання виконують індивідуально (протягом 5–7 хв.), хоча в науково-методичній літературі маємо цікаві приклади застосування зазначеного прийому під час роботи в парі та групі [7, с. 166–167]. Описано й різні організаційні форми групової роботи із *сенканом*, наприклад, проведення конкурсу творців *сенкану* на конкретну тему чи аналіз неповного *сенкану* з метою визначення частини, якої не вистачає. Запропоновано варіанти застосування зазначеного прийому у процесі підготовки контрольних завдань (визначення теми неповного *сенкану*; написання міні-твору або складання короткої розповіді за готовим *сенканом*; коригування й удосконалення запропонованого *сенкану*) тощо [13, с. 8–9]. Доречно давати *сенкани* й на домашнє завдання [15].

На заняттях з УМІ завдання на створення *сенканів* радимо давати, коли студент чи учень вже має достатній лексичний запас слів (маємо на увазі вивчення мови на рівні В2). Якщо працюємо з текстом, то це можуть бути різні типи вправ: дотекстові, притекстові чи післятекстові. Покажемо це на прикладі художнього тексту.

Завдання 1. Прочитайте текст. Знайдіть у тексті три слова, виражені іменниками, та складіть із ними *сенкани*.

Ранок

Ранок був ясний, бадьорий. Гострою свіжістю дихало повітря. Роса блищала на травах, прибивши **куряву** на дорозі, затіненій дубами й грабами. Соковита **зелень** спілила очі, а сонячні блищинки розсипалися в лісі золотими дукатами.

– Ку-ку! Ку-ку! – лунало в гушавині.

Чорноголові дятли діловито дерлися корою, вистукуючи й вислухуючи хворі дерева. Бризками сонця перелітали з гілки на гілку золотаві іволги.

Дорога йшла лісом. По балках дзюрчали струмки, бубонцями стрибало по камінцях їхнє балакуче скло.

У долині блищав став, а далі вився в кам'янистому руслі Буг, народжений у карпатських снігах. Ставало парко. Сонце випило світанкову свіжість. У траві густо скрекотіли коники. Пахтіло бузиною й жасмином [12].

Приклади *сенканів*

Ранок	Роса	Жасмин
Сонячний, теплий. Будить, ніжить, бадьорить. Світ від сну прокидається. День.	Чиста, срібляста. Блищить, освіжає, вмиває. Трави стають чистими. Краса.	Білий, ніжний. Цвіте, пахне, п'янить. Ліс наповнюється пахощами. Незабутній аромат.

Завдання 2. Доберіть із таблиці синоніми до виділених слів у тексті та складіть із ними *сенкани*.

Слово з тексту	Синоніми
зелень	зеленоші, зело, зелення, рунь, руні, май, розмай, клечання, пазелень [5, с. 134].
курява	пил, пиліюка, порошок, копіт [5, с. 178].
дорога	шлях, путь, гостінець, тракт, шосе, траса, магістраль, автострада та ін. [5, с. 84].

Приклади *сенканів*

Розмай	Пил	Шлях
Яскравий, кучерявий. Бує, клечас, манить. Сад і поле зеленіють. Неповторна мить.	Чорний, густий. Здіймається, стоїть, стелиться. Світ довкола тьмяніє. Курява.	Довгий, далекий. Пролягає, тягнеться, біжить. Місто вдалині видніється. Подорож.

Завдання 3. Зверніть увагу, за допомогою яких епітетів описано назви *ранок*, *роса*, *розмай*, *жасмин*, *пил*, *шлях*. Поміркуйте, які ще предмети та явища можна так описати. Складіть із назвами цих предметів *сенкани*.

Завдання 4. Складіть *сенкан* про свою улюблену частину доби.

Завдання 5. Знайдіть у тексті три іменники та складіть із ними *сенкани*.

Крім того, іноземцям, які вивчають УМІ, можна запропонувати готові *сенкани*, у яких пропущено окремі слова (див. варіант 1), та дати завдання ці слова дібрати. Чи, наприклад, подати *сенкани*, у яких окремі слова вжито у значеннях, що не відповідають загальному змісту (див. варіант 2) тощо.

Приклади *сенканів*

Варіант 1	Варіант 2
Ліхтар Гарний, _____, _____, палає, горить. Дорогу _____ людям. Світло.	Сонце Чорне, яскраве. Світить, палає, стелиться. Добром усіх зігриває. Ніч.

Висновки. Запропоновані ідеї застосування методичного прийому «*сенкан*», які розкрито в поданих вище завданнях, можуть стати підґрунтям для презентації результатів інших педагогічних розробок, спрямованих на пошук способів збільшення словникового запасу, розвиток творчого потенціалу, образності мовлення тощо тих, хто вивчає УМІ чи інші іноземні мови.

Література:

1. Артикуца Н. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2424/Artikutsa_Inov.pdf;jsessionid=BFA374

- 2743B0F02170DFE73C07ED09C6?sequence=1 (дата звернення: 07.06.2019).
2. Біліченко А. Використання інноваційних методів у практичній діяльності викладача іноземної мови. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*. 2015. Т. 2. Ч. 2. С. 26–29. URL: <http://journals.urau.ua/appf/article/view/54974/51149> (дата звернення: 19.06.2019).
 3. Богосвятська А. Сенкан. Роздуми про один творчий прийом. *Зарубіжна література у школах України*. 2011. № 12. С. 18–20.
 4. Виселко А. Викладання української мови як іноземної за методикою занурення. *Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні*: матеріали Міжнародної науково-методичної конференції, м. Тернопіль, 18–20 травня 2016 р. Тернопіль, 2016. С. 159–163. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/16989/2/Conf_2016_Vyselko_A-Teaching_ukrainian_as_a_159-163.pdf (дата звернення: 06.05.2019).
 5. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Вид. 3-тє, опрац. і доповн. Львів: БаК, 2008. 512 с.
 6. Кочан І. Нові освітні технології у викладанні української мови як іноземної. *Українська мова у світі*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 6–7 листопада 2014 р. Львів, 2014. С. 49–60.
 7. Курнос Л. Розвиток критичного мислення учнів на уроках англійської мови. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 2 (50). Ч. I. С. 162–167. URL: [file:///C:/Users/USER/Downloads/Tvo_2015_2\(1\)_32.pdf](file:///C:/Users/USER/Downloads/Tvo_2015_2(1)_32.pdf) (дата звернення: 02.05.2019).
 8. Пантелеймонова-Плакса І. А. Використання технології розвитку критичного мислення на уроках англійської мови. URL: <http://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/01/I.A.-Пантелеймонова-Плакса-Використання-технології-розвитку-критичного-мислення-на-уроках-англійської-мови.pdf> (дата звернення: 02.05.2019).
 9. Пилипенко О. Ознаку дій вінназиває... Узагальнення та систематизація вивченого за темою «Прислівник»: урок з української мови у 7 кл. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2011. № 6. С. 12–16.
 10. Погоріла О. Упровадження інноваційних форм навчання – складова успіху і педагогічної майстерності викладача. *Розвиток сучасної освіти: теорія, практика, інновації*: збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25–26 лютого 2016 р. Київ, 2016. С. 39–40.
 11. Твердоступ А. Шляхи підвищення ефективності уроків української літератури. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2011. № 9. С. 47–51.
 12. Тулуб З. Людолови. URL: <https://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Lit/T/Tulub/Ljudolovy/RiznymyShljaxamy/4.html> (дата звернення: 24.05.2019).
 13. Хавбе І. Сенкан на уроках історії. *Історія та правознавство*. 2015. № № 28–29. С. 8–9. URL: <http://journal.osnova.com.ua/download/15-416-52849.pdf> (дата звернення: 24.05.2019).
 14. Швець Г. Короткометражний художній фільм у навчанні української мови як іноземної. *Українська мова у світі*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 6–7 листопада 2014 р. Львів, 2014. С. 165–178.
 15. Яцик І. Використання інтерактивних методів навчання при викладанні гуманітарних дисциплін з метою виховання толерантності. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2008. № 4. С. 114–118.

Horda O. The application of “cinquain” technique during the classes of Ukrainian as a foreign language

Summary. The article focuses on the importance of creative function in the process of learning languages. It emphasizes the necessity of applying innovative techniques during the classes aimed at stimulating the interest of the participants of the educational process in the subject they are studying, developing their creativity and imagery of speech, the skills of the synthesis of educational material and summarizing information, the ability to express briefly and accurately, etc.

Using the methods of observation, analysis, systematization and generalization, the paper describes the state of decision in pedagogical science, in particular linguistic-didactic discourse, the problem of applying new approaches, methods and techniques in the process of language teaching and the relevance of the outlined topic in terms of teaching the course of Ukrainian as a foreign language.

The author is inclined to think that one of techniques based on creativity as a dominant feature of modern educational activity is “cinquain” and draws attention to the lack of applied tasks which include recommendations and options for using this method in the process of teaching Ukrainian as a foreign language. The aim is to propose the use of “cinquain” during the classes of Ukrainian as a foreign language.

On the basis of the analysis of academic and methodological works, it was determined at which stages of the educational process it is necessary to apply “cinquain”. The relevance of developing the tasks on the basis of this technique for students with sufficient lexical reserve of words has been substantiated. Examples are given of the use of “cinquain” during classes with foreign students studying the Ukrainian language at B2 level. The paper offers the literary passage adapted for reading in a foreign language classroom and a series of in-text and post-text tasks created on the basis of the above-mentioned technique.

It is concluded that the ideas of applying “cinquain” proposed in the article can become the basis for presentation of the results of other pedagogical achievements aimed at finding ways to increase the vocabulary, developing creative and personal potentials, imagery of speech, etc. of those who study Ukrainian as a foreign language.

Key words: linguodidactics, Ukrainian as foreign language, foreign language audience, technique, cinquain.

*Карпусенко М. В.,
старший викладач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

*Карпусенко Н. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри німецької філології та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ (НА ПРИКЛАДІ ДРУГИХ ДЕБАТІВ Х. КЛІНТОН ТА Д. ТРАМПА)

Анотація. Президентські дебати відіграють важливу роль у політичному житті будь-якої демократичної країни. Вони дозволяють виборцям оцінити політичні позиції кандидатів. Оскільки кандидати не мають повного списку питань заздалегідь, лінгвіст може використати дебати, щоби вивчити непідготовлене мовлення самих кандидатів, а не їхніх спічрайтерів, ця спонтанність відображає їхні комунікативні стратегії та тактики.

Мета цього дослідження полягає у вивченні лексичних засобів виразності, використаних Д. Трампом і Х. Клінтоном у межах реалізації їхніх комунікативних тактик і стратегій. Стратегії, що їх застосовують кандидати, поділяються на ті, що спрямовані на мовця, та ті, що спрямовані на опонента. Для реалізації перших кандидати вживають тактики доведення власної компетентності або моральних якостей, тоді як останні реалізуються за допомогою доведення недостатньої компетентності або неналежних моральних якостей опонента з погляду їхньої цільової аудиторії.

У процесі президентських дебатів кандидати вживають різноманітні лексичні засоби стилістичної виразності, зокрема мовні та мовленнєві метафори, метонімії, персоніфікації, порівняння, гіперболи, позитивні та негативні епітети. Ці стилістичні засоби вживаються для реалізації різноманітних комунікативних тактик, спрямованих на поліпшення свого власного іміджу або дискредитації свого опонента. Нами проаналізовано вісімнадцять цитат із президентських дебатів у Сполучених Штатах Америки для того, щоби показати, яким чином лексичні засоби виразності вживаються в межах реалізації різних комунікативних тактик. Вживані кандидатами засоби виразності допомагають їм апелювати до емоцій аудиторії та зробити так, щоб їх почули. Д. Трамп і Х. Клінтон використовують два види метафор (авторські та стерті). Метонімія вживається для того, щоб їхнє мовлення звучало більш лаконічно.

Кандидати вживають негативні епітети для того, щоб продемонструвати нестачу компетентності в опонента під час участі в кількох проєктах, та позитивні епітети для того, щоби підкреслити свою власну загальну компетентність. З тією ж метою вживаються й гіперболи.

У кількох випадках кандидати вживають кілька засобів виразності в одному реченні.

Надалі ми розглядатимемо розподіл вживання лексичних та синтаксичних засобів виразності серед учасників президентських дебатів у Сполучених Штатах Америки.

Ключові слова: політичний дискурс, президентські дебати, лексичні засоби виразності, комунікативні стратегії, комунікативні тактики.

Постановка проблеми. Президентські дебати відіграють значну роль у соціально-політичному житті багатьох країн, зокрема Сполучених Штатів Америки (далі – США). Під час дебатів кандидати мають можливість довести виборцям, що саме вони більш гідні обійняти посаду майбутнього президента. Для цього вони послуговуються комунікативними стратегіями, які актуалізуються лексичними та синтаксичними засобами виразності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативні стратегії англomовного політичного дискурсу вже виокремлювалися в роботах таких науковців: О. Іссерс, І. Лосевої, Г. Рябокони, М. Тхіра, О. Чепіль, О. Яшенкової [2; 5; 7; 8; 9; 10]. Вважаємо за необхідне більш детально зупинитися на комунікативних стратегіях, які виокремлює М. Тхір, тобто на тих стратегіях, які впливають на формування іміджу президента: стратегія самопрезентації з тактиками ототожнення з американським народом і демонстрації сили [8, с. 159–173], а також стратегія презентації з тактиками дискредитації опонента, позитивної презентації співвітчизника, прогнозування позитивного майбутнього [8, с. 173–185]. Раніше нами вже запропоновані дві групи комунікативних стратегій: стратегії, спрямовані на мовця (далі – СМ), та стратегії, спрямовані на опонента (далі – СО) [3, с. 52].

Стилістичні засоби виразності, що вживаються в англomовному політичному дискурсі, уже досліджувалися українськими мовознавцями (О. Горіна, І. Лосева, А. Понікарьова, М. Тхір та ін.) [1; 5; 6; 8]. Недостатньо дослідженим вважаємо вживання стилістичних (лексичних та синтаксичних) засобів виразності в мовленні кандидатів під час президентських дебатів у США. Синтаксичні засоби виразності в мовленні учасників дебатів уже розглядалися нами раніше [4].

Метою статті є проведення аналізу саме лексичних засобів виразності, які вживаються кандидатами для реалізації комунікативних стратегій і тактик.

Матеріалом дослідження є текст других президентських дебатів між Д. Трампом і Х. Клінтоном.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації згаданих вище стратегій, спрямованих на мовця, уживаються такі тактики: тактика доведення власної компетентності (далі – ТК) і тактика ілюстрації власних моральних якостей (далі – ТМ). Для реалізації стратегій, спрямованих на опонента, учасники президентських дебатів використовують тактику заперечення компетентності опонента (далі – ТЗК) і тактику ілюстрації негативних (на думку цільової аудиторії) моральних якостей опонента (далі – ТНМ) [3, с. 52]. Ці тактики реалізуються за допомогою низки лексичних засобів виразності: метафори, епітета, гіперболи, порівняння, уособлення, метонімії. Для ілюстрації зв'язку між лексичними засобами виразності та комунікативними стратегіями і тактиками нами складено схему, яку показує спрямованість тактик і стратегій, а також наявність стилістичних прийомів, які застосовуються як інструментарій для їхньої актуалізації (рис. 1).

Учасники дебатів уживають як індивідуально-авторські (мовленнєві), так і стерті (мовні) метафори (які частково втрапили образність і яскравість).

Д. Трамп: *But when we talk about apology, I think the one that you should really be apologizing for, the thing that you should be apologizing for are the 33,000 e-mails that you deleted and that you acid washed and the two boxes of e-mails and other things last week that were taken from an office and are now missing.*

Д. Трамп стверджує, що його опонентка не просто знищила важливі файли, а ще й позбавилася від слідів їхнього існування. Отже, за допомогою цієї метафори посилюється ефект від застосування ТНМ. Х. Клінтон, у свою чергу, у межах цієї ж тактики звинувачує Д. Трампа в тому, що його передвиборча кампанія «вибухає»:

I know you are into big diversion to night, anything to a void talking about your campaign and the way it's exploding, and the way Republicans are leaving you <...>.

В іншій яскравій метафорі Д. Трамп стверджує, що американська політика на Близькому Сході є бездарною:

General George Patton and General Douglas Mac Arthur are spinning in their grave at the stupidity of what we are doing in the Middle East.

Прикладом стертої метафори може слугувати таке висловлювання Х. Клінтон: *<...> I've set forth some big goals, getting the economy to work for everyone, not just those at the top.*

Особливістю стертих (мовних) метафор є те, що їхнє забарвлення не виглядає настільки яскраво, тому ефект від їхнього використання набагато менший і здебільшого ледве відчутний.

Так само і метонімія вживається радше для того, щоб зробити своє мовлення більш лаконічним і сконцентрувати увагу слухачів на своїх позитивних якостях.

Д. Трамп: *I don't deal there, I have no businesses there, I have no loans from Russia. I have a very-very great balance sheet,* або

Х. Клінтон: *<...> there is no evidence that any classified information ended up in the wrong hands.*

У цьому прикладі Д. Трамп поруч із метонімію використовує оцінні епітети та за їхньою допомогою реалізує ТК.

Д. Трамп: *Warren Buffett took a massive deduction, Soros, who's a friend of hers took a massive deduction.*

За допомогою негативних оцінних епітетів Х. Клінтон актуалізує ТНМ:

We saw him after the first debate, spend nearly a week denigrating a former miss universe in the harshest, most personal terms.

Цієї ж тактики дотримується й Д. Трамп:

So you can say anyway you want to say it, but Bill Clinton is abusive to women.

Для посилення комунікативного ефекту та досягнення більшого впливу на слухача Д. Трамп використовує кілька засобів

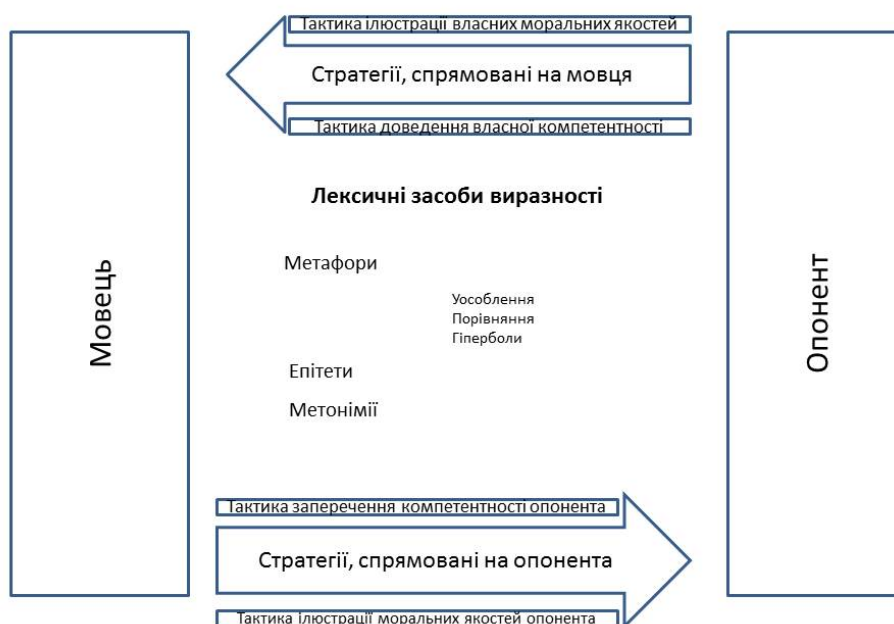

Рис. 1.

стилістичної виразності водночас (дві метафори й один епітет): *Why can't they do the attack and make it a sneak attack and after the attack is made inform the American public that we have knocked out the leaders; we have a tremendous success?*

У наступному прикладі Х. Клінтон використовує гіперболу та демонструє свою близькість до кожного громадянина і реалізує таким чином ТК, перебільшуючи свої можливості:

<...> *I'm hoping to be elected in November and I can promise you I will work with every American.*

Д. Трамп, використовуючи цю ж тактику, намагається продемонструвати виборцям здатність змінити ситуацію у країні за багатьма напрямками і реалізує її за допомогою усоблення:

We're going to make great trade deals, we're going to have a strong border, we're going to bring back law and order.

Як і Д. Трамп, Х. Клінтон за допомогою усоблення реалізує ТК, вказуючи на те, що вона може «вилікувати» країну:

I want to be the president for all Americans regardless of your political beliefs, what you look like, your religion. I want us to heal our country and bring it together.

Гіпербола вживається кандидатами також для актуалізації ТМ. Д. Трамп: *Nobody has more respect for women than I do.*

За допомогою гіперболізації негативних аспектів діяльності партії супротивника Д. Трамп намагається дискредитувати опонента, реалізуючи ТЗК:

Obama care was the first step, Obama care is a total disaster and not only are your rates going up by numbers that nobody's ever believed, but your deductibles are going up. So that unless you get hit by a truck, you will never be able to use it.

У відповіді на запитання американця-мусульманина Х. Клінтон реалізує ТМ. За допомогою порівняння вона підвищує цього громадянина до статусу звичайного громадянина і таким чином створює контраст між власною політикою та політикою Д. Трампа:

So, I want a country where citizens like you and your family are just as welcome as any one else.

Реалізуючи ТЗК, Д. Трамп за допомогою порівнянь намагається довести неприйнятність економічної ситуації, що склалася у США. У наступному прикладі він порівнює семивідсоткове зростання ВВП Китаю з національним лихом з погляду китайців, а також (у більш широкому розумінні) порівнює стан економіки двох країн:

If China has a GDP of 7% it's like a national catastrophe. We're down at 1%, and that's like no growth.

Як ми вже зазначали раніше, використання декількох засобів виразності одночасно покликано посилити вплив на аудиторію. Саме для цього кандидати водночас вживають порівняння, гіперболу й оцінні епітети:

Д. Трамп: *You know, when we have a world where you have ISIS chopping off heads, where you have them, frankly, drowning people in steel cages, where you have wars and horrible, horrible sights all over and you have so many bad things happening, this is like medieval times.*

Висновки. Під час президентських дебатів учасники вживають різноманітні лексичні засоби стилістичної виразності, зокрема: мовні та мовленнєві метафори, метонімії, усоблення, порівняння, гіперболи, позитивні та негативні оцінні епітети. Ці стилістичні засоби вживаються в рамках реалізації певних комунікативних тактичних стратегій, спрямованих на покращення власного іміджу або дискредитування опонента. Перспекти-

ва дослідження полягає у вивченні розподілу лексичних і синтаксичних засобів виразності в мовленні кандидатів під час президентських дебатів у США.

Література:

1. Горіна О. Когнітивно-комунікативні характеристики американського електорального дискурсу республіканців : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. 21 с.
 2. Иссерс О. Речевое воздействие : учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению (специальности) «Связи с общественностью». 2-е изд. Москва : Флинта ; Наука, 2009. 223 с.
 3. Карпусенко М., Карпусенко Н. Особливості реалізації комунікативних стратегій в президентських дебатах у США (на прикладі Д. Трампа і Х. Клінтон). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2017. № 27. Т. 2. С. 51–54.
 4. Карпусенко М., Карпусенко Н. Стилістичні особливості синтаксичних структур президентських дебатів (на матеріалі третіх дебатів Х. Клінтон та Д. Трампа). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2018. № 33. Т. 2. С. 48–50.
 5. Лосева І. Мовностилістичні особливості політичної полеміки кандидатів у президенти США (на матеріалі інтернет-дискурсу) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 261 с.
 6. Понікар'єва А. Аргументативно-сугестивний потенціал складних синтаксичних структур англословного політичного дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. 20 с.
 7. Рябоконь Г. Дискурсивні особливості інтернет-публікацій дебатів британського парламенту : дис. ... канд. філол. наук: 10.01.08. Київ : КНУ «Києво-Могилянська академія», 2005. 276 с.
 8. Тхір М. Створення іміджу президента в американському політичному дискурсі: лінгвокогнітивний та комунікативно-когнітивний аспекти (на матеріалі політичних промов Барака Обами) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Херсон, 2014. 295 с.
 9. Чепіль О. Особливості реалізації комунікативних стратегій у політичному дискурсі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015. Вип. 52. С. 274–276. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_52_94.
 10. Яшенкова О. Основи теорії мовної комунікації : навчальний посібник для вузів. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 312 с.
- Джерела ілюстративного матеріалу:*
11. Clinton vs. Trump (2nd debate). URL: <http://kfor.com/2016/10/10/full-transcript-and-video-from-second-2016-presidential-debate/>.

Karpusenko M., Karpusenko N. Lexical means of expressiveness as implementation of communicative strategies in US presidential debates (as illustrated by 2nd Clinton-Trump debate)

Summary. Presidential debates play an important role in the political life of any democracy. They enable voters to assess the candidates' political standpoints. As candidates do not have the full list of questions in advance, a linguist can use debates to look at the spontaneous speech of the candidates themselves rather than their speechwriters, this spontaneity reflecting their communicative strategies and tactics.

The goal of this research is to study lexical means of expressiveness employed by D. Trump and H. Clinton as part of their communicative tactics and strategies. The strategies used by candidates are divided into those aimed at the speaker and those aimed at the opponent. To implement the former,

candidates use the tactics of demonstrating their own competence or morality while the latter is implemented through the tactics of showing their opponent's lack of competence or morality as understood by their target audience.

In the course of presidential debates the candidates employ various lexical means of stylistic expressiveness, notably language and speech metaphors, metonymies, personifications, comparisons, hyperbolae, positive and negative epithets. These stylistic means are employed to implement various communicative tactics aimed at improving their own image or discrediting their opponent. We have analysed 18 quotations from US presidential debates to show how lexical means of expressiveness are employed within various communicative tactics. The means of expressiveness the candidates use help them to appeal to the audience's emotions and make themselves heard.

D. Trump and H. Clinton use two kinds of metaphors (creative and dead). Metonymy is employed by the candidates to make their speech sound more laconic.

The candidates use negative epithets to demonstrate the opponent's lack of competence in a number of projects, and positive epithets to emphasize their own overall competence. Hyperbolae serve the same purpose.

On a few occasions the candidates employ more than one means of expressiveness in one sentence.

As further research we will study the distribution of lexical and syntactic means of expressiveness among the participants of US presidential debates.

Key words: political discourse, presidential debate, lexical means of expressiveness, communicative strategies, communicative tactics.

*Mykhaylenko V. V.,
Doctor of Philology,*

*Professor of the Department of Translation and Philology
King Danylo University*

ON CORRELATION OF STATIC AND DYNAMIC SEMANTICS

Summary. This investigation presents a series of a comprehensive study of the word lexical meaning in-use by the author (14; 15; 16; etc). It breaks with a long semantic tradition – going back at least to Frege, and running through Montague, Davidson, Lewis and beyond – the individual sentence was in the centre of their paradigm – articulating the meaning of all linguistic expressions in terms of their contributions to the truth-conditions of the sentences in which they occur (see Hurford, Heasle, & Smith, 2007). Accordingly, the object of investigation is considered an inherent constituent of discourse. By shifting the locus of truth-conditions in systematic theorizing to the discourse, discourse primacy shifts the centre of gravity in semantics. Therefore, that we define the meaning of a sentence in terms of its potential to contribute to the truth-conditions, or informational content, of discourses in which it can occur (Cresswell, 2002) Sadrzadeh Mehrnoosh and Reinhard Muskens (2018) underline that vector language models are based on the contextual aspects of language, the distributions of words and how they co-occur in discourse, in particular, when polysemous lexemes happen in discourse. Truth conditional models focus on the logical aspects of language, compositional properties of words and how they compose to form sentences.

We will focus on fundamental issues in static and dynamic semantics, specifically, on what is conceptually critical between the dynamic framework and the truth-conditional framework, and, consequently, the facts supporting either framework.

There are two points under discussion.

First, the article explores the consequences of considering the proposition as focal semantic notion characteristic of static semantic (Barbuti, Martelli, 1983) and argues that it is not limiting in accounting for discourse dynamics. In particular, the paper explores the meaning for static semantics to incorporate the notion of context change potential in a dynamic pragmatics and denies that this concept of static semantics requires that all updates to the context be eliminative and distributive.

Second, it is debatable that the major difference between the two frameworks is whether semantics or pragmatics accounts for dynamics, and explores its meaning for the assumption that dynamic semantics blurs the semantics/pragmatics distinction (Bianchi, 2004). If we refer to the category of semantics which goes back to Ludwig Wittgenstein's definition: 'the meaning of a word is its use in the language' we must admit that the word is chosen by the speaker who encodes his/her meaning with the aim for the interlocutor to decode.

Key words: static semantics, dynamic semantics, valence, context, shifting, truth-conditions, discourse.

State of the art. The concept of 'dynamic semantics' gets used in various, not always compatible ways [11, p. 231]. It applies to a range of semantic systems embracing a thesis that might be called: discourse primacy [24, p.1-2; 1, p.29], i.e. entirely discourse has truth-conditions (or more broadly, informational content). Individual sentences have truth-conditions which are decoded in discourse,

or they are equal to discourse in the truth conditional approach, the denotation of a sentence determines its truth conditions, which can be taken to be a truth value, a set of possible worlds, a context change potential, or similar [20, p.320; 10, p.277].

This investigation breaks with a long semantic tradition – going back at least to Frege, and running through Montague, Davidson, Lewis and beyond – which revolves around the individual sentence, articulating the meaning of all linguistic expressions in terms of their contributions to the truth-conditions of the sentences in which they occur [see 3; cf. 21]. Accordingly, the object of investigation is considered as an inherent constituent of discourse. By shifting the locus of truth-conditions in systematic theorizing to the discourse, discourse primacy shifts the centre of gravity in semantics. Therefore that we define the meaning of a sentence in terms of its potential to contribute to the truth-conditions, or informational content, of discourses in which it can occur [see 8]. Sadrzadeh Mehrnoosh and Muskens Reinhard underline that vector models of language are based on the contextual aspects of language, the distributions of words and how they co-occur in discourse, in particular when polysemous lexemes are happened in discourse. Truth conditional models focus on the logical aspects of language, compositional properties of words and how they compose to form sentences [20, p.391; 13, p. 396].

We will focus on fundamental issues in dynamic and static semantics, specifically on what is conceptually at stake between the dynamic framework and the truth-conditional framework, and consequently what kinds of evidence support each framework. There are two points under discussion.

First, it explores the consequences of taking the proposition as central semantic notion characteristic of static semantics [2, p.279], and argues that this is not as limiting in accounting for discourse dynamics as one may think. Specifically, it explores what it means for a static semantics to incorporate the notion of context change potential in a dynamic pragmatics and denies that this conception of static semantics requires that all updates to the context be eliminative and distributive.

Second, it argues that the central difference between the two frameworks is whether semantics or pragmatics accounts for dynamics, and explores what this means for the frequently employed claim that dynamic semantics blurs the semantics/pragmatics distinction [see 4; 16]. If we refer to the category of semantics which goes back to Ludwig Wittgenstein's definition: 'the meaning of a word is its use in the language' we shall add that the word is chose by the speaker who encodes his/her meaning with the aim or the interlocutor to decode.

Meaning seems at once the most obvious feature of language and the most obscure aspect to study. It is obvious because it is what we use language for – to communicate with each other, to convey

their intentions and thoughts effectively. But the steps in understanding something said to us in a language in which we are fluent are so rapid, so transparent, that we have little conscious feel for the principles and knowledge which underlie this communicative ability [Linguistic Society of America]. The study of meaning in language is an independent level and has several subtypes, such as word grammatical, sentence and utterance meaning. There is a longstanding discussion in linguistics on static versus dynamic approaches to meaning and conversation [see 9; 11; 12; 18]. A formal result due to van Benthem is often thought to be important for understanding what, conceptually speaking, is at issue in the debate [19]. One significant development in contemporary semantics, the development which has been very well debated in Linguistics and Philosophy, has met the challenge that semantics should be 'dynamic' [see 17;18]. Consequently, the meaning of a sentence should be fully considered in terms of its truth conditions, in terms of the 'potential to change truth conditions' [6, p.545]. Dynamic semantics is a perspective on natural language semantics that emphasises the growth of information in time. It is an approach to meaning representation where pieces of discourse are viewed as instructions to update an existing context with new information, with an updated context as result. The essence is that meaning is context change potential [see 12].

We would not insist that static semantics has nothing to do with "meaning" in the sense of run-time behavior, on the contrary, it is a starting point for the decoding the meaning of the word in-use: the static phase is specified by a static semantics comprising a collection of rules supporting that an expression is well-formed of a certain type. And we can understand the interaction between the components by "predicting" some aspects of the execution behavior of the them ensuring that they fit together properly at run-time [cf: 14, p. 101]. Then we check if our predictions are accurate; if not, the static semantics is considered to be improperly defined, and the language is deemed unsafe for execution [9, p. 95-118]. Thus, we come to the conclusion that the static semantics has been proved correct and the phrase "static semantics" tends to be a relatively universal term, though covering a part of the dynamic semantics [cf: 5, p. 321-345; 9, p.96].

Most scholars working on linguistic meaning or communication assume that semantics and pragmatics are distinct domains, yet there is still little consensus on how the distinction is to be drawn. We can refer to the two well-known theses: semantics is a branch of knowledge concerned with meaning (Lyons, 1977) and pragmatics is a branch of knowledge concerned with language use (Levinson, 1983) which underlies two directions of semantic studies. We share Roby Carston's opinion that the semantics/pragmatics distinction holds between encoded linguistic meaning and speaker's meaning actualized in discourse [5, p. 321; see also 16, p. 26]. Some implications are considered for the favoured semantics/pragmatics distinction of the fact that there are linguistic elements which do not contribute to truth-conditional content but rather provide guidance to pragmatic inference [19, p. 24-48]. Further we shall focus on the relationship of static (lexicographically registered and shared by interlocutors) and dynamic (encoded by the speaker for the hearer to decode the speaker's intention in a specific setting) features of the semantics of the lexeme *minister*.

Corpus analysis. I have selected the lexeme *minister* the lexeme seemed to be a stumble block for some interpreters (from my own interpreting experience once working at the panel discussion "The State and the Church"). Either party used to understand

the word "in-use" recorded in their professional vocabulary with the context parameters. And the interpreter had to expand his/her Target language outcome adding some ethnic-cultural information instead of locating every component of the word lexical meaning in its context or situation. While analyzing the core of misunderstanding now I pinpoint the cause of the 'collision' – the interpreter should have differentiated between the static semantics registered in the dictionary and the dynamic semantics of the lexeme actualized in the speaker's discourse in the topical setting of the panel.

We shall start the analysis of the lexeme *minister* with its etymology which was borrowed into Middle English from Latin through Old French c. 1300 as "man consecrated to service in the Christian Church, an ecclesiastic;" in Modern English it retains the original meaning of: (1) "A man serving a church; "man consecrated to service in the Christian Church, an ecclesiastic." See Present-Day English *pastor* "man caring for a church as a shepherd cares for sheep"; *clergyman* "belonging to a certain class"; *divine* is properly one learned in theology, a theologian; *parson*, formerly a respectful designation, is now little better than a jocular name for a clergyman; *priest* regards a man as appointed to offer sacrifice [Century Dictionary, 1895].

This component must be treated as a nucleus one which further on due to its use in some other settings began to actualize a covert component of a *servant*:

(2) The second component is that of "*an agent acting for a superior; one who acts upon the authority of another*," from Old French *ministre* "servant, valet, member of a household staff, administrator, musician, minstrel" (12c.) and directly from Latin *minister* (genitive *ministri*) "inferior, servant, priest's assistant" (in Medieval Latin, "priest"), from *minus*, *minor* "less," hence "subordinate" (from PIE root "small") + comparative suffix **-teros* formed on the model of *magister* (see noun master).

The given components were used in the church setting: *an attendant, waiter, servant; also a priest's attendant or assistant*. Then the context of *service* activated the component: *an inferior officer; underofficial; hence, transf., an aider in a good or bad sense, a furtherer, promoter, helper, an abettor, accomplice*.

(3) In 1620s the meaning "*a man in service*" began to differentiate two more components: "*a man heading a department*" in the political setting it actualizes the component "*high officer of the state, person appointed by a sovereign or chief magistrate of a country as the responsible head of a department of the government*." The political sense is attested from the definition of "one who renders official service."

(4) And in the governance setting "*a man not heading a department*". See the component *minister without portfolio* (1841) "a man has cabinet status but is not in charge of a specific department" enriched word meaning in the English worldview.

(5) In the diplomatic setting the component "*a diplomatic representative of a country abroad*" in a French context (1709) enriched the English *minister* meaning.

Consequently, diachrony reveals the Latin loan word which was borrowed into English with the nucleus component "a man serving church" went on expanding its meaning due to the contextual expenditure: from religion (church) → service (administration) → public service (government) → diplomacy (diplomacy). In the framework of static vs dynamic semantics correlation it can be also considered a reliable proof of an intercultural (Latin → French → English) development of the word semantic structure.

In the following part we would like to differentiate between common and distinctive features of the word semantics employing the same lexeme functioning in British English and American English. Thus, the British lexeme *minisiter* includes the following components: (1) In Britain and some other countries, a minister is a person who is in charge of a particular government department (the semantic domain representing the concept 'governance' in particular executive governance); (2) *minister* is a person who officially represents their government in a foreign country and has a lower rank than an ambassador (the semantic domain representing the concept 'diplomacy'). The Dictionary of Diplomatic Terms underlines the component common for most European countries: "The abbreviated title of the head of a legation. The full title is *envoy extraordinary and minister plenipotentiary*. In diplomatic ranks, that which lies below "ambassador" and above "counsellor" (or, where it is used, above "minister-counsellor", i.e. in the diplomatic ranks of some states, a position which lies beneath that of *minister* and above that of *counsellor*. (3) In the church it a member of the clergy, especially in Protestant churches the semantic domain representing the concept 'religion' (see Collins).

In the American English worldview minister is: (1) a diplomatic agent, a rank below ambassador (diplomacy); (2) in some other countries, but the USA, the name is given to high administrative offices who make up the cabinet or executive body (executive governance); (3) in Protestantism one ordained who serves (from Latin 'servant') and one not ordained (lay ministers) assists at worship services (religion, namely Protestantism) [see World Book].

In synchrony the Present-Day English (British) worldview reflects its own shifts of components in the lexical meaning of the noun *minister*: The Longman dictionary gives the following order of the definition components and reveals that lexical meaning *minister* underwent certain shifts: (1) A *politician* as a governmental term referring to "a man in charge of a government department", in Britain and some other countries: *minister*. We would like emphasize that in the process of the political system development the Middle English nucleus component was shifted from the third position to the first position in the semantic structure of the lexeme. Black's Law Dictionary defines the term in public law referring to one of the highest functionaries in the organization of civil government, standing next to the sovereign or executive head, acting as his immediate auxiliary, and being generally charged with the administration of one of the great bureaus or departments of the executive branch of government. Otherwise it is called a "cabinet minister," "secretary of state," or "secretary of a department" in international law. It relates to an officer appointed by the government of one nation as a mediator or arbitrator between two other nations who are engaged in a controversy [see 7] (components 3-4). The religious component is "anyone authorized to carry out duties of a priest in some Christian churches pastor, vicar, Baptist minister specifies the church setting. Likewise the Middle English nucleus component (from Latin) was shifted from the first position to the third position [see 22, p.239]. Besides, the noun *minister* as a Governmental term in Britain and some other countries, referring to a *politician relating to a person who is a member of the government and is either in charge, or not in charge of a governmental department*. (component 5). *Minister* as a diplomatic term referring to *someone whose job is to represent their country in another country*, a lower in rank than an ambassador: *a minister without a portfolio*. The Dictionary of Diplomatic terms (online) specifies the meaning of the term in

the US State diplomatic service: "a *minister has traditionally been a chief of diplomatic mission who headed a legation rather than an embassy*. As so few legations are left, the title is now borrowed more and more to designate the second-ranking officer of a large embassy. It has, therefore, come increasingly to refer to *the senior counselor under the ambassador*. To avoid confusion with the old connotation, the United States and a number of governments designate these senior deputy chiefs of mission by the hyphenated title "minister-counselor".

The comparison of dictionary entries of British English with that of American English proves some 'inter-variantal' distinctive features: Merriam-Webster dictionary gives the following order of components: (1) *Agent* (see the angels are *ministers* of the divine will); (2a) *one officiating or assisting the officiant in church worship*; (2b) *a clergyman or clergywoman especially of a Protestant communion*; (3a) *the superior, of one of several religious orders*, see also *minister-general*; (3b) *the assistant to the rector or the bursar of a Jesuit house*; (4) *a high officer of state entrusted with the management of a division of governmental activities*; (5) *a diplomatic representative* (such as an ambassador accredited to the court or seat of government of a foreign state); (b) *a diplomatic representative ranking below an ambassador*.

The definitional analysis brings to light different positions of the component in the lexical meaning of the noun *minister*. Three components reflect Latin and French original components, however in British they are in the 3-rd and 4-th positions. The component "a high officer of state entrusted with the management of a division of governmental activities" refers to the British English and illustrated with: *the British Minister of Defence*. The fact is the component [in Britain and some other countries] a *minister* is a person who is in charge of a particular government department (the semantic domain representing the concept 'governance' in particular executive governance) corresponds to American *secretary* "an officer of state who superintends a government administrative department (e.g. the *secretary* of labor). These are two distinctive features, which verbalize two different world views. We consider the potential of the setting of communication (conversation) or the context of the utterance as a linguistic category to be able to activate a certain component in the lexical meaning of a word [see 23]. The state or situation, or setting, or context (in our case –religio, administration, diplomacy) could "very well include the environment in which the receiver is embedded and thus contain an 'external' component"

Findings and perspectives. In closing, we want to reiterate the close relationship of semantics and pragmatics as branches of linguistics. However, as different disciplines, they are only similar in that both deal with meaning.

This investigation breaks with a long semantic tradition – going back at least to Frege (see also the works by Montague, Davidson, Lewis and others) when the individual sentence used to be the centre of the linguistic paradigm [see 3; cf. 21]. Accordingly, the object of investigation is considered as an inherent constituent of discourse. By shifting the locus of truth-conditions in systematic theorizing to the discourse, discourse primacy shifts the centre of gravity in semantics. Therefore, we define the meaning of a sentence in terms of its potential to contribute to the truth-conditions, or informational content of discourse in which it can occur.

Dynamic semantics is a perspective on natural language semantics that emphasises the growth of information in time. It is an approach to meaning representation where chunks of text or

discourse are viewed as instructions to update an existing context with new information, with an updated context as result. We have focused on fundamental issues in dynamic and static semantics, specifically on what is conceptually critical between the dynamic framework and the truth-conditional framework, and, consequently, what kinds of evidence support each framework. There are two points under discussion (see Barbuti R., Martelli, 1983).

First, it explores the consequences of taking the proposition as a focal semantic notion characteristic of static semantics and argues that this is not limiting in accounting for discourse dynamics.

Second, it argues that the major difference between the two frameworks is whether semantics or pragmatics accounts for dynamics, and explores what the meaning of this assumption for the frequently employed assertion that dynamic semantics blurs the semantics/pragmatics distinction (Cruse, 2013). If we refer to the category of semantics which goes back to Ludwig Wittgenstein's definition: *'the meaning of a word is its use in the language'* we shall add that the word is chosen by the speaker who encodes his/her meaning with the aim or the interlocutor to decode.

Finally, it has often been noted the importance of observing that using dynamic semantics one can define other meaning relations that resemble consequence relation.

References:

- Aloni Maria, Van Rooy R. The dynamics of questions and focus. *Proceedings of SALT*. 2012. Vol. 12. P. 20–39.
- Barbuti R., Martelli A. A structured approach to static semantics correctness. *Science of Computer Programming*. 1983. Vol. 3. P. 279–311.
- Beaver David I. Presupposition and assertion in dynamic semantics. PhD. Thesis, CCS. Edinburgh: University of Edinburgh, 1995. 289 p.
- Bianchi Claudia. The semantics / pragmatics distinction. Stanford: CSLI Publications, 2004. 204p.
- Carston Robyn Anne. Linguistic communication and the semantics/pragmatics distinction. *Synthese*. 2008. Vol. 165 (3). P. 321–345.
- Cresswell M. J. Static semantics for dynamic discourse. *Linguistics and Philosophy*. 2002. Vol. 25. P. 545–571.
- Garner Bryan A. Black's Law Dictionary. New York: Thomson West, 2014. 2052 p.
- Heim Irene. On the projection problem for presuppositions. / Ed. I.P. Portner, B.H. Partee. *Formal semantics. The Essential readings*. London: Blackwell, 1983. P. 2.
- Jones Neil D. Static semantics, types, and binding time analysis. *Theoretical Computer Science*. 1991. Vol. 90. P. 95–118.
- Kamp Hans. A Theory of truth and semantic representation / Ed. J. Groenendijk, TH. Janssen and M. Stokhof. *Formal Methods in the Study of Language*. Part I. Amsterdam: Mathematisch Centrum, 1981. P. 277–322.
- Lewis Karen S. Do we need dynamic semantics? / Ed. Alexis Burgess, Brett Sherman. *Metasemantics: New essays on the foundations of meaning*. Oxford: Oxford University Press, 2014. P. 231–258.
- Lewis Karen S. Dynamic semantics. *Oxford Handbooks Online*. 2017.
- Muyskens Reinhard, van Benthem Johan, and Visser Albert. Dynamics. / Ed. Johan van Benthem and Alice ter Meulen. *Handbook of Logic and Language*. Amsterdam: Elsevier, 1997. P. 587–648.
- 14 Mykhaylenko V.V. Functional semantics of apposition in the author's discourse: Contrastive aspect. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. Вип. 61. 2016. P. 5–8.
- Mykhaylenko V.V. Functional semantics of the adjective "clever" in discourse. / Ed. S.M. Єнікєєва. *Нова філологія* : збірник наукових праць. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. № 72. С. 101–107.

- Mykhaylenko V.V. Graduality in lexical semantics of L1 and L2: A Case for "layman" in English and Russian. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов»*. 2016. Вип. 84. С. 26–32.
- Napoletano Toby. Semantics, meaning, truth and content: Disentangling linguistic and philosophical approaches to the study of meaning. Doctoral dissertations. Storrs: University of Connecticut, 2017. 251 p.
- Nouwen Rick, Adrian Brasoveanu Adrian, Eijck Jan van, Visser Albert. Dynamic semantics. *Stanford Encyclopedia of Philosophy online*. 2016.
- Rothschild Daniel, Yalcin Seth. On the dynamics of conversation. *Noûs*. 2017. Vol. 51 (2). P. 24–48.
- Sadrzadeh Mehrnoosh, Muskens Reinhard. Static and dynamic semantics. Vector for lambda calculus models of natural language. *Journal of Language Modelling*. 2018. Vol. 6 (2). P. 319–351.
- van Benthem J. Exploring logical dynamics. Stanford: CSLI Publications, 1996.
- van Eijck Jan. The dynamics of descriptions. *Journal of Semantics*. 1993. Vol. 10. P. 239–267.
- van Eijck J., Visser A. Dynamic semantics. / Ed. E.N. Zalta. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy online*. 2010.
- Yalcin Seth. Introductory notes on dynamic semantics / Ed. D. Fara, G. Russell. *Routledge Companion to the Philosophy of Language*. London, New York: Routledge, 2012. P. 253–279.

Sources of illustrative material:

- Barbuti R., Martelli A.A. Structured Approach To Static Semantics Correctness. *Science of Computer Programming*. 1983. Vol. 3. P. 279–311.
- Cruse Alan. *Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics*. Oxford: Oxford University Press, 2011. 497 p.
- Hurford J., Heasley, B., Smith M. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Levinson C.S. *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 420 p.
- Lyons, J. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1977. 897 p.
- Mykhaylenko V.V. A Glossary of Linguistics and Translation Studies: English-Ukrainian. Ivano-Frankivsk: King Danylo Galitskiy University of Law, 2015. 528 p.
- Mykhaylenko V.V. Conceptual analysis: componential analysis. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Германська філологія*. 2014. № 720. P. 77–86.
- Williams M.H. Methods for specifying static semantics. *Computer Languages*. 1981. Vol. 6 (1). P. 1–17.

Михайленко В. В. Про співвідношення статичної та динамічної семантики

Анотація. Стаття продовжує серію робіт автора, присвячених вивченню лексичного значення слова в узусі [13; 14; 15 і т. д.]. Вона свідчить про відхід від багаторічної семантичної традиції, яка сягає теорії Фреге і розвинута у роботах Монтегю, Девідсона, Льюїса та інших авторів. Зазвичай у межах зазначеної теорії знаходиться автономне речення, що представляє всі типи значення з позиції їх ролі у вираженні умови коректності речення (див. Хьорфорд, Хіслі, Сміт, 2007).

Відповідно об'єкт дослідження вважається невід'ємною складовою частиною дискурсу. Пересув локусу з речення на дискурс є передумовою коректності системного теоретичного дослідження дискурсу, дискурс стає семантичним центром дослідження. Отже, ми визначаємо значення речення в термінах його потенціалу формування змісту дискурсу, де воно може проявити свою коректність

(Кресвел, 2002). Мернуш і Мускенс (2018) підкреслюють, що векторні моделі мови ґрунтуються на контекстних характеристиках мови, дистрибуції слів і тому, як вони реалізуються в дискурсі, зокрема коли в дискурсі функціонує багатозначна лексика. Моделі з істиною коректністю базуються на логічних аспектах мови, композиційних властивостях слів і тому, як вони формують речення.

Ми зосередимося на фундаментальних питаннях статичної та динамічної семантиці, на концепуальній різниці між динамічною рамкою та рамкою коректності, фактами, які підтримують ту чи іншу тезу.

По-перше, у статті досліджуються наслідки прийняття пропозиції як головного семантичного поняття, характерного для статичної семантики (Барбуті, Мартелі, 1983) і дискутується, що такий підхід не означає обмеження для дискурсивної динаміки. Зокрема, розглядається факт

включення поняття змінного контексту до динамічної прагматики та заперечується, що концепція статичної семантики вимагає, щоб усі зміни контексту були елімінативного та дистрибутивного характеру.

По-друге, заперечується, що основною відмінністю між цими двома конструкторами є фактор динаміки. Також приділено увагу твердженню, згідно з яким динамічна семантика розмиває межі семантики / прагматики (Біанчі, 2004).

Якщо ми посилаємося на категорію семантики, визначену Людвігом Вітгенштейном як «значення слова – в його функціонуванні в мові», ми маємо додати, що це слово дібрано мовцем для передачі інтенціонального значення.

Ключові слова: статична семантика, динамічна семантика, валентність, контекст, пересув, умови істинності, дискурс.

*Палей Т. А.,**кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин**Київського національного університету культури і мистецтв*

ЩЕ РАЗ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ПОЛІТИЧНА МОВА» І «ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС»

У статті розглядаються точки зору вчених на співвідношення понять «політична мова» і «політичний дискурс». Ці поняття розглядаються в політичній лінгвістиці, яка трактується як складова комунікативної лінгвістики.

Одним із підходів до розуміння співвідношення понять є ототожнення політичної мови і політичного дискурсу. Загалом, не існує чіткої дефініції політичної мови, тому що її дослідження проводяться філософами, політологами, психологами, соціологами та філологами. Цим визначається багатогранність питання та широкий спектр залучених сфер для формування комунікативного простору.

За Р. Бартом, «політична мова – не просто сукупність лексичних відмінностей які слугують для зовнішньої «політизації» мови, а мова, яка виробляється безпосередньо підчас політичного пр�ксису, через що направлена скоріше на виробництво ніж віддзеркалення». Зокрема, політолог Е. Баталов стверджує, що не може бути особливої «спеціалізованої мови політики».

Що стосується поняття «політичний дискурс», то існує кілька його визначень: 1) «як практичне структурування вербально-сміслової реальності через комунікативну взаємодію суб'єктів владних інтенцій у політичній реальності» (О. Гайдулін.); 2) «будь-які мовні утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких належить до сфери політики» (О. Шейгал); 3) «сума мовних утворень у певному паралінгвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань, включно з негативними її проявами (ухиляння від політичної діяльності, брак політичних переконань)» (Н. Герасименко); 4) дискурс є політичним, коли він супроводжує політичний акт у відповідних політичних умовах; тобто політичний дискурс формується в контексті функціонування політичних інститутів (сесії парламенту, засідання уряду, з'їзди партій) (Т.А. ван Дейк);

Дослідник А.Н. Баранов намагається розділити ці два поняття, означаючи політичний дискурс як сукупність усіх мовних актів, котрі використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися згідно з традицією та були перевірені досвідом. Під політичною мовою вчений розуміє особливу знакову систему, яка призначена саме для політичної комунікації. Л.О. Нагорна характеризує політичну мову як термінологію і риторичку політичної діяльності та сукупність дискурсивних практик, що формують сферу політичної комунікації.

У статті на базі аналізу теоретичного матеріалу робиться висновок про нетотожність цих понять: політична мова має ширше значення ніж дискурс, який розглядається як своєрідна галузева форма функціонування політичної мови.

Ключові слова: політична лінгвістика, політичний дискурс, політична мова, інтерпретація тексту, цілеспрямована соціальна дія.

Постановка проблеми. Питання ефективної комунікації залишаються однією із найактуальніших проблем сьогоденної комунікативної лінгвістики. Комунікація відбувається на різних рівнях, з використанням різноманітних мовних засобів (автор розглядає вербальну комунікацію), з урахуванням соціальних, соціокультурних, прагматичних, ситуативних компонентів.

На сучасному етапі розвитку комунікативної лінгвістики все більший інтерес науковців викликає дослідження політичної комунікації. Виникла і розвивається політична лінгвістика як складова комунікативної лінгвістики, оскільки в центрі її уваги – динамічне, діяльнісне начало, а саме діяльність спілкування, яка здійснюється людиною в певних соціальних умовах, в певному політичному контексті, з певними соціальними і політичними мотивами й метою. Політична лінгвістика вивчає функціонування мови в політичних дискурсивних практиках. Тобто, виникає дихотомія – політична мова – політичний дискурс. Багато вчених розглядали проблему співвідношення цих двох понять, але єдиного підходу не сформульовано.

Постановка завдання. Завданням цієї статті є аналіз особливостей функціонування політичної мови і політичного дискурсу і встановлення взаємозв'язку цих двох понять.

Виклад основного матеріалу. Спочатку проблеми політичної комунікації розглядалися крізь призму ораторського мистецтва з повчанням та критикою політичних лідерів. Витоки досліджень на цю тему можна побачити в трактатах грецьких та римських філософів і політиків. Вже Аристотель бачив у людині політичну істоту, яка може бути щасливою лише тоді, коли вона здатна вільно вирішувати, разом із подібними собі, що є правильним для її суспільного життя [1, с. 308].

Саме в стародавній Греції були закладені підвалини риторички, якими й на сьогодні користуються оратори в різних галузях. Цікаво, що багато століть по тому у трактаті «Монарх» Н. Макіавеллі теоретично обґрунтував прийоми, які варто брати до уваги політикам. Це переконання, красномовство, умови та фактори спілкування. Незалежно від плину часу, головною метою політичних промов була і залишається функція переконання та маніпулювання суспільними масами.

Поштовхом для становлення політичної лінгвістики як наукової дисципліни стала Перша світова війна. Політичне напруження початку ХХ століття вимагало нового погляду на комунікацію між політиками та суспільством, пошуку нових методів формування громадської думки. Саме тоді США стають головним осередком формування норм політичної комунікації, творцем концепцій і технологій маніпулювання масовою свідомістю [2, с. 33], завдячуючи роботі В. Ліппманна,

П. Лазарсфельда, Г. Лассвелла, на наукові досягнення яких спиратимуться подальші покоління вчених.

В 40-х роках ХХ століття народні й виборчі форми демократії виявилися неспроможними протистояти піднесенню фашизму і тоталітаризму. До відомих вже досліджень додалися роботи В. Клемперера та Дж. Орвелла. Німецький лінгвіст В. Клемперер у праці «БТІ. Мова третього рейху. Записник філолога» (1947 р.) описав мову фашистської Німеччини, спостерігаючи за нею впродовж дванадцяти років. Автор спостерігає за змінами, що відбуваються в суспільстві, пов'язуючи їх із відповідними політичними і мовними нововведеннями та обмеженнями. У праці на основі реальних подій прослідковуються функції LTI (Lingua Tertii Imperii – Мова третьої імперії) на службі Нацистського режиму. Британський письменник Дж. Орвелл у романі «1984» (1948 р.) подібну художньо змодельовану мовну систему соціалізму іменуватиме «новомовою». Автори пропонують практичне, теоретичне та художнє бачення синтетично створеної мови, показуючи її вплив на формування світогляду як окремої людини, так і громадськості в цілому за максимально короткий період.

З розвалом СРСР вивченням «комуністичної новомови» починають займатися вчені Росії, Польщі, Чехії, Росії, східної Німеччини. В 60–70-ті роки ХХ ст., увага дослідників була зосереджена на вивченні практичної комунікації демократичних держав. Абсолютну більшість наукових досліджень з теми створено в Західній Європі та Північній Америці. Вже з 70-х років минулого століття з'являються такі монографії: «Введення в аналіз політичних текстів» Р. Бахема (1979), «Мова в політиці. Введення в прагматику і семантику політичної мови» В. Дікманна (1975), «Політична мова» М. Едельмана (1977).

У 80-ті роки починають говорити про політичну лінгвістику як окремий напрям, з'являються праці «Мова політики» М. Гайса (1987), «Політична комунікація: Риторика, уряд і громадяни» Д.Ф. Хана (1988), «Мова і політичне розуміння» М. Шапіро (1981), «Метафора, евфемізми і мілітаризація мови» П. Чілтон (1987), «Мова і влада» Н. Ферклай (1989).

В епоху холодної війни посилюється мілітарний дискурс. За аналогією до «новомови» Орвела, в користування лінгвістів входить новий термін «нюкспік» (nukespeak), тобто «ядерна мова», суть якого детально розглянута в роботі Стефана Хілгартнера «Нюкспік: ядерна мова, образи та мислення» (1982).

З досліджень останніх років особливої уваги заслуговує «Аналіз політичного дискурсу» П. Чілтон (2004) і підручник «Аналіз дискурсу» Н. Ферклай (2003), «Політична лінгвістика. Функціональний підхід» А.А. Романова (2002), «Політична лінгвістика» А.П. Чудінов (2003, 2006), «Мова політики. Політика мови» И.В. Вольфсон (2003). На думку А.П. Чудінова, існують три регіони, де зроблено найбільше досліджень у цій сфері, це Північна Америка, Центральна та західна Європа і пострадянські держави [3, с. 6].

З посиленням політичної конкуренції, витонченою стає маніпуляція, яка заступає місце прямої диктатури. Письменник Г. Відал сказав, що «американську політичну еліту від початку виокремлювало заздрісне вміння переконувати людей голосувати всупереч їхніх власних інтересів» [2, с. 32].

Переважаю більшість технологій постмодерністського проведення кампаній, в першу чергу, використовували саме

політичні партії та організації США. Тому «американізація», тобто запозичення досвіду Сполучених Штатів, є одним з ключових концептів ведення політичної комунікації у світі сьогодні. Синонімом терміну слугує поняття «професіоналізація», під яким розуміється поява більш ефективних стратегій, науковий підхід до ведення кампаній, використання політичного маркетингу, звернення уваги більше до форми, ніж змісту повідомлення, зосередження уваги на важливості ролі ЗМІ. Дехто пов'язує ці тенденції з процесом глобалізації. Варто зауважити, що вищезгадані елементи дослідник Дж. Рітцер описав у гіпотезі «Макдональдизації». Він стверджував, що суспільство, а значить і політика, адаптувалося до організаційної моделі мережі ресторанів швидкого харчування, виокремлюючи чотири основні характеристики: [4, с. 44–48]

– доставка комунікації стала більш ефективною, причому увага зосереджена на отримувачі;

– кількість стала важливіша за якість, що проявляється в постійних повторях і нагадуваннях коротких фраз в мові політиків чи саундбайтів із метою доставити ключові повідомлення;

– стандарти і технології, задіяні в кампаніях, стали передбачуваними;

– контроль централізований, тому всі місцеві підрозділи повторюють символіку та лозунги партій.

Вчений П. Вінтерхофф-Шпурк вживає термін «Макдональдизація емоцій» для характеристики використання ЗМІ з метою емоціоналізації та розважальності. Відповідно, політичні повідомлення можуть характеризуватися аудиторією з точки зору зазначених автором особливостей медіа [5, с. 261].

Отже, вивчення мови політики та її головних функцій, а саме переконання та маніпулювання, сягає давніх часів. Мова правлячих кіл в першу чергу реагує на зміну соціальних устроїв та форм правління, адже вона і формує новий світогляд для громадян.

Загалом, не існує чіткої дефініції політичної мови, тому що її дослідження проводяться філософами, політологами, психологами, соціологами та філологами. Цим визначається багатогранність питання та широкий спектр залучених сфер для формування комунікативного простору.

За Р. Бартом, «політична мова – не просто сукупність лексичних відмінностей які слугують для зовнішньої «політизації» мови, а мова, яка виробляється безпосередньо під час політичного праксису, через що направлена скоріше на виробництво ніж віддзеркалення.» [6, 524] В свою чергу, політолог Е. Баталов стверджує, що не може бути особливої «спеціалізованої мови політики».

У дослідженні за робочу дефініцію автори приймають визначення Б. Бергедорфа, який під політичною мовою розуміє «всі мовні висловлювання, в яких йдеться про політику, а також висловлювання, що продукуються з позицій влади» [7, с. 18].

На критерії, притаманні політичній мові, вказує В.З. Дем'янов:

– «Політична лексика термінологічна, та звичайні, не суто «політичні» мовні знаки використовуються не так як у звичній мові;

– Специфічна структура дискурсу – результат своєрідних мовних прийомів;

– Специфічна реалізація дискурсу – звукове чи письмове оформлення.» [8, с. 35].

Головним принципом лінгвістики другої половини ХХ ст. є вивчення функціонування мови в соціально-культурному контексті, її участь в комунікативній взаємодії людей. Мовознавство починає «визначати продуктом мовленнєвої діяльності мовлення як цілеспрямовану соціальну дію, компонент, що бере участь у взаємодії людей та механізмах їхньої свідомості, або дискурсу» [9, 115–116].

Термін «дискурс» ввів американський лінгвіст З. Харріс, називаючи так метод аналізу зв'язного мовлення. Підхід до тексту у сфері політики саме як до елементу дискурсу передбачає існування не лише комунікатора, а й реципієнта: комунікатор – текст – мовленнєвий вплив – реципієнт – інтерпретація тексту [10, с. 135]. Досліджуючи дискурс, ми «неминуче досліджуємо свідомість мовця» [3, с. 34].

А.О. Семенюк вказує наступні підходи до розуміння дискурсу:

1. Дискурс як мова вища за рівень речення або словосполучення;
2. Дискурс як будь-яке вживання мови;
3. Дискурс як висловлювання;
4. Дискурс як текст у сукупності з екстралінгвістичними (прагматичними, соціокультурними, психологічними) факторами, текст як цілеспрямована соціальна дія, компонент взаємодії людей та механізмів їхньої свідомості, «мова в житті» [9, с. 17–118].

Не існує одностайної думки щодо поділу дискурсу на типи та приналежність політичного дискурсу до певного з них. Наприклад, В. Карасик виділяє два типи дискурсу: персональний (особистісно орієнтований) та інституційний (галузевий, де один із комунікантів виконує роль представника певного соціального інституту). [9, с. 120] До останнього зараховується й політичний дискурс.

Французький семіолог Р. Барт пропонує свій поділ дискурсу на два основні види – «внутрішньо владний» (осяяний владою) та «позавладний» (або безвладний). Перший тип автор називає «енкратичним», другий «акратичним». Автор зауважує, що зв'язок дискурсу з владою рідко буває прямим. За його словами, енкратичний дискурс можуть запозичувати і прошарки населення, які не володіють владою, або намагаються її досягти, тому цей тип не являється виключно дискурсом пануючого класу. Рисою енкратичної мови являється її розмитість, відсутність системності, скритність [6, с. 530].

У статті «Особливості визначення політичної мови» В. Петренко наводить наступні концепції вчених щодо визначення політичного дискурсу [7, 19–20]:

– О. Гайдунін зазначає, що політичний дискурс, як правило, розуміється «як практичне структурування вербально-сміислової реальності через комунікативну взаємодію суб'єктів владних інтенцій у політичній реальності».

– Е. Шейгал вважає, що під політичним дискурсом слід розуміти «будь-які мовні утворення, суб'єкт, адресат або зміст яких належить до сфери політики».

– Н. Герасименко, стверджує, що про політичний дискурс можна говорити як про «суму мовних утворень у певному паралінгвістичному контексті – контексті політичної діяльності, політичних поглядів і переконань, включно з негативними

її проявами (ухиляння від політичної діяльності, брак політичних переконань)».

– Т.А. ван Дейк зазначає, що дискурс є політичним, коли він супроводжує політичний акт у відповідних політичних умовах; тобто, політичний дискурс формується в контексті функціонування політичних інститутів (сесії парламенту, засідання уряду, з'їзди партій).

Вивчення політичного дискурсу може відбуватися з різних точок зору, так В.З. Дем'янков пропонує наступні:

- «філологічна – як будь-який інший текст;
- мсоціопсихолінгвістична – при вимірюванні ефективності для досягнення прихованих цілей мовця;
- індивідуально-герменевтична – за появи особистісних смислів автора за певних обставин» [8, с. 37].

Часто вчені використовують терміни «політичний дискурс» і «політична мова» як синоніми. Дослідник А.Н. Баранов намагається розділити ці два поняття, означаючи політичний дискурс як сукупність усіх мовних актів, котрі використовуються в політичних дискусіях, а також правил публічної політики, які оформилися згідно з традицією та були перевірені досвідом. Під політичною мовою вчений розуміє особливу знакову систему, яка призначена саме для політичної комунікації [11, с. 108]. Л.А. Нагорна характеризує політичну мову як термінологію і риторику політичної діяльності та сукупність дискурсивних практик, що формують сферу політичної комунікації [12, с. 158].

Таким чином, політична мова є ширшим поняттям за дискурс, тобто останній є своєрідною галузевою формою функціонування політичної мови. Існують різноманітні дискурсивні варіанти використання політичної мови. Зокрема, вивчаються дискурси окремих політичних подій та ситуацій (війна, вибори, скандал), політичних партій та рухів (праві, ліві, націоналісти, антиглобалісти) чи окремих політичних лідерів [3, с. 7]. Зазвичай, джерелом вивчення політичної мови виступають наступні політичні дискурси:

- політичний інституціональний (використовуються тексти, створені політиками, напр. парламентські стенограми, політичні документи, публічні виступи, інтерв'ю);
- мас-медійний (створюється переважно журналістами або ж пересічними громадянами, наприклад, преса, радіо, телебачення).

У цій роботі під поняттям політичний мас-медійний дискурс автори розуміють створення супертексту засобами політичної мови для його функціонування в засобах масової комунікації.

З появою нових аспектів взаємодії влади та суспільства сфера інтересів розширюється (дискурс тероризму, політкоректність, соціальна толерантність) [3, с. 19].

До рис, притаманних політичному дискурсу, можна зарахувати наступні: персуазивна функція (регулювання світогляду громадян), спрямованість на адресата з метою досягти перлокутивного ефекту, тісна взаємодія зі ЗМІ [9, с. 195–198], азональність (від гр. агон – «змагання», «боротьба двох ідей, які захищають сторони, що суперничають, причому боротьба азартна, жагуча») [13, с. 371], оціночність та полемічність, театралізованість, маніпулятивність.

Висновки. Історія вивчення політичної лінгвістики починається після Першої світової війни. Дослідження методів та способів керування суспільною свідомістю в межах полі-

тичної лінгвістики проводяться з 30-х років минулого століття і головню в США.

Сьогодні політична мова вивчається з огляду її функціонування в соціокультурному контексті та в комунікативній взаємодії. Тобто увага звернена на вивчення дискурсивних особливостей мови. У дослідженні автори розділили поняття «політична мова» та «дискурс», оскільки вважають останній лише певним комунікативним проявом використання політичної мови як засобу. В подальшому буде розглянуто саме політичний мас-медійний дискурс, тобто такий, що створюється переважно журналістами для ЗМІ.

Література:

1. Європейський словник філософій. Том перший. Київ : Дух і Літера, 2009. 576 с.
2. Кара-Мурза С.Г. Власть манипуляции / С.Г. Кара-Мурза. Изд. 2-е. Москва : Академический проект, 2009. 380 с.
3. Будаев Э.В. Современная политическая лингвистика: Учебное пособие / Э.В. Будаев, А.П. Чудинов. Екатеринбург : Изд-во ГОУ ВПО «Уральский государственный педагогический университет», 2006. 267 с.
4. Лиллекер Д. Политическая коммуникация. Ключевые концепты / Пер. с англ. С.И. Остенек. Харьков: Изд-во «Гуманитарный Центр», 2010. 300 с.
5. Винтерхофф-Шпурк П. Медиасихология. Основные принципы. Пер. с нем. Шипилова О.А. Харьков.: Изд-во «Гуманитарный центр», 2007. 288 с.
6. Барт Р. Избранные работы: Семиотика: Поэтика: Пер. с фр. / Сост., общ. ред. и вступ. ст. Г.К. Косикова. Москва : Прогресс, 1989. 616 с.
7. Петренко Вікторія Особливості визначення політичної мови. // Політичний менеджмент. 2007. № 2. С. 16–24.
8. Демьянков В.З. Политический дискурс как предмет политологической филологии // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. Москва, 2002. № 3. С. 32–43.
9. Семенюк О.А., Паращук В.Ю. Основы теории мовой комунікації: навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 240 с.
10. Дацишин Х.П. Статична та динамічна метафора в сучасному українському політичному дискурсі // Стиль і текст. 2003. Вип. 4. С. 128–140.
11. Баранов А.Н. Политический дискурс: прощание с ритуалом? // Человек. 1997. № 6. С. 108–118.
12. Шавардова О.Ю. Политическая культура и политическая идеология // Вісник СевДТУ: Політологія: зб. наук. пр. Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2008. Вип. 91. С. 157–160.
13. Пушкар О. Способи реалізації атональності в англомовному політичному дискурсі. // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. Вип. 89 (5). С. 370–375.

Paliei T. Once more about the ratio of the notions “political language” and “political discourse”

The article deals with the analysis of scholars' different points of view on the problem of correlation of such notions as “political discourse” and “political language”. These notions are studied in political linguistics, which is treated as a componental part of communicative linguistics. One of the approaches to the understanding of these two notions is their identity.

In general, there does not exist any definition of a political language, which would be acknowledged by everybody, as it is studied by philosophers, scientists in political studies, psychologists, sociologists and philologists. This fact proves the versatility of this phenomenon and a wide spectrum of spheres, taking part in structuring the communicative space.

There exist several definitions of political language. R. Barth stresses that political language is not a sum of lexical differences which serve for “politalization” of a language, but the language, which is produced in the process of political practice. The expert in political science Ye. Batalov considers that there cannot be any particular “specialized language of politics”.

On the other hand, as for “political discourse”, there also exist several definitions of this phenomenon. Political discourse if treated as “practical structuring of verbal-meaning reality through communicative interaction of subjects of power intentions in political reality” (O. Haidulin); any linguistic formations, whose subject, addressee or content refer to the political sphere (Ye. Sheigal); as a seem of language structures in a certain paralinguistic context – context of political activity, political views and convictions, including negative ones; discourse is political when it accompanies a political act in certain political conditions, that is, it is formed in the context of political institutions functioning (parliamentary sessions, governments sittings).

A. Baranov makes a try to separate these two notions, defining political discourse as a complex of all speech acts, used in political debates, and rules of public politics, which have been formed according to tradition and were verified by experience. Under political language the scholar understands a special sign system, which is intended for political communication. L. Nahorna characterizes political language as terminology and rhetoric of political activities and a complex of discourse practices, which form the sphere of political communication.

In the article on the basis of the theoretical sources' analysis the conclusion about the difference of these two phenomena is made: the notion “political language” has much wider meaning than that of “political discourse”, which is treated as a peculiar form of political language functioning.

Key words: political linguistics, political discourse, political language, text interpretation, purposeful social action.

*Пишньоха О. А.,**асистент кафедри тюркології**Інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка**Покровська І. Л.,**доктор філологічних наук, доцент,**завідувач кафедри тюркології**Інституту філології**Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

АНТРОПОНІМИ ЯК ВАГОМІ КВАНТИ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню антропонімів у мові турецької поезії ХХ ст. У роботі з'ясовано та проаналізовано загальні ознаки ономастичного простору та змістове навантаження антропонімікону турецького етносу, основні фактори впливу на вибір імені для турецької дитини, особливості турецької національної свідомості на прикладі антропонімів. Зокрема, антропоніми було розглянуто як засоби реконструкції картини світу турецького етносу.

Також було з'ясовано основні фактори, які впливають на вибір антропонімів носіями турецької мови. Пізнання мовної картини світу турецького етносу дає можливість отримати інформацію про склад мислення і тип світогляду нації, подивитися на світ очима носіїв турецької мови та культури. Етнокультурна специфічність турецької мови пояснює причини виникнення тих чи інших явищ, назв, термінів. Разом з мовною картиною світу вони можуть бути різними навіть для народу, який проживає на спільній території. Таким чином, у статті на прикладі турецької мови автори звертають увагу на вплив етнокультурного чинника у релевантних для людини сферах життя: з перших його днів – у виборі імені, далі – у вихованні в дусі національного самовизначення та професійному самовизначенні особистості тощо.

Проаналізовані приклади антропонімів, які відображають ціннісні пріоритети носіїв турецької мови та їх діахронічні зміни, вказують на те, що система сприйняття і розуміння навколишнього світу сучасними носіями турецької мови проходить через призму ісламських вірувань, героїчного минулого тюркських племен і сучасних релевантних подій та постатей.

Ключові слова: антропонім, етнос, етнокультурна специфічність, картина світу, національна свідомість, ономастика, світогляд.

Постановка проблеми. Етнокультурна специфічність турецької мови пояснює причини виникнення тих чи інших явищ, назв, термінів. Етнокультурний чинник задає певний вектор у релевантних для людини сферах життя: з перших його днів – у виборі імені, далі – у формуванні базових цінностей, пріоритетів, вихованні в дусі національного та професійного самовизначення особистості, що зумовлює **актуальність цього наукового дослідження.**

Метою статті є характеристика етнокультурного чинника, який впливає на вибір антропонімів, наведення прикладів

антропонімів, які відображають особливості світосприйняття носіїв турецької мови. **Об'єктом дослідження** є антропоніми в контексті турецької національної картини світу.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**: 1) розглянути антропоніми як засоби реконструкції картини світу турецького етносу; 2) з'ясувати основні фактори, які впливають на вибір антропонімів носіями турецької мови; 3) навести приклади антропонімів, які відображають ціннісні пріоритети носіїв турецької мови, їх діахронічні зміни та зробити відповідні висновки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О.Л. Березович зазначає, що в ономастиці кодуються найбільш значимі та стійкі кванти етнокультурної інформації [1, с. 72]. Антропоніміка – це розділ ономастики, який вивчає власні імена людей, закономірності їх виникнення, функціонування, розвитку та розповсюдження [5, с. 10].

Антропонім – це лінгвокультурна одиниця мови, поняття яке відображає особливості предметів та ставлення мовця до оточуючого середовища. Історія власних імен тісно пов'язана з культурою, історією та ідеологією того суспільства, де вони використовуються, антропоніми активно зустрічаються у прислів'ях і приказках та найчастіше в художніх текстах.

Антропонімікон – це своєрідне відображення життєвого досвіду певного етносу у процесі вибору імен, що дозволяє провести реконструкцію картини світу певного історичного періоду та глибше осягнути сучасність.

І.Л. Покровська зазначає, що «турецький антропонімікон (сукупність особистих імен) – це суттєвий елемент традиційної культури турецького етносу та його мовної картини світу. Турецькі антропоніми – це кумулятивні мовно-культурні знаки, які містять значну частку інформації щодо концептуалізації знань людини про світ, інтегрують лінгвістичний та екстралінгвістичний фактори в турецькій мовній картині світу» [9].

Дослідження з ономастики мають давні традиції у турецькому мовознавстві. Махмуд Кашгарлі у «Дивані тюркських мов» подає аналіз низки турецьких антропонімів, астронімів та топонімів. У праці Евлія Челебі міститься пояснення імен народних героїв та імен відомих на той час поетів. Системне вивчення ономастичної лексики починається з 20-х рр. ХХ ст., матеріали праць видаються друком у виданнях *Türk Deneği* (Турецька спілка) та *Türk Yurdu* (Батьківщина тюрків). Розпочав

ономастичні дослідження Савфет Бей, першим представивши класифікацію турецьких антропонімів та топонімів. Значний внесок у розвиток турецької ономастичної традиції зробили дослідники Б. Аталай, А. Джафероглу, Х. Кошай [4].

У республіканський період антропонімічні дослідження розпочинаються працями Т. Джелая (1929) та Ф.А. Чопуроглу (1933), у яких поряд із тогочасними антропонімічними явищами отримали своє нове опрацювання ономастичні елементи, що фіксуються у писемних пам'ятках турецької мови, зокрема "Oğuzname". У цей час з'являється чимало робіт, у яких аналізуються мотивації вибору імені для дитини. Ономастична робота поживалася у зв'язку з прийняттям Закону про прізвища від 21.06.1934 р. (2525 *Sayılı Soyadı Kanunu*), згідно з яким кожен громадянин новоствореної Республіки мав обрати собі прізвище [7].

На сучасному етапі дослідженнями, присвяченими ономастиці, займаються Н. Акбаяр та А. Расім (аналіз топонімів часів Османської імперії), А. Бозіт, А. Озкая, І. Карагьоз (дослідження, присвячені вивченню топоніміки окремих міст та регіонів), П. Тугланджи, М. Ерйоз (дослідження астрономічних назв).

Питанням антропонімів турецької мови також займалися такі визначні вчені-тюркологи: Х. Кошай (вперше у турецькому мовознавстві на широкому науковому тлі класифікував антропоніми, що пов'язані з тотемними віруваннями (*Kartal, Sungur, Kurt*), проаналізував антропонімічний елемент *taş* («камінь») у тюркській ономастичній традиції), А. Айсан та С. Тунджай (уклали фундаментальні словники турецьких імен та прізвищ), В. Абдурахман, С. Орнек, С. Сакаоглу (присвятили праці дослідженню факторів, які впливають на вибір імен в турецькому суспільстві), І. Башигьоз (підкреслює необхідність дослідження ономастики у зв'язку з нормами суспільного життя, традиціями, звичаями В. Саглам (тлумачення близько 4 000 турецьких імен), Х. Таш (дослідження антропонімів окремих ареалів), Ф. Сюльдюр, А. Пюскюллооглу, Х. Ерол, М. Чалик (цікаві та оригінальні пояснення турецьких антропонімів) та інші.

Турецькому досліднику Догану Аксану належать такі праці, як "Özel adlar alanı", "Güzel adlandırma", "Yer adları bilimi", у яких він подає опис ономастичного простору Туреччини. Зокрема, у праці "Kişi adları bilimi" («Антропоніміка») автор виокремлює п'ять основних груп антропонімів: антропоніми з релігійною тематикою ("Dinsel adlar koyma"); імена, пов'язані з епітетами Аллаха, його чотирма халіфами, дітьми пророка Алі, доньками та дружинами Мухаммеда. Далі – імена, пов'язані з відомими діячами, національними героями, політиками, митцями: *Attila, Cehgiz, Fatih, Timur, Yavuz*; імена, пов'язані з героями національних епосів: *Ayhan, Bozok, Gökhan, Oğuz, Orhan*; імена, пов'язані з географічними назвами, історичними подіями, етнонімами: *Bayram, Cuma, Cumhuriyet, Devrim, Kadir, Kurtuluş, Muharrem, Ramazan, Zafer*. Автор наголошує, що традиції найменувань хоча й мають універсальний характер, містять чимало національно-специфічних рис [13].

Розглядаючи традицію найменування дітей, турецькі дослідники антропонімів (В. Абдурахман, С. Орнек, С. Сакаоглу) встановили, що на традиції надання дитині імені впливають такі фактори: 1) день, місце та місяць народження; 2) назви тварин, рослин; 3) назви географічних і метеорологічних компонентів; 4) імена батьків, родичів; 5) імена, пов'язані

з релігією, культурою. У певних випадках іменами можуть бути і випадкові словесні утворення.

В.М. Підвойний розподілив релігійно марковані антропоніми на чотири групи: 1) імена пророка Мухаммеда та його сподвижників; 2) теофорні імена; 3) біблійні імена; 4) коранічні імена [7].

І.Л. Покровська розглянула 750 імен релігійного походження, які функціонують у турецькій мовній картині світу й на основі релігійно маркованих антропонімів здійснила їхню класифікацію: 1) імена-епітети Аллаха; 2) імена прихильників Аллаха; 3) допомога, милість Аллаха; 4) імена на позначення пророка Мухаммеда та його якостей; 5) імена на позначення родичів пророка Мухаммеда; 6) імена пророків, святих, янголів; 7) імена-назви релігійних місць; 8) імена-назви місяців; 9) імена учасників релігійного дискурсу [9].

Виклад основного матеріалу. Антропонімічні системи різних європейських народів мають зовнішню схожість, яка полягає в наявності однакових елементів: власного імені та прізвища. В усіх інших випадках простежуються лише відмінності: кожна антропонімічна система являє собою унікальне явище в усіх онтологічних аспектах виявлення антропонімів [10].

Антропонімічна модель в українській мові складається з прізвища, ім'я та по-батькові. Трьохкомпонентна модель є характерною для англійської мови, вона складається з першого імені, середнього імені та прізвища. Турецька антропонімічна модель зазвичай складається із двох компонентів: імені та прізвища. Досить часто зустрічаються і 3-компонентні моделі: подвійне ім'я та прізвище.

Традиція надання дитині подвійного імені сягає доісламських часів і обумовлена такими факторами, як сподівання батьків на подвійний захист дитини, релігійне походження першого імені та використання другого імені на вшанування предка (родича).

Вплив мусульманства на тюркську і взагалі турецьку антропонімію порівнюють із впливом прийняття християнства на слов'янську традицію надання імен. Уявлення про єдине божество, про добро та зло, про силу та слабкість, про гарне та потворне, про дозволене та заборонене неминуче знаходило своє відображення в пласті антропонімів. Ці власні назви, хоч і будучи запозиченими від інших народів, а значить з іншої мови та культури, проходили через фільтр національного менталітету, вписувалися в структурно-граматичні форми мови, отримуючи певні специфічні риси мови-реципієнта [4].

Нарікаючи немовля одним із імен Аллаха, пророка Мухаммеда або його сподвижників, зазначених у Корані, батьки висловлювали свою шану до релігії, пророка та святих. Існує повір'я, згідно з яким дитина, отримуючи ім'я, отримує заступника і покровителя серед святих. Св. Мухаммед казав: «У день Страшного Суду до Вас звертатимуться за вашим іменем та іменем ваших батьків. Тому називайте дітей гарними іменами» [4].

Інститут статистики Турецької Республіки (*Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)*) зазначає, що у 2017 р. на вибір дитячих імен вплинула спроба перевороту (15 липня 2016 р.) та загибелі у ній захисника держави. Так, турки почали нарікати своїх синів іменем героя Омера Халісдеміра, вживаючи поряд з іменем Омер навіть скорочену версію його прізвища, утворивши подвійне ім'я – *Омер Халіс*. Це ім'я посіло чинне місце в рейтингу найпопулярніших імен в Туреччині у 2017 р.: ім'я *Омер* посіло у рейтингу 3-ю позицію, а *Омер Халіс* було зареєстровано на 24-у місці.

Інститут статистики також зазначає, що на вибір імені в Туреччині впливають такі фактори, як національні традиції, поп-культура, соціокономічний стан, релігійні звичаї, історичні герої та улюблені герої телевізійних серіалів. Зокрема, Ертугрул – ім'я головного героя популярного в Туреччині серіалу «Воскресіння. Ертугрул» (“*Diriliş Ertuğrul*”), який розповідає про відважних тюркських воїнів та героїчне минуле тюркських племен ще до часів створення Османської імперії, посідає перші позиції рейтингу з найпопулярніших імен в Турецькій Республіці починаючи з 2017 р. [12].

Згідно даних Інституту статистики Турецької Республіки одним з імен, які багато років поспіль зберігають статус найпопулярніших жіночих імен в Туреччині, є *Еліф*. *Еліф* є цікавим іменем у турецькій мовній картині світу, особливо для аналізу з позиції носія турецької мови та культури. *Еліф* – це жіноче ім'я досить поширене у Туреччині, яке символізує красиву, випромінюючу світло дівчину. У Анатолії це ім'я ще позначає красиву, струнку, високого зросту дівчину можливо, шляхом асоціації з літерою еліф, яка є першою літерою арабської та османської абеток і пишеться згори вниз у вигляді прямої видовженої лінії (!). Існує також думка про походження імені *Еліф* від перського імені Аліфа, що означає «дружелюбна, комунікабельна, мирна».

Проте, у лексеми «еліф» є досить багатий асоціативний ряд: у літературі Дивану літеру *еліф* використовувалася метафорично у значенні «рівність», «простота», «вишуканість»; *еліф* також використовували на позначення числа 1 («ебджед хесаби» або «абджад»); літера «еліф» у носіїв турецької мови також асоціюється з Аллахом, згадується у Корані у 1-му аяті Сури Аль-Бакара. Крім того, «Еліф Лям Мім» – це «розрізнені» або «відкриваючі» літери, якими починаються деякі коранічні сури; еліф – перша літера у слові Аллах; у традиції тасаввуфу – еліф символізує єдність бога, першопочаток всього, адже з еліф починається все, вона причина і джерело всіх літер, так само і Аллах є первопричиною, початком і джерелом всього сушого. Пізнати еліф – це пізнати основи світобудови [8].

Отже, *Еліф* – це ім'я, яке має потужний спектр асоціацій, значень і символів, які закодовані у ньому історією, релігією та особливостями світогляду турецького народу.

Лейла – символічне власне ім'я, яке належить головній героїні оповідання «Лейла і Меджнун». Лейла і Меджнун – це імена двох арабських закоханих, про яких раніше вже згадувалося у цій статті. Ім'я *Лейла* відсилає увагу читача до прецедентного тексту «Лейла і Меджнун» і уособлює героїню, яка поводиться замріяно, розгублено тощо. У розмовній турецькій мові також досить часто можна почути вислів *Bugün Leylayım – сьогодні я Лейла*, що означає неухважність, відсутність зосередженості, замріяність, перебування людини десь далеко у своїх думках [8].

Чинар – чоловіче ім'я в Туреччині, яке також має потужну фонову інформацію. Чинара – це священне дерево у тюрків, якому вклонялися, висловлювали пошану, біля якого здійснювали різноманітні обряди (переважно до прийняття ісламу, проте і зараз у багатьох тюркських країнах зустрічаються елементи шаманізму), вшановували це дерево, нарікаючи дитину на його честь. Чинара шанується тюрками за її кременістість величезне коріння, яке символізує предків, це дерево досить довго живе, що виражає побажання тюркським народам жити довго і не загубитися у світі.

За словами носіїв турецької мови, через потужний вплив ісламу на свідомість турецького етносу тегріанські звичаї втратили свої позиції і велика кількість людей нарікає своїх синів іменем *Чинар* більше через традиції, які досі займають панівне місце в суспільстві, ніж через сакральне для тюркських народів значення цього дерева (тобто, панує кліше поведінки «так робили мої предки – значить і я так робитиму», про повагу і шану до сакрального дерева часто не замислюється).

Цікавим фактом є те, що нині в Туреччині переважна кількість прізвищ – це прізвища тюркського походження (що зумовлено реформами Атаюрка), а серед імен зустрічається велика кількість імен арабського походження, що зумовлено тенденцією давати дітям релігійні імена і засвідчує вагомий вплив ісламу на свідомість турецького народу. У цьому відбивається непростий синтез різних культур та етносів в основі сучасної турецької картини світу, яка ввібрала у себе багато різноманітної інформації, різноманітних національних культур, що обумовлено кочовим способом життя тюркських племен, прийняттям ісламу, приходом на території Малої Азії, захопленням Константинополя та інтеграцію до неймовірної культури Візантійської імперії.

Висновки. Постійний контакт з іншими народами та культурами збагатив тюркську культуру взагалі і турецьку зокрема. Турецький народ зберіг та накопичив знання, пропустив їх через призму своєї самобутності, під час чого деякі реалії зазнали трансформацій, набули нових конотацій. Усі ці фактори і дали світові унікальну турецьку культуру та мову, які неможливо досліджувати окремо.

Як висновок, слід зазначити, що у сучасному антропоніміконі турецької мови відображаються своєрідна система сприйняття, розуміння навколишнього світу, що проходить через призму ісламських вірувань, героїчного минулого тюркських племен і сучасних релевантних подій та постатей, оскільки власні назви – це сховище культурної інформації, що виражає характерні світоглядні особливості турецького етносу.

Література:

1. Березович Е.Л. Язык и традиционная культура. Этнолингвистические исследования. Москва : Индрик, 2007. 599 с.
2. Зубко А. Українська ономастика: здобутки і проблеми. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2007. С. 262. URL: http://resource.history.org.ua/publ/sid_2007_15_262 (дата звернення: 1.06.2019).
3. Кассирер Э. Философия символических форм. Москва : Ун. книга, 2002. с. 15.
4. Коверна І.О. Мусульманські імена в антропоніміконі сучасної турецької мови. URL: http://phil.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/47-1/55.pdf (дата: звернення 23.09.2018).
5. Никонов В. География фамилий. Москва : Наука, 1988. 352 с.
6. Підвойний В.М. Ісламська антропоніміка та етнолінгвістика (власні імена в мовній картині світу). МККС. 2002. № 7. С. 435–440.
7. Підвойний В.М. Репрезентація концепту Аллах у турецькій мовній картині світу. *XVI сходознавчі читання А. Кримського*. Тези доповідей міжнародної наукової конф. (Київ, 11 жовтня 2012 р.). Київ, 2012. С. 118–119.
8. Пишньоха О.А., Покровська І.Л. Прецедентні імена в сучасній турецькій поезії. Закарпатські філологічні студії. Випуск 4. Том 2. Ужгород, 2018. С. 56–62.
9. Покровська І.Л. Релігійні антропоніми в турецькій мовній картині світу. URL: <http://seanewdim.com/>

- uploads/3/2/1/3/3213611/pokrovska_i.l._religious_anthropomy_in_the_turkish_language_picture_of_the_world.pdf (дата звернення: 1.06.2019).
10. Рылов Ю.А. Имена собственные в европейских языках. Романская и русская антропонимика: курс лекций по межкультурной коммуникации. Москва : Восток-Запад: АСТ, 2006. 311 с.
 11. Фаріон І.Д. Креативна функція антропонімійної лексики. Кіровоград, 2001. 278 с.
 12. Tuik en çok kullanılan isimleri açıkladı. URL: <https://www.yeniakit.com.tr/haber/tuik-en-cok-kullanilan-isimleri-acikladi-450956.html> (дата звернення: 3.06.2019).
 13. Türkçede Güzel Adlandırma ve Yazı Dilinde Kullanım Sıklığı. URL: https://www.academia.edu/9872284/T%C3%BCrkc%C3%A7ede_G%C3%BCzel_Adland%C4%B1rma_ve_Yaz%C4%B1_Dilinde_Kullan%C4%B1m_S%C4%B1kl%C4%B1%C4%9F%C4%B1?auto=download (дата звернення: 3.06.2019).
 14. Türkiye’de en çok tercih edilen isim belli oldu. URL: <https://www.cnnturk.com/yasam/turkiyede-en-cok-tercih-edilen-isim-belli-oldu?page=8> (дата звернення: 3.06.2019).

Pyshnokha O., Pokrovska I. Anthroponyms as significant quantum of ethnocultural information (on the material of Turkish language)

Summary. The article has been devoted to the researching and description of precedent names in the Turkish poetry of XX th century. The general features of the onomastic space and the content load of the anthroponimicon of the Turkish ethnic group, the main factors influencing the choice of the name for the Turkish child, and the features of the Turkish nation-

al consciousness on the example of anthroponyms have been found out and analyzed.

Cognition of the linguistic picture of the world of the Turkish ethnic group gives an opportunity to get information about the composition of thinking and the type of worldview of the nation, to look at the world through the eyes of the carriers of Turkish language and culture. Ethno-cultural specificity of the Turkish language explains the reasons for the occurrence of certain phenomena, names and terms. Together with the linguistic picture of the world, they can be different even for the people living in the common territory. Thus, in the article on the example of the Turkish language, we draw attention to the influence of the ethnocultural factor in the spheres of life relevant to man: from the first days – in the process of choosing the name, further – in upbringing in the spirit of national self-determination and also professional self-identification of the individual, etc.

In particular, anthroponyms were considered as a means of reconstructing the picture of the world of the Turkish ethnos. The main factors influencing the choice of anthroponyms by native speakers of Turkish language were also clarified. Analyzed examples of anthroponyms that reflect the value priorities of Turkish language speakers and their diachronic changes indicate that the system of perception and understanding of the surrounding world by modern Turkish speakers passes through the prism of Islamic beliefs, the heroic past of Turkic tribes and contemporary relevant events and personalities.

Key words: anthroponym, ethnos, ethnocultural specificity, picture of the world, national consciousness, onomastics, worldview.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

<i>Бехта І. А., Ковалевська Т. І.</i> СТИЛІСТИЧНИЙ СВІТ ЗВУКА ТА ЗНАКА В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТОПРОСТОРІ: ГРАФО-ФОНЕМІКА І ПАРАГРАФЕМІКА У ВИРАЗНЕННІ.....	4
<i>Брутман А. Б., Горлачова В. В.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТАФОРИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗІ СФЕРИ «ЕЛЕКТРОННА ТОРГІВЛЯ».....	10
<i>Вуєк О. Є.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНОГО ФЕНОМЕНУ <i>ПРОСТІР</i> В АНГЛОМОВНІЙ ІРЛАНДСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ.....	14
<i>Гура Н. П., Козак Г. В.</i> СТРУКТУРНО-МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ НІМЕЦЬКИХ ПРИКРЕТНИКІВ (НА МАТЕРІАЛІ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ).....	20
<i>Доскач К. В.</i> ЕТИМОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ ТЕОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ XVII-XVIII СТОЛІТЬ.....	23
<i>Качан Б. М.</i> СФЕРИ-ДЖЕРЕЛА НІМЕЦЬКИХ МЕТАФОРИЗОВАНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ.....	26
<i>Кацішин Н. Є.</i> МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ АНГЛОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ.....	30
<i>Козловський В. В.</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЧЕННЯ З КОН'ЮНКТИВОМ: СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ, ПРАГМАТИЧНИЙ, КОГНІТИВНИЙ, ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ.....	34
<i>Кондрук А. Ю.</i> ПОСМІШКА ЯК НЕВЕРБАЛЬНИЙ ЗАСІБ МАСКУВАННЯ ЛИЦЕМІРСТВА ТА НЕЩИРОСТІ.....	39
<i>Кропіна С. А., Лазебна О. А.</i> ОЦІННІСТЬ ЯК ТЕКСТОТВІРНИЙ СКЛАДНИК ПУБЛІЦИСТИКИ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ).....	43
<i>Лесько Х. С.</i> СУФІКСИ ДЕМІНУТИВНОСТІ Й АУГМЕНТАТИВНОСТІ В ІСПАНСЬКИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ТРАДИЦІЯХ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	47
<i>Лікіна В. В.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ <i>ДЕМОКРАТІЯ</i> В ІНАВГУРАЦІЙНІЙ ПРОМОВІ ПРЕЗИДЕНТА США ДОНАЛЬДА ТРАМПА: ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ АСПЕКТ.....	50
<i>Лобанова В. В.</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ МЕДИЧНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	53
<i>Македонова О. Д.</i> МОВЛЕННЄВА РЕАЛІЗАЦІЯ ВПЛИВУ НА АДРЕСАТА В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ.....	56
<i>Марусик Ю. М., Бялик В. Д.</i> СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ-АБРЕВІАТУР У СФЕРІ ПСИХОЛОГІЇ.....	59
<i>Павлюченко К. Р., Котвицька В. А.</i> ФУНКЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ПОВТОРІВ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ПРОЗИ.....	63
<i>Погонець В. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО ДИСКУРСУ.....	67
<i>Прима В. В., Боровик К. Ю.</i> ПОНЯТТЯ ДИСКУРСУ ЯК ТЕКСТОВОЇ КАТЕГОРІЇ ТУРИСТИЧНОГО ПУТІВНИКА.....	71

<i>Пуш О. М., Гасюк Н. В.</i> КОНЦЕПТ LIFE В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ.....	74
<i>Самаріна В. В.</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	78
<i>Семенюк О. А.</i> ІДЮСТИЛЬ АВТОРА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЙОГО КАРТИНИ СВІТУ.....	82
<i>Серебрякова В. В.</i> ВВІЧЛИВІСТЬ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ І МОВНИЙ ФЕНОМЕН.....	86
<i>Соколов Д. П., Махонина Н. Г., Соколова О. Д.</i> ЯЗЫК ПОЛИТИКИ – ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ЯЗЫК?.....	90
<i>Спотар-Аяр Г. Ю., Підлипний Я. С.</i> ПОРІВНЯННЯ ЯК ВИД КОМУНІКАТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ В ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ.....	94
<i>Яремко М. В.</i> МОВЧАННЯ ЯК НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ РОМАНУ «ЯКОБ ФОН ГУНТЕН» Р. ВАЛЬЗЕРА.....	99

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

<i>Ковальчук О. П.</i> ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗІСТАВНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕПОНІМІВ СУЧАСНИХ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.....	104
<i>Коцюба З. Г.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ КОЛЕКТИВНИХ УЯВЛЕНЬ ПРО КРАСУ В ПАРЕМІЯХ СЛОВ'ЯНСЬКИХ, ГЕРМАНСЬКИХ І РОМАНСЬКИХ МОВ.....	107
<i>Цимбаліста Л. Р.</i> ПАСИВ РЕЦИПІЄНТА В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ (З УКРАЇНСЬКИМИ ПАРАЛЕЛЯМИ).....	112

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

<i>Горда О. М.</i> ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИЧНОГО ПРИЙОМУ «СЕНКАН» НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	116
<i>Карпусенко М. В., Карпусенко Н. В.,</i> ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ (НА ПРИКЛАДІ ДРУГИХ ДЕБАТІВ Х. КЛІНТОН ТА Д. ТРАМПА).....	119
<i>Мукхайленко В. В.</i> ON CORRELATION OF STATIC AND DYNAMIC SEMANTICS.....	123
<i>Палей Т. А.</i> ЩЕ РАЗ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЬОТЬ «ПОЛІТИЧНА МОВА» І «ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС».....	128
<i>Пшиньоха О. А., Покровська І. Л.</i> АНТРОПОНІМИ ЯК ВАГОМІ КВАНТИ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ).....	132

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 39 том 2, 2019

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 28.05.2019 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 18,66, ум.-друк. арк. 16,04.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0819/167.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)

Україна, м. Херсон, 73021, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua